

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07471

DI VELT DERTSEYLT

Mordekhai Lipson

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די וועלט דערציילט

מעשות, ווערמלאך, הנהגות און מדות

פון אנשי-שם ביי אידן

✽

געקליבן און איבערדערציילט פון

מ. ל. פ. ס. א. נ.

פארלאג „דורות“

ניו-יארק — תרפ"ח

Copyright 1928, by M. Lipson, New York, N. Y.

געזעצט און געדרוקט אין „אריאם פרעס“, 45 קאנאל סטריט, ניו-יאָרק, נ. י.

דעם ליכטיקן אַנדײַנג
פון מײן גוטער און פֿרוּמער מאַמען, עליה השלום
חיה בת ר' יהודה ז"ל
נפטר געוואָרן אין ביאַליסטאָק, ג' טבת תרפ"ו.

אינהאלט פארצייכניש— לויט די פרקים
און לויט די מענטשן— צום סוף פון בוך.

אַרײַנפֿיר

יארן און יארן איז דער פּאָלקס־אוצר אונזערער, דער אידישער פּאָלק־לאָר, געווען ווי אַ פּאַרשלאָסענער, פּאַר־חַתְמֵמַעֲטֵר קוואַל. אינווייניק קוועלט, שטראַמט, שלאַגט אין דער הויך — פּאַר דער אויג זעט זיך עס ניט. דאָס פּאָלק האָט געשאַפּן ניט־וויילנדיק און ניט־וועלנדיק, האָט געזונגען לירלאַך, אי פּריילאַכע אי אומעטיקע; זיך געווערטלט, געוויצלט, געלאַכט און אַפּגעלאַכט, פון זיך און פון יענעם; זיך דערציילט מעשות און מעשה־לאַך, ערנסטע און שפּאַסיקע, דאָאיקע און ניט־דאָאיקע, פון צדיקים און רבנים, פון גדולים און גאונים, פון שרים און קצינים, פון שיינע אידן און גוטע אידן און, להבדיל, אויך פון אפיקורסים און משומדים. און דאָס אַלץ האָט זיך געקליבן אין פּאָלק פון דור צו דור, זיך געלייגט פּלאַכע אויף פּלאַכע, שיכט אויף שיכט און איז אויסגע־וואַקסן אין אַ גוואַלטיק עשירות, אין אַ פּאָלקס־אוצר, איז אָבער געבליבן פּאַרהייליג, פּאַרבאַרגן, האָט זיך ניט אָנגעזען. דאָס פּאָלק אַליין האָט ניט געוואוסט ווי רייך עס איז, ס'אַרץ אוצר עס פּאַרמאַגט. די אינטעליגענץ, די ליטעראַטור, האָט זיך געמאַכט ניט־וויסנדיק, ניט געוואָלט זיך מטריח זיין, אַראַפּכאַפּן זיך אין דורות־אַלטן קעלער פון פּאָלקס־אוצר און זען וואָס ליגט דאָרט, וואָס האָט זיך פּאַר דער צייט אָנגעקליבן: צי זאַמל, צי גאַלד; צי קרעלן, צי פּערל; צי שטיינער, צי גאָר דימענטן און בריליאַנטן. דער פּאָלקס־אוצר איז געבליבן פּאַרשלאָסן און פּאַר־חַתְמֵמַעֲטֵר, איז געוואַקסן פון זיך און אין זיך.

ערשט די לעצטע יארן האָבן מאַנכע געפרוואווט עפענען דעם פּאָלקס־אוצר, זיך אַראַפּלאַזן אין טיפּן קעלער, זען וואָס ליגט דאָרטן. און — עס האָט זיי די אויגן פּאַרלויכטן: אַן אמת־ער אוצר. גאַלד און זילבער. פּערל. דימענטן און בריליאַנטן. גאַלע אַנטיקן. אַ פּאָלקס־עשירות, געקליבן פון דורות. אַרויפגעקומן זיינען זיי מיט פולע הענט, מיט פּעק גאַנצע. אויף זיי קונדיק האָבן אויך אַנדערע זיך גענומען צום פּאָלקס־אוצר, אַראַפּגע־לאָזן זיך אין אַלטן קעלער, געזוכט, געקליבן — און אויך זיי זיינען מיט ליידיקן ניט אַרויף.

די לעצטע יארן האָט מען ביי אונז אָנגעהויבן צו פּאַרשטיין דעם ווערט פונם אידישן פּאָלקלאַר, פון דער פּאָלקס־יצירה, וואָס דאָס פּאָלק אַליין שאַפט בלאַ יודעים, אַן ליטעראַרישע כּוונות און פּניות, אַן אַ קינסט־לערישן „לשם יחוד“, שאַפט אויף זיין שטייגער, נאָך זיין גוסט. מיהאַט

אנגעהויבן פארשטיין ביסלאכווייז, אז דוקא פון אַט די רויע, אומליטע-
 רארישע, ניט־געקנינסטלטע און ניט־געקניצלטע, פאָלקס־שאַפונגען, לערנען
 מיר דעם כאַראַקטער פון פאָלק, זיינע מדות, זיין קוק אויף דער וועלט,
 אויפן לעבן, מער ווי פון דער גאַנצער ליטעראַטור. מחמת אַט די אומגע-
 הובלטע פאָלקס־שאַפונגען זיינען אַ חלק פון פאָלק גופא, זיינען „ביין
 פון זיין ביין און פלייש פון זיין פלייש“. אין זיי שפיגלט זיך אַפּ זיין
 נשמה, זיין מהות, דער אינווייניק־אינווייניקסטער איד זיינער. מיהאַט
 עס אנגעהויבן צו פארשטיין — און עס האָט זיך געשאַפן אַ התחלה פון אַ
 פאָלקלאַר־ליטעראַטור.

ניט אַלע, וואָס האָבן זיך אַראַפגעלאָזן אין קעלער פונם פאָלקס־אוצר,
 פונם אידישן פאָלקלאַר, האָבן זיך פארנומען אויף איין וועג. טייל האָבן
 זיך אַוועקגעלאָזן אויפן וועג פונם אידישן פאָלקס־ליד, האָבן דאָרט גע-
 זוכט, גענישטערט, געקליבן — און אַרויס „ברכוש גדול“. טייל, ווידער,
 האָבן זיך פארנומען אויפן וועג פונם אידישן שפּריכוואָרט — און האָבן
 אויך אנגעקליבן חמרים־חמרים. אַנדערע האָבן זיך גענומען צום אידישן
 ווייז, צום גלייכווערטל — די זיינען פשוט אָפגעשאַטן געוואָרן. אַזא
 עשירות טרעפט מען ניט ביי קיין אומה ולשון. גאַר ווייניק, געצייגלטע,
 האָבן זיך פארנומען מיט דער אידישער פאָלקס־מעשה, וואָס ווערט דער
 ציילט מיט אַזויפיל האַרציקער פשטות און תמימות. אַזוי האָט זיך
 אימלאַכער פארנומען אויף זיין וועג, געגאַנגען אין זיין ריכטונג, געקליבן
 און גענומען וואָס אים געפעלט, וואָס זיין האַרץ גלוסט. און אַזוי האָט
 זיך איטלאַך חלק פונם אידישן פאָלקלאַר זיינע זוכער און פאַרשער, זיינע
 קלייבער און שרייבער.

האָבן אַכער ניט אַלע וועגן וואָס פירן צום פאָלקס־אוצר, צום אידישן
 פאָלקלאַר, דעם אייגענעם מזל. איין וועג איז אַן אויסגעטראַטענער,
 מענטשן גייען אויף אים תמיד, דער — אַהיז, דער — אַהער, מיטרעפט זיך
 אויף, מיטמועסט זיך דורך, מיוויזט זיך איינער דעם אַנדערן וואָס מיהאַט
 אַנגעקליבן — און איין וועג בלייבט פאַרוואַקסן, וויסט, אַבל־דיק, אַז אַ
 טריט פון אַ מענטשן. מיט איין חלק פונם אידישן פאָלקלאַר פאַרנעמט
 מען זיך מער, מיזוכט, מיפאַרשט, מקלייבט, מיגיס אַרויס ביכער נאָך
 ביכער, און מיט אַן אַנדער חלק, וואָס איז אפשר אַזוי חשוב ווי דער
 ערשטער, פאַרנעמט זיך כמעט קיינער ניט און ער בלייבט פאַרהוילן און
 פאַרבאַרגן.

די ערשטע אידישע פאָלקלאַריסטן האָבן זיך אַוועקגעלאָזן אויפן וועג
 פונם אידישן פאָלקס־ליד. און זינט דעמאָלט ווערט דער וועג אַליץ מער
 געטראַטן און אויסגעטראַטן. דאָס אידישע פאָלקס־ליד פאַרנעמט כהיום
 דעם אויבנאָז, די סאַמע שפיגלוואַנט, פונם אידישן פאָלקלאַר. עס האָט
 אין זיין רשימה אַזעלכע פאַרשער און זאַמלער, ווי: גינבורג און מאַרעק,
 י. ל. כהן, נח פּרילוצקי, מ. וואַנווילד און נאָך כמה וכמה. דאָס אידישע

פאלקסליד ווערט געקליבן פון קלייבער נאך קלייבער, ווערט געזוכט און געזיפט, גענישטערט אין זאמד און אין בלאטע. אפילו לידער פון גנבים, פון תפיסהניקעס, פון זונות, ווערן ניט אויסגעלאזן. אלץ גייט אריין אינם אידישן פאלקלאך.

אויפן וועג פונם אידישן שפריכוואָרט האָט זיך פאַרנומען אזא בעל-יכולת ווי אינגאץ בערנשטיין, וואָס האָט אַוועקגעגעבן דעם אידישן שפריכוואָרט אַ לאַנג לעבן מיט אַ גרויס פאַרמעגן. בערנשטיין האָט אויסגעקליבן פון פאַלקס־אוצר דעם חלק, וואָס איז אים געווען ליב און אונז אַרויסגעבראַכט דעם גרויסבענדיקן „שפריכווערטער און רעדנסאַרטן“. אין זיינע טריט זיינען נאָכגעגאַנגען אַנדערע און האָבן נאָך אים געפונען וואָס צו קלייבן און אַרויפבריינגען.

אַ באַזונדער מזל האָט געהאַט דער אידישער ווייץ, דאָס אידישע גלייכווערטל. צו אים איז מען דערגאַנגען נאָך איידער דער אידישער פאַלקס־אוצר איז געווען אָפּן, נאָך איידער מ'האַט זיך דערוואוסט וואָס איז אזוינס אידישער פאַלקלאַך און וואָסער ווערט עס האָט. דעם אידישן ווייץ האָט מען דערשמעקט, אַנגעטאַפט און מ'האַט זיך אַרויפגעוואַרפן אויף אים פון אַלע זייטן. מ'האַט געשריבן און געדרוקט גראַשענע ביכלאַך מיט ווייץ און „אַנעקדאָטן“ פון „שיקע פייפער“, „מאַטקע חבד“, „הערשעלע אסמראַפּאַלער“. און דאָס איז אפשר געווען די גרעסטע רעה פאַרן אידישן ווייץ—דער גרעסטער און בעסטער חלק פונם אידישן פאַלקלאַך. ער היום האָבן מיר ניט קיין גאַנצע, פולשטענדיקע זאַמלונג פונם אידישן ווייץ, וואָס זאָל זיין געקליבן און צוזאַמענגעשטעלט מיט אַ באַהבניטקייט, מיט אַ סדר, מיט אַ טעם. מיר האָבן אַן אַ שיעור וויצנביכלאַך און וויצנ־זאַמלונגען, מיטטיינס געזאַגט, וואָס זיינען צונויפגעשטוקעוועט פון קאָד ליקעס, פון עמיהארצים, וואָס קענען קיין כתב און קיין לשון ניט, צע־נויפגעטשאַבעט אַן אַ טאַלק, אַן אַ סדר, אַן לייב און אַן לעבן. דער אייני־ציקער, וואָס האָט זיך גענומען צום אידישן ווייץ מיט אַ טירפּאַרשטענדר־ניש, מיט אַן איידעלן גוסט און מיט אַ געבענטשטן טאַלאַנט, איז אַ דרויאַנאָוו. זיין „ספר הבדיחה והחרוד“ איז אַ קאַפיטאַל־ווערק, וואָס איז ווערט צו פאַרנעמען איינעם פון די ערשטע פּלעצער אינם אידישן פאַלקלאַך. דרויאַנאָוו קען דעם אידישן ווייץ אויסגעבונדן מיט אַלע זיינע פּעלדעלאַך און קניישטעלאַך און, וואָס איז דער עיקר, קען דער ציילן אַ אידישן ווייץ. דער „ספר הבדיחה והחרוד“ איז דער ערשטער, און דערווייל דער איינציקער, פּרוואו צו געבן דעם אידישן ווייץ געקליבן, קלאַסיפּיצירט, מיט זיין גאַנצער אידישן שאַרפּקייט און יאָדערדיקייט.

צו דער אידישער פאַלק־מעשה האָבן זיך גענומען בלויז יחידים, גע־ציילטע: פּרץ, בערדיטשעווסקי, אַנסקי, עגנון און נאָך אַ פּאַר. זיי האָבן זיי אַבער צופיל פאַרליטעראַרישט, פאַראייגנט. איטלאַכער האָט זי גע־פורמט לויט זיין ליטעראַרישער פּורם, לויט זיין קינסטלערישן דרך. פּרצים

פאלקסטימלאכע מעשות זיינען טאקע „פון פאלקס מויל“, אבער פון פרצים פען. און פרצים פען איז דארט מער ניכר, מער בולט ווי דאס פאלקס-מויל. פרצים פען האט אפשר אויך אפגעשראקן אנדערע, זיי זאלן זיך ניט נעמען צו דער פאלקס-מעשה ווי זי איז, ווי זי גייט טאקע ארום פון פאלקס מויל. א יוצא מן הכלל זיינען א. ליטוויין אין זיינע „אידישע נשמות“ און מרדכי בן-יחזקאל אין זיין „ספר המעשיות“. אזוי איז ער היום געבליבן דער וועג, וואס פירט צו דער אידישער פאלקס-מעשה, א וועג פון יחידים, א שמאלע סטעזשקע, וואס איז מער ווי האלב פארוואקסן.

אינגאנצן אן א זייט, פארזען און אויסגעמיטן, איז געבליבן דער חלק פונם אידישן פאלקלאך, וואס איז נוגע מעשות און ווערטלאך, הנהגות און מרות פון אידישע גדולים, אנשי-שם אין דורות, לויט ווי זיי גייען ארום אין פאלק. אידן האבן ניט געשריבן קיין ביאגראפיעס פון זייערע אנשי-שם. אידן האלטן בכלל ניט פון געשריבענע געשיכטע, צי פון א יחיד, צי פון א רבי. דערפאר אבער האבן אידן צווישן זיך תמיד גערעדט וועגן זייערע גדולים און מפורסמים, זיך דערציילט און איבער דערציילט זייערע הנהגות, זייערע ווערטלאך, זייערע מעשים. און אזוי איז עס איבערגעגאנגען פון מויל צו מויל, פון דור צו דור. ער היום גייען ארום אין פאלק טויזנטער מעשות און ווערטלאך פון אידישע גדולים און אנשי-שם, וואס דערציילן אונז וועגן זיי, וועגן זייער פערזענ-לאכטייט, זייער כאראקטער, זייער באציאונג צו מענטשן, מער ווי כמה ספרים. אן ר' יונתן פערענער איז געווען א פקח אין מילי דעלמא, א חכם עתיק, האט מנצח געווען מלכים און שרים—דאס ווייסן מיר ניט פון זיין „ברתי ופלתי“, אפילו ניט פון זיין „יערות רבש“, נאך דוקא פון די ווערטלאך, וואס גייען ארום אין פאלק. אן ר' עקיבא אייגער איז געווען א גרויסער בעל-מדות, אן עניו, א בורה מפני הכבוד, אן עסקן, א בעל-צדקה, ווייסן מיר ניט פון די „תשובות“ זיינע און ניט פון „גליון הש"ס“, נאך פון די מעשות, וואס מידערציילט נאך כהיום פון אים. און אן ר' אייזל סלאנימער איז געווען א חריף ניט בלויז אין לערנען, נאך אויך אין טאג-טעגלאכן לעבן, געווען א שארפער ווערטלאך-אגער, געקענט זאגן א אידישן ווייץ, זאגן און אריינזאגן—דאס ווייסן מיר ניט פון זיינע ספרים, נאך פון דעם וואס די וועלט דערציילט פון אים. על-כל-פנים, די מעשות און ווערטלאך, וואס גייען ארום אין פאלק, זיינען אן אוצר פון פאלק-שאפונגען, פון פאלקסטימלאכע במקום-ביאגראפיעס, ווי דאס פאלק אליין שאצט אפ זיינע אנשי-שם, ווי עס האלט פון איטלאכן לויט ווי ער האט פארדינט און איז ניט משוחד פון גרויס דרד-ארץ און יראת-הכבוד צו פארשווייגן אפילו די חסרונות פון דעם אדער יענעם גדול בישראל. און צום באדויערן ווערט אט דער אוצר פארזען אפילו פון די וואס גיבן זיך אפ מיטן אידישן פאלקלאך, מיט דער אידישער פאלקס-מעשה.

ניט געקרויודעט ווערן בלויז די מעשות און מעשהלאך פון חסיד'ישע צדיקים, פון רביים, פון גוטע אידן, וואס שמעקן מיט מופתים, מיט אויסטערלישקייט, מיט מיסטיק. די ווערן גראד דערציילט און איבער דערציילט, געדרוקט און איבערגעדרוקט. עס איז דער חסידות-היפנאז, וואס האלט נאך אן גאנץ שטארק אין אונזער ליטעראטור, אין דער איי-דישער נאך מער ווי אין דער העברייאישער. בנוגע אבער די מעשות און ווערטלאך, הנהגות און מדות פון די אזויגערופענע עולמישע, גאונים, גדולים, רבנים, אדער סתם שיינע אידן, וואס זיינען ניט מופת'יש, ניט אויסטערליש, דערפאר אבער אזוי מענטשלאך, אזוי איי-דיש-מענטשלאך, וואס זיינען פול מיט שכלדיקייט און הארציקייט, פון תמימות-דיקער פשטות ביז גאונ'ישער חריפות, מיט נשמה-ריינקייט, מיט אזא-שיעור גוטסקייט און דערבארימדיקייט—אויף דעם קוקט מען זיך קנאפ-וואס ארום.

און נאך גרעסער איז דער צער, וואס אט דער חלק פונם איי-דישן פאלקלאך גייט איין פון דור צו דור, באזונדערס אין אונזער היינטיקן דור. די זקנים, די שיינע און קלוגע אידן, וואס פלעגן זיצן אין די בתי-מדרשים, אין די קלויזן, צי ביים שבת-דיקן טיש, ביי א שמחה, און זיך דערציילן מעשות פון ר' יונתן פרעגער, פון ר' ר' העשעלע, פון ווילנער גאון, פון „שאנת אריה“, פון ר' חיים וואלאזשינער, זיך ווערטלען מיט זייערע ווערטלאך—זיינען שוין היינט ניטא. זייערע אייניקלאך און אור-אייניקלאך דערציילן זיך שוין אנדערע מעשות פון אנדערע גדולים. בלויז דא און דארט געפינען זיך נאך יחידים, ס'רוב עלטערע אידן, וואס געדיינקען נאך וואס זייערע זיידעס און טאטעס האבן זיי דער-ציילט. טייל פון זיי האבן נאך אליין געקענט די גדולים פון זייער דור און זיינען היינט די איינציקע, וואס ווייסן און האבן צו דערציילן פון זיי. און אויב דאס וועט ניט אפגעראטעוועט ווערן אין צייט, געקליבן און פארצייכנט, וועט די שארית הפליטה אויך פארלארן גיין, ווי עס זיינען שוין פארלארן געגאנגען גאנצע חלקים פונם אידישן פאלקלאך.

דער ספר איז א פועל-יוצא פון א פרוואו צו קלייבן און פארצייכענען די מעשות און ווערטלאך, הנהגות און מדות פון אנשי-שם ביי אידן און אייבער דער צייט. ניט באארבעטן, סטיליזירן, פארליטערארישן, נאר פשוט איבערדערציילן, אט אזוי ווי זיי גייען ארום אין פאלק, אין פאלקס גוסט און אין פאלקס לשון, ווי די וועלט דערציילט. עס איז אז ארבעט, וואס האלט נאך ביי דער התחלה, ביים סאמע אנהויב, וואס צעוואקסט זיך פון טאג, וואקסט ממש אונטער די הענט. עס איז ווי א קוואל, וואס מער מישעפט, אלץ מער קומט צו, אלץ מער קוועלט, שטראמט, שלאגט ארויף. ערשט אין דער ארבעט זעט מען זיי גדולים.

ווי גוואלדיק גרויס און ברייט זי איז, אפילו בלויז אין שטח און פארנעם. עם איז נשתומם צו ווערן, ווי אוצררייך עם איז אַט דער חלק פונם אידישן פאלקלאך, וויפל טויזנטער פערל פון אידישער פקחות און חריפות און דער עיקר פון אידישער גוטסקייט און הארציקייט עם ליגן ביי אונז צעזייט און צעשפרייט, וואָלגערן זיך אונטער די פיס און בעטן זיך מיזאָל זיי אויפהויבן און אויפקלייבן. אודאי איז עם ניט קיין אַרבעט פאַר איינעם, פאַר אַ יחיד. אודאי וואָלטן עטלאַכע צוואַמען, צונויפגעקומען און צענויפגערעדט, געטאַן די אַרבעט מיט מער פלייס, מיט מער געניט קייט און ממילא אױך — מיט מער ברכה, מיט מער שלימות. דערווייל ווערט געמאַכט אַ פּרוואוו, אַ התחלה. אפשר וועט דער פּרוואוו געבן חשק אַנדערע, אַז זיי זאלן זיך אױך נעמען צו אַט דער נויטיקער און ליבער אַרבעט. הלואי.

די אַרבעט פון קלייבן און פאַרצייכענען האָט לכתחילה געמוזט אייניגענומען ווערן, האבן איר תּחום, איר גרעניץ. ניט אַליין, וואָס ווערט דער ציילט פון אונזערע גדולים און אַנשי־שם, איז אַריין אין תּחום פון דער אַרבעט. אַזוי, למשל, איז מיט אַ כיוון אויסגעלאָזן די אַלע ווערטער און ווערטלאַך, וואָס זייער נאַנצע חריפות איז אַ בית־המדרש־דיקע, זייער שאַרפֿקייט — אַ קנייטש אין אַ פּסוק, אַדער אין אַ מאמר חז"ל. שוין צוליב דעם אַליין, וואָס אַזעלכע ווערטלאַך זיינען בלויז פאַר יחיד־גסולה, פאַר לומדים, יודעי־ספר, וואָס פאַרשטייען דעם קנייטש, דעם אויפטו און לעקן די פינגער. פאַרן ברייטן עולם זיינען זיי ניט. זיי האָבן זיך זייער ווערט און דאַרפן אפשר געקליבן ווערן באַזונדער, אויפן שטייגער פון „שיחת חולין“. אין פּרוואוו, וואָס ווערט דאָ געגעבן, גייען אַריין בלויז אַזעלכע ווערטלאַך, וואָס זייער חריפות איז אַ וועלט־לאַכע, אַ שאַר פער בליק אויפן לעבן, אַ פקחות אין הויט־העולם; בעיקר אַבער — הנהגות און מדות, וואָס אַנטפלעקן פאַר אונז די אידישע נשמה אין איר הויכקייט און ריינקייט און דאָס אידישע האַרץ אין זיין אַז־א־שיעור גוטסקייט און דערבאַרומדיקייט. דערפאַר אַבער איז די ראַם „אַנשי־שם“ געמאַכט ניט אַזוי איינגע. עם גייען אַריין ניט בלויז נאָנים און צדיקים, רבנים און רבנים, נאָר אױך אידישע געלערנטע, עסקנים, כלל־טוער, וואָס האָבן אַ נאָמען ביי אירן.

פאַרשטייט זיך, אַז אַזאַ אַרבעט לאָזט זיך ניט מעסטן מיטן היסטאָרישן אמת. מיטן קיינמאַל ניט זאָגן אַקוראַט, צי האָט טאַקע יענער גדול ביי אירן געזאַנג, אַדער געטאַן, דאָס וואָס מ'דערציילט פון אים. אַ חוץ דעם ווערן כמה זאָכן דערציילט אין פאַרשיידענע נוסחות און וואַריאַציעס. איטלאַך געגנט דערציילט עם אין איר גוסט און מעסט עם אַן אויף דעם גרויסן מענטש, וואָס איז ביי איר מפורסם. אַזוי, למשל, ווערט די מעשה וועגן אַ קינד צו „כל־נדריו“ דערציילט אין ליטע — אויף ר' ישראל סאַ־לאַנטער: איז וואַלין — אויף ר' לוי־יצחק באַרדיטשעווער, אין גאַליציע —

אויף ר' משה-לייב סאטעווער. צום ענין גופא האָט עס אָבער ניט. די שיינע, האַרציקע מדה, אַז אַ קלײַן קינד איז בילכער פון ווי „כל-נדרים“, ווערט פון דעם ניט געמינערט אַ האָר. אַזוי פאַרשטייט עס דאָס פאַלק און אַזוי דערציילט עס, אַזוי וויל עס דער-ציילן פון זיינע פאַרהייליקטע און פאַראייביקטע.

דאָס מאַטעריאַל איז געקליבן, צום טייל, פון ספרים—אַלטע און נייע; פון אַרטיקלען אין צייטונגען און צייטשריפטן; בעיקר אָבער פון מענטשן, וואָס האָבן דערציילט אַליין, אָדער צוגעשיקט בכתב. און ווייטער סיאַייגענע. עס איז נשתומם צו ווערן סאַראַין אונזר עס ליגט ביי אונז צעזיט און צעשפּרייט. אין די פאַרוואַרפּנסטע העקן, איבער אַלע שבעה ימים, געפינען זיך אירן, וואָס טראַגן זיך אַרום מיט פעק גאַנצע פון אידישן פאַלקלאַר, וואָס ווייסן צו דערציילן פון אידישע גדולים אַזוינס, וואָס מ'קען ניט געפינען אין קיין שום ספר, וואָס קיינער, אַ חוץ זיי, ווייסט עס אפשר ניט. פאַר דער, בערך, קורצער צייט, וואָס די אַרבעט האָט זיך אַנגעהויבן—אַ משך פון צוויי יאָר—האָט זיך איינגעגעבן צו באַ-קומען מאַטעריאַל פון עטלאַכע הונדערט מענטשן אין פאַרשיידענע לענדער. טייל פון זיי האָבן אַליין צוגעשיקט, און אַזוי ווייט ווי פון אַפריקע און אויסטראַליע, און דאָס אַז דעם נויטיקן אַפאַראַט, אַז התעוררותן, בלויז אויף אַ קורצער נאַטיץ אין צייטונג.

אַ טייל פון דער אַרבעט האָט זיך לכתחילה געדרוקט אין „טאַגעבלאַט“ אונטערן נאָמען „דערציילט די וועלט“. אַז די אַרבעט איז אַנגענומען, באַווייזט דער פאַקט, וואָס פיר-פּינף אידישע צייטונגען אין אייראָפּע האָבן זיי איבערגעדרוקט—ווי דער מנהג: אַן רשות * . אַ טייל האָט זיך געדרוקט אין העברייאיש, אין „התור“. אַ געקליבענער טייל פאַר קינדער אין אַרום אין פאַרלאַנג „דביר“ **.

אַצינד ווערט דאָס בוך געגעבן וועמען עס געהערט—דעם פאַלק.

אַ האַרציקן דאַנק די אַלע, וואָס האָבן געהאַלפּן מיט מאַטעריאַל, סיי דערציילט און סיי צוגעשיקט:

א. אבנר, בערלין; הרב יוסף אַדלער; הרב י. צ. אהרנאָן; מ. אונגאַר, ירושלים; הרב א. אייזשיקין; ז. אַנכי, תל-אַביב; ת. נ. ביאַליק, תל-אַביב; מ. בן-אַליעזר, תל-אַביב; י. בן-זאב; מ. ז. בן-ששון, יבנאל; הרב מאיר

* האָבן בלויז משנת השם געווען אויף: „אידישע גדולים ווי זיי ווערטלען זיך“. און אויף דעם סמך האָט ז. רייזען אַזוי פאַרצייכנט אין זיין „לעקסיקאָן“.

** מ. ליפסון: אנשי מדות. גדולי ישראל במדותיהם, בשוחותיהם ובאַרחות-חיהם. מספרי „ביבליאָטיקת מוריה“, הוצאת „דביר“, תל-אַביב, תרפ"ז.

ברלין, ירושלים; מ. ברעזינסקי; יוסף גאלד; הרב זאב גאלדבערג; מ. גאלד-
 בערג; י. גארבער; א. י. גארדאן; הרב צ. דאכאוויץ; ד. דאניע, ירושלים;
 א. דרויאנאווי, תל-אביב; מ. האלאנד; דוד הלוי, ירושלים; ז. העלער;
 י. הענאוויץ; ש. ווינגער; שולם ווארהאפט, ווארשע; חיים זידעס;
 א. יאנאווסקי, ירושלים; מ. יפה; מ. כהן; נ. ליבשיץ; הרב זאב לויטער;
 דן לעווין; דר. ד. לעווין, תל-אביב; דר. מ. לעווין, חיפה; הרב שלמה
 לעווין; מ. מאגנוס; י. מארק; מ. א. מערעמינסקי; חיים סיגעל; ב. ז. עפרון;
 הרב נ. עקשטיין, אנטווערפן; נ. פורת, ירושלים; א. פוינערמאן;
 הרב י. ל. פישמאן, ירושלים; הרב ב. פלושער; הרב נתן פעקער; מ. פעקער;
 הרב צבי ציזלינג, תל-אביב; ל. קאמיוקי; מ. נ. קאמינסקי; נפתלי קארנער;
 ש. קארנהיווער; הרב י. קומין; רפאל קוק, ירושלים; ש. ח. קוק, תל-אביב;
 דר. יהודה קויפמאן, תל-אביב; ש. קרינסקי; מיכל ראבינאוויץ, ירושלים;
 ב. ראטענבערג; א. ב. ריוולין, ירושלים; הרב אברהם ריינעס; א. רעכטמאן;
 דר. י. שניצער; הרב לוי שמערנבערג, ירושלים; צ. שערמאן.

א יישריכה פאר אויסבארגן ספרים:

מ. ח. טויזנער; אברהם-אלימלך פישמאן, תל-אביב; הרב י. ל. פישמאן,
 ירושלים; ד"ר יהודה קויפמאן, תל אביב.

מ. ל. פ. ס. א. י.

ניו-יארק — תל-אביב, תרפ"ח.

די, וועמען די ארבעט איז נאענט און קענען מיטהעלפן מיט מאטעריאל,
 ווערן הארציק געבעטן צו שיקן אויף דעם אדרעס:

DOROTH PUBLISHING CO.

39 UNION SQUARE

NEW YORK, N. Y.

פלל ישראל

ביי אונז, אידן, און ביי זיי, ביניהם, להבריל

1

דער מאנהיימער דוכס האט אמאל געפרעגט ר' יצחק ברילין:
— כיהאב געהערט זאגן, אז אידן גיבן שוחד די שופטים. איז'ס
אמת?

— יא — איז ר' יצחק מודה. — אידן מוזן געבן שוחד.
— ס'הייסט? — חידושיט זיך דער דוכס — אונטערקויפן א שופט,
ער זאל משפט'ן ניט אמת?

— כיוועל דיר זאגן, אדוני הדוכס — ענטפערט אים ר' יצחק — אז א
איד מיט א גוי קומען זיך לאדן פאר א גוי'שן שופט, איז דער שופט
בטבע נוטה צום גוי. פארט זיינער א ברודער, פון איין אמונה. וועט
שוין דער שופט ניט זען קיין זכות פארן אידן, אפילו ווען דער איד
איז גערעכט. אז דער איד גיט שוחד שטעלט ער זיך ביים שופט אויף
איין מדרגה מיטן גוי און ערשט דעמאלט קען דער שופט משפט'ן אמת.

✽

2

ר' לוי יצחק בארדיטשעווער איז, כידוע, געווען א מליץ-יושר אויף
אידן, פלעגט תמיד אויף זיי מלמד זכות זיין און זיך אויסטענה'ן מיטן
רכונו-של-עולם, אז אידן זיינען דער בחיר שבאומות, אז עם סגולה,
בנים למקום.

איינמאל, איז מיטן נאכט, זאגט ר' לוי יצחק צום שמש זיינעם:
— נעם ס'פלעשל בראנפן מיט א גלעזל און קום מיט מיר.
גיט ער מיט אים אריין אין מרחץ, וואו ס'שלאפן ארימעלייט, קבצנים,
פארשמאכטע מענטשן. הייסט ער דעם שמש אנגיסן א גלעזל בראנפן,
וועקט אויף איינעם און פרעגט אים:
— נא, ווילסט א טרונק בראנפן?
יענער עפנט די אויגן, רייבט זיי אויס, זעט ס'גלעזל בראנפן און
מאכט:

— יא, רבי, אבער אז נעגלוואסער, אז „מודה אני“.
אזוי א צווייטער, א דריטער — קיינער רירט ניט אן ס'גלעזל.
וועקט ר' לוי יצחק אויף דעם ערלי, דעם שבת-גוי, וואס איז דארט
געשלאפן:

— איוואו, ווילסט א טרונק בראנפן?

ביי אונז, אידן, און ביי זיי, ביניהם, להבדיל

— אהער גיב! — ענטפערט דער ערל און ליידיקט אויס סיגלעול
ביוז דנא.

הויבט אויף ר' לוי יצחק די אויגן צום הימל און זאגט:
— זע, רבונר-של-עולם, ס'ארץ טייער פאלק אידן זיינען, ס'ארץ
ריין פאלק. א איד וועט זיך ניט צורירן צו קיין מאכל ומשקה, וואו ער
וועט זיך ניט קודם מטהר זיין, דיר אפגעבן א שבת והודיה. מעגסט
זיך, רבונר-של-עולם, איבערנעמען מיט דייענע קינדער...

✽

3

דער אידישער פילוסוף משה מענדעלסאָן איז אמאל געווען פאר-
בעמז אויף א מאַלצייט ביי א טייטשישן דוכס. אויפן מאַלצייט זיינען
געווען גרויסע שרים, מלוכה-מענטשן און געהויבענע גלחים. מענדעלסאָנען
האַט'ן געזעצט אויף א בכבודיקן אַרט, לעבן א קאַטוילישן גלח. און
היות ווי מענדעלסאָן איז געווען נזהר ניט צו עסן קיין טרפות, האַט'ן
אים דערלאַנגט באַזונדערע מאכלים.

ביים עסן רופט זיך אַפּ דער קאַטוילישער גלח צו מענדעלסאָנען:

— וועז, הער מענדעלסאָן, וועט איר שוין מעגן עסן מיט אונז צו-
זאַמען?

— אויף אייער חתונה *... ענטפערט אים מענדעלסאָן קורץ און שאַרף.

✽

4

מ'האַט אמאל געפרעגט ר' נחום שטעפאַנעשטער:

— פאַרוואָס זעט'ן, אַז וואו גוים וואוינען איז דער אויר ריין און
וואו אידן, להבדיל, וואוינען, איז דער אויר אומריין?...

— כּוועל אייד זאָגן — ענטפערט ר' נחום — א איד לאָזט דעם גע-
מיינעם אויר אַרויס פון זיך, ממילא איז אַרום אים ניט אַזוי ריין; א גוי
שעפט דעם געמיינעם אויר אַריין אין זיך, איז אַרום אים ריין...

✽

5

צו ר' ברוד פריינקל, לייפניקער רב, איז אַ מאַל געקומען אַ גנב און
זיך מודה געווען, אַז ער האַט יענעם און יענעם באַגנב'עט. אַצינד וויל ער
אפגעבן די גנבה. אַט האַט ער עס מיט זיך, זאָל עס דער רב ביי אים
צונעמען.

ר' ברוד האַט מורא געהט פאַר אַ בלבל. זאָגט ער צום גנב:
— גיי לייבערשט צום גלח.

* קאַטוילישע גלחים, כּידוע, טאַרן ניט חתונה האָבן.

די וועלט דערציילט

— ס'הייסט, רבי, — חידושי זיד דער גנב — איר שיקט א אידן צו א גלח?
— פארשטייסטו מיד — ענטפערט אים ר' ברוך — א גלח טאָר קיי-
נעם ניט דערציילן וואָס מאַיז זיד פאַר אים מתוודה...

✽

6

ר' בעריש מייזלש, וואַרשעווער רב, איז אַמאָל געפאָרן אויף דער באַן. אַנטקעגן אים איז וואַגאַן איז געזעסן אַ רוסישער פּאַלקאַוויק, אַ שונא ישראָל, מיט אַ כּלב. האָט ער גערופן דעם כּלב מיט אַ אַידישן נאַמען: יאַנקל.
— אַ רחמנות, נעבאָד, אויפן הונט — רופט זיד אָפּ ר' בעריש — וואָס ער האָט אַ אַידישן נאַמען.
— וואָס? — פרעגט דער פּאַלקאַוויק.
— אַניט — זאָגט ר' בעריש — וואָלט ער געווען אַ פּאַלקאַוויק.

✽

7

ר' בעריש האַלפּערן, דער לובלינער מגיד, איז געזעסן תּפוס פאַר אַן עלילת־דם. האָט ער געפּוּעלט מיזאַל אים לאָזן האַלטן ביי זיד טלית און תּפילין און דאַוונען אַלע טאַג. זיין טבע איז געווען, אַז ער האָט תּמיד געדאַוונט הויד אויפן קול. האָט דער נאַטשאַלניק פון תּפיסה ניט געוואָלט ליידין.

— פאַרוואָס — פרעגט ער אים אַמאָל — שרייסטו אַזוי בעת דו מאַך ליעסט זיד?

— מיר, אידן — זאָגט ר' בעריש — דאַוונען אַזוי.

— קענט איר ניט — פרעגט אים דער נאַטשאַלניק — דאַוונען אין דער שטיבל, ווי מיר?

— כּוועל דיר זאָגן, אַרוני השר — ענטפערט אים ר' בעריש — איר האָט אייער גאַט לעבן אייד, אויפן וואַנט, קענט איר דאַוונען אין דער שטיבל. אונזער גאַט, אַבער, איז גאַנץ הויד, אַזש אין הימל, מוזן מיר שרייען בעת'ן דאַוונען...

✽

8

דער וואַרשעווער גענעראַל־גובערנאַטאָר איז אַמאָל געקומען קיין לאַדזש. אויפן וואַקזאַל זיינען געקומען אים מקבּל פּנים זיין דעפּוטאַציעס פון שטאַט, בתּוכם אויך די פאַרשטייער פון די דריי רעליגיעס: דער רוסישער פּאַפּ, דער פּוילישער גלח און, להבדיל, דער אַידישער רב. כּרדד הטבע זיינען די גוישע פאַרשטייער געשטאַנען כּראש און דער אַידישער רב — פון הינטן.

ביי אונז, אידן, און ביי זיי, ביניהם, להבדיל

נאכטן סבלת־פנים איז צוגעגאנגען צו ר' אליה חיימין דער לאַרזשער שטאט גאלאווא * וואס איז מיט אים געווען זייער באַפריינט, און אים געפרעגט:

— זאג מיר דעם אמת, ראווין, האט דיר ניט פארדראָסן, וואָס די פארשטייער פון די אנדערע צוויי רעליגיעס זיינען געשטאַנען פון פאַרנט און דו, דער פאַרשטייער פון דער עלטסטער רעליגיע, ביזט געשטאַנען פון הינטן?

— חלילה! — ענטפערט אים ר' אליה חיים — דו ווייסט דאָך, אַז מיינ רעליגיע איז די מאַמע פון יענע צוויי רעליגיעס און אַ מאַמען פארדרוסט ניט אויף אייגענע קינדער...

✽

9

ר' ישראל מאיר, דער „חפץ חיים“, האָט די ערשטע צייט געדרוקט זיינע ספרים אין ווילנע. דער צענזאר איז דעמאָלט געווען יהושע שטיינ-בערג. איז ר' ישראל מאיר'ן אויסגעקומען צו זיין ניט אין מאָל ביי שטיינבערג.

מאכט זיך אמאל, אַז זיצנדיק ביי שטיינבערג, האָט זיך ר' ישראל מאיר אויסגערעדט:

— גוים, להבדיל...

איז שטיינבערג, דער קאָזיאַנער משכיל, געוואָרן אַן אויפגעקאכטער: — ניטא קיין להבדיל! אַלע מענטשן זיינען גלייך.

— וואָס בין איר שולדיק — ענטפערט אים ר' ישראל מאיר בנעימות, ווי זיין טבע — אַז ס'איז אַ בפרושיער פסוק: „ואבדיל אתכם מכל העמים“ — טייטש: איר האב איר מ ב ד י ל געווען פון אַלע אומות. איר האב דעם פסוק ניט געשריבן....

✽

10

אייזיק מאיר דיק איז אמאל גענאָנגען אין ווילנע און אַנגעטראָפן אַ גוי, וואָס האָט זיך קוים געשלעפט. געווען איז ער קליין און דאָר, מיט קרומע פיס, מיט אַ געבויענעם רוקן און אַ קראַנקן פנים.

איז אייזיק מאיר דיק צו אים צוגעגאָנגען און געפרעגט:

— וואָס טוסטו?

— כּיפּלעכט נעצן — ענטפערט דער גוי.

— גוישע קעפּ — קרעכצט דיק — ביי זיי גייט אַלץ אַוועק לאיבד.

ביי אונז וואָלט דאָד אַזאָ געווען אַ שיינער איד...

* סימני מעיאר.

בעת דר. הערצל מיט דוד וואלפסאן זיינען געפארן קיין ארץ-ישראל האבן זיי זיך אויפן וועג אפגעשטעלט אין גריכנלאַנד. זיינען זיי ביידע געגאנגען אנקוקן די היסטארישע מקומות פון אַלטגריכנלאַנד. סומענדיק צו אַן אַלטן היסטארישן פּלאַץ, האָט הערצל פון גרויס התפעלות אנגעהויבן זאגן אויף אויסנווייניק קאפיטלאַך האַמער אויף גריכיש.

וואלפסאן איז געשטאַנען פאַר-חידושיט און געוואַרט הערצל זאָל סאנטשען זאגן אויפן משונהדיקן לשון.

אז ער האט זיך ניט געקענט דערווארטן, מאַכט ער צו הערצלען: — וואס איז דאָ דאָ נתפעל צו ווערן? ס'איז דאָך ניט אונזערס. הערצל האט אים ניט געענטפערט, נאָר אים אָפּגעמאַסטן מיט אַ בליק פון בטול, ווי איינער זאָגט:

— וואס פאַרשטייט אַ סוחר אין אַזעלכע ענינים. אין ירושלים זיינען זיי געגאנגען צום כותל מערבי. צוקומענדיק צום כותל האט וואלפסאן אנגעהויבן זאָגן אויף אויסנווייניק: „שיר המעלות כשבח' את שיבת ציון“... הערצל איז געשטאַנען און געשוויגן.

איז אַ וויילע אַרום איז ער צוגעגאנגען צו וואלפסאָנען און אים געזאָגט פאַרצערט:

— דוד, דו האסט מנצח געווען...

איז דענעבורג (דווינסק) איז געווען אַ סופר, ר' יצחק נטע. דער סופר איז געווען אַ גרויסער ערלאַכער איד, אַ ירא שמים, ווי אַמאָליקע סופרים. האט ער געהאַט צוויי זין, בחורים, זיינען זיי אויך געווען אַזוי פרום ווי ער.

איז איינער פון די זין געשטאַנען צום פריזיוו און מ'האַט אים אָפּגעגעבן פאַר אַ סאַלדאַט. גראַד איז דאָס יאָר געווען אַ גוטס, מ'האַט אַ סך אידן באַפרייט און ר' יצחק נטע'ס זון האָט'ן אָפּגעגעבן.

האבן יונגע חברה, לַצִּים, זיך גערייצט מיטן סופר: — וואס וועט איר איצט זאָגן, ר' יצחק נטע? זעט, די בחורים, וואס האלטן ניט אַזוי שטאַרק פון אירישיקייט, האַט'ן באַפרייט, און אייער זון, וואס איז אַ פרומינקער, האָט'ן דוקא אָפּגעגעבן.

— פאַרשטייט איר מיד— ענטפערט זיי ר' יצחק נטע— דער קיסר הייסט נעמען פאַר סאַלדאַטן אידן און גוים. נעמט'ן אמת'ע גוים און

פאר ארץ-ישראל

אמת'ע אידן. איז מיין זון, וואס איז, ברוך השם, אן אמת'ער איד, האט'ז צוגענומען. אבער יענע, די הולטייעס, וואס זיינען ניט קיין אידן און ניט קיין גוים, האט'ז אויסגעבראקירט...

פאר ארץ-ישראל

13

בעת ר' נחמן בראצלאווער האט זיך געקליבן פארן קיין ארץ-ישראל, האט ס'ווייב זיינס אריינגעשיקט צו אים די עלטערע טאכטער זייערע און זי האט אנגעהויבן וויינען פאר אים:

— טאמע, אויף וועמען לאזטו אונז איבער? ווער וועט אונז מפרנס זיין?

— דו — זאגט ר' נחמן — וועסט פארן צום מחותן. איין שוועסטער וועט ניין זיין א דינסט ביי יענעם, די אנדערע וועט עמיצער אריינעמען איז שטוב פון רחמנות וועגן. די מאמע וועט זיין א קעכערן, און אלץ פון שטוב וועל איד פארקויפן אויף הוצאות...

14

ר' יהושע'לע קוטנער איז, כידוע, געווען פון די ערשטע „חובבי ציון“ און האט שטארק האלט געהאט ארץ-ישראל.

איינמאל איז געקומען צו אים א איד זיך שואל עצה זיין. ער וויל מאכן מסחר אין ארץ-ישראל.

— ווילסטו, הייסט'ס — פרעגט אים ר' יהושע'לע — פארן קיין ארץ ישראל?

— ניין, רבי, — זאגט יענער — איד בלייב דא. ביזויל בלוין שיקן אהין געלט און מאכן מסחר.

האט ר' יהושע'לע פארשטאנען, אז אויב דער איד וועט טאן מסחר אונטער די אויגן, איז ער עלול צו פארלירן זיין געלט און וועט דערנאך האבן טענות צו ארץ-ישראל. מאכט ער צו אים מיט א שמייכל:

— כיהאב שוין געזען אידן, וואס לאזן זייער געלט אין הויך-לארץ און פארן באנראבן ווערן אין ארץ-ישראל. כיהאב נאך אבער קיינמאל ניט געזען, אז א איד זאל בלייבן אין הויך לארץ און שיקן זיין געלט באנראבן ווערן אין ארץ-ישראל...

15

צו ר' יצחק מאיר גערער איז אמאל געקומען א חסיד זיינער זיד
שואל עצה זיין, צי ער זאל פארן קיין ארץ־ישראל.
— ליבערשט — זאגט ר' יצחק מאיר — פארן צום אידן פון לאַנד,
איידער צום לאַנד פון אידן...

✽

16

ר' מרדכי עליאשבערג, בויסקער רב, איז געווען פון די ערשטע רבנים
„חובבי ציון“. ער האט האלט געהאט ארץ־ישראל אהבת נפש און פלעגט
תמיד ריידן מיט התלהבות מכה דער גרויסער מצוה פון ישוב ארץ־ישראל
און ווי וואויל איז די, וואס זיינען זיד אין דעם עוסק, בפרט אין ערד־
ארבעט, וואס איז דער עיקר ישוב הארץ.
אויף דער עלטער פלעגט ער זאגן:
— הלא, רבוננו של עולם, זאל איד זוכה זיין קומען קיין ארץ־
ישראל און זיין א פראסטער ערד־ארבעטער.
— רבי — פרעגט אים — וואס קענט איד טאן ביי ערד־ארבעט?
— ס'הייסט — חירושית ער זיד בתמימות — כ'קען זיין א „שומר
קשואים“.

✽

17

ר' מרדכי גימפל יפה, ראזשינאיער רב, איז געווען א הייסער „חובב
ציון“. ער האט שטארק האלט געהאט ארץ־ישראל און איז געווען פון
די ערשטע רבנים, וואס האבן זיד עוסק געווען אין ישוב ארץ־ישראל.
אויף דער עלטער איז ער געפארן קיין ארץ־ישראל, זען מיט די אויגן
ס'הייליגע לאַנד.
געקומען קיין ארץ־ישראל, איז ער געפארן אַנקוקן די אידישע קאָ-
לאַניעס, וואס האבן זיד געהאלטן אין בויען. איז ער געקומען קיין
„ראשון לציון“, וואס האט דעמאלט געהאט א שם פאר ניט קיין פרומע
קאלאניע.
אז די פור איז אריין אין דער קאלאניע, האט זיד ר' מרדכי גימפל
אויפגעהויבן, זיד אַרומגעקוקט אין אלע זייטן און געזאָגט:
— אפילו א ביסל א חצופה אן אלמנה, פונדעסטוועגן —
— „ברוך מציב נבול אלמנה“.
און ער האט געמאכט מיט התלהבות די ברכה, וואס מ'מאכט אויף
אפגעבויעטע ישובים אין ארץ־ישראל.

• א וועכטער ביי גרינס.

ר' זונדל סאלאנטער האט האלט געהאט ארץ-ישראל אהבת נפש. זיין תשוקה איז געווען צו זען זי וואס מער געבויט. כמה יונגעלייט האט ער מעורר געווען צו בויען הייזער אין ירושלים. ער פלעגט גיין און ציילן די הייזער אין ירושלים און אַנקוועלן פון איטלאַכס ניי הויז וואָס איז צוגעקומען, אפילו פון אַ גוייש הויז.

— ביני לביני — פלעגט ער זאגן מיט שמחה — ווערט אַך ארץ-ישראל געבויט...

✽

ד.ר. הערצל האט געוואלט געווינען דעם פראַנקפורטער ראַטשילד, דעם פרומען, פאַרן ציוניזם. האט ער געשיקט דוד וואַלפּסאַנען, וואָס איז געווען אַ יודע ספר, ער זאל זיך זען מיט ראַטשילדן און האָבן מיט אים אַ שמועס.

ראַטשילד האט וואַלפּסאַנען זייער שיין אויפגענומען און אים אַרייני געפירט צו זיך אין קאַבינעט. וואַלפּסאַן איז אַריין מיט אים אין אַ שמועס, ביז ער איז אַרויפגעקומען אויף דער סכנה פון דער אַסימי לאַציע.

— ווייסט איר, הער באַראַן — זאָגט וואַלפּסאַן — אַז אפילו אין רוסי לאַנד זיינען ניט אַלע אידן פרום? אַז אויך דארטן אַסימילירן זיך אירן און ס'אידישע פאַלק אין גלות גייט אונטער?...

נעמט ראַטשילד אַרויס פון קעשענע אַ קליין יאַרמלקע, טוט אַן אויפן קאַפּ און זאָגט מיט כּונה:

— חס ושלום!

און טוט אויס ס'יאַרמלקע און לייגט צוריק אַריין אין קעשענע. וואַלפּסאַן רעדט ווייטער:

— דער עקאנאמישער מצב פון אירן איז זייער שפּל, אירן האָבן קיין פּרנסה ניט, ס'מערן זיך אַרימעלייט...

ראַטשילד נעמט ווידער אַרויס פון קעשענע ס'קליינע יאַרמלקע, טוט אַז אויפן קאַפּ און זאָגט מיט צוגעמאַכטע אויגן פון גרויס כּונה:

— יאַ, איין בפירושיער פּסוק: „כי לא יחדל אביון מ... מ...“

— „מקרב הארץ“, הער באַראַן — כאַפט אונטער וואַלפּסאַן מיט אַ שמייכל.

— יאַ, יאַ, „מקרב הארץ“... דאַנקע... — זאָגט ראַטשילד און בלייבט זיצן אין יאַרמלקע.

וואַלפּסאַן האט פאַרשטאַנען ס'אַנצוהערעניש, האט זיך אָפּגעזעגנט און איז אַרויס.

די וועלט דערציילט

אויפן ניינטן ציוניסטישן קאנגרעס אין האמבורג האט דער האמבורגער ראיאניער, דר. פראנק, געזאגט געבן דעם קאנגרעס א ברכה אינם נאמען פון דער אידישער קהלה. האט ער אויפגעשריבן די ברכה אויפן פאפיר און א טאג פריער, איידער דער קאנגרעס האט זיך געעפנט, האט ער זי דערלאנגט דוד וואלפסאנעו, דעם נשיא פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע, הערן זיין חות-דעת.

וואלפסאן איז גראד געזעסן מיט זיינע מקורבים און געשמעסט. לייענט ער דורך און זאגט:
— גאנץ גוט, נאר א ביסל לעבלאך. ס'פעלט דער ציוניסטישער

טראם.

— פארגעסט ניט, הער פרעזידענט — זאגט דער ראיאניער — אז איד באגרייס דעם קאנגרעס ניט אין מיין נאמען, נאר אינם נאמען פון מיין קהלה און מיינע בעלי-בתים זיינען ניט קיין ציוניסטן, מוז איד מיד היטן ניט צו זאגן אזוינס וואס זיי זיינען ניט מסכים.
— טא הערט א מעשה — זאגט וואלפסאן צום עולם אויף זיין ליט-ווישן שטייגער.

אין פראג איז געווען א שטאטהאלטער א רשע מרושע, א שונא ישראל. פרעגער אידן האבן פון אים געהאט קאלט און ווארים, ער האט זיי אנגעטאן גרויסע נגישות. נאר איינער, א פראסטער איד, א שניידער, האט גראד ביי אים נושא'הן געווען און געווארן ביי אים א יוצא ונכנס. אז מיאזי געוואויר געווארן אין שטאט, אז דער שניידער האט א דריסת הרגל ביים שטאטהאלטער, האט'ן אנגעהויבן גיין צו אים. ווער ס'האט געדארפט עפעס פועל'ן ביי מלוכה, איז געקומען צום שניידער, ער זאל זיך משתדל'ן זיין. אזוי ארום איז דער שניידער געווארן א שתדל'ן און אז עושר.

אז דער שניידער האט עולם לגדולה געווען, האט ער אנגעהויבן זוכן כבוד, ווי די טבע פון אז אויפגעקומענעם. האט זיך אים איינמאל, פאר ראש-השנה, פארוואלט זיין דער בעל-תקיעה אין פרעגער אלטניי-שול. געוואוסט האט ער, אז די פרנסים וועלן אים בשום אופן ניט צולאזן, איז ער אוועק צום שטאטהאלטער מיט א בקשה:

— אדוני השר, אזוי און אזוי. ביי אונז אידן איז א מנהג צו בלאזן ניי-יאָר מיט א שופר. וויל אידן האבן דעם כבוד צו בלאזן אין דער אלטניי-שול.

און ער האט גע'פועל'ט.

דער שטאטהאלטער האט תיכף אריינגעשיקט א באפעל צו די פרעגער פרנסים, אז דער שניידער זאל בלאזן שופר ראש-השנה אין דער אלטניי-שול.

פאר ארץ-ישראל

איז געווארן א רעש אין שטאט. ס'טייטש, אַזאַין עם הארץ, אַזאַ פחות שבפחותים, וועט זיין תוקע אין דער אַלטער שול? זיינען די פרנסים אַוועק צום שטאַטהאַלטער מיט תחנונים:

— אדוני השר, מיר קענען דיין באפעל ניט מקיים זיין. שופר בלאַזן איז ביי אונז אַ הייליקע עבודה און ניט יעדער איד איז צו דעם ראוי. דער שטאַטהאַלטער לאַזט זיך אַבער ניט ריידן און ניט אַ געשריי: — כּהאב איינמאַל געזאַגט, אַז דער שניידער וועט בלאַזן און אַזוי וועט'ס זיין.

איז איינער פון די פרנסים, אַ קלוגער איד, איינגעפאַלן אויף אַ המצאה. זאַגט ער צום שטאַטהאַלטער:

— אדוני השר, ראשהשנה קענען מיר בשום-אופן דעם שניידער ניט צולאַזן צום שופר. מיט אַכטאַג שפעטער האָבן מיר נאָך אַ יום-טוב, יום כפור, וואס מ'בלאַזט אויך שופר. יענעם טאַג קענען מיר מקיים זיין דיין באפעל און מכבד זיין דעם שניידער מיט בלאַזן.

האַט דער שטאַטהאַלטער מסכים געווען.

אַז דער שניידער איז דערפון געוואויר געווארן, איז ער געקומען צו לויפן אַז אַטעם צום שטאַטהאַלטער:

— אדוני השר, דו האסט דאך מיר צוגעזאַגט, אַז איך וועל בלאַזן איז דער גרויסער שול.

— יא, אוראי— זאַגט דער שטאַטהאַלטער— מײן וואָרט איז אַ באפעל.

— ס'טייטש— טענה'ט דער שניידער— די פרנסים זאַגן דאך, אַז דו האסט מסכים געווען, אַז איך זאל ראשהשנה ניט בלאַזן?

— וועסטו בלאַזן יום-כפור— זאַגט דער שטאַטהאַלטער. — וואָס די דער חילוק?

— וואס רעדט דער שר? — זאַגט דער שניידער מיט האַרצווייטיק— ראשהשנה בלאַזט'ן הונדערט תקיעות און יום-כפור בלאַזט'ן בלויז איין תקיעה.

— שוטה איינער— צעלאַכט זיך דער שטאַטהאַלטער— אַז דו וועסט האלטן דעם שופר איז האנט, וועסטו קענען בלאַזן וויפיל דו ווילסט...

דער עולם האט געלאַכט. דער ראבינער האַט פאַרשטאַנען ס'אַנצור הערעניש און האט געהאַלטן אַ וואַרימע ציוניסטישע רעדע.

✽

21

אויף די ציוניסטישע קאַנגרעסן איז איינגעפירט, אַז איין זיצונג ווערט אפגעגעבן פאַר די ענינים פון דער ציוניסטישער באַנק— די סאַלאַניאַל-באַנק.

די וועלט דערציילט

אויפן צענטן ציוניסטישן קאנגרעס האט'ן אויף דער באנקרזיצונג זייער שטארק קריטיקירט די פירונג פון דער באַנק. אז דוד וואַלפּסאָן, דער נשיא, האט זיך געשטעלט ענטפערן אויף דער קריטיק, האט ער אנגעהויבן אויף זיין ליטווישן שטייגער:

— רבותי, כּוועל איך דערציילן אַ מעשה.

איז בערלין האט איינער, אַ פּוילישער איד, ליכטנשטיין, צוגענומען אַ שופּר אין אַ שול. אַז די גבאים פון שול, טייטשישע אידן, האָבן זיך געכאַפּט, האָבן זיי געלאָזן איינשפּאַרן ליכטנשטיינען פאַר גנבה. אויף מאַרגן ברײנגט'ן ליכטנשטיינען פאַרן ריכטער.

— וואָס האָבען זי געשטוילען? — פּרעגט אים דער טייטשישער ריכטער.

— אַ שופּר — ענטפּערט ליכטנשטיין.

— וואָס איזט איין שאַפּאַר? — פּרעגט דער ריכטער.

שווייגט ליכטנשטיין. גיי פאַרטייטש אַ גוי וואָס אַ שופּר איז ווערט דער ריכטער אין כּעס און וויל שוין אַפּשיקן ליכטנשטיינען צוריק אין תּפּיסה. זעט ליכטנשטיין ס'איז שלעכט, ער קען דאָ פאַר זעסן ווערן אין תּפּיסה, כאַפּט ער זיך אַרויס:

— כּווייס שוין, הער ריכטער, כּווייס. אַ שופּר איז אַ טראַמפּייט.

— וואָרום — בייזערט זיך דער ריכטער — האָבען זייס פּריהער ניכט געזאַגט?

— האַרעלע ריכטער — בעט זיך ליכטנשטיין רחמים — ניט שוין זשע איז אַ שופּר אַ טראַמפּייט? ...

— איר האט טענות — פירט אויס וואַלפּסאָן — צו אונזער באַנק, הַלמאי זי האט ניט געטאָן, וואָס אַ באַנק דאַרף טאָן. איז אונזער באַנק — אַ באַנק? זיינען אונזערע אַקציעס — אַ קציעס? ...

אז משיח וועט קומען

22

ר' חיים וואַלאַזשינער האט אַמאָל געזאַגט:

— אַט אַזוי וועט משיח קומען:

איד וועל מיר זיצן ביי מיר אין הדר און לערנען, ווי תּמיד. וועט אריינלויפן זונתי און אַ געשריי טאָן:

— חיים, דו זיצסט און לערנסט? משיח איז דאָך געקומען!

וועל איר דריי מאָל אויסשפּיען און זאָגן:

— טפּו! ווער האט עס דיר געזאַגט?

אז משיח וועט קומען

— גיי ארויס אין מאַרק— וועט זי זאגן— וועסטו זען. קיין קינד
איז וויג איז ניט געבליבן. אלע זיינען ארויס קעגן משיח'ן...

✽

23

ר' לייב, דער שפאלער זיידע, האָט אַמאָל געזאָגט:
— רבונר-של-עולם, דו האַלטסט אידן אין גלות. דו וואַרטסט זיי
זאַלן תשובה טאָן. כישוער דיר ביי באַרד און פאות, אַז אידן וועלן
קיין תשובה ניט טאָן ביז משיח וועט קומען...

✽

24

אין יאָר ת"ר איז אין פּוילן אַרומגעגאַנגען אַן איינרידעניש, אַז
דאָס יאָר וועט משיח קומען. עפעס האָט'ן געפונען רמזים און
גימטריאות. וואָס ווייטער האָבן אַלץ מער אידן אָנגעהויבן גלויבן, אַז
איז ת"ר וועט קומען די גאולה. מיהאַט זיי גערופן די ת"ר-ניקעס.
דער וואַרשעווער רב, ר' יעקב געזונדהייט, האָט מורא געהאַט, אַז
די ת"ר-ניקעס זאָלן, חלילה, ניט ווערן קיין נייע כתה, ווי די שבת-
צבי-ניקעס, איז ער אַרויף אויף דער בימה און געשוואָרן ביי אַ ספר-
תורה, אַז איז ת"ר וועט משיח ניט קומען...

✽

25

ר' מאיר'ל פּרעמישליאַנער האָט אַמאָל געזאָגט:
— וויל משיח קומען מיט דרד-אריץ, וואַרטן מיר אויף אים. וויל ער
אבער קומען מיט רוגזה, מיט חבלי-משיח— זיינען מיר אים מוחל, זאָל
ער גארניט קומען...

✽

26

ר' אייזל חריף איז אַמאָל געפאָרן מיט אַ בעל-עגלה. כּדרך הטבע
האַט ער זיך גענוג אָנגעליטן אויף דער נסיעה. דער בעל-עגלה האָט אים
אַלע וויילע געהייסן אַראַפּגיין פון וואָגן און גיין צופּוס: דאָ איז אַ
באַרג— איז שווער פאַר די פּערד; דאָ איז אַ טאָל— איז פשוט אַ סכנה
צו זיצן אין וואָגן— ווי אַמאָליקע בעל-עגלות. צו-אַלעמען האָט דער
בעל-עגלה געוואַלט אַרויסווייזן פאַר ר' אייזלען זיין לומדות און אים
ניט אָפּגעלאָזן מיט זיינע קשיות.

— אמת, רבי— פּרעגט דער בעל-עגלה— ס'וועלן זיין צוויי משיחים,
משיח בדיוסף און משיח בדרוד. צו וואָס דאַרף מען צוויי משיחים?
איינער איז ניט גענוג?

— ניין!— ענטפּערט אים ר' אייזל— איינער וועט אונז דאַרפן
אויסלייזן פון גאַלעס (גלות) און איינער פון די באַלעגאַלעס (בעל-
עגלות)...

ר' חיים בריסקער איז געווען א שארפער מתנגד פונם ציוניזם. ער האט געהאלטן, אז אידן דארפן ווארטן אויף משיח'ן און ניט דוחק זיין דעם קץ. אחוץ דעם איז אים ניט געווען לרצון וואס אין ציוניזם האבן זיך גע'עוסקט א סך ניט-פרומע.

— ס'טייטש, רבי — האט'ן אים אמאל געפרעגט — אָט די ניט-פרומע זיינען דאָך עוסק אין ישוב ארץ-ישראל, בויען ס'לאַנד און באַזעצן אידן. היתכן, אז די פרומע זאלן אַפּשטיין?

— איר ווייסט דאָך — ענטפערט ר' חיים — ווי ס'פירט זיך ביי אַ חופּה. די ווייסע חברה'ניקעס לויפן בראש, פאַרלויפן דעם וועג אפילו די כל'י-זמרים. התו-כלה מיט די מחותנים קומען שפעטער...

פאַר מלכים און שרים

ר' יונתן פרעגער איז געווען אַ מקורב למלכות. דער מלך האָט האַלט געהאט מיט אים צו שמועסן, פאַר זיין גרויס חכמה.

איינמאל איז ר' יונתן געגאַנגען אין בית-מדרש. טרעפט אים אָן דער מלך. פרעגט ער אים:

— וואוהין גייסטו?

— כווייס ניט, אדוני המלך! — ענטפערט ר' יונתן.

ווערט דער מלך אין כעס פאַר אזאַ תשובה און הייסט ר' יונתן אריינזעצן אין תפיסה.

פאַרנאכט, אז דעם מלך איז דער כעס אַפּגעגאַנגען, הייסט ער בריינגען פאַר זיך ר' יונתן.

— ווי — פרעגט אים דער מלך — האַסטו גע'פּועלט ביי זיך מיר אזוי צו ענטפערן? ווייסטו ניט, אז טרייבן קאַטאַוועס מיט אַ מלך הייסט זיין אַ מורד במלכות?

— חלילה, אדוני המלך! — ענטפערט ר' יונתן — כּיִהאָב קיין קאַ-טאוועס ניט געטריבן. כּיִהאָב געמיינט באמת. אַ מענטש ווייסט קיינמאַל ניט וואו ער גייט. אַט בין איד געגאַנגען אין בית-מדרש און אַוועק אין תפיסה...

✽

דער אידישער פילוסוף שלמה מיימון האָט די לעצטע יאָרן זיינע זיך אויפגעהאלטן ביי אַ פּרייסישן באַראָן, אויף אַ גוט אַרום ברעסלוי.

פאר מלכים און שרים

בעת שלמה מיימון איז געשטארבן, האט דער באראז אפגעשיקט דעם מת קיין ברעסלוי, די אידישע קהלה זאל אים בריינגען צו קבר ישראל. אזוי ווי מיימון האט אין יענע יארן געשימט פאר אן אפיקורס, איז חברה קדישא געקומען פרעגן דעם רב, ר' יצחק יוסף תאומים, ווי זיך נוהג צו זיין מיטן מת. האט דער רב געהייסן אים ניט מטהר זיין, לייגן אים לעבן פארקאז און פארברענען אלע זיינע כתבים. האט'ן אזוי געטאז.

אז דער באראז איז דערפון געוואויר געווארן, האט ער פארמסר'ט די אידישע קהלה מיטן רב פארן מושל. האט דער מושל געשיקט רופן דעם רב און אים געפרעגט: הלמאי האבן אידן מבוה געווען אזא גרויסן געלערנטן?

— הליכה! — ענטפערט ר' יצחק יוסף — קיינער האט אים ניט מבוה געווען. אדרבה, מיר האבן אלץ געטאז פאר זיין כבוד וועגן. מיר האבן אים ניט מטהר געווען — מחמת מיר האבן געוואוסט, אז ביים לעבן האט ער דערפון ניט געהאלטן. מיר האבן אים ניט געלייגט צוזאמען מיט אלע מתים — מחמת ביי אונז, אידן, איז א מנהג, צו לייגן איטלאך סוג מענטשן אין א באזונדער שורה: רבנים באזונדער, פרנסים באזונדער. פאר פילוסופים האבן מיר נאך קיין שורה ניט. איז היות ווי ער איז ביי אונז דער ערשטער פילוסוף, האבן מיר מיט אים אנגעהויבן א נייע שורה. מיר האבן פארברענט זיינע כתבים — מחמת קיינער איז ניט ראוי זיי צו לייענען...

✽

30

בעת די עסטרייכישע מלכה, מאריא טערעזא, האט ארויסגעגעבן א באפעל, ארויסטרייבן אידן פון בעמען, האבן אידן געשיקט דעם פרעגער דיין, ר' זלמן קרוב, צום מיניסטער, זיך משתדל זיין, אז די גזרה זאל בטל ווערן.

ר' זלמן קרוב איז געקומען צום מיניסטער און אים אנגעהויבן בעטן רחמים פאר די אידן אין בעמען. פון גרויס צער האט זיך ר' זלמן צעווייגט אויפן קול.

— וואס מאכסטו אזעלכע קולות? — פרעגט אים דער מיניסטער.
— מחמת — ענטפערט ר' זלמן — ניט איד אלליין שריי. טויזנטער אידן שרייען פון מיר ארויס...

✽

31

פאר ר' חיים וואלאזשינער איז אין ווילנע אמאל אראפגעקומען א פרעמדער איד, אן אויסטערלישער, וואס מיזעט ניט אין יענע מקומות. געווען איז ער א הויכער, א שיינער, מיט א הדרת-פנים, אנגעטאן אין

די וועלט דערציילט

אויאטישן טראכט, אין א לאנגן, ברייטן מאנטל, מיט גרויסע זילבערנע סנעפ, אין סאנדאלן מיט זילבערנע קנעפלאך און אויפן קאפ— א ווייסן טורבאן.

און ווי זיין טראכט— אזוי משונהדיק זיינען געווען זיינע תהלוכות. תיבה ווי ער איז געקומען אין ווילנע, איז ער צוגעפארן צום גענעראל-נובערנאטאר און זיך דארט אפגעזאמט א פאר שעה. ארויס פון גענעראל-נובערנאטאר, האט ער זיך געהייסן פארפירן אין א אידישע אכסניא, וואו ס'איז בתכלית הכשרות. אין דער פרי איז ער געפארן מיט א דראשקע אין מקוה און פון דארט— אין דער גרויסער שול. זיין דאוונען איז געווען מיט מוראדיקע התלהבות און דבקות, מיט גרויסע בכיות און האט געדויערט שעה'ן לאנג.

גאנץ ווילנע האט געקאכט מיטן פרעמדן אורח. טייל האבן געזאגט, אז ער איז פון די עשרת-השבטים. אנדערע, ווידער, האבן גע-דרונגען, אז ער איז געשיקט פון די מלכי אזויע צום רוסישן קיסר זיך משתדל זיין פאר אידן. אלע אין דער פרי פלעגן מאסן אידן פון גאנץ שטאט קומען אין דער גרויסער שול, זען דעם אורח און זיך צוקוקן צו זיין דאוונען. מיפלעגט זיך אנדערציילן חידושים, אז בעת ער דאוונט איז ס'ארט אונטער אים נאם פון טרערן און שווייס.

ווילנער נכבדים האבן אים געשיקט זאגן, אז זיי וואלטן גריילאך וועלן זיך זען מיט אים, זיך דורכשמועסן וועגן טובת-הכלל. האט ער קיינעם צו זיך ניט צוגעלאזן, געענטפערט, אז ער ווארט נאך אויף ידיעות פון קיסר. ביסלאכווייז האט ער זיך אנגעהויבן מתקרב זיין צו די פני פון שטאט. אנדערע איז ער אפילו געגאנגען געוואויר ווערן אין שטוב. ער האט אבער גערעדט זייער פארשטעלט, דיפלאמאטיש, אז מהאט פון אים בשום אופן ניט געקענט ארויסקריגן ווער ער איז און צוליב וואס ער איז געקומען קיין ווילנע.

די ניים וועגן דעם אויסטערלישן אורח האט זיך צוטראגן איבער אלע שטעטלאך ארום ווילנע און אומעטום האבן זיך אידן געריכט אויף ישועות, וואס דער אורח וועט פועל'ן פארן כלל ישראל.

בעת די ניים איז אנגעקומען קיין וואלאזשין, האט ר' חיים תיבה פארשטאנען ווער דער אורח איז. האט ער געשיקט א שליח מיוחד קיין ווילנע, צו ר' לייבעלע ר' בערס, און אים פארטרויט, אז לויט ווי אים קומט אויס, איז דער פרעמדער איד א געהיים-אנגענט פון מלוכה און איז געקומען קיין ווילנע אויסשפיאנירן ביי וועמען ס'געפינט זיך קאנטרא-באנד, לכן זאל ער מזהיר זיין אידישע סוחרים, תיבה מבער זיין אלע טריפה סחורות, כדי ס'זאל ניט ארויסקומען קיין חילול-השם.

פאר מלכים און שרים

ר' לייבעלע ר' בערס האט בשתיקה די זאך מודיע געווען אלע אידישע סוחרים. איז ביי אלעמען געווען א גרויסער חידוש: ס'טייטש, אזא כשר'ער איד זאל זיין א געהיים-אגענט? ס'לייגט זיך עפעס ניט אויפן שכל. נאר פון ספק וועגן האבן אלע סוחרים און קרעמער מבער געווען וואס זיי האבן געהאט מן החוץ.

מיט א פאר טעג שפעטער האט זיך דער אורח באוויזן אין מארק מיט פאליציאנטן און אנגעהויבן גיין פון געוועלכ צו געוועלכ, וואו ער האט געוואוסט, אז דארטן געפינט זיך קאנטראבאנר. פאליציי האט אבער גארניט געפונען און דער אידישער געהיים-אגענט איז געבליבן א ליגנער.

פאר חרפה האט ער בשתיקה עוקר געווען פון ווילנע און אזוי ווי מ'האט ניט געוואוסט פון וואנען ער האט זיך גענומען, אזוי האט'ן ניט געוואוסט וואו ער איז אהינגעקומען.

ערשט שפעטער איז מען געוואויר געווארן, אז ער קומט פון קרים. און אזוי איז פארבליבן זיין נאמען: דער קרימער.

32

אויף דער ערשטער אסיפת-הרבנים אין פעטערבורג, פאר ניקאלאי דעם ערשטן, איז ר' איצעלע וואלאזשינער געווען דער ראש המדברים. זייענדיק דער גדול הדור, האט זיך מלוכה שטארק גערעכנט מיט אים און מיט זיין מיינונג. דער בילדונגס-מיניסטער, אוואראוו, האט געוואלט פועל'ן ביי אים, און ממילא ביי די איבעריקע רבנים, אז אירן זאלן זיך נעמען צו בילדונג, זאלן אויסטאן די לאנגע בגדים, אפשערן די פיאות וכדומה. דער מוסטער איז געווען: דר. ליליענטאל, א טייטשישער רא"ב בינער, וואס האט דעמאלט געשפילט א גרויסע ראָלע, איז אַרומגעפאָרן איבער אידישע קהלות און צוגערעדט אידן, זיי זאלן פאלגן מלוכה, זיך אנטאן טייטשיש און שיקן די קינדער זייערע אין די שקאלעס.

איינמאל, בשעת דער אסיפת-הרבנים, זאגט דער מיניסטער אוואראוו צו ר' איצעלע:

— פארוואס, ראווין, דארפסטו טראגן אזא גרויסן טלית-קטן מיט אזעלכע לאנגע ציצית סזאל זיך ארויסזען אין דרויסן? קען מיניט זיין א איד א פרומער און טראגן אויפן הארצן א קליינעם טלית-קטן מיט קורצע ציצית? אט איז דר. ליליענטאל, אויך א רעליגיעזער איד, א ראבניער, טראגט אראי ציצית, אבער מיזעט ניט ארויס.

— כוועל דיר זאגן, אדוני המיניסטער— ענטפערט אים ר' איצעלע— מיר אידן טראגן ציצית, כרי זיך דערמאנען אן די מצוות, וואס גאט האט אונז געבאטן. ווי עס שטייט אין ביבל: „וראיתם אותם— וזכרתם“.

די וועלט דערציילט

איז דר. ליליענטאל, וואס איז א געביידעטער מאן, מיט א גוטן קאפ און א שארפן זכרון—איז גענוג פאר אים א קלייניקער טלית-קטן מיט סורצינקע ציצית, ער זאל זיך דערמאנען. אבער איד, א פארציטיקער רב און אן עלטערער מענטש, דער זכרון דינט שוין ניט אזוי—איד מוז האבן א גרויסן טלית-קטן מיט לאנגע ציצית, כדי מיך צו האלטן אין איין דערמאנען און אונזערע מצוות...

✽

33

בעת משה מאנטעפיארע איז געפארן קיין פעטערבורג, איז ער גע- בליבן אויף שבת אין לאמוזע. האט ר' יצחק ווארקער מציע געווען ר' מענ- דעלע קאצקער זיי זאלן פארן קיין לאמוזע בעטן דעם שר, זיך משתדל זיין פארן קיסר, ער זאל בטל מאכן די גזירה, אז אידן טארן ניט גיין אין קיין שטריימלען. האט ר' מענדעלע ניט געוואלט פארן. דער שר—האט ער געזאגט—וועט זיך פאר אונז זאך ניט משתדל זיין, מחמת ער זעט ניט איין די גזירה, אויב אידן וועלן אין קיין שטריימלען ניט גיין. איז ר' יצחק אליין געפארן.

ר' משה מאנטעפיארע האט דעם ווארקער אויפגענומען מיט כבוד. ווען ער האט געהערט מכה וואס ער איז געקומען, האט ער געענטפערט: — כ'פארשטיי ניט, מוזו עס אידן טראגן בערוימיצן?...

✽

34

בעת משה מאנטעפיארע איז געווען אין ווילנע, האט ר' יוסף זאקהיים, דער גרעסטער נכבד אין ווילנע, אים פארבעטן צו זיך. מאנטעפיארע איז געקומען באלייט פון זיין סעקרעטאר און די ווילנער חשובים. ביים טיש האט ער דערציילט וועגן זיין נסיעה קיין פעטערבורג, מכה דעם שמועס, וואס ער האט געהאט מיטן מיניסטער.

— כ'האב געפרעגט דעם מיניסטער—האט דערציילט מאנטע- פיארע—פאר וואס טרייבט'ן אידן פון די דערפער? האט ער געענט- פערט:

— ווער טרייבט זיי? זאלן זיי זיצן.

בעת מעשה איז דארטן געזעסן ר' יעקב וואלק, דער נעמעצינער רב, וואס איז דעמאלט געווען א שטוב-מלמד ביי זאקהיימען.

בטבע איז ער געווען א שוואכע נאטור. ווי ער האט געהערט, מיט וואס דער מיניסטער האט אפגעפטור'ט מאנטעפיארע, אז פון דער גאנץ צער שתדלנות האט זיך גארניט אויסגעלאזן, האט'ס אים פארקלעמט ביים הארצן און ער האט זיך פאנאנדערגעוויינט. זיינען אלע געבליבן

פאר מלכים און שרים

ווי פארשעמט. ניט קיין דרדראץ פארן שר. האָט מאַנטעפיאַרע גער פרעגט:

— פאַרוואָס ווײַנט דער מאַן?

ר' אברהם זאקהיים, ר' יוסף'ס זון, וואָס איז געווען אַ וואוילקענעוור דיסקער איז שפראַכן, האָט תיכף געפונען אַ תירוץ:

— דער מאַן האָט געוואוינט אין אַ דאַרף און מ'האָט אים פון דאַרטן אַרויסגעטריבן...

✽

35

בעת משה מאַנטעפיאַרע איז געווען אין ווילנע, האָט גאַנץ שטאַט געטלונגען מיטן אידישן שר, וואָס איז געקומען פון ענגלאַנד פועל'ן ישועות ונחמות פאַר אידן. מ'האָט זיך אַנדערציילט פון אים אַן אַ שיעור. די האבן געזאָגט, אַז ער איז אַ משנה למלכות אין ענגלאַנד; די—אַז ער איז פון די גרעסטע אדירים אין דער וועלט, אַ שותף פון די ראַטשילדס און איז געקומען אויסקויפן אידן פון רוסלאַנד און זיי באַזעצן אין ענגלאַנד. האבן אידן אַנגעהויבן צו קומען צו אים מיט בקשות, ער זאל זיי העלפן. דער—דאַרף חתונה מאַכן אַ טאַכטער, דער איז אַ נשרף, דער האָט אויף זיך אַ שווערן משפט, ווי דער שטייגער ביי אידן. האָט מען זיי צום שר ניט צוגעלאָזן. אַלע האבן געקראָגן איין תשובה: ווער עס האָט אַ בקשה—זאל עס אויפשרייבן און דערלאָנגען דעם שרים סעקרעטאַר.

איז ווילנע איז דעמאלט געווען מפורסם דער וואַלאַזשינער סופר, ר' הירש בונימאוויץ. ער איז געווען אַ שאַרפער מליץ אין לשון־קודש און געהאַט אַ כתב אויף הידושים. איז מען פון גאַנץ שטאַט געקומען צום וואַלאַזשינער סופר שרייבן בקשות צום שר. איטליכער האָט אים געבעטן, אַז זיין בקשה זאל ער מאַכן וואָס שענער און בעסער, ניט קאַרגן קיין מליצה, דערציילן דעם יחוס זיינעם, ווי ווייט געדריקט ער איז, וואָסער גרויסע מצוה דער שר וועט זיך קויפן וכדומה.

— צו וואָס דאַרפט איר די לאַנגע בקשות?—האָט ר' הירש בונימאוויץ איינמאל געענטפערט—שרייבט איין וואָרט: טייטשעלע, גיב געלט!

פון דעמאלט אַז גייט אַרום אין גאַנץ ליטע דאָס ווערטל: „טייטשעלע, גיב געלט!“

✽

36

פאַרנדיק פון ווילנע איז מאַנטעפיאַרע אַראָפּ אין קאַוונע און פאַר פאַרו צום גביר פון שטאַט, ר' מאַרקיל קרישזאָן. דאַרטן זיינען זיך צונויפגעקומען די פני פון שטאַט און מאַנטעפיאַרע האָט דערציילט מכח

די וועלט דערציילט

זיין נסיעה איז פעטערבורג און זיין שתדלנות לטובת די אידן אין רוס-לאנד. צווישן עולם איז געווען ר' מארקילס מחותן, ר' הלל ראפאפארט, פון טשאשניק, וואס איז גראד דעמאלט געווען אין קאוונע. ר' הלל איז געווען א איד א גביר, א גרויסער פארריאטשיק און דערצו נאך א חב"ד'ער חסיד. האט ער געהאט אין זיך אי די ברייטקייט פון א גביר, אי א שמינית שבשמינית פון חסידישער עזות. האט ער זיך ניט געשמט און געלאזט פרעגן מאנטעפיארען :

— אדוני השר, וויפיל קאסט אייער נסיעה קיין פעטערבורג?

— כד וכד אלפים! — האט מאנטעפיארע געענטפערט.

— ווען מיר, רוסישע אידן — האט ר' הלל אים געלאזט זאגן — וואלטן דאס געלט אויסגעגעבן איז פעטערבורג אויף שוחד, וואלטן מיר מער אויפגעטאן...

37

איז פויזנע איז אמאל געשטארבן אן עושר, א פראצענטניק, וואס איז פארן לעבן געווען א גרויסער קמצו און ניט געגעבן א פרוטה אויף צרכי-צבור. האט חברה קדישא פארלאנגט פון די יורשים טויזנט ר"ט קבורה-געלט. האבן די יורשים ניט געוואלט געבן. זיינען זיי אוועק און פארמסר'ט קהל פארן מושל. האט דער מושל געשיקט רופן דעם רב, ר' עקיבא אייגער, און אים פירגעהאלטן :

— פארוואס פארלאנגט איר פאר דעם מת מער קבורה-געלט, ווי פאר אלע מתים אייערע?

— אדוני המושל — האט אים ר' עקיבא אייגער געענטפערט — מיר, אידן, גלויבן אין תחית-המתים. אן אונזער משיח וועט קומען, וועלן אלע אונזערע טויטע לעבעדיק ווערן. איז ווען א איד שטארבט, גיט אים קהל א קבר בלויז אויף א צייט, ווען משיח וועט קומען, וועט עס קהל האבן צוריק — קאסט עס גיט קיין סך געלט. דער איד אבער, וואס איז איצט געשטארבן, איז געווען א פראצענטניק און לויט אונזער גלויבן, וועלן פראצענטניקעס גיט אויפשיין קיין תחית-המתים אפילו ווען משיח וועט קומען. אים דארף קהל פארקויפן א קבר אויף אייביק און אייביק — מוז קהל קריגן א סך מער געלט.

דער ענטפער איז דעם מושל געפעלן געווארן און ער האט געהייסן די יורשים באצאלן סיגאנצע געלט וואס קהל האט פארלאנגט.

38

ר' עקיבא אייגער, בעת ער איז געווען רב אין פויזנע, האט זיך עוסק געווען אין כלל ענינים, אין צרכי העיר. זיין מנהג איז געווען, אלע טאג,

פאר מלכים און שרים

נאכן שיעור אין דער ישיבה, גיין מבקר זיין אלע חולאים, אכטונג געבן וועמען ס'פעלט רפואות, פלעגע און הייסן אריינשיקן.

איינמאל איז געווען א מגפה, רחמנא ליצלן, אין שטאט. מענטשן זיינען געפאלן ווי פליגן. האט ר' עקיבא אייגער ניט גערוט, געלאפן ביי טאג און ביי נאכט, באזארגט די חולאים מיט רפואות, מיט מיטלען און אפגעראטעוועט כמה מענטשן.

די זאך איז דערגאנגען צו מלוכה און מהאט אים געשיקט א דאנק פאר זיינע אויפטאונגען. אים איבערצוגעבן דעם דאנק איז אראפגע-
קומען א שליח מיוחד, א געהויבענער שר. ר' עקיבא אייגער האט מקבל געווען דעם שר מיט גרויס כבוד און אים פארבעטן צו זיך, אין זיין חדר מיוחד.

זיצנדיק, האט דער שר געזען ביי ר' עקיבא אייגערן אויפן טיש א קליין קעסטלעלע מיט נייע צעריסענע בריוו-מארקעס. איז עס אים געווען א גרויסער חידוש. פרעגט ער:

— זאגט מיר, הער ראבינער, וואס זיינען עס פאר א מארקעס?

— תמיד — ענטפערט אים ר' עקיבא אייגער — ווען ס'קומט מיר אויס צו שיקן א בריוו דורך א שליח מיוחד, צערייס איך א מארקע, כדי מלוכה זאל קיין היזק ניט האבן.

דער שר איז ארויס פון די כלים. ער האט די מעשה דערציילט זיינע חברים אין מלוכה און זיך ניט געקענט אפואונדערן פון די תמימות און ערלאכקייט פונם אירישן רב.

✽

39

פאר ר' נחומקען איז אין גראדנע געווען א גובערנאטאר א שונא ישראל, א המון; אידן האט ער אנגעטאן צרות צרורות, ווי ס'גיט זיך איין א צורר היהודים. פון ר' נחומקען, אבער, האט ער זייער געהאלטן, געוואוסט, אז ער איז זייער אן ערלאכער, אן איש אמת — א צדיק.

צו „נאווי גאר“ (ניי-יאר) זיינען די פרנסים פון גראדנער קהלה, מיט ר' נחומקען בראש, געקומען צום גובערנאטאר, צוויינשטען אים צום נייעם יאר. כדרך הטבע האט זיי דער גובערנאטאר אויפגענומען און זיי האבן אים, ווי דער מנהג איז, געוואונשן „א ניי יאר און א ניי גליק“. אפגעוואונשן — האט דער גובערנאטאר געגעבן אנצוהערענישן די פרנסים, אז זיי קענען גיין. ר' נחומקען האט ער געבעטן בלייבן.

אז די פרנסים זיינען ארויס, מאכט דער גובערנאטאר צו ר' נחומקען:
— מיין ניט, אז איד בין גענארט. כווייס, אז אידן האבן מיך ניט זייער ליב און זיינען מיר ניט קיין גוטע פריינט, מחמת קיין טובות טו איד זיי ניט. ווייס איד וואויל, אז ווען איר האט מיר צוגעוואונשן צום

די וועלט דערציילט

נייעם יאר, האט איר עס געטאן בלויז פון יוצא וועגן, פאר מורא. אין הארצן האט איר בעת מעשה מיר קיין גוטס ניט געוואונשן. איז אויף די אנדערע אידן, וואס זיינען געווען מיט דיר, וואונדערט מיך ניט — געוויינלאכע מענטשן. אבער אויף דיר איז מיר א גרויסער חידוש. אזא ערלאכער ווי דו, אזא איש אמת ווי דו ביזט, זאל רידן אהר בפה ואחד בלב, ניט מיינען דאס, וואס ער זאגט?!

— חס ושלום — ענטפערט אים ר' נחומיקע — מיר האבן אלע געמיינט מיטן גאנצן הארצן וואס מיר האבן געזאגט. מיר האבן דיר געוואונשן א ניי יאר און א ניי גליק. וואס מיינט ביי דיר א ניי גליק? דו זאלסט דערהויבן ווערן צו א העכערער מדרגה, זאלסט ווערן א גענעראל-גובער-נאטאר, א מיניסטער. דעמאלט וועסטו דאך אוועק פון גראדנע. און דאס ווינשן דיר אלע אידן פון שטאט מיטן גאנצן הארצן...

40

דער עסטרייכישער קיסר פראנץ, זיענדיק אמאל אין לעמבערג, איז געקומען זען די אידישע שול. דארט האבן אים מקבל-פנים געווען די פרנסים פון שטאט מיטן רב, ר' יאנקעלע אורנשטיין, בראש. פון גרויס פחד האט ר' יאנקעלע קיין ווארט ניט געקענט אויסריידן. דעם קיסר איז דער קבלת-פנים ניט שטארק געפעלן געווארן און זאגנדיק עפעס איינעם פון די פרנסים, האט ער אים גערופט.

— אדוני המלך — האט אים דער פרנס געזאגט — איך בין ניט מער ווי א בשר ודם און בין ניט ראוי מזאל רידן צו מיר, ווי מ'רעדט צו נאט...

דער קיסר האט פארשטאנען דעם שטאך און האט אים שוין שפעטער געאירצט.

41

בעת ר' בעריש מייזלש איז געווען רב אין קראקע, איז ער אויסגעקליבן געווארן אין עסטרייכישן פארלאמענט. אז דער פארלאמענט האט זיך געעפנט האבן אלע אפגעארדנטע פארנומען זייערע פלעצער: ווער רעכטס, ווער לינקס, ווער אין צענטר — לויט די פארטייען, ווי דער שטיי-נער איז אין א פארלאמענט. ר' בעריש מייזלש האט זיך געזעצט צווישן די לינקע.

דער קאנצלער איז געקומען אין פארלאמענט, האט אים פאר-חידושיט, וואס דער אידישער רב זיצט ניט רעכטס, ווי אלע גייסטלאכע איז ער צוגעגאנגען צו ר' בערישין און אים געזאגט:

— הער ראבינער! זי צו דען לינקען?!

פאר מלכים און שרים

— יא — ענטפערט ר' בעריש — ווייל וויר יודען קיינע רעכטע האבען...

✽

42

איז לעמבערג האבן די משכילים אמאל געוואלט עפענען א ראבינער-שול. דער גאליצישער שטאטהאלטער האט דערצו מסכים געווען. איז געקומען צו אים ר' שלום רוקח, דער בעלזער רבי, און געזאגט, אז ער וועט בשום אופן ניט לאזן עפענען א שול פאר אפיקורסות.

— וואס זיינט איר אזא תקיף? — פרעגט אים דער שטאטהאלטער.

— איר האט אונטער זיך — ענטפערט אים דער בעלזער — אכצין גובערנאטארן. איר האב אבער דריי-הונדערט-טויזנט חסידים, וואס וועלן גיין פאר מיר אין פייער און אין וואסער...

און דער בעלזער רבי האט אויסגעפירט.

✽

43

דער עסטרייכישער קיסר, פראנץ יאזעף דער צווייטער, איז, כידוע, געווען א מלך של חסד און אן אוהב ישראל. זיין מנהג איז געווען, אז ווען ער איז געקומען אין קראקע פלעגט ער אריינגיין אין דער אידישער שול, אזוי גוט ווי אין דער גוי'שער תיפלה, להבריל. אין פאליש איז תמיד געהאנגען דעם קיסר'ס פארטרעט.

האט זיך אמאל געמאכט, אז איידער דער קיסר האט געדארפט קומען אין שול און דער גאנצער עולם איז געווען גרייט אים מקבל-פנים זיין, איז דער פארטרעט נעלם געווארן פון וואנט אראפ. אז מ'האט זיך גע-כאפט, איז שוין געווען שפעט — דער קיסר איז שוין אנגעקומען. זעט ער, אז זיין פארטרעט איז ניטא אויף דער וואנט. פרעגט ער דעם רב, ר' שמעון סופר, וואס איז די מעשה.

— כיוועל דיר זאגן — אדוני המלך — ענטפערט אים ר' שמעון — מיר, אידן, האבן א מצוה צו לייגן תפילין אלע טאג. דאס איז ביי אונז א סימבאל, א בילד פון אונזער אידישקייט. שבת לייגן מיר קיין תפילין ניט — מיר טארן עס אפילו ניט האלטן, מחמת שבת אליין איז אזוי גרויס און אזוי הייליק, אז מיר טארן ניט האבן קיין קלענערן סימבאל. ס'נעמלאכע אדוני המלך, איז מיט דיין פארטרעט. בעת דו ביזט ניטא מיט אונז, האבן מיר דיין פארטרעט, וואס דערמאנט אונז אן דיר. בעת מיר זיינען אבער זוכה דיר אליין צו זען, טארן מיר ניט האבן דיין פארטרעט, וואס איז בלויז א בילד פון דיר און קומט ניט צו דיר אליין.

אין דער צייט פון די גזירות אויף אידן אין רוסלאַנד, פלעגן די רבנים, די גדולי הדור, זיך צוזאַמענקומען אויף אסיפות, זוכן עצות און תחבולות, ווי צו ראטעווען דעם כלל-ישראל.

איינמאל האָט ר' ישראל סאַלאַנטער גערופן אַזאַן אסיפה אין ווילנע, וועגן א חשוב'ע ענין, וואָס איז נוגע געווען דעם גאַנצן כלל-ישראל אין רוסלאַנד. אויף דער אסיפה זיינען געווען: ר' ישראל סאַלאַנטער, ר' אליה לידער, ר' אליה קראַטינגער, ר' הלל אַמטשיסלאָווער און נאָך כמה פון די גדולי ווילנע. די אסיפה האָט זיך פאַרצויגן, ביז ס'איז שוין געוואָרן שפעטלאַד צו מנחה. האָט זיך ר' ישראל אויפגעהויבן מיט דער דעה צו דאוונען מנחה. איז ר' אליה לידער אויפגעשפרונגען:

— בעת מיר האַלטן ביי אַן ענין, וואָס איז נוגע דעם כלל, זיינען מיר ניט בלוז פטור פון דאוונען, נאָר מיר טאָרן ניט דאוונען. מיר טארן ניט מפסיק זיין די אסיפה אויף איין מינוט. ס'איז פקוח נפש פון כלל ישראל.

. — אוראי זיינט איר גערעכט — ענטפערט ר' ישראל — אזוי איז דער דין, און איד האָב גארניט ברעה, אַז מ'זאָל מפסיק זיין די אסיפה און זיך שטעלן דאוונען מנחה מיט אַ מיני. כיוויל בלוז דאוונען פאַר זיך, כדי ניט אין גאַנצן מבטל תפלה זיין.

און ר' ישראל האָט זיך געשטעלט אין אַ ווינקל דאוונען פאַר זיך מנחה.

אַבער ר' אליה לידער האָט ניט נאָכגעלאָזן. ער האָט זיך געשטעלט קעגן ר' ישראל'ן און געשריען:

— איר טארט ניט דאוונען! אייער דאוונען איז ניט אָנגענומען!...

נאָך די ערשטע פאַגראַמען, אין יאָר תרמ"א, זיינען מאַסן אידן אַנט-לאָפן פון רוסלאַנד, געלאָפן וואו די אויגן האָבן געטראָגן. אַריבער די גרעניץ — זיינען זיי געבליבן ווי אויפן וואַסער, ניט געוואוסט וואו צו פאַרן און ניט געהאַט מיט וואָס צו פאַרן. אין בראַד האָבן זיך דעמאָלט געוואַלגערט טויזנטער פליטים אין עלנט און אין נויט.

איז אַראַפגעקומען פון לאַנדאָן דער אידישער מאַגנאַט שמואל מאָנ-טאַגו העלפן די פליטים. פון רוסלאַנד איז געקומען ר' שמואל מאַליווער, הגם אַזא נסיעה איז געווען אַן איינשטעלעניש, מלכּה זאָל זיך ניט דערוויסן. ר' שמואל האָט געוויילט אַ היפשע צייט אין בראַד, זיך אַפגעגעבן מיט די פליטים, געטרייסט, געהאַלפן און געאַרבעט האַנט אין האַנט מיט מאַנטאַגו.

פאר מלכים און שרים

אז ר' שמואל האט זיך געקליבן אפפארן פון בראד, איז מאנטאגו געקומען אים באלייטן. ביים געזעגענען זיך, גיט אים מאנטאגו פופציק פונט. וויל ר' שמואל ניט נעמען.

— רבי — חירושים זיך מאנטאגו — איר האט דאך געמאכט אזא נסיעה, געלייגט הוצאות?

— און ווער — מאכט ר' שמואל — באצאלט אייך די הוצאות? ...

✽

46

פאר אלכסנדר דעם דריטן, ווען ס'האט זיך אנגעהויבן הערן שווערע גזירות אויף אידן איז רוסלאנד, האבן אידן, ווי דער שטייגער, גוזר תענית געווען. אויסגעקומען איז דער תענית נאך פסח, תיכה נאך בה"ב. גראד דעמאלט האט מען איבער גאנץ רוסלאנד געיוס-טוביט דעם נס, וואס איז געשען דעם יורש-עצר ניקאלאי, וואס איז ניצול געווארן פון טויט איז יאפאן, בעת ער האט געקראגן מיט א שווערט איבערן קאפ.

איז ביאליסטאק, ווי אין אלע אידישע שטעט, האבן אידן געהאלטן דעם תענית, געפאסט און געזאגט סליחות אין אלע בתי-מדרשים. איז מען געגאנגען און מ'האט גע'מסר'ט פארן פאליציימיסטער, אז אידן זיינען ניט געטריי מלוכה. בעת איבער גאנץ רוסלאנד איז א יום-טוב און א פרייה, פראווען אידן א באזונדערן תענית. האט דער פאליציימיסטער געשיקט רופן דעם רב, ר' שמואל מאליווער, און אים שטארק אויס- גערעדט:

— ווי קומט עס, אידן זאלן טאן אזא זאך, וואס שמעקט מיט מרידה, און די, ראווין, זאלסט עס דערלאזן?

— מ'האט דיר — ענטפערט אים ר' שמואל — ניט געזאגט דעם אמת. מיר פראווען איצט א תענית דוקא מחמת מיר זיינען געטריי מלוכה. די מעשה איז אזוי. ביי אונז, אידן, איז א מנהג צו פאסטן דריי טעג אלע נאך פסח. היינאר, צום דריטן תענית, איז אנגעקומען די פריילאכע בשורה וועגן דעם נס מיטן יורש-עצר, האבן מיר שוין יענעם טאג ניט געקענט פאסטן. איצט, אז מיר האבן אפגעיוס-טוביט דעם מלוכה יום- טוב, צאלן מיר אפ דעם תענית...

✽

47

ר' יצחק אלחנן איז געווען זייער חשוב ביים קאוונער גובערנאטאר. ער האט שטארק געהאלטן פון „ראווין ספעקטאר“ און געהאט פאר אים גרויס דר-ארץ.

די וועלט דערציילט

בעת ר' יצחק אלחנן איז נפטר געווארן און זיין זון, ר' הירש, איז געווארן ממלא מקומו, איז ער געקומען מיט א וויזיט צום גובערנאטאר. ער האט זיך פאר אים פארגעשטעלט: ראווין ראבינאוויטש, דער זון פונם אלטן רב. דער גובערנאטאר האט אים זייער שוין אויפגענומען און מיט אים פריינטלאך געשמועסט. שמועסנדיק פרעגט ער אים: — ווי קומט עס, וואס איר רופט זיך ראבינאוויטש? דער אלטער ראווין, אייער פאטער, האט דאך געהייסן ספעקטאר? — מײן פאטער, זכרוננו לברכה — ענטפערט אים ר' הירש — האט מײן פאמיליע געענדערט אויס פאטריאטיזם צו רוסלאנד. ספעקטאר איז פויד ליש און מיינט: רבי. האט ער מיך גערופן אויף רוסיש ראבינאוויטש, וואס מיינט: א רביס א זון.

✽

48

בעת די מהומות אין ווילנע האט'ן אין איין נאכט גענומען תפוס איבער פערציק יונגעלייט, אויפן חשד, אז זיי געהערן צו די ניהיליסטן. אויף מארגן האט דער ווילנער גענעראל-גובערנאטאר געשיקט רופן צו זיך די אידישע נכבדים פון ווילנע. זיינען צו אים געקומען: ר' מתתיהו שטראשוו, ר' יאנקעלע קאוונער, ר' שמואל פעסקין און ר' יאנקעלע ר' זלמן ר' אורי'ס. דער גענעראל-גובערנאטאר איז צו זיי ארויס און געזאגט מיט רוגזה:

— צו אלע אייערע גרויסע מעלות, וואס איר, אידן, האט, האט נאך אייד געפעלט צו זיין ניהיליסטן.

הערנדיק אזעלכע רייד, איז אויף די ווילנער נכבדים אָנגעפאלן אן אימת-מות. דער ערשטער, וואס איז געקומען צו זיך, איז געווען ר' יאנ-קעלע באריט. ער האט א פרעג געטאן:

— מיר זיינען ניהיליסטן?

— זיינען אייערע קינדער! — האט דער גענעראל-גובערנאטאר וויי-

טער געזאגט — אזוי דערציט איר זיי!

— האט קיין פאראיבל ניט, אדוני הגובערנאטאר — האט ר' יאנקעלע געענטפערט — כל-זמן מיר האבן דערצויגן אונזערע קינדער, אין אונז זערע חדרים און ישיבות, זיינען ביי אונז קיין ניהיליסטן ניט געווען. זינט איר האט אָנגעהויבן דערציען אונזערע קינדער אין אייערע שקא-לעס, זיינען זיי אזוי געווארן...

✽

49

אין לארוש האט פאזנאנסקי, א איד אן אריה, אָפגעגעבן זיינס א הויז פאר א אירישן שפיטאל און אים אויסגעהאלטן מיט אלע הצטרכות'ן.

פאר מלכים און שרים

א שכן זיינער, א רייכער גוי, א בירברויער, — איינשטאט האָט ער געד-
הייסן — האָט געוואָלט פון שפיטאל פטור ווערן, מחמת ער איז געשטאַנען
לעבן זיין גארטן. האָט ער זיך משתדל געווען ביי מלוכה, אַז מ'זאָל דעם
אידישן שפיטאל צומאַכן. אַז מ'איז געוואויר געוואָרן אין שטאַט פון
וואנען די מסירה שטאַמט, האָבן אידן אויפגעהערט טרינקען איינשטאַטס
ביר. געטאָן געוואָרן איז די זאַך מיט דער הסכמה פונם רב, ר' אליה
חיים.

דער רייכער בירברויער האָט'ס באַלד דערשפּירט. זיין ביר האָט
זיך אויפגעהערט פאַרקויפן. איז ער דערגאַנגען, אַז דער אידישער רב
האָט געלייגט אַ חרם אויף זיין ביר. האָט ער אַוועקגעשיקט אַ פאַפּיר
קיין פעטערבורג צו מלוכה: אַזוי און אַזוי, דער אידישער רב איז לאַדזש
פירט אַ גאַנצע ממשלה. האָט פאַרבאַטן זיין ביר, אַז קיין איד זאָליס
ניט טרינקען.

איז אַראַפּגעקומען פון פעטערבורג אַ שליח מיוחד, אַ גרויסער שררה,
די זאַך חוקר ודורש זיין. האָט ער געזען, אַז ס'איז טאַקע אמת. אידן
טרינקען ניט איינשטאַטס ביר. האָט ער געשיקט רופן דעם רב, ר' אליה
חיים'ען, און אים פירגעהאַלטן:

— דו, ראַווין, האָסט פאַרבאַטן איינשטאַטס ביר. וויסטו ניט, אַז
ס'איז מעגן מלוכה?

— חלילה — זאַגט ר' אליה חיים — איד האָב קיין פאַרבאַט ניט
אַרויסגעגעבן. אידן אַליין ווילן זיין ביר ניט טרינקען.

— מ'זאַגט אבער — האַלט זיך דער שררה ביי זיינס — אַז דו, ראַווין,
האַסט זיי פאַרבאַטן.

— כּוועל דיר באַווייזן, אַדוני השר — ענטפערט אים ר' אליה חיים —
אַז קיין פאַרבאַט איז אויפן ביר ניטאָ און אידן מעגן אים טרינקען.
אויף טשיקאוועס, הייס איינשטאַטן אַרויסשטעלן אין מאַרק אַ קויף ביר,
פריי פאַר אַלעמען, אַז ווער ס'וויל זאָל טרינקען — וועסטו זען, צי אידן
וועלן טרינקען, צי ניט.

די עצה איז דעם שררה געפעלן געוואָרן, און ער האָט אַזוי געטאַן.
מ'האַט אַרויסגעשטעלט אין מאַרק אַ קויף ביר און כל-דרכין, ווער ס'וויל
זאָל טרינקען. אידן האָבן זיך ניט געלאָזט בעטן און די קויף ביר איז
באַלד ליידיק געוואָרן.

— זעסט, אַדוני השר — זאַגט אים ר' אליה חיים — אידן טרינקען
איינשטאַטס ביר, זיי ווילן בלוין ניט קויפן און דאַס קען זיי קיינער
ניט נויטן...

נאכו קישינעווער פאגראם, בעת דער מצב פון אידן אין רוסלאנד איז געווען זייער שפלידיק, איז דער באראז גינצבורג מיט נאך אידישע שתדלנים געגאנגען צום רוסישן מיניסטער, פאן פלעווע, פועלין הנחות פאר אידן.

באראז גינצבורג האט געשילדערט פארן מיניסטער דעם טרויעריקן מצב פון אידן אין רוסלאנד, ווי זיי ווערן דערשטיקט אין תחום, האבן אויסצושטיין אזוי פיל גזירות און באגרעניצונגען, וואס מאכן זיי ווי הפקר ביים רוסישן המון אין די אויגן.

פאן פלעווע האט אויסגעהערט און געזאגט מיט רוגז:

— זעט, אז דער יונגער דור אייערער זאל זיך ניט בונטעווען, ניט מאכן קיין רעוואלוציעס, וועט איר קריגן הנחות.

— דאס, אדוני המיניסטער— האט באראז גינצבורג געענטפערט— איז איבער אונזערע כחות. אדרבה, זאגט אליין, ווי קען איך געבן צו פארשטיין א אידישן סטודענט, אז ער, „א קאנדידאט פון רעכט“, האט ניט קיין רעכט אין רוסלאנד?...

אין די טעג פון השכלה

51

איז בערלין איז געווען א גרויסער משכיל, איציק אייכל. איז ער ניט געווען קיין גרויסער ירא שמים און ניט נזהר געווען אין כשרות. האט אַמאָל דערציילט דעם רב, ר' הירשין, אז אייכל האט געגעסן דבר־אחר.

— א פלא גדול— שמייכלט ר' הירש— כיוויים, אז א דבר־אחר עסט אייכל*, אבער אז און אייכל זאל עסן דבר אחר— הער איך אצינד צום ערשטן מאל...

✽

52

ר' חיים ראפאפארט האט זיך אַמאָל געטראָפן מיט אַ טייטשישן ראַב־בינער, וואס איז געווען אַ קנאַפער למדן, נאָר אַ וואוילקענעוודיקער, ווי אַ ראַבינער. האט זיך דער ראַבינער געהאַלטן האַפּערדיק קעגן ר' היימען, וואס איז געווען אַ פאַרציטיקער רב און האַט קיין חכמות חיצוניות ניט געקענט.

איז ר' חיים מיט אים אַרײַן אין אַ שמועס.

* חזירשע עפל.

אין די טעג פון השכלה

— וואס טוט איר— פרעגט ער דעם ראבינער— אז מי קומט איר פרעגן א שאלה אין איסור והיתר?

— מאד איר טריף— ענטפערט דער ראבינער.

— וועל איר איר— זאגט ר' חיים— דערציילן א מעשה:

אין א דארף, אויפן ישוב, ווייט פון שטאָט, האָט געוואוינט אן ארענדאר. ווינטער פלעגט ער שחט'ן גענו אויף שמאַץ, ווי דער שטייגער איז אויפן ישוב. פלעגט זיך אים מאַכן אַפט שאלות. און היות קיין רב איז אין דער סביבה ניט געווען, האָט ער אַטלאַכס מאַל געמוזט שפּאַנען אַ פּערד און פּאַרן אין שטאָט צום רב פּרעגן די שאלה. איינמאָל איז צו אים אין קרעטשים פּאַרפּאַרן אַ איר, אַ קל און אַ שטיקל לץ. קלאַגט זיך פּאַר אים דער ארענדאר, אז דעם ווינטער מאַכט זיך אים אַ סך שאלות און ס'איז אים אַ גרויסע הכבדה פּאַרן אַטלאַכס מאַל אין שטאָט אַרײַן.

— כ'האב פאַר דיר אַן עצה— זאָגט אים דער אורח— אין דער תורה שטייט: „כִּלְכֵּב תִּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ“, ס'הייסט, אַן טרפה געהערט צום כִּלְב. איז אַן ס'וועט זיך דיר מאַכן אַ שאלה אויף אַ גאַנז, זאָלסטו זי אַוועק לייגן פּאַר אַ כִּלְב. וועט ער עסן— איז'ס טריף, וועט ער ניט עסן— איז'ס כשר.

האָט זיך דער ארענדאר דערפרייט. פטור געוואָרן פון אַזאַן עול, פאַרן אַלע מאַל אין שטאָט.

אין אַ פאַר טעג אַרום האָט זיך געמאַכט אַ שאלה אויף אַ גאַנז. לייגט דער ארענדאר אַוועק די גאַנז פאַרן כִּלְב און ער מיט די בני־בית שטעלן זיך אַרום, זען, צי וועט דער כִּלְב עסן, צי ניט. דער כִּלְב שמעקט די גאַנז פון אַלע זייטן, כאַפט אַ קוק אויף די מענטשן וואָס שטייען אַרום און רירט די גאַנז ניט.

— כשר! כשר!— איז געוואָרן אַ שמחה ביים ארענדאר מיט די בני־בית און מ'האָט די גאַנז אויפגעגעסן.

וואָס ווייטער האָט זיך אַכער דער כִּלְב צוגעוואוינט צום עולם אַרום און וואַסער גאַנז מ'האָט פאַר אים אַוועקגעלייגט, האָט ער אויפגעגעסן, קיין ביינדל ניט איבערגעלאָזן.

דער ארענדאר האָט געווען ס'איז ווייטער שלעכט. אַז ס'האָט זיך ווידער געמאַכט אַ שאלה, האָט ער זיך שוין אויפן כִּלְב ניט פאַרלאָזן און געפאַרן אין שטאָט פּרעגן דעם רב.

— פאַרוואָס— פּרעגט אים דער רב— האָט'ן דיר אַזוי לאַנג ניט געזען? שחט'סטו מער קיין גענו ניט? צי מאַכט זיך דיר קיין שאלות ניט?

די וועלט דערציילט

— ניין, רבי — זאגט דער ארענדאר — כישחט גענו און סימאכן זיך
שאלות, נאר ביו אהער האט דער כלב מיינער געפסקינט.
— און אצינד? — פרעגט דער רב.
— יא, רבי — קלאגט זיך דער ארענדאר — דער כלב מאכט תמיד
טריף...
✽

53

ר' ישראל וויזניצער איז געווען א שארפער מתנגד פון השכלה.
איינמאל איז געקומען צו אים איינער פון די משכילים און אָנגעד
הויבן מיט אים איינטענהין:
— פארוואס, רבי, זאלן חסידים פיינט האָבן משכילים? מיר זיינען
דאך אלע אידן, קינדער פון איין פאטער.
— יא — זאגט ר' ישראל — אבער מיר האָבן ניט איין מוטער.
— ס'הייסט? — חידושיט זיך יענער.
— פארשטייט איר מיר — זאגט ר' ישראל — וואָס ביי אייך איז
מותר (מוטער) איז ביי אונז אָסור...
✽

54

בעת ר' הירש חיות איז געווען א יונגערמאן, איז ער געקומען צו
ר' יאנקעלע אורנישטיין, לעמבערגער רב, נעמען סמיכה. ר' יאנקעלעס
זוה, ר' מרדכי זאב, איז געווען א גרויסער קנאי, האָט רודף געווען עד
חרמה יעדן איינעם, וואָס איז געווען ביי אים חשוד אויף השכלה. און
חיות ר' הירש האָט יא געהאלטן פון השכלה, האָט ר' מרדכי זאב ניט
געלאָזן אים געבן קיין סמיכה. ר' יאנקעלע האָט אָבער געזען, אז ר' הירש
חיות איז א גאון, האָט ער מסכים געווען אים געבן סמיכה. אז ר' מרדכי
זאב האָט געזען, אז ער קען ביים טאָטן ניט פועל'ן, זאָגט ער צו אים:
— אויב אזוי, גיב אים וואָס גיבער די סמיכה, מחמת אויב ער וועט
ניט ווערען קיין רב, וועט ער ווערען א גלח...
✽

55

בעת דער מלבי"ם איז געווען אין יעקאטערינאָפּאָל, איז גאָנג שטאָט
געקומען אים מקבל פנים זיין, געבן שלום. זיינען א פּאָר פון די שטאָט
משכילים אויך געקומען. כדרך הטבע האָט זיי דער מלבי"ם אויפגענומען
בסבר פנים יפות.
— ווער זיינט איר? — פרעגט ער זיי.
— מיר זיינען — ענטפערן זיי — די משכילים פון שטאָט.
— ס'הייסט — זאָגט דער מלבי"ם — קענער?

אין די מעג פון השכלה

— קענער — מאכן זיי עניוודיק — ווער קען זאגן אויף זיך, אז ער קען?

— פארשטייט איר מיד — שמייכלט דער מלכי"ם — אז איר זיינט משכילים, זיינט איר קענער. איר קענט וואָס אַ אַיד, אַ שומר מצוה, קען ניט. למשל, איד אז כישטיי אויף אין דער פרי און וויל טרינקען אַ גלאַז טיי — קען איד ניט, כיהאב נאָך קיין נעגליוואַסער ניט אָפּגע-גאַסן, קיין ברכות-השחר ניט געזאָגט; אַז כ'טרינק אָפּ טיי, וויל איד עסן — קען איד ניט, כיהאב נאָך ניט געדאוונט; נאָכן דאוונען — קען איד ווייטער ניט עסן. כמוז זיך וואַשן, מאַכן המוציא. אָבער משכילים קענען וואָס איד און מיין גלייכן קענען ניט...

56

דער העברייאישער שרייבער מרדכי אהרן גינבורג האָט אין ווילנע געהאט אַן אַכסניא. על-פי רוב פלעגן צו אים פארפאַרן סוחרים פון זיין היימיש שטעטל סאַלאַנט.

אין אַ צייט אַרום האָט נאָך אַ סאַלאַנטער איד געעפנט אַן אַכסניא אין ווילנע. די נייע אַכסניא האָט געהאַט אַ שלעכטן שם אין שטאָט. כדי אַפציען קונדן פון ר' מרדכי אהרן גינבורג, פלעגט דער נייער בעל-אַכסניא אויף אים אַנרעדן, אַז ער איז אַ משכיל, אַן אפיקורס, אַז ביי אים אין אַכסניא איז אַ טריפה קיד וכדומה.

מאכט זיך אַמאָל, אַז אַ סאַלאַנטער סוחר, וואָס איז כמה יאָרן אַלע וואָד איינגעשטאַנען ביי מרדכי אהרן גינבורג, האָט אָנגעהויבן פאַר-פאַרן אין דער נייער אַכסניא. האָט עס מרדכי אהרן גינבורג'ן פאַרדראָסן. טרעפנדיק יענעם האַלט ער אים פיר:

— סיטייטש, אַזויפיל יאָרן ביי מיר איינגעשטאַנען און פלוצלונג אוועק צו אַז אַנרעדן.

— כיוועל אייד זאָגן דעם אמת — מאַכט דער סוחר — כיהאָב עפעס געהערט, אַז ביי אייד איז דאָס כשרות ניט אַזוי... נו, איר ווייסט דאָך, מאַז דאָך אַ איד...

— יא — ענטפערט אים מרדכי אהרן גינבורג — אויף מיר זאָגט'ן, אַז איד בין מאכיל טרפות. אויף יענעם זאָגט'ן עפעס אַנדערש. זייט אייד מיישב מיטן ווייב אייערם, וועט איר הערן וואו זי וועט אייד הייסן פאַרפאַרן...

57

בעת ר' מרדכי אהרן גינבורג איז געשטאַרבן אין ווילנע, זיינען די פני פון ווילנער משכילים געקומען צו ר' וועלוועלען, דעם שטאַט-מגיד,

די וועלט דערציילט

ער זאל אים מספיד זיין. האט ר' וועלוועלע ניט געוואלט. ער איז, כידוע, געווען א שטארקער מתנגד פון השכלה. די ווילנער משכילים זיינען אבער צו אים צוגעשטאנען און ניט וועלנדיק זיך איינרייסן מיט זיי האט ער געמוזט מאכן דעם הספד. ער האט זיך אָבער געגעבן אַן עצה. גראד זיינען אין יענער צייט נפטר געוואָרן צוויי רבנים פון קליינע שמעט-לאך ארום ווילנע. האט ר' וועלוועלע דעם גאַנצן הספד געהאלטן אויף די צוויי קליינשטעטליקע רבנים, אויפגעוויזן מיט פסוקים און מאמרים די גרויסע אבדה פארן כלל-ישראל און מעורר געווען דעם עולם צו טרערן. צום סוף האט ער דערמאנט, אַז מרדכי אהרן גינזבורג איז אויך געשטארבן און געזאגט אויף אים אַ פאַר לעבלאכע ווערטער, בלויז פון יוצא וועגן. די ווילנער משכילים האט'ס שטאַרק פאַרדראָסן.

נאכ'ן הספד איז צו ר' וועלוועלען צוגעגאנגען אד"ם הכהן און אים געזאגט:

— איר ווייסט, מגיד, מיט אייער הספד האט איר מיר רעכט געמאכט א פסוק אין תנ"ך. דער וואס איז געקומען אַנזאָגן דוד'ן, אַז שאול און יהונתן זיינען געשטארבן, רופט אים אַן דער פסוק „הנער המגיד“. האט מיר אלע מאל געאַרט די קשיא: פאַרוואָס רופט אים אַן דער פסוק נאָר (נער)? וואסער נאַרישקייט האט ער דאָ געטאַן? מיט אייער הספד האט איר מיר די קשיא פאַרענטפערט. דער וואָס איז געקומען אַנזאָגן דוד'ן די טרויעריקע בשורה האט געטאַן אזוי ווי איר אין הספד. ער האט אזוי געזאגט: „אשר נס העם מן המלחמה וגם הרבה נפל מן העם וימותו וגם שאול ויהונתן בנו מתו“ (דאָס פאַלק איז אַנטלאָפן פון שלאַכט און אַ סך פון פאַלק זיינען געפאַלן און געשטאַרבן און שאול מיט זיין זון יהונתן זיינען אויך געשטאַרבן). דעם עיקר עבדה, דאָס וואָס שאול און יהונתן זיינען געשטאַרבן, האט ער דערמאנט צום סוף, דרך אגב. אַזאַ „מגיד“ איז אַ נאַר...

ר' וועלוועלע הערט אים אויס און זאגט:

— כיוועל אייד דערציילן א מעשה.

אַ ווילנער סוחר, וואס האט געפירט גרויסע מסחרים מיט אויסלאַנד, האט חתונה געמאכט אַ קינד. האט ער צו דער חתונה פאַרבעטן זיינעם אַ נומן פריינט פון קיניגסבערג, אַ סוחר, מיט וועמען ער האט יאַרנלאַנג געהאַנדלט. דער בדחו אויף דער חתונה איז געווען יצחק סמאַרגאַנער, וואָס איז געווען אַ גרויסער בריה צו זאָגן גראַמען מיט גמטריאות אויף די נעמען פון חתן כלה און פון די מחותנים. ס'בדחנות איז זייער שטאַרק געפעלן געווארן דעם קיניגסבערגער סוחר.

אין די טעג פון השכלה

מיט א צייט שפעטער האט דער קיניגסבערגער סוחר חתונה געמאכט א קינר. האט ער אראפגעבראכט יצחק סמארגאנער, ער זאל אויף זיין שטייגער משמח זיין די מחותנים, די טייטשן. דאס מאל האט זיך אבער דאס ברחנות ניט איינגעגעבן. יצחק סמארגאנער האט סימול ניט געקענט עפענען. ער האט געפרוואווט זאגן א פאר גמטריאות — האט זיך ניט געקלעפט. איז ער אפגעקומען מיט א פאר סקארבאווע גראמען. דעם מחותן, דעם קיניגסבערגער סוחר, איז'ס געווען א חידוש. איז ער צוגעגאנגען צום ברחן און האט אים אויסגערעדט:

— הער ברחן, וואס איזט מיט איהנען געשעהן?

— פארשטייט איר מיר — האט אים יצחק סמארגאנער געענטפערט — איד בין געוואוינט, מיזאל מיר רופן אויף חתונות, וואו דער חתן הייסט אברהם, משה; די כלה — אסתר, מרים און דאסגלייכן די איבעריקע מחותנים. אויף אזעלכע נעמען בין איד א בריה צו מאכן גמטריאות. היינט בין איד ס'ערשטע מאל אויף א חתונה, וואו דער חתן הייסט היינריך, די כלה — גערטרוד, די מחותנים: איגנאץ, מאריטץ, בערטא, פרידא. כזויס אפילו ניט ווי מ'לייגט אויס אזעלכע נעמען. קען איד קיין גמטריאות ניט מאכן. זעהען זיי, ווען איד וועל האבן אפטער אזעלכע כע חתונות, וועל איד זיך איינגעוואוינען אין די טייטשישע נעמען, וועט עס שוין גיין ביי מיר.

— ס'אייגענע — פירט אויס ר' וועלוועלע — איז מיט מיר. כבין געוואוינט צו זאגן הספרים אויף צדיקים, אויף רבנים, אויף ערלעכע אידן, האב איד מיר שוין מיין דרד. היינט איז מיר ס'ערשטע מאל אויסגעקומען צו זאגן א הספר אויף א משכיל, איז ניט קיין חידוש, וואס ס'איז מיר ניט געראטן. זעט איר, ווען איד וועל האבן אפטער אזעלכע הספרים, וועל איד מיר איינגעוואוינען, וועט שוין גיין ביי מיר...

✽

58

בעת ס'האט זיך געעפנט די „ראבינער שול“ אין ווילנע, האבן די מיסדים געבעטן ר' ישראל סאלאנטער, וואס איז דעמאלט געווען ראש-ישיבה אין ווילנע, ער זאל אנעמען די שטעל פון „אינספעקטאר“ אין דער „ראבינער שול“. ר' ישראל האט ניט געוואלט הערן און זען. האבן די מיסדים זיך משתדל געווען, אז מ'לובה, וואס האט געהאט אן אויג אויף דער „ראבינער שול“, זאל פועל'ן ביי ר' ישראל, ער זאל יא די שטעל אנעמען. ר' ישראל האט זיך דערוואוסט פון דעם — איז ער ארויסגעפארן פון ווילנע. „אינספעקטאר“ איז געווארן הירש קאצענע-לענבויוג.

מיט יארן שפעטער האט אמאל דר. שאפיר פון קאוונע געפרעגט ר' ישראל'ן:

די וועלט דערציילט

— זאגט מיר, רבי, פארוואס האט איר ניט געוואלט אָנעמען די שטעל אין דער „ראבינער שול“? דאָכט זיך, ווען די „ראבינער שול“ וואלט געשטאַנען אונטער אייער השגחה, וואלט זי געווען אידישער און וואלט טאקע אַרויסגעגעבן געבילדעטע רבנים, וואָס זאָלן האָבן אי תורה אי חכמה.

— כיוועל אייך עפעס פרעגן — ענטפערט אים ר' ישראל — מיר זעען, אז ווען ס'קומט פאַר אַ רב אַ שאלה פון אַן אַרימאָ, לייגט ער אַוועק דאָס עסן און ענטפערט גלייך. אויב ס'איז אַ שווערע שאלה, קלערט ער, זוכט אין ספרים און מאַטערט זיך כשר צו מאַכן, דער אַרימאָן זאָל ניט האָבן קיין הויז. קומט צו אים אַ שאלה פון אַ גביר, אילט ער זיך ניט אַזוי און שטעלט זיך אַזוי ניט איין כשר צו מאַכן. אַנדערש איז אַ דאָקטאר. רופט'ן אים צו אַ גביר, לויפט ער תיכף אפילו אין מיטן נאַכט. רופט'ן אים צו אַן אַרימאָ, האָט ער כליערלי תירוצים ניט צו גיין, און אַז ער האָט שוין קיין תירוץ ניט, גייט ער אָן חשק, ווי איבערגוואַלט. ווי קומט'ס טאָקע, וואָס רבנים האָבן ליב אַרימעלייט און דאָקטורים האָבן ליב גבירים?

די זאך איז פשוט — זאגט ר' ישראל — אַ רב לערנט ניט צו ווערן אַ רב. ער לערנט קורס ווייל מ'דאַרף לערנען. אַזוי לערנט ער און זאָפט איין אין זיך די מאַראַל פון דער תורה, וואָס איז געבויט אין גאַנצן אויף צדק און אויף יושר, וואָס הייסט העלפן דעם אַרימען, דעם גערדיקטן. ווערט ער דערנאָך במקרה אַ רב — פירט ער זיך ווייטער אויף דעם דרך. אַ דאָקטאר אָבער שטודירט לכתחילה צו זיין אַ דאָקטאר. ער גייט ניט אַריין אין אוניווערזיטעט פון רחמנות'וועגן, כדי ער זאָל קענען היילן קראַנקע. ער נעמט זיך שטודירן אויף דאָקטאָר, מתמת דאָקטאָריע איז אַ שיינע אומנות, וואָס גיט כבוד און געלט. איז דערפאַר, ווען ער איז שוין אַ דאָקטאר, גייט ער ניקער צו גבירים, פון וועמען ער קען האָבן מער כבוד און מער געלט.

איז געקומען די „ראבינער שול“ — פירט אויס ר' ישראל סאַלאַנ-טער — און געוואלט מאַכן רבנות אויך פאַר אַן אומנות, וואו יונגע לייט זאָלן לכתחילה לערנען צו זיין רבנים. אַזעלכע רבנים וועלן שוין זיין ווי דאָקטורים. זיי וועלן חנפיענען די גבירים און ווייכן פון אַן אַרימאָן. דערפאַר האָב איר ניט געוואלט האָבן קיין יד אין דעם...

✽

59

די סעימנאַריסטן פון דער ווילנער „ראבינער שול“ זיינען, כידוע, געווען פריי אין אידישקייט און האָבן עס אַרויסגעוויזן ברבים, ברישגלי.

אין די מעג פון השכלה

איינמאל זיינען אידן געקומען און דערציילט דעם אידישן „אינספעקטור טאר“, אז זיי האבן אליין געזען, ווי זיינע סעמינאריסטן האבן תשעה באב געגעסן חזיר און געטאנצט מיט שיקסעס.
דער „אינספעקטאר“ האט זיי אויסגעהערט און געענטפערט מיט א שמיכל:

— כיפארשטיי אייד ניט. ווען איר וואלט זיי געזען עסן שיקסעס און טאנצן מיט חזירים, וואלט'ס געווען א חידוש. איר זאגט דאך אליין, אז איר האט זיי געזען עסן חזיר און טאנצן מיט שיקסעס — טא וואס חידושיט איר זיך? ...

60

אז מ'האט אין ווילנע אנגעהויבן צו רידן אויף דער „ראבינער שול“, אז די סעמינאריסטן עסן טרפות, האט דער העברייאישער משורר אד"ם הכהן, צוזאמען מיטן אידישן צענזאר טוגענדהאלט, זיך גענומען צו עפענען א כשר'ע קיך פאר די סעמינאריסטן פון דער „ראבינער שול“. זיינען זיי ארויס איבערן שטאט קלייבן גרעסערע נרבות. צום ערשטן זיינען זיי, פארשטייט זיך, געקומען צו ר' היום נחמן פרנס, דער ראש-הקהל פון ווילנע. גראד איז ביי אים דעמאלט געזעסן ר' וועלוועלע, דער שטאט-מגיד. אויסהערנדיק די צוויי שלוחי מצוה, האט פרנס געפרעגט ר' וועלוועלע, וואס איז זיין חות-דעת.

— פאראן א מאל א זאך — האט ר' וועלוועלע געענטפערט — וואס איז שווער צו זאגן, צי ס'איז א מצוה, צי הלילה, אן עבירה. האב איך א פראבע. איד זע פון וואנען ס'שטאמט און ווער ס'איז זיך עוסק אין דעם. היינט לאמיר זען. אפהיטן אידישע קינדער פון טרפות — צו אזא זאך האבן זיך געדארפט נעמען אזעלכע ערלאכע אידן ווי ר' יצחק ר' זלמנים, ר' עלינקע ר' יאקלים. אזעלכע משכילים ווי ר' בער לעווינזאן און הער טוגענדהאלט האבן זיך געדארפט נעמען באזארגן די סעמינאריסטן מיט טעאטער, מיט קאנצערטן. אז זיי נעמען זיך אבער באזארגן אידן מיט כשרות — גלויבט זיך מיר ניט, אז ס'איז א מצוה...

61

בעת דער גרויסער מחלוקה מכה רעפארם, האט דער „חתם סופר“, כידוע, מהרים געווען אלע רעפארם-רבנים און אלע קהלות, וואס האבן איינגעפירט ביי זיך די נייע רעפארם-מנהגים.

ר' ישראל סאלאנטער האט פון דער שיטה ניט געהאלטן.
— ווען איר — זאגט ער — וואלט געווען דער „חתם סופר“, וואלט איר די רעפארמער ניט מהרים געווען. מיט גייגערין, למשל, וואלט איר

די וועלט דערציילט

קורם איינגעטענה'ט, אים אויפגעוויזן זיין טעות. וואָלט איד אים ניט מנצח געווען, וואָלט איד לפנים מסכים געווען: ווילסט, ברודער לעבן, אַ סינאַג גאנגע מיט אַז אַרגל, גוט, לאַמיר בויען ביידע אַ סינאַגאָגע מיט אַן אַרגל. איז דער סינאַגאָגע וואָלט איד אַריינגעזעצט אַ מנין לומדים, וואָס זאָלן זיצן און לערנען. וואָלטיס שוין ממילא געוואָרן אַ בית-מדרש...

62

בעת מלוכה האט אין רוסלאַנד געעפנט די ערשטע ראַבינער־שולן, האבן אידן ניט געוואָלט שיקן אַהין זייערע קינדער. די ערשטע צייט האט אַ טאַטע, וואָס האט געשיקט זיין זון אין ראַבינער־שול, געקראָגן צוגעצאָלט אַ האַלבן אימפעריאַל (קאַרגע אַכט רובל). ביסלאַכווייז האָבן זיך אידן איינגעוואוינט שיקן אַהין זייערע קינדער. בפרט, אַז די ראַבינער־שולן האבן באַפרייט פון רעקרוטן, און אין יענע יאָרן, פאַר ניקאָלאַי דעם ערשטן, ווען מ'האַט געכאַפט קליינע קינדער און זיי אָפּגעגעבן אויף פינאַנציוואַנציק יאָר. אבער אפילו דעמאָלט האָבן בלוזן די אַרימערע געשיקט זייערע קינדער אין די ראַבינער־שולן. די רייכערע, סאַי די פרומע, סאַי די אויפגעקלערטע, האָבן אַהין זייערע קינדער ניט געשיקט. פאַר די אידן די ראַבינער־שול געווען צוגנויט און פאַר די — צו איריש. מלוכה האט אבער געוואָלט האָבן די רייכע קינדער אויך, האַט זי אַרויס־געשיקט איבערן תּחום לעאָז מאַנדלשטאַם, ער זאָל אויפקלערן די רייכע אידן, וואָס די ראַבינער־שולן זיינען און פּוועלן ביי זיי שיקן אַהין זיי ערע קינדער.

אז מאַנדלשטאַם איז געקומען קיין זשיטאַמיר, האַט ער אָפּגעשטאַט אַ באַזוך דעם גביר פון שטאַט. דער גביר איז געווען פון די אויפגעקור מענע. אַליין אַ פּראַסטער איד, אַן עס־האַרץ, נאָר אַ גרויסער עושר, האט ער זיך געפירט אויפן נייעם שטייגער, ווי אַ טייטש. מאַנדלשטאַם איז מיטן גביר אַריין אין אַ שמועס, איז אַרויפגעקומען אויף די ראַבינער־שולן און אַנגעהויבן איינטענה'ן:

— מילא, אַז חסידים שיקן ניט אַהין זייערע קינדער — איז פאַר מיר קיין חידוש ניט. זיי זיינען דאָך פאַנאַטיקער. פאַרוואָס אָבער אונזערע אויפגעקלערטע אידן שיקן זייערע קינדער דוקא אין גימנאַזיע און ניט אין ראַבינער־שול — הויב איד ניט אַן צו פאַרשטיין. דאַכט זיך מילערנט דאַרט ס'אייגענע וואָס אין גימנאַזיע. וואָס שאַדט עס, אַז מילערנט נאָך דערצו תנ"ך און גמרא און רמב"ם און חובת־הלכות? זאָגט אַליין, דאַרפֿס אַ איד ניט וויסן?

— יא, אוראי — ענטפערט דער גביר — וואָס לערנט דען דער חובת־הלכות? דער חובת־הלכות לערנט, אַז אַ מענטש זאָל קיין חזיר ניט זיין...

אין די מעג פון השכלה

פון דעמאלט אן איז געווארן א ווערטל אין זשיטאמיר:
"דער חובת-הלכות לערנט, אן א מענטש זאל קיין חזיר ניט זיין..."

✽

63

ר' יוסף שאול נאטאנזאן, לעמבערגער רב, איז געווען א שארפער מתנגד פון חסידים. פון השכלה האט ער יא געהאלטן. ער פלעגט אלעין ליינען השכלה-ספרים אויף לשון-קודש.

איינמאל האט ער זיך געטראפן אין קארלסבאד מיט פראנץ דעליטש. אן ער האט געזען א פראפעסאר א גוי רעדט לשון-קודש, האט ער אים געפרעגט, צי איז ער ניט געזעניוס, וועמעס נאמען ר' יוסף שאול האט געוואוסט פון אירישע הקירה-ספרים. דעליטש האט אים געענטפערט, אז ער איז געזעניוס א תלמיד.

— פארוואס, רבי — האט'ן אים אמאל געפרעגט — לערנט איר ניט קיין דייטש?

— מער פעלט מיר ניט — האט ר' יוסף שאול געענטפערט מיט א שמייכל. — א מתנגד פון חסידים בין איד, א מקיל בין איד, אויך, אן כוועל זיך לערנען דייטש, וועט מען שוין גאר זאגן אויף מיר, אז כ'בין אז אפיקורס...

✽

64

ר' אייזל חריף איז אמאל געפארן אויף דער באן. אינם אייגענעם וואגאן זיינען געזעסן צוויי יונגעלייט, היינטוועלטיקע, "טייטשן". האט איינער פון זיי חזק געמאכט פון ר' אייזלען, וואס איז געגאנגען געקליידט אלטמאדיש, ווי א פארצייטיקער רב. די עלטערע אידן אין וואגאן האט'ס פארדראָסן.

— וואס חידושיט איר אייך — זאגט זיי ר' אייזל אויפן קול — איר האט דאך געלערנט רש"י, ווייסט איר דאך, אז וואו צוויי טייטשן (פשטים) איז דער צווייטער א "דבר אחר"...

✽

65

בעת ר' יאשע-בער איז געווען רב אין סלוצק, האבן זיך אין שטאט אנגעהויבן ווייזן די ערשטע סימנים פון דער השכלה: יונגעלייט האבן זיך אנגעהויבן לערנען בילדונג, ס'האבן זיך געצאוועט ספרי-חזון, טריף-פסולים.

זיינען א פאר בעלי-בתים, שיינע אידן, אריינגעלאפן מיט א ויצעקו צו ר' יאשע בערין:

— גוואלד, רבי, די כפירה, רחמנא ליצלן, איז זיך מתגבר.

די וועלט דערציילט

— וואס איז דער חידוש? — זאגט ר' יאשע בער — דער אמת איז תמיד גובר.
— וואס רעדט איר, רבי? — קוקן אים אָן די בעלי־בתים — די כפירה רופט איר אַן אמת?
— פאַרשטייט איר מיד — ענטפערט ר' יאשע בער — די כופרים זיינען כופרים אויף אַן אמת — זיינען זיי מצליח. די ערלאכע אידן אָבער זיינען ניט קיין אמת'ע ערלאכע אידן...

✽

66

דער העברייאישער משורר אברהם בער גאַטלאַבער פלעגט זיך אונטערשרייבן אב"ג, די ראשי־תיבות פון זיין נאָמען.
אויף דער עלטער, בעת ער האָט געוואוינט אין ביאַליסטאָק, איז ער בלינד געוואָרן.
האַט ער אַמאָל געזאָגט אויף זיך אַליין:
— ווייסט איר ווי ס'מאכט איצט אב"ג? — אַלטער בלינדער גוי...

✽

67

אליעזר בן־יהודה, וואס האָט דער ערשטער איינגעפירט לשון־קודש ריידן אין ארץ־ישראל, האָט, כידוע, געהאַט גרויס התנגדות מצד די פרומע אידן אין ירושלים.
ר' יוסף ריבלין, אַ ירושלימער רב, איז געווען פון בן־יהודה'ס ידידים און פלעגט אפט מיט אים שמועסן, הגם ער האָט געהערט צו בן־יהודה'ס מתנגדים.
— זאָגט מיר, ר' יוסף — האָט אים אַמאָל בן־יהודה געפרעגט — ווי קומט'ס, וואס איר, פרומע אידן, וואָס ביי אייך איז לשון־קודש אַזוי הייליק, זאַלט זיין קעגן מיין רעיון מאַכן לשון־קודש פאַר אַ לעבעדיקן לשון?
— כיוועל אייד זאָגן, ר' בן־יהודה — ענטפערט אים ר' יוסף — וויין אויף קידוש און הבדלה איז הייליק, אַ מצוה־זאָך. פונדעסטוועגן, אַן ס'ירט זיך אַן אַ גוי ווערט'ס נסך און ס'איז טריף...

חסידים און מתנגדים

68

ר' שניאור זלמן לאַדיער, דער „רב“, איז אַמאָל געקומען צו אַן עולמישן רב, וואס איז געווען אַ שאַרפער מתנגד פון חסידות. פרעגט אים דער רב:

חסידים און מתנגדים

— זאגט מיר, כ'בעט אייד, ווער איז דער אלימלך, וואָס האָט גע-
מאַכט אַ חיבור „נועם אלימלך“? דער חיבור ליגט ביי מיר אונטערן
באַנק.

— איר ווילט וויסן—מאַכט ר' שניאור זלמן—ווער ר' אלימלך
איז? וועל איך אייד זאָגן. אפילו איר זאָלט אים אַ לייגן אונטערן
באַנק, וועט ער ניט מקפיד זיין און קיין ברעקל תרעומות ניט האָבן...

✽

69

ר' חיים וואַלאַזשינער, ווי דעם גאונס אַ תלמיד, איז געווען אַ שאַר-
פער מתנגד פון חסידות און חסידישע תורה. זיין דרך איז געווען—
פשטות.

אינמאל איז צו אים געקומען אַ חסידישער רב. ר' חיים האָט אים
מקבל געווען בסבר פנים יפות, געהייסן גרייטן דעם טיש, ווי פאַר אַן
אורח הגון. ביים טיש האָט, פאַרשטייט זיך, געזאָגט תורה. האָט דער
חסידישער רב געזאָגט אַ תורה וועגן דעם ענין פון גשמיות און רוחניות
און איינגעטייטש דעם פּוּמון פון סליחות:

„אזכרה אלקים ואהמיה בראותי כל עיר—אַלע התעוררותיך, אַלע
תאוות הגשמיות—על תלה בנויה—זיינען ברום המעלה—ועיר האלקים—
סיגעטלאַכע התעוררות, די תשוקה צו רוחניות, צו עבודת-הכּוּרָא—
מושפלת עד שאול תחתיה“—איז אין שפּל המצב...

ר' חיים האָט אויסגעהערט די תורה און געשוויגן.

אַ היפשע וויילע שפעטער פרעגט ער דעם חסידישן רב:

— זיינט איר אַמאַל געווען אין פעטערבורג?

— ניין!—ענטפערט דער אורח.

— אַכער—פרעגט אים ר' חיים—געהערט פון פעטערבורג האָט
איר?

— יא—ענטפערט דער אורח—אודאי געהערט.

— פעטערבורג—זאָגט ר' חיים—איז אַ כרך גדול מיט לאַנגע און
ברייטע גאַסן, מיט גרויסע און שיינע בנינים, מיט פאַלאַצן און גערטע-
נער—סיפאַרכאַפט ס'אויג.

דער חסידישער רב הערט און חידושיט זיך: ר' חיים זאָל ריידן
דברים בטלים, דערציילן שבחים פון אַ גוישן כרך.

— און איז וואַרשע—פרעגט אים ווייטער ר' חיים—זיינט איר
געווען? וואַרשע איז אויך אַ שיינע שטאָט, מיט געפלאַסטערטע גאַסן
און שטיינערנע בנינים.

דער אורח קוקט אים אָן.

די וועלט דערציילט

— מיזאנט — פירט ר' חיים ווייטער דעם שמועס — אז בערלין איז גאר א יופי פון א שטאָט, ממש אויף חידושים. פון פאָרזש שמועסטן שוין ניט.

— יא — האַלט שוין דער חסידישער רב ניט אויס — אָבער אַנט־קעגן וואָס...

— אַנטקעגן דעם פּוּמון — ענטפּערט ר' חיים בנעימות — וואָס איר האָט פריער דערמאָנט. דאָס איז דער פּשט: „בראותי כל עיר — איט־לאַך שטאָט, אַ שטייגער פעטערבורג, וואַרשע, בערלין, פאָרזש — על תּלה בנויה — שטייט אַ געבויטע — ועיר האַלקים — און די געטלאַכע שטאָט, ירושלים — מושפּלת עד שאול תּחתיה“ — ליגט אין שפּלות, איז חרובּ ומחרבּ...

✽

70

ר' מנשה איליער פלעגט זאָגן:

חסידים און מתנגדים האָבן ביידע אַ טעות. מתנגדים מיינען, אז זיי האָבן אַ ספר, דאַרפן זיי ניט קיין רבי'ן; חסידים מיינען, אז זיי האָבן אַ רבי'ן, דאַרפן זיי ניט קיין ספר. [אז אנדער נוסח:

מתנגדים מיינען, אז זיי דאַרפן ניט קיין רבי'ן; חסידים מיינען, אז זיי האָבן אַ רבי'ן].

✽

71

ר' דודל טאַלנער איז אַמאָל געקומען אין אַ שטעטל, וואָס האָט געהערט צום רעזיסטשעווער. האָט די רעזיסטשעווער חסידים פון שטעטל פאַרדראָסן.

בעת ר' דודל איז אַרויסגעפאַרן פון שטעטל, האָט איינער אַ רע־זיסטשעווער חסיד, אים אַריינגעוואַרפן אַ שטיין אין קאַרעטע. ר' דודל האָט גענומען דעם שטיין און געזאָגט צו זיינע חסידים:

— ביזע איז דעם שטיין אמתיע מסירות נפש פון אַ אידישער נשמה. כּיבין דעם אידן מקנא.

ר' דודל האָט געבראַכט דעם שטיין צו זיך אַהיים און אַוועקגעלייגט צווישן זיינע טיייערע חפּצים.

✽

72

ר' משה קאַברינער פלעגט זאָגן:

— היינט זיינען דאָ נייע חסידים, ווילנער חסידים. זיי טוען וואָס ס'ווילט זיך און זיינען חסידים...

א קארלינער חסיד איז אמאל געפארן צום רבי'ן קיין קארלין. דורכ-
פארנדיק אנטפאליע, איז ער אריין צום רב, ר' פינחס מיכאל, וואס
איז געווען מפורסם פאר א גאון עולם און א צדיק תמים, נאָר אַ מתנגד.
ר' פינחס מיכאל האט דעם חסיד מקבל געווען בסבר פנים יפות, אים
געגעבן שלום און אריין מיט אים אין א שמועס:

— פוננאנען איז א איד? וואוהין פארט א איד?

האט אים דער חסיד געזאגט, אָו ער איז פון דארטן און דארטן און
פארט קיין קארלין צום רבי'ן.

— צו א רבי'ן— פרעגט ר' פינחס מיכאל אויף זיין עניוונדיקן שטיי-
גער— מוזן פארן אזש קיין קארלין?...

— כביז א יודע מחשבות— זאגט דער חסיד— און ווייס, אָו ביז
קארלין איז קיין רבי ניטאָ.

— אזוי?— חידושיט זיך ר' פינחס מיכאל— איר זיינט א יודע
מחשבות? טא זאגט זשע מיר, זייט מוחל: וואס טראכט איד אין דער
מינוט?

— איר טראכט— זאגט דער חסיד ניט געקלערט— „שויתי הויה
לנגדי תמיד“.

— ניט געטראפן— זאגט ר' פינחס מיכאל— כהאב גאָר אין דער
מינוט געטראכט עפעס אנדערש.

— אט דערפאר טאקע— פירט אויס דער חסיד מיט נצחון— פארטין
ניט צו אייד...
✽

בעת ר' מרדכי יוסף, דער ראזנינער רבי, האט ארויסגעבראכט זיין
תכלת, האט ער געשיקט א שליח מיוחד צו ר' יאשע בער ברוסקער, ער
זאל געבן זיין הסכמה און הייסן אלע אידן אנטאן תכלת.

ר' יאשע בער האט אויפגענומען דעם שליח בסבר פנים יפות, ווי
זיין דרד איז געווען, און אויסהערנדיק מכה וואס ער איז צו אים גע-
קומען, פרעגט ער אים:

— גיט אייער רבי סתכלת אומזיסט?

— ניין!— ענטפערט דער שליח— ס'קאסט געלט. דער רבי, זאל
לעבן, דארף פרנסה.

— וועל איד אייד— זאגט ר' יאשע בער— דערציילן א מעשה:

די וועלט דערציילט

א איד איז געפארן זוכן א גוטן איידים פאר זיין בתיחידה. האטין אים געזאגט, אז אין יענער און יענער שטאט איז דא א יונגערמאן, א צדיק תמים, זיצט יום ולילה אין בית־מדרש. קיין נאמען האטין אים ניט געזאגט. פארט ער אהין אַוועק, גייט אריין אין בית־מדרש און הויבט אן זוכן צווישן עולם דעם צדיק. זעט ער ווי איין יונגערמאן בלייבט אין בית־מדרש שפעטער ווי אלע. אויף מאַרגן שטייט ער אויף פארטאג, קומט אריין אין בית־מדרש— דער יונגערמאן איז שוין דא, דאוונט ותיקו, זעצט זיך לערנען. אין אַווענט— דער יונגערמאן בלייבט ווייטער אין בית־מדרש שפעטער פאר אלע. אזוי דריי טעג נאכאַנאַנד. איז ביים אידן קיין ספק ניט, אז דאס איז דער צדיק, וועמען ער זוכט. גייט ער צו צו אים און פאַרטרויט אים:

— צוליב אייד, רבי, בין איד אַהער געקומען. כיוויים, אז כבודו איז דער צדיק פון שטאט, וויל איד מיך מיט איד משדך זיין.

— מיט מיר?— לאַכט דער יונגערמאן— כּהאַב שוין אַ ווייב מיט קינדער. און ווי קום איד צו זיין אַ צדיק?

— ס'טייטש— חידושי'ט זיך דער איד— כּהאַב דאָך אַליין געזען, ווי איד קומט אין בית־מדרש פריער פון אלע און גייט אַוועק שפעטער פון אלע.

— דאס איז— ענטפערט דער יונגערמאן— מיין פרנסה. כּיבין דאָ דער שמש.

— איר פארשטייט— זאגט ר' יאַשע בער צום ראַדזינער'ס שליח— ווי באלד פרנסה איז אויס צדיק...

✽

75

איינמאל קומט צו ר' יאַשע בער אַ חסיד מיט אַ חלום:

— רבי, מיר האט זיך גע'חלומ'ט, אז כּיבין געוואָרן אַ רבי בני חסידים.

— שוטה— ענטפערט אים ר' יאַשע בער— ווען דאָס וואַלט זיך די חסידים גע'חלומ'ט, וואַלט'ס געווען אַ גוטער חלום פאר דיר. אַז ס'האט זיך דיר גע'חלומ'ט, איז'ס דברים בטלים...

✽

76

ר' יאַשע בער בריסקער פלעגט זאָגן:

די רביים האבן אזוי קאַליע געמאַכט דעם המון, אז איצט דאַרף מען זיי שוין האבן...

אפיקורסים און משומדים

77

איז ווילנע איז געווען א באקאנטער אפיקורס, עוזר סטויבער האָט
ער געהייסן.
איינמאל האָט עוזר אויף זיך געהאַט עפעס אַ משפט און, ווי דער
מנהג איז געווען איז יענע יאר, האָט אים פאַרמשפּט צום שמייסן.
אַז ער איז געקומען אַהיים, האָבן אים באַקאַנטע געפרעגט, ווי האָט
ער זיך געפילט בעת מעשה.
דער ווייטיק — ענטפערט עוזר — איז געווען גרויס. איטלאַכס רוט
האַט געברענט ווי פּיער. ס'איינציקע וואָס האָט מיר געגעבן כּח אויס־
צוהאַלטן, איז דאָס וואָס כּהאַב געוואוסט, אַז זיי שמייסן אַ אידן ...

✽

78

לייזער יאַשינאַווקער, ניסן ראָזנטאַל'ס טאַטע, האָט אין גאַנץ ליטע
געשמיט פאַרן גרעסטן אפיקורס.
פאַרן טויט האָט ער צוגערופן צו זיך זיין זון און אים געזאָגט:
— הער זיך איין, ניסן. דער עלטערער ברודער דינער איז געשמדיט —
וועט ער נאָך מיר קיין קדיש ניט זאָגן. די שוועסטער דינע — זיינען דאָך
פּטור פון קדיש. בלייבסטו דער איינציקער קדיש מיינער, בעט איד דיך,
אַז דו זאַלסט... אויך קיין קדיש ניט זאָגן...

✽

79

פאַרן טויט האָט לייזער יאַשינאַווקער זיך געהייסן געבן אַ ווערימ־
דיקע פּלויס.
— וואָס עפעס? — פרעגט אים.
— אויב מ'וועט מיד שמייסן אויף יענער וועלט פאַר מיינע עבירות —
ענטפערט לייזער — וועל איד דאָך ניט וויסן, ווען מ'וועט אויפהערן, איז
דאָ אַ מעשה און אַ סוף. איצט, אַז מ'וועט קומען צו דער ווערימדיקער
פּלויס, וועל איד וויסן, און מ'וועט שוין מער ניט שמייסן...

✽

80

בעת לייזער יאַשינאַווקער האָט שוין געהאַלטן פאַר יציאת נשמה,
איז אין שטוב געווען אַ כּהן. האָט דער עולם געהייסן דעם כּהן אַרויס־
גיין. לייזער האָט שוין דאָס לשון ניט געהאַט, האָט ער געוואונקען צום
כּהן, ער זאַל ניט אַרויסגיין און דוקא בלייבן...

לייזער יאשינאווקער פלעגט זאגן:

— כ'האב פיינט צו צאלן חובות ביסלאכוויז. בין איך עמיצן שול-דיק — באצאל איד מיט אמאל וויפיל סקומט פון מיר. און אזוי בין איד מיד נוהג מיט מיינע חובות צום רבונר-של-עולם. חנוכה צינד איד ניט היינט איין ליכטל, מארגן — צוויי, איבערמארגן — דריי. די לעצטע נאכט פרעג איד: וויפיל קומט פון מיר, אכט ליכטלאך? — אָנגעצונדן און פטור. ס'אייגענע מיט ספירה. כ'צייל ניט: היינט איינס, מאָרגן צוויי; דעם לעצטן טאָג אָפגעציילט ניין-און-פערציק — און יוצא...

✽

צו ר' נתן אדלער, דער רבי-הכולל אין מלכות ענגלאנד, איז אמאל געקומען א איד און פארלאנגט, אז דער רב זאל אים געבן א היפשע מטבע. אויב ניט — האָט ער מאיים געווען — ווערט ער א מיסאָנער. — גיב מיר א תקיעת-כף — זאָגט אים ר' נתן — אז דו וועסט כאָטש זיין אן אמת'ער מיסאָנער. — ס'הייסט? — חידושיט זיך יענער. — מחמת קיין אמת'ער איד — זאָגט ר' נתן — ביזטו קיינמאל ניט געווען...

✽

ר' בעריש מייזלש, ווארשעווער רב, איז אמאל געפארן אויף דער באז. אנטקעגן אים איז וואגאז איז געזעסן א משומד. האָט דער משומד ארויסגענומען פון קעשענע א גאלדענעם זייגער און געוויזן דעם רב, אז אויף איין זייט איז אויסגעקריצט די צורה פון א אידן און אויף דער אנדערער זייט — די צורה פון א כלב. — זייער ריכטיק — שמייכלט ר' בעריש — אָט דאָס ווערט פון א אידן, אז ער קערט זיך איבער...

✽

פראפעסאר דניאל כוואלסאן, הגם ער איז געווען א משומד, האָט זיך געהאלטן פאר א איד. ער פלעגט זיך משתדל זיין אין פעטערבורג ביי מלוכה לטובת אידן, פלעגט זיך דורכשרייבן מיט די גרעסטע רבנים פון דור, ווי: ר' יצחק אלחנן, ר' הערשל'ייב, ר' דודל קארלינער און זייער גלייכן און האָט תמיד גערעדט און געשריבן: מיר אידן. בעת ס'איז ארויס די גזירה אויף אידישע חדרים אין רוסלאַנד, האָט ר' יצחק אלחנן געשריבן צו כוואלסאנען, אז ער זאל זיך משתדל זיין ביי מלוכה, אז די גזירה זאל בטל ווערן. אין בריוו האָט ער אים מרמז

אפיקורסים און משומדים

געווען: „כי לכך נוצרת“ — ס'הייסט, צוליב דעם האַסטו זיך דאָך געד שמד'ט און געוואָרן אַ נוצרי, זאָלסט קענען טאָן טובות אידן.
אויף דעם האָט אים כוואַלסאָן געענטפערט:
— „עד שלא נוצרתי איני כדאי ועכשיו שנוצרתי כאילו לא נוצרתי“...
(איידער כ'האב מיך געשמד'ט בין איך ניט כדאי געווען, און איצט, אז כ'בין געשמד'ט איז גלייך ווי ניט געשמד'ט...).

✽

85

איידער האָט אַמאל געפרעגט פראַפעסאָר כוואַלסאָן:
— ווי קומט'ס פראַפעסאָר, אז אַזאָ תלמיד-חכם ווי איר זאָל זיך שמד'ן?
— כ'האב זיך געשמד'ט — ענטפערט כוואַלסאָן — אויס איבערצייגונג.
— אויס איבערצייגונג? — חידושי'ט זיך יענער.
— יא, יא — שמייכלט כוואַלסאָן — כ'האב מיך איבערצייגט, אז זיין אַ גוי אַ פראַפעסאָר איז בעסער, ווי זיין אַ איר אַ מלמד...

✽

86

כוואַלסאָנ'ס אידישער נאָמען איז געווען יוסף. בעת ער האָט זיך געשמד'ט, האָט ער אָנגענומען דעם נאָמען דניאל.
האַט'ן אים אַמאל געפרעגט, פאַרוואָס ער האָט געביטן דעם נאָמען פון יוסף אויף דניאל.
— וואָס איז דער חילוק? — האָט ער געענטפערט מיט אַ שמייכל —
ביידע האָבן זיך איינגעקויפט אין יחוס ביי מלכים מיט איין זאָך, מיט פּוּתַר חלומות זיין...

✽

87

איז ווילנע דערצייילט, אז כוואַלסאָנ'ס לעצטע ווערטער פאַרן טויט זיינען געווען:
— פירט מיך צו מיין רבי, ר' ישראל זאַרעטשער...

✽

88

דער פעטערבורגער צענוואַר אויף אידישע ספרים, זוסמאַן, איז געווען אַ משומר. ער האָט געהאַט גרויסע ידיעות אין דער אידישער ליטע-ראַטור, און האָט האַלט געהאַט צו שמועסן אין תורה מיט אידישע לומדים און געלערנט. ער האָט אָבער געהאַט אַ שוואַכקייט צום ביטערן טראַפן. איינמאל, שפאַצירנדיק מיט דעם אידיש-רוסישן שרייבער א. קויפּמאַן, איבער נעווסקי, און שמועסנדיק מיט אים אין תורה, איז ער פאַרנאַנגען

די וועלט דערציילט

אין א טראקטיר. דארט האט זיך זוסאמן געהייסן געבן א גרויסע גלאז
בראנפו. האט זיך איבערגעצילמיט און אויסגעטרונקען פאר אמאל.
קויפמאן האט אים אנגעקוקט.

— אייך תירושיט אודאי— זאגט אים זוסאמן— וואס כהאב מיך
איבערגעצילמיט, שמועסנדיק אקארשט מיט אייך אין תורה. די מעשה
דערפון איז אזוי. ביזע אויס אביסל ווי א איד. וויל איך ניט, אז די
גוים ארום זאלן מיינען, אז א איד איז א שכור...

א

89

בעת דער שמדימגפה אין רוסלאנד, ווען כמה אידישע יונגעלייט
האבן זיך געשמדיט צו קריגן זכיות, איז געקומען א יונגערמאן צום
לאדזשער פריידיגער, דר. יעלסקי, זיך שואל עצה זיין, צי זאל ער זיך
שמדין.

— מיר ווייסן דאך, הער פריידיגער— זאגט דער יונגערמאן— אז
סיביסל וואסער איז גאר ניט. קען איך ניט בלייבן דער אייגענער איד
וואס געווען?

— ביזעל דיר זאגן— ענטפערט אים דר. יעלסקי— האסט דאך אודאי
געלערנט חומש אין חדר, ווייסטו דאך, אז אידן זיינען געגליכן צו זאמר.
זאמר האט א טבע, אז מ'קען עס קערן פון איין ארט אויפן אנדערן—
בלייבטיס אלץ זאמר. קוים גיסט'ן אבער ארויף א ביסל וואסער— ווערטיס
בלאטע...

קהלות און פלי-קודש

אין קהל־שטוב

90

דער ווילנער גאון האט געהאט אפגעמאכט מיט די פרנסים פון ווילנע, אז זיי זאלן אים ניט רופן צו קיין שטאטישע אסיפות, סידן סיוועט זיך האנדלען מכה מאכן א נייע תקנה. איינמאל האבן די פרנסים געוואלט מאכן א תקנה, אז קיין פרעמדע ארימע־לייט זאל מען אין ווילנע ניט אריינלאזן. האבן זיי פארופן אז אסיפה און געשיקט בעטן דעם גאון, ער זאל קומען צו דער אסיפה. דער גאון איז געקומען. הערט ער מכה וואס מ'רעדט, זאגט ער צו די פרנסים:

— כיהאב דאך מיט אייך אפגעמאכט, אז איר זאלט מיר ניט רופן צו קיין אסיפות, סידן איר וועט האלטן ביי מאכן א נייע תקנה.
— יא, רבי — ענטפערן זיי אים — עס איז א נייע תקנה, וואס מיר ווילן איצט מאכן.
— ניין — זאגט דער גאון — ס'איז אז אלטע תקנה נאך פון די „ארבע ארצות“.

— „ארבע ארצות“? — חידושין זיך די פרנסים — מיר ווייסן ניט דערפון. אין פנסק פון די „ארבע ארצות“ ווערט אזא תקנה ניט דערמאנט.
— כ'מיון ניט היינטיקע „ארבע ארצות“ — זאגט דער גאון — כ'מיון נאר אמאליקע ארבע ארצות: „סרום ועמורה, אדמה וצבובים“. זיי האבן געהאט א תקנה ניט אריינצולאזן ביי זיך קיין ארימע־לייט...

✽

91

ר' זלמן מרגליות פון בראד איז געווען א גאון עולם און א גרויסער עושר. ער האט געוואוינט אין בראד ווי א רייכער בעל־בית. איינמאל האט בראד געדארפט צאלן א גרויסן שטייער צו מלוכה. זיינען די ראשי־קהל זיך צוזאמענגעקומען צו אן אסיפה און געמאכט א הערכה, וויפיל איטלאכער בראדער בעל־הבית זאל געבן אויף זיין חלק. ר' זלמן מרגליות האבן זיי מעריד געווען אויף פינג הונדערט גילדן.

שיקט ר' זלמן רופן צו זיך די ראשי־קהל. קומען זיי. ר' זלמן רופט.
— א ישרכת אייך — זאגט זיי ר' זלמן — מיט אייער הערכה האט איר מיר פארענטפערט א קלער. דאס האב איר געוואוסט, אז פון א

גביר נעמט איר וואס ווינציקער און פון אן אַרימאָן וואָס מערער. כּיהאָב אױד געװאָוסט, אַז אױף אַ בױת־תּוֹרָה לײַנט אױר אַרױף אַ גרעסערן שטײער און אױף אַן עס־האַרץ אַ קלענערן. בײַ מיר אױז נאָר געװען אַ קלער: וואָס טוט אױר מיט אײנעם, וואָס אױז אױ אַ בױת־תּוֹרָה און אױ אַ גביר? צױ זײנט אױר מיט אױם מױטיב מױמת ער אױז אַ גביר, צױ אױר באַגײט זױד מיט אױם ווי מיט אַ בױת־תּוֹרָה? מיט אײער הערכה אױף מיר האָט אױרױס מיר פאַרענטפערט. אַצױנד ווײס אױך, אַז קױם אױז אײנער נױט קײן עס־האַרץ, מעג ער זײן אפּילן אַן עושר, רױסט אױר פּון אױם דױ הױט.

✽

92

ר' לײב אַמסטערדאַמער אױז אַמאָל געקומען אױן אַ פּרײע שטאַט, וואו אױדשקײט אױז געװען אױן אַ שפּלײַן מצב. גראָד אױזױס געװען ראש חודש אױר, דער יאַרצײט פּון זײן פּאַטער, ר' שמואל קראַקער. אױז ער געגאַנגען דאַװנען אױן שול און געבעטן בײם פּרנס רשות צו דאַװנען פאַרן עמוד. האָט אױם דער פּרנס געזאָגט, אַז בײַ זײ אױז דאָ אַ תקנה נױט צולאַזן קײן אורח דאַװנען אום ראש חודש. ר' לײב הױבט אָן אײנצור טענה'ן מיטן פּרנס, זאָגט אױם װער ער אױז, נאָר װעמען ער האָט יאָר צײט—דער פּרנס האָלט זױד אַבער בײַ זײנס: אַ בפרושע תקנה אױן פּנס און מױקען נױט עובר זײן פאַר קײנעם, יױה מױ שױהױה. פאַרפּאַלן. האָט ר' לײב געדאַװנט מיטן עולם.

נאָכן דאַװנען גײט צו ר' לײב צום פּרנס און זאָגט אױם:

— ווי כּױזע אױז בײַ אױד אַ תקנה פּון פּנס זײער הײליק.

— יא—זאָגט דער פּרנס—דאָס וואָס אױז אַנגעשריבן אױן פּנס אױז

אַ חוב אױף אַלעמען און קײנער װעט זױד נױט דערוועגן עובר צו זײן.

— אױב אזױ—מאַכט ר' לײב—האָט אױר נאָר עפעס געדאַרפט

אײנשרײבן אױן פּנס.

— וואָס, אַ שטײגער?—פּרעגט דער פּרנס.

— דױ „עשרת הרבּרות“—שמױכלט ר' לײב.

✽

93

אױז צאַנער בית־מדרש אױז געװען אַ גבאױ, ראובן האָט ער געהױסן, האָט'ן אױף אױם אונטערגעלאַמרט אױן שטעטל, אַז ער אױז נױט שטאַרק נזחר אױן קהל'יש געלט. כמה מאָל האָט מען אױם געװאַלט אַראַפּוואַרפּן פּון גבאות. ר' חײם האָט זױד אַבער תּמיד אײנגעשטעלט פאַר אױם און נױט געלאָזן.

אײנמאַל אױז געקומען קײן צאַנז אַ גביר פּון רוסלאַנד. האָט ער

געגעבן הונדערט רובל אַ נדבּה אױפּן בית־מדרש. האָט ראובן צוגענומען

די וועלט דערציילט

די הונדערט רובל און אראפגעלאזן צו זיך אין קעשענען. קהל איז דערפון געוואויר געווארן, אייזן געקומען צו לויפן צו ר' היימען:

— ס'טייטש, רבי, אזאין אקציע!

— איר זאלט וויסן זיין— זאגט ר' חיים— אז אויף יענעם עולם איז דא א באזונדער שטול אין ג'ערדן פאר גבאים, וואס זיינען זיך עוסק באמונה אין קהל'שע ענינים. שטייט נאך דער שטול עד היום ליידיק. קיין גבאי איז נאך אויף אים ניט געזעסן. ווילט איר דוקא ראובניען אוועקעצן? ...

✽

94

איז סלאנים איז געווען א מוסר. איז ווען ס'פלעגט זיך מאכן א קהל'שער ענין, וואס מ'לובה האט ניט געדארפט וויסן, פלעגט קהל געבן דעם מוסר לאייהר'געלט, ער זאל האלטן מויל.

איינמאל האט זיך געמאכט עפעס א גרויסער ענין, האט דער מוסר פארלאנגט גאנצע דריייהונדערט רובל. האט קהל גערופן אן אסיפה, מיטן רב, ר' אייזל חריף, בראש, זיך מיישב זיין וואס צו טאן. האט'ן געשיקט רופן דעם מוסר און אנגעהויבן מיט אים זיך דינגען. ער איז אבער באשטאנען אויף זיינס. ער מוז קריגן דריייהונדערט רובל, א גראשן ניט ווייניקער. א ניט— וועט ער גיין און מסרין.

— שייגעץ, יונגאטש! — גיט ר' אייזל אויף אים א געשריין— ווילסטו נעמען פופציק רובל— איז רעכט. אויב ניט— וועט קהל קריגן אן אנדער מוסר, וואס וועט'ס מאכן פאר א פינף-און-צוואנציקער...

✽

95

ר' אייזל חריף האט אמאל אנגעטראפן חברה-קדישא-לייט גייענדיק פון בית-עולם. ווי ס'טרעפט אמאל ביי חברה-קדישא-לייט זיינען זיי געווען גוט מבוסמדיק און זיך קוים געהאלטן אויף די פיסן.
— טשיקאווע— שמייכלט ר' אייזל— גייען פון עולם-האמת און האבן ניט קיין פיס ווי דער שקר *...
✽

96

ר' יאשע-בער בריסקער האט געהאט א בית-דין-שמש, וואס די פרנסים זיינען ניט געווען פון אים צופרידן. האבן זיי געמאכט אן אסיפה און ס'איז געבליבן אפזאגן דעם שמש. האבן זיי איבערגעגעבן דעם רב,

* לויטן ווערטל: „שקר אין לו רגלים“.

אין קהל שטוב

ר' יאשע'בערזין, ער זאל זאגן דעם שמש, אז ער איז אפגעזאגט. האט
ר' יאשע'בער ניט געוואלט.
— פארוואס, רבי? — פרעגן אים די פרנסים — איר זיינט דאך דער
רב און ער איז אייער שמש.
— כיוועל אייד זאגן — ענטפערט זיי ר' יאשע'בער — איר זאגט דאך
אלע טאג די עקרה, ווייסט איר דאך, אז כעת השם־יתברך האט געהייסן
אברהמען פירן יצחק'ן צו דער עקרה, האט ער אים אליין געזאגט, שטייט
בפירוש: „ויומר קח נא את בנך את יחידך“. ווען ער האט אים געהייסן
זיך אפהאלטן און ניט אנרירן יצחק'ן, האט ער עס שוין געטאן דורך
א מלאך, ווי ס'שטייט: „ויקרא מלאך ה' אל אברהם“. איז דאך אייגנט
לאד א קשיא: פארוואס האט טאקע השם־יתברך פריער ניט געשיקט
קיין מלאך? איז דער תירוץ: השם יתברך האט געוואוסט, אז קיין מלאך
וואלט ניט גענאנגען. איטלאכער וואלט געענטפערט:
— ווילסט קוילענען א אידן, זאג אליין...

א

97

אין דווינסק איז אמאל געקומען א פרעמדער איד און איז קראנק
געווארן. געזען, אז ער האלט שמאל, האט ער געשיקט רופן דעם חסיד'ישן
רב, ר' יוסף ראטשאווער.
— רבי — זאגט דער חולה — ביזע אז מיינע טעג זיינען געצייילטע.
כהאב דא ביי מיר עטלאכע הונדערט רובל. קיין יורשים האב איך ניט.
נאט אייד דאס געלט און צומיילט'ס נאך. מיין טויט ווי איר פארשטייט.
די אייגענע וואד איז דער איד געשטארבן.
איז א פאר טעג ארום איז חברה קדישא געקומען צום ראטשאווער
מיט א בקשה:
— רבי, דער אלטער בית־עולם דארף האבן א גר. כלבים לויפן ארום.
ס'איז א בזיון המתים. און אזוי ווי ביי איך ליגט עטלאכע הונדערט
רובל אויף עולמות, וואלט געווען א יושר...
— זאגט־זשע מיר אבער — לאזט זיי ר' יוסף ווייטער ניט ריידן —
פוננאנען האבן עס די כלבים דערשמעקט, אז ביי מיר ליגט געלט? ...

אויף רבנות

98

פארצייטן זיינען פראג און פראנקפורט געווען די צוויי גרעסטע און
שענסטע קהלות ביי אידן. זיי האבן אבער ניט געהאט קיין שלום צווישן
זיך. איטלאכס קהלה האט זיך געהאלטן חשוב'ער און יחוס'דיקער. פראנק
פורט — מחמת זי איז גרעסער. פראג, ווידער — מחמת זי איז עלטער.

די וועלט דערציילט

איינמאל האט פראנקפורט געדארפט נעמען א רב. ווי דער שטייגער איז געווען אין יענע יארן, האט קהל אויסגעריכט דריי נכבדים, גרויסע לומדים און חשובים, און זיי געשיקט איבער דער וועלט זוכן א רב, וואס זאל זיין ראוי צו זיצן אויף פראנקפורטער כסא-הרבנות.

זיינען די דריי שלוחים געקומען קיין פראג און געבליבן דארט האלטן שבת. אין דער אלט-ניי שול אין פראג איז געווען א מנהג מקבל-שבת זיין פאר ליכטיק, ווען ס'איז נאך גרויסער טאג. צו קבלת-שבת פלעגט מען שפילן מיט אזא מין כלי-זמר, וואס מהאט געדריקט מיטן פוס. געוויינלאך פלעגט זיין די עובדה פון א פראסטן מענטשן. האבן די פרעגער פרנסים געוואלט חוזק מאכן פון די פראנקפורטער שלוחים, האבן זיי איינעם פון זיי מכבד געווען מיט שפילן צו קבלת-שבת. יענער, מיי-נענדיק, אז מיטוילט אים צו כבוד, האט זיך ניט געלאזט בעטן, אָנגענומען דעם כבוד און געשפילט. דער גאנצער עולם האט, פארשטייט זיך, גע-לאכט. נאך שבת זיינען די פראנקפורטער שלוחים געוואויר געווארן פונם ביזו, וואס פרעגער פרנסים האבן זיי אָנגעטאן. זיי האבן אָבער געשוויגן און געפארן ווייטער זייער וועג.

מיט א צייט שפעטער איז קיין פראג געקומען אן אורח. ווי דער שטייגער, איז דער אורח אריין צום רב פון שטאט נעמען שלום. דער רב איז מיט אים אריין אין א שמועס און האט געזען, אז ער איז א גרויסער תלמיד-חכם, האט ער אים מכבד געווען האלטן שבת א דרשה אין דער אלט-ניי-שול. צו דער דרשה זיינען געקומען אלע לומדים פון שטאט. פיר שעה נאכאנאנד האט דער אורח געהאלטן זיין דרשה, ארויסגעוויזן גרויס הריפות און בקיאות, אז דער גאנצער עולם לומדים איז געשטאנען פארגאפט. פלוצלונג הויבט דער אורח אן זינגען א זמר, וואס די נאכט-וועכטער זינגען ביינאכט, שטייענדיק אויף דער וואך. האט זיך דער גאנצער עולם גע'חידושים: וואס איז דאָ געשען מיטן אורח? איז ער פון זינען אראפ?

אָפגעזונגען דעם זמר, זאגט דער אורח:

— רבותי! אַנמולט זיינען ביי אייך געווען דריי נכבדים פון פראנק-פורט, האט איר זיי מבזה געווען און געמאכט חוזק פון זיי. זייט וויסן, רבותי, אז איר בין א נאכטוועכטער אין פראנקפורט. אט דעם זמר, וואס כ'האב איצט געזונגען, זינג איר אלע נאכט, בעת כ'שטיי אויף דער וואך. אויב מיר האט פראג מכבד געווען צו האלטן א דרשה אין דער אלט-ניי-שול, קענט איר פארשטיין, ס'ארא לומדים יענע נכבדים זיינען געווען...

בעת ר' מרדכי יפה, דער „לבוש“, איז געווען רב אין האראדנע און געדאוונט אין זיין שול, וואס הייסט נאך עד היום „דעם לבושים שול“ — איז זיין מנהג געווען זינגען שבת „מה יפית“ מיט א באזונדער מין ניגון און מיט זייער גרויס התלהבות.

איינמאל, בעת ער איז געגאנגען אין גאס צו מנחה, האבן אים אריינגעכאפט א חברה שכור'ע גוים, וואס האבן געפראוועט א הוליאנקע, אים אוועקגעזעצט מיט כבוד אויף א שיינעם שטול און געזאגט:

— זאל דער ראווין זינגען „מה יפית“!

ר' מרדכי האט געזען, אז ער איז ביי זיי אין די הענט.

— גוט — זאגט ער — כיוועל אייד זינגען, אבער בתנאי, אז איר אלע

זאלט טאנצן ארום מיר צום טאקט.

— יא — זיינען זיי מסכים — מיר וועלן טאנצן.

האט ר' מרדכי אנגעהויבן זינגען שטיל און די גוים ארום האבן געטאנצט פאמעלאד. וואס ווייטער אבער איז זיין זינגען געווארן אלץ העכער און שטארקער, ביז ער איז אריין אין גרויס התלהבות, געפאסט מיט די הענט, געזונגען מיט א ברען. די גוים זיינען פארקאפט געווארן פון א ווילדן טאנץ, האבן געטאנצט און געשפרונגען מיט די לעצטע כחות זייערע, זיך ניט געקענט אפשטעלן. אזוי האט ער זיי אנגעהאלטן א היפשע ווילע, ביז זיי זיינען אלע געפאלן פון די פיס, געבראכן מיטן גרינעם גאל און געבליבן ליגן ווי פגרים מתים...

א

בעת ר' מאיר ווייל איז געפארן קיין בערלין אויף סיניע רבנות זיינע, איז ער דורכגעפארן פראנקפורט דאדער. איז ער אראפ אין שטאט געוואויר ווערן דעם רב, ר' יוסף תאומים, דעם „פרי מגדים“. דער „פרי מגדים“ האט אים אויפגענומען בכבוד גדול, געפראוועט א יום־טוב־דיקן מאלצייט, ווערליק אזא אורח חשוב.

שמועסנדיק ביים טיש זאגט דער „פרי מגדים“ צו ר' מאירן:

— כבודו קומט דאך אז אויף א ניי רבנות, וועל איך איך געבן אן

עצה, ווי איר זאלט זיך פירן.

— דהיינו? — פרעגט ר' מאיר.

— אז כבודו — זאגט אים דער „פרי מגדים“ — וועט קומען קיין

בערלין און אנהויבן פירן ס'רבנות, זאלט איר איך מאכן פאר א תם, פאר א בטלו, וועט איר זיצן בשלוח.

— ס'הייסט? — חידושיט זיך ר' מאיר.

די וועלט דערציילט

— כוועל אייד דערציילן — זאגט אים דער „פרי מגדים“ — בו רי הוה עובדא, כווייס עם פון נסיון. בעת כבין געווען דיין אין לעמבערג, האב איד, לא עליכם, געלעבט אין גרויס דחקות און ניט געקענט עוסק זיין אין תורה. האב איד מיד מיישב געווען מיט זוגתי: וואס וועט זיין דער תכלית? פרנסה איז ברוחק, זיצן און לערנען קען איד ניט, לאמיד פארן קיין בערלין לערנען אין ר' דניאל יפה'ס בית-מדרש, דארטן וועט'ן מיד אויסהאלטן און דיר וועט מען שיקן דיין הספקה. זוגתי האט מסכים געווען. אז כבין אנגעקומען קיין בערלין און זיך געזעצט לערנען אין בית-מדרש, האט'ן אנגעהויבן קומען צו מיר מיט דידתורות. מיינע פסקים און מיינע פשרות האבן, ב"ה, נושא'ן געווען ביי בערלינער אידן און מ'האט אנגעהויבן גיין צו מיר פון גאנץ שטאט. כבין געווארן אזא טרוד, אז כ'האב קיין צייט ניט געהאט צו עסן. פון לערנען שמועסט'ן שוין ניט. האב איד מיד ארומגעזען, ס'איז ווייטער קיין תכלית ניט. ניט צוליב דעם האב איד פארלאזן די היים מיט די בני-בית. האב איד מיד מיישב געווען זיך צו מאכן פאר א בטל, וואס ווייסט גארניט אין הויזות העולם. און אזוי האב איד געטאן. אז ס'איז געקומען צו מיר א דיד-תורה, האב איד מיד געמאכט ווי כבין ניט תופס דעם ענין, איבערגעפרעגט די טענות איין מאל, א צווייטן מאל, א דריטן מאל, און אז די בעלי-דינים זיינען פארמאטערט געווארן טענה-נדיק, האב איד זיי עפעס געזאגט שלא ממין הטענה. זיינען זיי אוועקגעגאנגען און גע'חזק'ט:

— וואס פוילישע אידן קענען! האלטן אזא בטלן פאר א חכם.

אזוי האב איד געטאן א פאר מאל, ביז מ'האט אויפגעהערט קומען צו מיר. פון דעמאלט אן בין איד געזעסן אין בערלין במנוחה, געלערנט בהתמדה און דארט מחבר געווען אלע מיינע ספרים.

— ס'אייגענע — פירט אויס דער „פרי מגדים“ — עצה איד אייך.

כבודו ווערט איצט רב אין בערלין און כבודו איז דאך מפורסם פאר א חכם. וועט'ן דאך אייך אזוי מטריד זיין, אז איר וועט קיין צייט ניט האבן אפילו צו דאווענען. פאלגט-זשע מיין עצה און מאכט אייך פאר א בטל, וועט איר קענען זיצן במנוחה און עוסק זיין אין תורה און אין עבודה.

✽

101

בעת אין פראנקפורט איז נפטר געווארן דער רב, ר' ישעיה הורוויץ, האט ער געלאזן בצוואה, אז ווער ס'וועט פארענטפערן די און די דריי קשיות, דער זאל זיין זיין ממלא מקומו.

אויף רבנות

האט קהל ארויסגעשיקט דריי נכבדים, לומדים מופלגים, זיי זאלן פארן איבער דער וועלט און זוכן דעם אדם גדול, וואס איז ראוי צו זיצן אויף פראנקפורטער כסא-רבנות.

זיינען די שלוחים געפארן מעיר לעיה, ביז זיי זיינען געקומען קיין קראקע, וואס איז תמיד געווען א שטאט פון לומדים און גדולי תורה. תיבה איז געווארן מפורסם אין שטאט, אז פראנקפורטער נכבדים זיינען געקומען. גראד איז יענעם טאג געווען א ברית-מילה ביי איינעם פון די שטאטישע נגידים, האט דער בעל-שמה פארבעטן די אורחים צום ברית.

ביים טיש, צו דער סעודה, האט דעם בעל-ברית'ס עלטערער אינגל געזאגט א דרשה, וואס דער רבי זיינער האט אים אויסגעלערנט. אין מיטן דער דרשה זיינען די פראנקפורטער שלוחים נבהל ומשתומם געווארן. ס'אינגל האט פארענטפערט אלע דריי קשיות.

פרעגן זיי תיבה:

— ווער איז דעם אינגלס רבי?

זאגט זיי:

— ר' יוסף-שמואל, דער אויבער-שמש פון חברה „שומרים לבוקר“.

און מיוויזט זיי אז אויף א אידן, וואס זיצט ביים עק טיש.

גייען די פראנקפורטער שלוחים צו אים צו און זאגן אים מיט גרויס דרדראג, אז זיי וואלטן אים וועלן זען ביחידות, מחמת זיי האבן צו שמועסן מכה אן ענין חשוב.

— כ'בין — ענטפערט זיי ר' יוסף-שמואל — א מלמד און טאג מיין צייט ניט מבטל זיין.

די שלוחים האבן אים אבער ניט אפגעלאזן, ביז זיי האבן קוים געפועלט, ער זאל זיי אויסהערן.

אז ר' יוסף-שמואל האט דערהערט, אז זיי ווילן אים נעמען פאר א רב אין פראנקפורט, קוקט ער זיי אן:

— ווי קום איד צו זיין רב אין פראנקפורט? כ'בין ניט מער ווי א מלמד.

דערציילן אים די שלוחים ר' ישעיה'ס צוואה, זיינען אים זייער שטארק מפציר, טענה'ן אהין אהער — ס'העלפט ניט. ר' יוסף-שמואל וויל בשום אופן ניט אנעמען קיין רבנות. זיינען די שלוחים אוועקגעפארן מיט ליידיקן.

אכט טעג שפעטער איז ר' יוסף-שמואל קראנק געווארן. לינגדיק אויפן קראנקדבעט, האט ער אויפגעהויבן די אויגן און געזאגט:

— רבונרש'לעולם, אויב דו ווילסט דוקא כ'זאל גיין קיין פראנקפורט, ביז איד מבטל מיין רצון פאר דיין רצון.

די וועלט דערציילט

ר' יוסף-שמואל איז געווארן רב אין פראנקפורט און האָט געשימט איבער דער וועלט מיט זיין נאונות און צדקות.

✽

102

ר' אברהם-אבוש, פראנקפורטער רב, האָט פאַר זיין פטירה געלאָזן בצוואה, אז מיזאַל נעמען פאַר אַ ממלא מקומו ר' עוזר קלעמענטאווער, דעם „אבן עוזר“.

נאָד שבעה זיינען די פראנקפורטער פרנסים אוועקגעפאַרן קיין קלע-מענטאון מיט אַ כתב-רבנות. זיי גייען אַרײַן צום רב— די טיר איז אָפּן, קיינער איז ניטא. גייען זיי אַרויס אין הויף. זעען זיי די רביצן מעלקט אַ ציג און דער רב שטייט דערביי.

אז ר' עוזר האָט דערזען פרעמדע אורחים, ניט ער זיי אַנטקעגן, ניט זיי שלום און בעט זיי אַרײַן אין שטוב.

גייען זיי אַרײַן מיט אים, דערציילן אים די צוואה פון ר' אברהם-אבוש'ן און לייגן אוועק דעם כתב-רבנות.

— צו וואָס — זאָגט ר' עוזר — זאַל איר גיין קיין פראנקפורט? פעלט מיר עפעס, חלילה דאָ, אין קלעמענטאווער? איר זעמ'ד, כּהאַב אַ ציג און האַב, ב"ה, פרנסה. ווען כּוואַלט געהאַט צוויי ציג, וואַלט איר געהאַט פרנסה בריוח...

✽

103

בעת ר' שמעלקי איז אָנגעקומען אויף ניקלשבורגער רבנות, איז גאַנץ שטאַט אַרויס אים מקבל פנים זיין און אים אָנגעטאָן גרויס כבוד.

אז ר' שמעלקי איז אַראַפּ פון וואַגן האָט ער געבעטן דעם עולם מיזאַל אים לאָזן אויף אַ וויילע אַרײַנגיין אין אַ חדר מיוחד. דער עולם האָט זיך אפילו אַביסל גע'חידוש'ט: וואָס איז אַצינד פאַר אַ יחוד? — נאָר קיינער האָט אַ וואַרט ניט גערעדט.

איינער איז אָבער געווען טשיקאווע צו וויסן וואָס טוט ר' שמעלקי אַצינד. שטעלט ער זיך הינטער דער טיר, הערט ער ווי ר' שמעלקי רעדט צו זיך אַלײַן:

— ברוד הבא, ניקלשבורגער רב! שלום עליכם, רבי! זעצט אייך, ר' שמעלקי.

גלויבט ער זיינע אויערן ניט.

שפעטער, אז ר' שמעלקי איז אַרויס צום עולם און זיך געזעצט ביים טיש, זאָגט יענער:

— האָט קיין פאראיבל ניט, רבי, וואָס כּוועל אייך פרעגן: זאָגט מיר, וואָס באַטייט'ס וואָס איר האָט גערעדט צו זיך אַלײַן?

— כיוועל אייד זאגן— ענטפערט ר' שמעלקי— כיוע דאָר, אז דער עולם איז געקומען מיר אָפגעבן כבוד, האָב איך מורא, כיואַל, חלילה, ניט אַרײַנפאַלן אין גיאות. מאָך איך פּראָבע אויף מיך אַלײן, כּײַנב מיר אַלײן אַפּ כּײַב. האַט'ס אַ פּנים פּון חוּזק. בײַן איך מכוּון, אז אַזאַ פּנים זאַל האָבן בײַ מיר דער כּײַב, וואָס אַנדערע גיבן מיר...

✽

104

אז ר' פינחס, דער בעל „הפלאה“, איז אָנגעקומען אויף פּראַנקפורטער רבנות, איז גאַנץ שטאַט אַרויס אים מקבּל־פּנים זײַן. סײַז געווען אַ גרויסער עולם, אַ ים מיט מענטשן.

שפּעטער האַט'ן אים געפּרעגט:

— רבי, וואָס טײַר בעת מעשה געטראַכט?

— בײַהאַב געטראַכט— ענטפּערט ר' פינחס— אז מיטראַגט מיך אויף

דער מטה און דער גרויסער עולם גײט צו מײַן לײַה...

✽

105

ר' פינחס, דער בעל „הפלאה“, האַט זיך נוהג געווען, אז בײַ זיך אין דרײַהיים, אין פּראַנקפורט, האַט ער זיך געפירט זײַער פּשוט, אָן רחבות. אונטערוועגס אָבער האַט ער זיך געפירט זײַער בײַט, אין אײַנגעשטאַנען אין גרויסע אַכסניות, מיט משרתים וכדומה.

— רבי— האַט'ן אים אַמאָל געפּרעגט— ווי קומט'ס, וואָס איר פירט

זיך אין דער פּרעמד אַנדערש ווי אין דרײַהיים?

— כיוועל אייד זאגן— ענטפּערט ר' פינחס— אז „פינחס“ איז אויפן

אַרט, איז ער „בין המצרים“. אז „פינחס“ איז אָבער אין דער פּרעמד, איז

אַ גאַנצער יום־טוב *...

✽

106

בעת דער „נודע ביהודה“ איז געוואָרן רב אין פּראַג האַט ער דאָרט געהאַט מתנגדים, וואָס האָבן געהאַלטן, אז ער איז ניט ראוי צו זײַן רב אין אַזאַ קהלה ווי פּראַג.

אז ער האַט זיך צום ערשטן מאַל געזעצט ביים טיש לערנען מיטן עולם, האַט ער געמוזט האַלטן דעם קאַפּ אויפגעהויבן, מחמת ער איז געווען אַ נידעריקער.

— רבי— זאגט אים אײַנער פּון זײַנע מתנגדים— דער טיש איז

פאַר אײַך צו הײַך...

* די סדרה „פינחס“ פאַלט אַלע מאַל אויס אין די דרײַ וואָכן. אַלע יום־טובֿדיקע מפּטורים לײַענט מען אין „פינחס“.

די וועלט דערציילט

— א טעות — ענטפערט דער „נודע ביהודה“ — דער שטול איז פאר מיר צו נידעריק ...

✽

107

איז ווילנע איז געווען א רב, ר' משה קרעמער. גערופן האָטן אים אזוי, מחמת ער איז געווען אַ קרעמער, האָט געהאַט אַ קראָם אין מאַרק. ס'ווייב איז געשטאַנען אין קראָם און ער איז געזעסן יום ולילה און געלערנט.

בעת ער איז געוואָרן רב אין ווילנע האָט ער אויסגענומען אַ תנאי, אַז קיין שכירות זאַל ער ניט קריגן. ער וועט זיך ווייטער מפרנס זיין פון דעם קראָם.

אַ קורצע צייט נאָכדעם, ווי ער איז געוואָרן רב, האָט ער אַכטונג געגעבן, אַז ס'ווייב פירט אַ ברייטערע הוצאה אין שטוב. פרעגט ער זי: פונדאָנען? צי נעמט זי ניט אַמאָל שכירות אַן זיין וויסן? דערציילט זי אים, אַז זינט ער איז געוואָרן רב, איז אַ שפע אין קראָם. פון גאַנץ שטאַט קומט מען איר געבן צו לייזן.

האָט ר' משה גענומען אַ בויגן פאַפיר, אויסגעחשבוניט וויפיל ער דארף האָבן אַ וואָד אויף דער הוצאה און אָנגעזאָגט דעם ווייב:

— ווען דו וועסט זען, אַז דו האָסט שוין פאַרדינט אויף דער וואָך חיונה, אפילו ס'איז נאָד זונטאג האַלבן טאָג, זאַלסטו צומאָכן די קראָם און מער ניט עפענען אַ גאַנצע וואָד. אַנדערע אירישע קרעמער דאַרפן אויך לעבן ...

✽

108

ר' עקיבא אייגער האָט זייער פיינט געהאַט סירבנות. אויף דער עלטער האָט ער געוואַלט אינגאַנצן זיך אָפּזאָגן פון רבנות. איינמאָל איז ער געוואויר געוואָרן, אַז אין אַ שטעטל לעבן פּויוזע איז געשטאַרבן דער בעדער. האָט ער אַוועקגעשריבן אַ בריף צו זיין טאָכטער, וואָס האָט געוואוינט אין יענעם שטעטל און זי געבעטן קריגן פאַר אים דעם מרחץ אין אַרענרע. ער וויל כאַטש די לעצטע יאָרן זיינע האָבן אַ כשר'ע פרנסה ...

✽

109

בעת ר' יעקב איז אָנגעקומען פאַר אַ רב אין ליסא, זיינען די פני פון ליסא געפאַרן אין אַ קאַטש אים מקבל פנים זיין. אַז ר' יעקב האָט זיך אריינגעזעצט אין קאַטש, האָבן די טובי העיר, וואָס זיינען געווען לומדים מופלגים, אָנגעהויבן שמועסן מיט אים אין תורה. אין שמועס

אויף רבנות

האט זיך אריינגעמישט דער שמייסער, וואָס איז געזעסן אויף דער קעלניע און האט אַרויסגעוויזן גרויס לומדות און עמקות, איז ר' יעקב אַ פאַר-ציטערטער געוואָרן.

— הייסט שוין פאַרן צוריק— זאָגט ער צו די טובי העיר— ווי קום איד צו זיין אַ רב אין אַ שטאָט, וואו אפילו אַ בעל-עגלה איז אַ גדול בתורה.

— האט קיין יסורים ניט, רבי— שמייכלען די טובי העיר— ס'איז ניט קיין בעל-עגלה, ניערט איינער פון די דיינים. לכבודכם איז ער געוואָרן אַ בעל-עגלה אויף אַ וויילע.

✽

110

אַז ר' יעקב איז אַפגעווען אַ היפשע פאַר יאָר אין ליסא, האָט ער אַנגענומען אַ כתב-רבנות אין סטרי. האט ער געשיקט רופן די טובי העיר און זיי מודיע געווען, אַז ער האָלט ביים אַוועקגיין פון ליסא.

— פאַרוואָס, רבי? — פּרעגן זיי אים— וואָס פעלט אייך ביי אונז? — כיוועל אייך זאָגן וואָס מיר פעלט— זאָגט ר' יעקב— זינט איך בין ביי אייך רב איז דאָס די ערשטע שאלה וואָס מ'פרעגט מיך...

✽

111

בעת איז פיורדא איז נפטר געוואָרן דער רב, ר' משולם-זלמן, און שטאָט האט אַנגעהויבן קלערן וועגן אַ ממלא מקומו איז געבליבן בהסכּם כולם צו שיקן אַ כתב-רבנות ר' משה סופר, דעם „חתם סופר“ פון פּרעס-בורג, וואָס איז שוין דעמאלט געווען מפורסם פאַר אַ גאָן עולם. ר' משה סופר האט מסכים געווען אַנצונעמען ס'פיורדער רבנות, בתנאי אַז ער זאלט דאָרט אַריבערפירן זיין ישיבה און די קהלה זאל אַויסהאַלטן די בחורים מיט הספקה.

אַז מ'איז געוואוינ געוואָרן אין פּרעסבורג, אַז מ'ווייל אַרויסנעמען דעם רב, איז געוואָרן אַ רעש אין שטאָט. קהל האָט תיכף גערופן אַן אסיפה און ס'איז געבליבן, אַז די טובי העיר זאלן גיין צום רב און זען פּועל'ן ביי אים, ער זאל פון פּרעסבורג ניט אַוועקגיין.

די טובי העיר זיינען אַוועק צו ר' משה סופר און אַנגעהויבן אייני טענה'ן מיט אים, אַז ער דאַרף פון פּרעסבורג ניט אַוועקגיין. פּרעסבורג איז אַ שיינע אירישע קהלה, איז אַ מקום תורה. זייערע אַלע טענות האָבן אים אַבער ניט גענומען. ער וועט פיורדא אויך מאַכן פאַר אַ מקום תורה— האט ער געזאָגט.

איז דאָרט געווען איינער אַ נכבד, ר' הירש יפה, שטעלט ער זיך אויף און זאָגט מיט האַרץ:

די וועלט דערציילט

— אמת, רבי, איר וועט פיורדא מאַכן אַ מקום תורה און שטאַרקן אידישקייט אין דייטשלאַנד. ווייסט איר אַבער, רבי, אַז ווען איר גייט אוועק פון פרעסבורג, ווערט פרעסבורג אויס מקום תורה און אידישקייט פאַלט אין גאַנץ אונגאַרן? בעת איר וועט אין דייטשלאַנד מאַכן פון גוים אידן, וועלן איר אונגאַרן פון אידן ווערן גוים...
די טענה האָט גענומען ר' משה סופר און ער איז געבליבן אין פרעסבורג.

112

ר' אליה רעגאַלער, ר' חיים וואלאַזשינערס תלמיד, אַז ער איז גע-
וואָרן רב און אַנגענומען אַ כתב־רבנות, איז ער פאַרן פאַרן אַרײַן צו
ר' חיימער, זיך זענען און מקבל הדרכה זיין.
ר' חיים האָט מיט אים געשמועסט אין תורה, אין מילי דעלמא, אים
איבערגעגעבן ווי אַ רב דאַרף זיך נוהג זיין און אים באַלייט מיט אַ
ברכה.
ביים באַלייטן אים גיט אים ר' חיים אַ קליין קונטרס'ל און זאָגט
אים:

— כדאי אַרײַנצוקוקן אין דעם. אַ רב דאַרףס נויטיק וויסן.
אַז ר' אליה איז אַרויס, איז ער געווען טשיקאווע צו וויסן סאַראַ
קונטרס ר' חיים האָט אים געגעבן. גיט ער אַ קוק— ס'איז אַ לוח, אַ
פשוטער לוח. חידושיט ער זיך. פונדעסטוועגן איז ער מקיים וואָס
ר' חיים האָט אים אַנגעזאָגט און קוקט דורך דעם לוח פון אָנהויב ביז
ענר.

איז שטעטל, וואו ער איז געוואָרן רב, איז ער אַנגעקומען שבת מברכין.
אַז ער איז אַרײַן אין בית־מדרש, איז צוגעגאַנגען צו אים אַ פשוטער
איד און אים געפרעגט:

— רבי, ווען פאַלט אויס דער מולד?

113

ר' לייב, דער „קצות החושן“, אידער ער איז געוואָרן סטריער רב,
איז ער געווען יארן לאַנג אַ דיין אין לעמבערג.
שוין זייענדיק אין סטרי, איז ער אַמאָל געקומען קיין לעמבערג, גע-
וואויר ווערן דעם רב, ר' יאַנקעלע אורנשטיין, דעם „ישועות יעקב“. איז
דאַרט געווען איינער אַז עזות־פנים, האָט ער מיט עפעס פוגע בכבוד
געווען דעם „קצות החושן“. האָט'ס דעם „ישועות יעקב“ זייער פאַרדראָסן
און ער האָט גוט אויסגעזידלט דעם עזות־פנים.
— לאַזט אים— רופט זיך אַפּ דער „קצות החושן“— ס'איז דאָך לעמ-
בערג.

— וואס איז לעמבערג? — חידושיט זיך ר' יאנקעלע.
 — כיוועל אייך — זאגט ר' לייב — דערציילן א מעשה.
 איידער לעמבערג איז געווארן א שטאָט, איז דאָ געווען א טיפער
 וואַלד, וואו עס האָבן געוואוינט אַלערליי חיות, לייבן, בערן, לעמפערטן
 וכדומה. איז געקומען פּרינץ לעאַ, האָט אויסגעהאַקט דעם וואַלד, פאַר-
 טריבן די חיות און אויסגעבויט א שטאָט מיט גאַסן, מיט הייזער, מיט
 פּאַלאַצן.

ויהי היום, האָט זיך אַמאָל א לייב פאַרבינקט נאָך לעמבערג, וואו
 ער איז אזוי פיל יארן געווען א תושב. איז ער געקומען געוואויר ווערן
 זיין אלטן מקום. ער האָט געזען פאַר זיך א נייע וועלט, א שיינע שטאָט
 מיט גאַסן און פּאַלאַצן, ממש חידושים. פּלוצלונג איז אויף אים אָנגע-
 פּאלן א כּלב און אָנגעהויבן בילן, און וואו ער איז געגאַנגען, זיינען אים
 כּלבים באַפּאַלן.

האָט דער לייב געזאָגט צו זיך אַליין:
 פּריער, אַז איד בין געווען א תושב, האָבן די כּלבים מורא געהאַט.
 אצינד, בין איד דער גר און זיי זיינען די תושבים — בילן זיי...

בעת דער לעמבערגער רב, ר' יאנקעלע אורנשטיין, איז נפטר גע-
 ווארן, האָבן די לעמבערגער משכילים ניט דערלאָזן נעמען א רב פונם
 אלטן שניט, ווי ר' יאנקעלע און די פּריערדיקע רבנים זיינען געווען. זיי
 האָבן געוואַלט, אַז לעמבערג זאָל נעמען א ראַבינער, וואָס זאָל פּריידיגן
 אויף טייטש, ווי די מאַדע איז דעמאָלט געוואָרן. האָבן זיי אויסגעבויט
 א נייע שול, א מין טעמפל און אַראַפּגעבראַכט פון דייטשלאַנד א ראַ-
 בינער־פּריידיגער, ר' אַברהם כּהן. דורך השתדלות ביי מלכה האָבן זיי
 געפּוועלט, אַז ר' אַברהם כּהן זאָל ווערן לעמבערגער רב. איז געוואָרן אַ
 פּייערדיקע מחלוקת אין שטאָט: ס'הייסט, א טייטשער ראַבינער זאָל
 זיצן אויף לעמבערגער כּסאָרבנות? מער פון אַלע האָבן געברענגט די
 חסידים. ביי זיי איז עס געווען אַ מעשה־שמד.

האָט זיך געפונען א כּנופיא קנאים, וואָס איז ביי זיי געבליבן, אַז
 ניט אנדערש, מימוז דעם ראַבינער אַפּראַמען פון וועג. איז זיך צוזאָ-
 מענגעקומען געזעצט א בית־דין פון דריי־אוי־צוואַנציק, „סנהדרין קטנה“,
 און דו געווען דעם ראַבינער. דער פּסק איז אַרויס, אַז דער ראַבינער איז אַ
 מסית ומדיח און ס'איז א מצוה אַנצוטאָן אים א מיתה. דעם פּסק־דין
 האָט'ן תיכּף מקיים געווען. מ'האָט געקראָגן אַ שפּילן מענטשן, איינעם
 א קופּערשמיד, וואָס געברויכט ס'מען אין זיין מלאכה, און ער האָט זיך
 אריינגעגאַנגען צום ראַבינער אין קיד און אַריינגעשטאָן סם אין גע-

די וועלט דערציילט

קעכץ. ר' אברהם כהן מיטן ווייב מיטן גאנצן בני-בית זיינען פאר-
סמיט געווארן און געשטארבן אין מוראדיקע יסורים. בלויז איין קינד
איז ניצול געווארן, איז אבער געבליבן א חלוש אויפן גאנצן לעבן.
די רציחה האט, פארשטייט זיך, געמאכט א רעש אין שטאט. מ'האט
תיכה מודיע געווען דער פאליציי און אידן אליין האבן געהאלפן מאכן
די חקירה ודרישה.

איידער ר' אברהם כהן איז געשטארבן, בעת ער איז נאך געווען ביים
קלארן שכל, איז געקומען דער אויספארשונגס-ריכטער אים אויספרעגן,
צו ער ווייסט, אדער איז זיך משעה, ווער ס'האט עס געטאן.
— כ'ווייס ניט — ענטפערט ר' אברהם.

— אבער — פרעגט אים ווייטער דער ריכטער — א איד האט זיכער
געטאן ?

— ווער ס'טוט אזא זאך — ענטפערט ר' אברהם — דער איז קיין איד
ניט...

ר' אברהם כהן האט זיך מקבר געווען ווי א קדוש, אים געלייגט צווישן
ט"ו און צווישן „ישועות יעקב“. די קנאים האבן אבער ארויסגעגנבעט
דעם מת פון קבר און אים ערגעציוואו פארטראגן.

115

ר' הירשל סאלאנטער איז געווען א גאון עולם, איז אבער כל ימיו
געזעסן אין סאלאנט און ניט געוואלט אנעמען קיין אנדער רבנות. פון
כמה גרויסע שטעט איז געקומען צו אים, אים געוואלט געבן א כתב-
רבנות — ער האט אבער ניט געוואלט הערן און זען. פארציטיקע רבנים!
איינמאל זיינען געקומען צו אים די חשובים פון מינסק מיט א
כתב-רבנות. ר' הירשל, ווי זיין שטייגער, האט ניט געוואלט אנעמען.
די מינסקער נכבדים זיינען אבער צו אים צוגעשטאנען, געטענה'ט, אז
מינסק וויל האבן די זכיה ער זאל זיין איר רב און אז שטאט האט זי
אנגעזאגט ניט צו קומען מיט לידיקן. האט זי ר' הירשל געשיקט צו
דער רביצין. זאל זי קודם מסכים זיין.

זיינען די שלוחים אוועק צו דער רביצין. איר געוויזן דעם כתב מיט
די גרויסע שכירות, האט זי תיכה מסכים געווען.

קומען זיי צוריק צו ר' הירשלען מיט א שמחה:

— די רביצין איז מסכים. איצט, רבי, זייט איר מסכים!

— פארשטייט איר מיד — ענטפערט זי ר' הירשל — זוגתי תחיה
קען זיין א רביצין אין מינסק אזוי ווי זי איז א רביצין אין סאלאנט.
אבער איד קען קוים זיין א רב אין סאלאנט, ווי קום איד צו זיין א רב
איז אזא כרד ווי מינסק?...

ר' יוסף־שאל נאמאנסאן, לעמבערגער רב, איז געווען א גאון עולם און א גרויסער עושר. דערצו איז ער געווען א גרויסער בעל־מדות, אן ענו און א כורח מפני הכבוד.

איידער ער איז געווארן רב אין לעמבערג, זיינען אין שטאט געווען צוויי צדדים. איין צד—די „טייטשן“, האבן אים געוואלט פאר א רב, מחמת ער איז געווען א נוח לבריות, געהאלטן פון השכלה. דער אנדערער צד—די חסידים, האבן נוטה געווען צו זיין שוואגער, זיין ווייבס ברודער, ר' מרדכי־זאב איטינגא. ר' יוסף־שאל אליין איז געשטאנען פון ווייטן, ווי דער גאנצער ענין וואלט אים ניט נוגע געווען. זיין ווייב, אדל, אבער, האט געמאט אלע התפעלות און געזען, אז איר מאנס צד זאל מנצח זיין דעם ברודערס צד.

שפעטער, אז ר' יוסף־שאל איז שוין געזעסן אויף לעמבערגער כסא־ הרבנות, האט אים סיווייב זיינס געזאגט:

— דו מיינסט דאך, אז מחמת דו ביזט א רב— בין איך א רביצין;
א טעות. מחמת איך בין א רביצין— ביזטו א רב...

ר' דוד־שלמה אייבעשיץ, סאראקער רב, האט ניט געלעבט בשלום מיט די בעלי־בתים פון שטאט. ער האט תמיד צו זיי געהאט טענות, און זיי זיינען ניט פרום, גיבן ניט גענוג צדקה, און סאראקע איז די ערגסטע שטאט.

ווען ער איז אוועקגעפארן קיין ארץ־ישראל, איז גאנץ שטאט אים געגאנגען באלייטן. קיין קינד אין וויג איז ניט געבליבן— אלע זיינען געגאנגען באלייטן דעם רב. ווען זיי זיינען שוין געווען אונטערן שטאט, זאגט ר' דוד־שלמה צו זיינע בעלי־בתים:

— אצינד זע איך, סארא שיינע שטאט סאראקע איז.
— סטייטש, רבי— פרעגן אים די בעלי־בתים— איר פלעגט תמיד האבן צו אונז טענות, אז אונזער שטאט איז די ערגסטע?
— אט דאס מיינט איך טאקע— ענטפערט ר' דוד־שלמה— אצינד, אז אלע זיינען ארויס פון שטאט, איז סאראקע זייער א שיינע שטאט...

ר' דניאל, דער „חמודות דניאל“, איז געווען דיין אין הארארדע. שכירות האט ער געקראגן פיר גילדן א וואך און געלעבט אין גרויס דחקות, פלעגט אפוקמען א גאנצע וואך מיט שווארצברויט און קרופניק מיט נישט.

די וועלט דערציילט

איינמאל, ביים עסן, האט ער זיך געכאפט, אז דער קרופניק איז באשמאלצן.
— וואסי געשען? — פרעגט ער דעם ווייב — פונוואנען קומט צו דיר שמאלץ?
— די שכנה — ענטפערט די רביצין — האט היינט געפרעגלט שמאלץ, האט זי מיר אריינגעטראגן אביסל.
ווי ר' דניאל האט'ס דערהערט, האט ער אפגערוקט סיעסן, געבענטשט און געהויסן דעם שמש תיכה רופן די פרנסים אויף אן אסיפה.
די פרנסים זיינען געקומען צו לויפן. אז ר' דניאל שיקט רופן, איז'ס מסתמא א חשובער ענין, א כלל-זאך.
אז אלע זיינען געזעסן ביי דער אסיפה, האט ר' דניאל זיך געשטעלט און געזאגט:
— רבותי, זייט וויסן, אז זוגתי האט היינט גענומען שוחר ביי א בעלדינים א ווייב און כטאר מער ביי איד קיין דיין ניט זיין.

119

בעת ר' וועלוועלע, דער „אגודת אוזב“, איז געווען רב אין ביאליסטאק, האט ער געהאט א ביתדין שמש זייער א שלעכטער, א צרעין. די לערנער אין בית-מדרש פלעגט ער זשאלעווען א שטיקל ליכט. דעם רב פלעגט ער ניט בריינגען די שכירות אין צייט.
איינמאל איז אוועק א גאנצע וואך און ער האט דעם רב די שכירות ניט געבראכט. ערשט דאנערשטאג פארנאכט האט ער זיך מיישב גע-ווען און אריינגעטראגן דעם רב די שכירות זיינע. האט'ס ר' וועלוועלן פארדראסן.
— הער זיך איין — זאגט ער צום שמש — ביי אידן זיינען דא דריי שמשים: דער שמש פון די חנוכה-ליכט, דער שמש פון די ציצית און דער ביתדין שמש. דער שמש פון די חנוכה-ליכט ווערט פארברענט, דער שמש פון די ציצית ווערט פארדרייט, נאר פון א ביתדין שמש קען מיניט פטור ווערן. ניט ער ברענט, ניט ער ווערט פארדרייט...

120

ר' לייבעלע קאוונער האט אין די יונגע יארן געווייכט פון רבנות. שוין דעמאלט האט ער געשמט פאר א גדול בתורה און כמה קהלות האבן אים אנגעבאטן א כתב-רבנות. ר' לייבעלע האט אבער ניט געוואלט אנעמען, איז געזעסן און געלערנט תורה לשמה. ערשט אין די מיטעלע יארן איז ער געווארן רב.
האט'ן אים אמאל געפרעגט:

אויף רבנות

— רבי, פארוואס זיינט איר אזוי שפעט געווארן א רב?
— כוועל אייד— זאגט ר' לייבעלע— דערצוילן א מעשה.
איז א דארף איז געווען א פויער, א גרויסער שיכור. ער פלעגט זיך
אנטרינקען און וואלגערן זיך אין אלע מיסטן. האבן דעם פרוי'ס קינדער
אים געוואלט אפטאן א שפיצל.
איינמאל, בעת ער איז געלענן טויט-שיכור, האבן דעם פרוי'ס קינדער
אים אנגעטאן גלח'ישע בגדים, געלאזט אים ליגן און אוועקגעגאנגען.
דער פויער ניכטערט זיך אויס און רייבט די אויגן: איז ער אויף
דער וואר? ווי קומט ער צו גלח'ישע בגדים? ניט-שוין-זשע איז ער א
גלח? ער טאפט די בנדים: דעם לאנגען, שווארצן קאפטן, די הויכע
מיץ— ס'איז אויף דער וואר. און שיכור, דאכט זיך, איז ער אויך ניט.
הייסטי'ס, אז ער איז א גלח.
קלערט ער: מ'דארף זען, צי ליגט אין קעשענע א גלח'יש ביכל.
טוט ער אריין די האנט אין קעשענע און נעמט ארויס א גלח'יש ביכל.
הייסטי'ס, ער איז טאקע א גלח.
קלערט ער ווייטער: ניין, מ'דארף זען, צי כ'קען ל'יענען.
עפנט ער ס'ביכל— ער ווייס קיין צורת אות ניט. א ראיא, אז ער
איז ניט קיין גלח.
פאלט אים איין: מ'דארף זען, צי דער גלח אליין קען ל'יענען.
און ער הויבט זיך אויף, נייט אוועק צום גלח און גיט אים ל'יענען
ס'ביכל. און זע א פלא— דער גלח קען אויך ניט.
אויב אזוי— זאגט דער פויער— בין איד אויך א גלח.
— ס'אייגענע— פירט אויס ר' לייבעלע— איז מיט מיר: לכתחילה
האב איד געמיינט, אז צו זיין א רב מוזן זיין א בקי בש"ס ופוסקים,
אנגעקוקט אין תשובות, אין ספרי יראים, היינט ווי קום איד צו זיין א
רב? בין איד געזעסן און געלערנט. ערשט שפעטער בין איד געוואויר
געווארן, אז רבנים קענען אויך ניט לערנען— אויב אזוי— זאגן איד—
קען איד אויך זיין א רב.

א

121

בעת ר' לייבעלע קאוונער איז געווען רב אין סמארגאן איז דער נביר
פון שמעטל געווען איינער ר' דודל ארענדאר. דודל איז געווען א הארטער
מענטש, א תקיף, און האט געהאלטן ס'גאנצע שמעטל אין דער מורא.
מאכט זיך אמאל, אז דודל האט געהאט מיט איינעם א דין-תורה
פאר ר' לייבעלען. די דין-תורה איז געווען אויף א היפשע סומע געלט
און דודל האט געהאלטן ביים פארשפילן. די רבי'צן מיט די בני-בית,
וויסנדיק מיט וועמען מ'האט דא צו טאן, האבן אנגעהויבן איינטענהן

די וועלט דערציילט

מיט ר' לייבעלז, ער זאל ניט תיכף ארויסטראגן דעם פסק, ניט זאגן דודלען, אז ער האט פארשפילט, געפינען עפעס א וועג ווי אים איינצו-נעמען, מחמת יענער איז קאפאבל יורד לחיים זיין.

— כוועל אייד זאגן — ענטפערט ר' לייבעלע — די תורה זאגט אונז: „לא תגורו מפני איש“ — איר זאלט קיין מורא ניט האבן פאר א מענטשן. היינט לאמיר זען, פאר וואסער מענטשן הייסט די תורה קיין מורא ניט האבן? פאר משהדוד דעם מלמד, וואס רירט ניט אן א פליג אויף דער וואנט? מיינט'ן דאך מוהסתם איינעם, פאר וועמען ס'איז יא דא וואס מורא צו האבן, אזא ווי דודל, למשל, אט פאר אזא איינעם טאר מען טאקע קיין מורא ניט האבן.

און הייסט תיכף אריינרופן די בעלידיים און זאגט צום גביר:

— דודל, דו האסט פארשפילט די דין-תורה.

דער סוף איז געווען, אז דער גביר איז געווארן דעם רב א שונא איז לעבן און אים שטארק גערודפיט, ביז מהאט ר' לייבעלז ארויסגענומען קיין קאלוואריע.

122

דער ווארשעווער רב, ר' זלמן פויזנער, דער „חמדת שלמה“, האט געהאט גרויסע מתנגדים, וואס האבן אים רורף געווען. איינמאל, ערב פסח, בעת ער איז געגאנגען אין גאס וועגן מצות, האט'ן ארויפגעווארפן אויף אים א מיאוס'ע זאך. איז געווארן א רעש אין שטאט. ר' זלמן איז אוועק אהיים, צו זיך אין זיין חדר מיוחד. אז ס'ווייב, די רביצין, איז אריין צו אים, האט זי אים געפונען, ווי ער זיצט און וויינט.

— וואס וויינסטו? — פרעגט זי אים — וואס נעמסטו זיך אזוי צום הארצן? מאלע וואס ליידיאקעס האבן געטאן.

— כווייז — ענטפערט איר ר' זלמן — און בין מתפלל פאר השם-יתברך, אז יענע מענטשן זאלן, חלילה, ניט נענש ווערן...

123

ר' עקיבא אייגער איז אמאל געקומען קיין ווארשע. איז גאנץ שטאט ארויס אים מקבל-פנים זיין און אים אנגעטאן גרויס כבוד, וועדליק ר' עקיבא אייגער, דער גדול הדור.

אין ווארשע איז דעמאלט געווען רב, ר' זלמן פויזנער, דער „חמדת שלמה“, א גדול בישראל.

האט אייגער געפרעגט ר' זלמן'ען:

— רבי, פארוואס גיט ווארשע אייך ניט אפ אזא כבוד?

אויף רבנות

— כיוועל דיר זאגן — ענטפערט ר' זלמן — צו „ונתנה תוקף“ מאכטן א גאנצן פאראד, מעפנט דעם ארון-קודש, דער עולם גיסט טייכן טרערן, דער חזן ארבעט אויף אלע כלים, ווייזט וואָס ער קען — ס'אָן אימה. און לאַנג „והוא רחום“, וואָס איז ניט קיין קלענערע תפלה, כאַפּט'ן אָפּ איז אַ מינוט. פאַרוואָס זשע? איז דער תירוץ: „ונתנה תוקף“ זאָגט'ן בלויז ראשי-השנה און יום-כפור און לאַנג „והוא רחום“ זאָגט'ן אלע מאָנ-טאג און ראַנערשטאָג...

☞

124

דער וואַרשעווער רב, ר' חיים דאָוידזאָן, איז רוב ימיו געווען אַ סוחר. ער האָט געהאַט גרויסע געשעפטן און איז געווען אַ גרויסער עושר. די געשעפטן האָט מייסטנס געפירט סווייב זיינס און ער האָט עוסק געווען איז תורה, אין עבודה און איז כלל-ענינים.

בעת אין וואַרשע איז נפטר געוואָרן דער רב, ר' זלמן פּויוזנער, דער „חמדת שלמה“, איז שוין ר' חיים דעמאָלט געווען אַ ברשמונים. נאָכן חודש אבילות זיינען זיך צוזאַמענגעקומען די ראשי-קהל צו אַן אסיפה מכח נעמען אַ רב. ר' חיים, וואָס איז געווען איינער פון די ראשי-קהל, האָט מציע געווען צו נעמען ר' דוד ביכאָווער, דעם רד"ל, וואָס איז געווען מפורסם פאַר אַ גאון. זיי איבעריקע ראשי-קהל האָבן אָבער געוואוסט, אַז שטאַט וויל האָבן ר' חיימען אַליין פאַר אַ רב. האָבן זיי מיט אַן אויסרייד געבעטן ר' חיימען ער זאָל אויף אַ ווילע אַרויסגיין פון דער אסיפה. אַז ער איז אַרויס, האָבן זיי אים פּה-אחד אויסגעקליבן פאַר אַ רב, אים אַריינגעבעטן און אים אָפּגעגעבן: מזל טוב!

ר' חיים האָט לכתחילה ניט געוואָלט הערן און זען. ווי קומט ער צו זיין אַ רב איז אַזאָ קהלה ווי וואַרשע? די ראשי-קהל און אלע נכבדים פון שטאַט האָבן אים אָבער זייער מפציר געווען, ביז ער איז מרוצה געוואָרן.

☞

125

בעת אין וואַרשע איז נפטר געוואָרן דער רב, ר' זלמן פּויוזנער, דער „חמדת שלמה“, האָט גראַף פאַסקעוויטש ניט געלאָזן נעמען קיין רב, וואָס איז ניט קיין פּוילישער. האָט קהל אויסגעקליבן פאַר אַ רב ר' חיים דאָוידזאָן, וואָס איז כל ימיו געווען אַ סוחר. זייענדיק אַ גרויסער לַמְדָן און אַ עוסק בצרכי צבור, איז ער געווען דער שענסטער בעל-הבית אין וואַרשע.

אַז ר' חיים דאָוידזאָן איז געוואָרן רב אויף ר' זלמנס אַרט, האָט'ן אין וואַרשע געזאָגט:

די וועלט דערציילט

„אצינד האבן מיר א טאפעלע אברה. מיר האבן אַנגעוואָרן אי אַ שיינעם רב, אי אַ שיינעם בעל־הבית...“

126

איז טרעסטענע, אַ שטעטל לעבן ביאָליסטאָק, איז געווען אַ רב, ר' שמואל מגיד האט ער געהייסן. שכירות האָט ער גענומען פיר פּוילישע גילד אַ וואָד. פאַר דעם געלט האָט ער נאָך געדאַרפֿט זיין אַ שמש אויך, אויסקערן דעם בית־מדרש און הייצן ווינטער דעם אויוון. קיין חיונה פון רבנות מיטן שמשות האָט ער ניט געהאַט, האָט ער נאָך געטאָן זיין מלאכה. ער איז געווען אַ שמיד, און פון דעם געצויגן זיין חיונה. לעבן בית־הרב האָט ער געהאַט זיין קוזשניע, וואו ער פלעגט פאַר די גוים שמידן פערד, פאַריכטן וועגן און שאַרפֿן קאַסעס.

בעת ער האָט ניט געהאַט וואָס צו טאָן אין קוזשניע, איז ער געזעסן ביי זיד, אין בית־הרב, אין טלית און תפילין, געלערנט, געפּסקנט שאלות און געענטפערט מענטשן.

אַז אַ גוי האָט געדאַרפֿט אַ פאַרקאַווע, אָדער אַ ראָד, פלעגט ער אַנקלאָפֿן אין פענסטער:

— היי, ראָוין!

פלעגט דער רב אויסטאָן טלית און תפילין, אַנטאָן סרימענע פאַר טוך און אוועקגיין אין קוזשניע.

אַז עמיצער פלעגט דעמאָלט קומען פרעגן אויפֿן רב, פלעגט די רביצין ענטפערן:

— ציט אויף אַ וויילע. דער רב וועט באַלד אַריינקומען. ער איז

אין קוזשניע...

127

ר' נחומקע האַראַדנער איז געווען שמש אין חברה ש"ס בית־מדרש און געלעבט אין גרויס דחקות. פון כמה שטעט האָט אים אַנגעבאַטן אַ כתב־רבנות. ער האָט אַבער קיין רב ניט געוואָלט זיין.

האַט ס'ווייב זיינס מיט אים אַנגעהויבן איינטיענהין:

— נחום, וויפיל איז דער שיעור צו לעבן אין דחקות? פאַרוואָס

זאַלסטו ניט אַנעמען אַ רבנות און האָבן פרנסה בכבוד?

— פאַרשטייסטו מיך — ענטפערט איר ר' נחומקע — דאָ, אין האַר

ראַדנע, קענען מיר שוין אַלע, אַז כּיבין אַ פּראָסטער איר, אַ שמש, און

כּילאָזט מיר צורו. אַז כּיועל אַבער אַנקומען אין אַ נייע שטאָט און נאָך

אויף רבנות, וועט'ן דאָך אַנהויבן מיר פאַרהערן, פרעגן שאלות און אַז

מיזעט זען, אַז כּיבין אַז עס־הארץ וועט'ן מיר בחרפה אַרויסטרייבן, וועל

איר נאָך שמשות אויך אַנווערן...

ר' יעקב צבי מעקלענבורג, קיניגסבערגער רב, האָט זיך נוהג געווען ניט גיין צו קיין חופה מסדר־קרושין זיין, וואו ער האָט ניט געוואוסט, אז די חתונה ווערט געפראָוועט לויטן אידישן דין. איינמאל האָט אַ קיניגסבערגער גביר, וואָס האָט ניט געהאַלטן פון אידישקייט, חתונה געמאַכט אַ טאַכטער. האָט זיך ר' יעקב צבי אָפּגע־זאָגט מסדר־קרושין זיין. דער גביר איז אַכער געווען אַ תקיף, איז ער אוועק צו מלוכה און אַרויסגענומען אַ באַפעל, אַז דער רב מוז מסדר־קרושין זיין.

איז ר' יעקב צבי געגאַנגען צו דער חופה. אז ס'איז געקומען צו „הרי את“, האָט ער, ווי דער מנהג איז, פירגע־זאָגט דעם חתן: „הרי... את... מקודשת...“ און האָט אויסגעפירט: „כרת... פּרירדיך דער גרויסער...“

— „כרת משה וישראל“ — כאַפּט'ן אים אונטער פון אַלע זייטן.
— ניין — זאָגט ר' יעקב צבי — כרת משה וישראל איז די חופה ניט, נאר כ'מוז פאלגן מלוכה...
✽

איז אַ שטעטל אַרום וואַלאַזשין איז געווען אַ רב אַ גביר. פלעגט ער מאַכן מסחר מיט בעלי־בתים און האָבן מיט זיי סכסוכים, אַמאָל איז ער געווען דער תובע, אַמאָל — דער נתבע. פלעגט ער אָפט קומען קיין וואַלאַזשין, זיך לאַדן מיט זיינע בעלי־בתים פאַר ר' הערש־לייב'ן. האָט אים ר' הערש־לייב אַמאָל צווישן זיך אויסגערעדט, אַז פאַר אַ רב פאַסט ניט צו עוסק'ן זיך אין עניני ממונות, האָבן צו טאָן מיט מענטשו, זיך לאַדן — ס'איז אַ חלול השם און אַ חלול התורה.
— רבי — זאָגט אים דער שטעטל־דיקער רב — איר ווייסט דאָ, אַז היינטיקע צייטן קען אַ רב זיך אויך ניט באַגיין אָן געלט. פון שכירות אַליין קען מען קיין פרנסה ניט האָבן, אויסגעבן קינדער — אַודאי ניט. — איר זיינט גערעכט — זאָגט אים ר' הערש־לייב — אַן אַ נאָרל קען מען זיך אויך ניט באַגיין. איטלאַכער מענטש, דער גרעסטער עושר און דער גרעסטער חכם, מוז האָבן אַ נאָרל. אַבער טראַגן אַ נאָרל איז לאַזי, אַלע זאַלן זען, איז מעשה שניידער־יונג...
✽

ר' אייזל חריף האָט אַ מאָל, שמחת תורה, ווען ער איז געווען אויפ־געלייגט, געזאָגט צו זיינע בעלי־בתים:
— פון היינט אַן רופט מיד מער ניט סלאַנימער רב. רופט מיד וואַרשעווער רב.

די וועלט דערציילט

— פארוואס, רבי? — פרעגן זיי אים.
— דער וואס רופט מיר סלאנימער רב — ענטפערט ר' אייזל — זאגט א קיילעכדיקן ליגן. ניט סלאנים וויל מיר פאר א רב און ניט איד וויל סלאנים פאר א שטאט. זעט איר, ווארשעווער רב איז עפעס אנדערש. איד וויל דאך ווארשע פאר א שטאט, מער ניט — ווארשע וויל מיר ניט פאר קיין רב, איזים כאטש א האלבער ליגן...

✽

131

ר' אייזל איז אמאל געפארן מיט א בעל-עגלה. האט זיך די פור איבערגעקערט און ער איז ארויסגעפאלן און צוקראצט סיפנים. אז ער איז געקומען צוריק אין שטאט, פרעגן אים די בעלי-בתים:
— רבי, וואס איז געשען מיט אייער פנים?
— א שיינעם פנים — שמייכלט ר' אייזל — האט ביי אייך דער רב...

✽

132

איידער ר' יאסעלע סלאנימער איז געווארן רב, האט ער געגעסן קעסט ביי זיין שווער, ר' אייזל חרית, סלאנימער רב.
— הער זיך איין, יאשע — זאגט אים אמאל ר' אייזל — ווער פון אונז ביידע איז סלאנימער רב, איד צי דו? אז שאלות — פסקנען מיר ביידע ניט, אויף דעם איז דא דער מורה-הוראה, ר' פייטל; ביי דין-תורות — זיצן מיר ביידע; פון די שכירות — לעבן מיר ביידע, טאָ ווער איז פארט דער רב?
— נו, זאגט איר, שווער — שמייכלט ר' יאסעלע — ווי ווייסט מען טאקע?
— כיוועל דיר זאגן — ענטפערט ר' אייזל — גיי ארויס אין שטאט, וועסטו הערן וועמען מיבארעדט...

✽

133

ר' אייזל סלאנימער האט ניט מאריד געווען אין דאוונען. ער פלעגט אויסשטיין שמונה-עשרה פריער פאר אלעמען.
— סטייטש, רבי — פרעגט אים אמאל — איר שטייט אויס אזוי גיך שמונה-עשרה, גאר ניט מעשה רב.
— איר דארפט וויסן — ענטפערט ר' אייזל — אז איד בין אנדערש ווי אלע רבנים. אלע רבנים גייען אויס נאך זייערע בעלי-בתים; ביי מיר אבער — גייען די בעלי-בתים אויס נאך מיר...

✽

134

ר' יאסעלע סלאנימער, ר' אייזל'ס איידים, האט זייער פיינט געהאט סירבנות. אז ער האט געהאלטן ביים אויסגעבן א טאכטער, האט ער געזאגט:

אויף רבנות

— כ'זוד און איידים, וואס זאל זיין און עס־הארץ גמור. וואָרס טאָמער
קען ער עברי, בין איד ביי היינטיקע צייטן מיט אים ניט זיכער, ער
זאל קיין רב ניט ווערן...

✽

135

ר' חיים אויערבאך, לענשיצער רב, האָט געהאַט גרויסע מתנגדים אין
שטאָט. טייל פון זיי ניט קיין גרויסע ערלאַכע אידן.
איז ר' חיים אַמאָל געשטאַנען אין מאַרק און געשמועסט מיט אַ
אידענע מכה אַ דבר נחוי. האָבן די מתנגדים זיינע געמאַכט אַ ויצעקו
אין שטאָט: סטייטש, דער רב האָט געשמועסט מיט אַן אשה.
אַז די זאך איז דערנאַנגען צו ר' חיימען, האָט ער אַ שמייכל געטאָן
און געזאָגט:

— ליבערשט שמועסן מיט אַן אשה און האָבן אין זינען דעם רבונר
של־עולם, אידער שמועסן מיטן רבונר־של־עולם און האָבן אין זינען אַן
אשה...

✽

136

ר' יאָשע־בער בריסקער איז אַמאָל געזעסן מיט די גבירים פון שטאָט
און זיך געאַמפערט מכה אַן ענין. די גבירים האָבן זיך איינגעקשניט,
ווי די טבע פון גבירים, און ניט געוואָלט נאַכגעבן דעם רב. דערווייל
האַט ר' יאָשע־בער אַכטונג געגעבן, ווי אַ אידענע שטייט ביים טיר.
רופט ער זי צו.

— רבי— זאָגט די אידענע— כ'בין געקומען איר זאָלט מיר פותר־
חלום זיין. מיר האָט זיך די נאַכט גע־חלומט, אַז מין איין־און־איינצי־
קער זון איז, ניט־דאָ־געדאַכט, משוגע געוואָרן.

— אַ גוטער חלום— שמייכלט ר' יאָשע־בער— אַ סימן, אַז אייער זון
וועט, אסירצה־השם, זיין אַ גביר, וואָרס אַלע גבירים זיינען דאָך משוגע.
און איר— מאַכט ער צו די גבירים— האַלט דאָך, אַז אַלע רב־נים— זיינען
משוגע, טאָ זייט איר פותר־חלום, אַז איר זון וועט זיין אַ רב אויך...

✽

137

ס'קליינע שטעטל קאַרעליטש האָט תמיד געהאַט די שענסטע רבנים,
וואָס זיינען דערנאָך געוואָרן גרויסע מפורסמים און אַרויסגענומען געוואָרן
אין גרעסערע שטעט.

איינמאָל האָט קאַרעליטש געזוכט אַ רב. געוואָלט האָבן זיי, ווי תמיד,
אַ רב מיט אַלע מעלות: אי אַ גדול בתורה, אי אַ הדרת פנים. האָבן
זיי אנגעפרעגט אין בריסק ביי ר' יאָשע־בערין. האָט זיי ר' יאָשע־בער
געענטפערט, אַז ער האָט פאַר זיי אַ שיינעם רב, ער זיצט טאַקע אין

די וועלט דערציילט

בריסק. האט שטאט אויסגעריכט צוויי בעלי-בתים חשובים, זיי מיטגע-
געבן א כתב און געשיקט קיין בריסק.

געקומען קיין בריסק, זיינען זיי גלייך אוועק צום רב— צו ר' יאָשע-
בערין. זיי גייען אַרײַן אין בית-דין שטוב, זעען זיי קיינער אין ניטאָ,
נאר עפעס אַ יונגע־מאַן, אַ מאַגערער, אַ דאַרער, מיט אַ קליין בערדל,
שטייט ביי דער פּאַליצע, נעמט אַרויס איין ספר, נאָך אַ ספר און קוקט.
איין.

— וואו איז דער רב? — פרעגן זיי אים.

— ער וועט באַלד אַרײַנקומען— ענטפערט ער זיי פון ספר.

זעצן זיי זיך אוועק און וואַרטן. דערווייל באַמערקן זיי, אַז דער
יונגערמאַן גייט קרועה-בלואה, די קאַפּאַטע צעריסן, די שיד אויסגע־רייט,
דורכ'ן היטל זעט זיך אַרויס די האַר. קלערן זיי ביי זיך, אַודאי אַן אַרימער
פּרוש, וואס קומט אַרײַן צום רב.

ר' יאָשע־בער איז אַרײַנגעקומען, גיט ער זיי שלום:

— פּונדוואַנען זיינען אידן?

— פון קאַרעליטש— ענטפערן זיי.

— א, פון קאַרעליטש? — זאָגט ר' יאָשע־בער— איר זיינט געקומען

נעמען דעם רב וואס איר נאַרייע אייד? אַט איז ער. קומט אַהער,
ר' אליה־ברוך! — רופט ער צו דעם יונגמאַן.

די צוויי אידן בלייבן שטיין געפּלעפּטע. אַט דער דאַרער, אַפּגע־ריי-

סענער יונגע־מאַן וועט'ס זיין קאַרעליטשער רב?

אַ וויילע שפּעטער, אַז זיי האבן זיך אַביסל דורכגעשמועסט און

ר' אליה־ברוך איז אַרויסגעגאַנגען, האַט איינער פון די צוויי שלוחים
זיך געמאַכט האַרץ און געזאָגט צו ר' יאָשע־בערין:

— האַט קיין פּאַריבל ניט, רבי, אַז איר הייסט אונז נעמען דעם

יונגמאַן פאַר אַ רב, איז ער אַודאי ראוי. אַבער איר ווייסט דאָך, רבי,
אַז אונזער שטאַט איז געוואוינט צו האַבן רבנים בעלי־צורה, מיט אַ

הדרת־פנים, און דער יונגע־מאַן איז עפעס...

לאַזט אים ר' יאָשע־בער ווייטער ניט ריידן, גיט אַ געשריי צום

שמש זיינעם:

— יאַנקל, קום אַהער.

דער שמש איז צוגעגאַנגען.

— נעם די צוויי אידן— זאָגט אים ר' יאָשע־בער— פיר זיי אוועק

איז באַינע (שלאַכטהויז) אַרײַן און ווייז זיי אַן אויף בערל דעם קצב.
די אידן קוקן פאַר־חידושיט אויף ר' יאָשע־בערין.

אויף רבנות

— איר ווילט דאך — זאגט זיי ר' יאשעבער מיט כעס — א רב א געזונט יונג, א הויכ, מיט ברייטע פלייצעס, טא גייט מיט מין שמש, ער וועט אייד שוין אנווייזן.

די קארעליטשער אידן האבן זיך פארשעמט און אנגעהויבן:
— רבי, האט קיין פאריבל ניט. מיר האבן, חלילה, גארניט געמיינט...
— טא נעמט דעם רב, וואס איך גיב אייך — שמיכלט ר' יאשעבער —
און פארט לחיים ולשלום.
ר' אליהברוד האט געקראגן דעם כתב און ער איז געווען רב אין קארעליטש, ביז מ'האט אים ארויסגענומען אין מיר.

✽

138

בעת ר' יאשעבער איז געווען רב אין סלוצק, איז אמאל אריינגעפאלן צו אים דער סלוצקער בעל-טאקסע מיט א געוואלד:
— רבי, מיפירט אריין אין שטאט בשר-חוץ!
— מה רעש? — פרעגט ר' יאשעבער.
— ס'הייסט? — חידושיט זיך דער בעל-טאקסע — א חוצינע שחיטה, מ'קען ניט די שוחטים.

— קיין אחריות ניט — שמיכלט ר' יאשעבער — ס'א פשוטער קל-וחומר. מהדאך סלוצקער שוחטים, וואס מיר קענען יא, עסן מיר פון זייער שחיטה, פרעמדע שוחטים, וואס מיר קענען ניט, מעגן מיר אודאי עסן פון זייער שחיטה...

✽

139

דער סלוצקער בעל-טאקסע, אברהמיל יאוראוו, האט אמאל אריינגע-שיקט דעם רב, ר' יאשעבער, א מתנה — א בהמה אויף מילך. מיט א פאר וואכן שפעטער איז דער בעל-טאקסע געקומען צו ר' יאשע-בער, ער זאל ארויסגעבן אן איסור אויף בשר חוץ. ר' יאשעבער האט ניט מסכים געווען און אויפ'ן ארט אריינגערופן דער רביצין און איר געזאגט:

— גיב תיכא אפ ר' אברהמילען זיין בהמה און באצאל אים פאר דער צייט, וואס דו האסט זי געמאלקן...

✽

140

בעת ר' יאשעבער איז אוועק פון סלוצק, איז ער א צייט געועסן אן א רבנות און אן פרנסה. איינמאל, פארנדיק אין באן, טרעפט ער זיך מיט א בריסקער אידן, פון די טובי העיר. בריסק האט דעמאלט געזוכט א רב. הויבט דער איד אן צו שמועסן מיט ר' יאשעבער'ן מכת בריסקער רבנות.

די וועלט דערציילט

— פאלגט מיד — זאגט אים ר' יאָשע־בער — און נעמט ר' יהושע לייבן. ער איז ראוי צו זיין בריסקער רב. ערשט מיט עטלעכע יאָר שפעטער, אָר' יהושע־לייב איז אַרויס פון בריסק, איז דאָרט ר' יאָשע בער אָנגעקומען אויף רבנות.

141

ר' יאָשע־בער בריסקער האָט געהאַט אַ ווערטל: צוויי מענטשן זיינען דאָ אויף דער וועלט, וואָס ווייסן ניט דעם כח זייערן: דער אוריאַדניק און דער רב, להבדיל. דער אוריאַדניק איז שטעטל איז דאָד אַ קיסר. וואָס ער וויל קען ער טאָן: אַרויסגעבן גזירות, אַרויפלייגן שטראַף, אַריינזעצן מענטשן אין תפיסה — מי יאמר לו מה תעשה? פונדעסטוועגן איז ער אַ פראַסטער גוי און וואַלגערט זיך מיט די פויערים אין שיינק. דער רב, להבדיל, פירט אַ גאַנצע מלוכה: פסקנט שאלות, מאַכט כשר און טריף, שיקט אַ שמש מזמין זיין לדין, מאַכט דעם גערעכט און דעם אומגערעכט, אַסר'ט, קנס'נט — און ס'פאַלט אים גארניט איין: וואָס איז זיין תקיפות? וואָס וועט ער טאָן, אַז מ'וועט אים ניט פאַלגן? ...

142

בעת ר' יצחק אלחנן איז אַראַפּ פון קעסט, האָט ער אָנגענומען ס'ער שטע רבנות איז זאָבעלין, אַ קליין שטעטל לעבן וואַלקאוויסק. שכירות האָט ער געקראָגן גאַנצע פינף גילדן אַ וואָד. איינמאָל האָט אים אַרויסגערופן אויף אַ די־תורה קיין פאַרזאָווע, אַ דערבייאַיק שטעטל. איז ער דעם שטעטל זייער געפעלן געוואָרן און מ'האַט אים געוואַלט געבן אַ כתב. זיי זיינען אָבער ניט מושווה געוואָרן מיט די שכירות. ר' יצחק אלחנן האָט געבעטן צען גילדן אַ וואָד און די טובי העיר האָבן אים געוואַלט געבן אַכט. ר' יצחק אלחנן האָט שוין אפילו געלאָזן פאַר ניין גילדן, אָבער זיי האָבן זיך געהאַלטן ביי זייערס, אַז מער ווי אַכט גילדן קענען זיי ניט צאָלן. איז ר' יצחק אלחנן געבליבן אין זאָבעלין.

מיט יאָרן שפעטער, בעת ער איז שוין געווען רב אין נעסוויזש און גענומען פיר רובל אַ וואָד, איז ער אַמאָל דורכגעפאַרן פאַרזאָווע. זיינען די טובי העיר געקומען אים מקבל־פנים זיין. שמועסנדיק, רופט זיך אַפּ איינער פון זיי צו ר' יצחק אלחנן:

— אַי, רבי, ווען איר וואַלט דעמאָלט מרוצה געוואָרן צו נעמען ביי אונז אַכט גילדן אַ וואָד, וואַלט איר דאָד עד היום געווען ביי אונז רב...

143

בעת דער מינסקער „גדול“ איז אָנגעקומען אויף מינסקער רבנות, האָט דער שרייבער ברויף (איו"ב ממינסק) געשריבן וועגן אים אין צייטונג און ארויסגעזאגט ניט קיין גוטע מיינונג. אז מ'האט'ס דערציילט דעם „גדול“, האָט ער געזאָגט מיט אַ שמויכל: — מיינע חסרונות מוזן זיין זייער קליינע, אַז נאָר אַ ברויף זעט זיי...

א

144

ר' שמואל סאַלאַנט איז אַמאָל געזעסן אין אַ מסיבה און געשמועסט. איז אויסגעקומען צו רייד מכה רבנים און בעלייבתיים. — מיינע בעלייבתיים — זאָגט ר' שמואל — וועלן מיך תמיד פאַלגן וואָס כיוועל הייסן. — וואָס זיינט איר אַזוי זיכער, רבי? — פרעגט'ן אים. — פשוט — ענטפערט ר' שמואל — מחמת דאָס וואָס מוועט מיך ניט פאַלגן וועלן איד ניט הייסן...

א

145

אַז ר' מאיר־שמחה האָט אָנגענומען ס'רבנות אין דווינסק זיינען דווינסקער פרנסים געקומען צו אים קיין ביאַליסטאָק אים איבערגעבן דעם כתב־רבנות. כדרך הטבע האָט'ן געשמועסט אין תורה, אין מילי דעלמא און זיי האבן זיך ביי אים פאַרזעסן ביז שפעט אין דער נאַכט. אַוועק־גייענדיק האָט ר' מאיר־שמחה זיי באַלייט אין פירחויז און זיי צוגעלויכטן די טרעפּ.

— צו וואָס, רבי — זאָגן זיי אים — זאַלט איר זיך אַזוי פיעל מטריח זיין? — כיוויל ניט — ענטפערט ר' מאיר־שמחה — אַז מיינע מעלות (טרעפּ) זאַלן ווערן ביי אידן חסרונות...

א

146

ר' מאיר־שמחה איז נייַן־און־דרייסיק יאָר געווען רב אין דווינסק. אין דער גרויסער וועלט־מלחמה, בעת דווינסק איז געשטאַנען אין רעכטן מיטן פייער, זיינען זיך אַלע צעלאָפן פון שטאַט. ווער ס'איז נאָר געווען ביכולת האָט זיך געראַטעוועט. געבליבן זיינען בלויז אַרימעלייט, אַביונים.

איז'ן געקומען צו ר' מאיר־שמחה, ער זאָל וואָס גיכער אַוועק פון שטאַט, מחמת די סכנה ווערט גרעסער פון טאָג. — נייַן — ענטפערט ר' מאיר־שמחה — כל־זמן אין דווינסק וועלן בלייבן נייַן אידן, וועלן איד זיין דער צענטער...

די וועלט דערציילט

בעת ר' אליהברוד איז אָנגעקומען אין קאַרעליטש פאַר אַ רב, איז ער געווען זייער געדריקט אין מצב. האָבן די טובי העיר גערופן אַן אסיפה און ס'איז געבליבן, אַז מיזאַל פאַרקויפן דעם פּלאַץ, וואָס קהל האָט אין מאַרק און ס'געלט געבן דעם רב אַ מתנה, ער זאָל האָבן אויף די ערשטע נויטיקע הוצאות. האָט'ן פאַרקויפט דעם פּלאַץ, אָפּגענומען פינף-אונד-זיבעציק רובל און זיי אַריינגעשיקט דעם רב.

מיט אַ צייט שפעטער זיצן די פרנסים ביים רב און שמועסן. רופט זיך אַפּ איינער אַביסל האַפּערדיק:

— ווי געפעלט אייד, רבי, אונזער מתנה?

— כ'וועל אייד — ענטפערט ר' אליהברוד — דערציילן אַ מעשה.

אַ מלך האָט אַמאָל געהאַט אַ יוד נאָמן, וואָס ער האָט אים ליב געהאַט אהבת-נפש. האָט ער אים געמאַכט פאַר זיין שאַצמייסטער, כדי ער זאָל זיין נאָענט צו אים און זיך זען מיט אים אַלע טאָג. און ס'איז טאַקע ניט אַוועק אַ טאָג, וואָס דער מלך זאָל זיך ניט זען מיט אים און פאַרבריינגען מיט אים.

איין טאָג איז דער שאַצמייסטער ניט געקומען. איז'ס דעם מלך געווען אַ גרויסער חידוש. האָט ער אים געשיקט רופן. דער שאַצמייסטער איז געקומען. זעט דער מלך, אַז ער איז הושך ווי די ערד.

— וואָס איז מיט דיר געשען? — פרעגט אים דער מלך — ביזטו, חלילה, קראַנק.

— אַזוי בין איך געזונט — ענטפערט דער שאַצמייסטער — נאָר עפעס אומגעטיקע, מרה-שחורה-דיקע מחשבות מאַטערן מיך און לאָזן מיך ניט צורו.

דער מלך האָט פאַרשטאַנען, אַז ס'מוז פעלן געלט אין קאַסע. זאָגט ער צום שאַצמייסטער:

— כ'האַב ביי מיר זייער אַ שיין בוך, וואָס פאַרטרייבט אַלע אומע-טיקע מחשבות און מאַכט זייער פריילאָך. כ'וועל דיר שיקן דעם בוך, וועסטו נאָר אַז אַנדער מענטש ווערן.

דער מלך איז אַוועק צו זיך אין קאַבינעט, האָט געהייסן אויסקלעפן די בלעטער פון אַ בוך מיט צענטויונטער און אַוועקטראָגן זיין פריינט, דעם שאַצמייסטער.

אויף מאַרגן קומט דער שאַצמייסטער אַ פריילאכער, אַ לעבעדיקער.

— ווי געפעלט דיר מיין בוך? — פרעגט אים דער מלך.

— כ'דאַנק דיר, אדוני המלך — ענטפערט דער שאַצמייסטער — פאַר דער מתנה. דאַס איז מיר אַזוי געפעלן, אַז כ'וואָלט וועלן האָבן דעם צווייטן חלק...

— האָט איר אויך — שמייכלט ר' אליהברוד — אַ צווייטן חלק? ...

א שטעטל האט אמאל געהאט א סכסוך מיטן רב. האט'ן אראפגע-
בראכט ר' יצחק יעקב ריינעם ער זאל פסקינען. איז געבליבן, אז שטעטל
זאל געבן דעם רב א פצוי, ער זאל אוועקגיין.
האט זיך אנגעהויבן א דינגעניש. שטעטל האט געוואלט געבן הונ-
דערט רובל און דער רב האט ניט אנדערש געוואלט נאר דריי-הונדערט
רובל.

— דער רב איז גערעכט — זאגט ר' יצחק-יעקב צו די ראשי-קהל —
גיט אים דריי-הונדערט רובל.

— ס'הייסט? — טענה'ן די ראשי-קהל — פארוואס קומט'ס אים דריי
הונדערט רובל? הונדערט איז ניט גענוג?

פארשטייט איר מיר — שמויכלט ר' יצחק-יעקב — איר ווילט דאך
אים געבן געלט ער זאל אוועק פון אייך. מן-הסתם ווייסט ער ביי זיך,
אז פטור ווערן פון אים איז ווערט דריי-הונדערט רובל...

איינער א רב האט זיך אמאל געקלאגט פאר ר' יצחק יעקב ריינעם,
אז ער האט גרויסע רדיפות פון חסידים, מחמת זיי זיינען אים הושר אין
השכלה.

— כ'האב — זאגט אים ר' יצחק-יעקב — פאר אייך אן עצה.

— דהיינו? — כאפט זיך אן דער רב.

— שרייבט זיי א בריוו — זאגט ר' יצחק-יעקב — וועלן זיי שוין זען,

אז דער חשד זייערער איז אן אומזיסטער...

ר' משה-איצ'ל, פאנעוועזשער רב, איז געווען מער סוחר ווי רב. ער
האט געהאנדלט מיט פארשיידענע סחורות: מיט פריישישע טיי, מיט
פריישישע ציגארן, מיט שניט-סחורה און אפילו מיט פערד. צוליב זיינע
מסחרים פלעגט ער תמיד ארומפארן.

האט ער געהאט א ווערטל:

— פאנעוועזש וואלט מיר שוין לאנג אפגעזאגט ס'רבנות, געפינען זיי

מיר אבער קיינמאל ניט אין ד'היים...

כמה רבנים האבן ניט גורם געווען ר' משה-איצ'ל'ס דרך און האבן
געהאט אויף אים תרעומות, אז ער איז מבזה ס'רבנות.

אז מ'האט'ס דערטרעגן צו ר' משה-איצ'לען, האט ער א שמויכל געטאן
און געזאגט:

די וועלט דערציילט

— בעסער זאל איד ס'רבנות באגראבן, איידער ס'רבנות זאל מ'ך באגראבן...

✽

152

ר' אליהיים לאדזשער איז געווען א גרויסער בעל-צדקה, פלעגט געבן איבער זיין יבולת. זיין שכירות האט אים ניט מספיק געווען און ער איז תמיד געווען א בעל-חוב.

בעת ער איז געווען אין לאדזש האט די ווארשעווער קהלה אים כמה מאל אנגעבאטן א כתב רבנות, מחמת ר' אליהיים איז געווען פון די גדולי הדור. ר' אליהיים האט זיך אפגעזאגט און ניט אנגענומען.

— רבי — האט'ן אים אמאל געפרעגט — פארוואס נעמט איר ניט אן ס'ווארשעווער רבנות? אזא קהלה חשובה ווי ווארשע.

— כ'וועל אייך זאגן — ענטפערט ר' אליהיים — ווי איר ווייסט בין איר א גרעסערער בעל-הוצאה ווי מיינע שכירות און מאך חובות. אין פלוג, אויף וואס זענדיק? אויף מ'יין עשירות? אויף מיינע נכסים? נאר דער איינציקער סמך מיינער איז, אז ס'וועט קומען א גרעסערע קהלה מ'ך ארויסנעמען פאר א רב, וועט זי באצאלן מיינע חובות. און אזוי האב איר תמיד געטאן. אז כ'בין געווען רב אין דרעטשין, האב איר געליען אויף פרוזשינע, אז כ'בין געווען אין פרוזשינע, האב איר געליען אויף לאדזש. אזינד, אז כ'בין אין לאדזש, ליי איר אויף ווארשע. אבער אז כ'וועל ארויס קיין ווארשע, אויף וועמען וועל איר לייען?...

✽

153

בעת ר' יעקבדוד איז געווען רב אין סלוצק, פלעגט ער זיך תמיד פלאגן אויף דער שטאט, אז מ'האלט אים ניט בכבוד, בעל-ביתים טוען אים אן צרות.

— רבי — פרעגן אים אמאל סלוצקער בעל-ביתים — פארוואס זיצט איר טאקע אין סלוצק? נאכסאל זעט איר אייך ניט אן אנדער רבנות? — כ'וועל אייך זאגן — ענטפערט ר' יעקבדוד — אין גיהנם זיינען

דא שבעה מדורי גיהנם. פארוואס עפעס גאנצע זיבן? דאכט זיך אין איין מדור זיינען דא גענוג יסורים מיט ענווים פארן רשע? נאר דער תירוץ איז אזוי: אז דער רשע ווערט צוגעוואוינט צו זיין מדור אין גיהנם, ארן אים די יסורים ניט אזוי. פירט'ן אים אלע מאל איבער אין א נייעם מדור מיט נייע יסורים.

— ס'אינגענע — פירט אים ר' יעקבדוד — איז מיט מ'ך. סלוצק איז טאקע פאר מ'ך א גיהנם, אבער כ'בין שוין צוגעוואוינט. א נייע שטאט וועט זיין פאר מ'ך א נייער גיהנם מיט נייע יסורים...

ר' זרח דיסקין, ר' יהושע־לייביש ברודער, איידער ער איז געוואָרן רב איז ער געווען אַ גרויסער סוחר, פלעגט פאַרן קיין לייפסק, קיין גרינשפרוק און טאז גרויסע מסחרים.

איז אים איינגעפאַלן דרוקן די „אַרבעה טורים“ מיט זיינע הגהות. האט ער זיך געלאָזט קאָסטן אַ פאַרמעגן און אָפּגעדרוקט די „טורים“ בתכלית ההידור. דער סוף איז געווען, אַז ער האט פאַרלאָרן ביז אַ פּרוטה און איז אַרויס נקי. ערשט דעמאָלט האָט ער אָנגענומען סירבנות אין פערשטאָט.

האט ער געהאַט אַ ווערטל :

— די „טורים“ האָב מיך געמאַכט פאַר אַ רב...

איז קאַפּוליע איז געווען אַ איד אַ גביר, ר' איסר. ר' איסר איז געווען דער נכבד אין שטעטל און אַ גרויסער תקיף.

איינמאַל האט שטעטל געהאַט אַ מחלוקת מיטן רב. האָט ר' איסר געזאָגט צום רב :

— אייער גליק, רבי, וואָס איר האָט ביי אונז קיין פּנים ניט, אַניט וואָלטן מיר אייך אויסגעפאַטשט...

צו ר' יחזקאל לאַנדאָ, דעם „נודע ביהודה“, זיינען אַמאָל געקומען צוויי פּרעגער גבירים מיט אַ טשיקאָווע די־תורה.

זיי זיינען ביידע שכנים, וואוינען אין איין הויז. האָט אַ גאָסנשפּילער זיך געשטעלט פאַר דער טיר און זייער שיין געשפּילט. איז ביי זיי געוואָרן אַ מחלוקת: פאַר וועמען האָט דער שפּילער געשפּילט. דער טענה'ט, אַז פאַר אים האט דער שפּילער געשפּילט און דער טענה'ט אַז פאַר אים. זיינען זיי געקומען צום „נודע ביהודה“, ער זאָל פּסקינען, ווער ס'איז גערעכט — און תיכּף אויפן אָרט אַוועקגעלייגט פּערציק רענדל לאָד פּסק־געלט.

הערט דער „נודע ביהודה“ אויס זייערע טענות און זאָגט מיט אַ שמייכל צו די גבירים :

— דער שפּילער האט געשפּילט ניט פאַר דיר און ניט פאַר דיר, נאָר פאַר מיר, ביזאַל קריגן פּערציק רענדל־לאָד...

איינער איז געקומען צו ר' יחזקאל לאנדא, דעם „נודע ביהודה“, און זיך פאר אים געקלאגט:

— וואס זאל איר טאן, רבי, כהאב גרויס טררה פון מענטשן, מ'לאזט מיר א מינוט ניט צורוי, כ'קען ניט נעמען קיין ספר אין האנט.

— כהאב פאר דיר אן עצה — זאגט אים דער „נודע ביהודה“ — קומען צו דיר גבירים — בעט זיי א גמילות-חסד, וועסטו זיי מער ניט אָנ קוקן. קומען צו דיר אביונים — גיב זיי א גמילות-חסד, וועלן זיי זיך פאר דיר מער ניט ווייזן...

⚡

ר' שמעלקע ניקלשבורגער איז אמאל דורכגעפארן קראקע. איז גע-
קומען צו אים א אידענע מיט א קינד און געוויינט:

— רבי, הייליקער, ראטעוועט. ס'קינד איז ביי מיר אן איינציקס, איין אויג אין קאפ געבליבן, אצינד איז זייער קראנק.

האט ר' שמעלקע גענומען א פאטשיילקע, עפעס איינגעוויקלט, דער-
לאנגט דער אידענע און געזאגט:

— גיי גיבס דעם רב, וועט ער דיר זאגן וואס צו טאן.

איז די אידענע אוועק צום רב, ר' יצחק לאנדא, און אים געגעבן
ס'פאטשיילקע.

ר' יצחק וויקלט אויף — ס'ליגט א גאלדן רענדל. חידושיט ער זיך.
דערמאנט ער זיך אבער, אז אין שטאט איז אצינד דא א פראפעסאר,
וואס נעמט א רענדל פאר א ווייזט. זאגט ער צו דער אידענע:

— נעמט ס'רענדל און גייט צום פראפעסאר...

⚡

צו ר' יעקב ליסער זיינען אמאל געקומען צוויי אידן מיט א דין-
תורה. איינער פון זיי האט געפונען אין גאס א גאלדן רענדל, טענה'ט
דער אנדערער, אז ס'איז זיינס.

ר' יעקב האט פארשטאנען, אז יענער, וואס טענה'ט, אז ס'רענדל איז
זיינס, איז א רמאי. האט ער אים געהויסן ארויסגיין. ער וועט דערווייל
אויסהערן איין צד.

אז יענער איז ארויס, הויבט ר' יעקב אן אויפן קול:

— אויב ער זאל טענה'ן ווי דער דין, אז ס'רענדל האט א לעכל —
געוויינט ער, מחמת א לעכל איז דאך א סימן מובהק.

— אז מהאט יענעם אריינגערופן, זאגט ער צו ר' יעקבין:

— רבי, איר ווייסט, אז כהאב ס'רענדל ניט געזען, וועל איר אייך
זאגן א סימן, ס'האט א לעכל.

— אויב אזוי — שמייכלט ר' יעקב — וועסטו מוזן ווארטן ביז וואנען דער בעל־דין דיינער וועט געפינען א רענדל מיט א לעכל. נא, זע: ס'רענדל וואס ער האט אצינד געפונען, האט קיין לעכל ניט...

✽

160

צו ר' ברוד לייפניקער איז אמאל געקומען איינער און אים דערציילט כלומר'שט בסוד, אז ער איז געווען א גוי, און ניט אבי'וועה, נאָר א כומר. איצט האט ער זיך מגייר געווען. לכו, זאל דער רב מאַכן פאַר אים א שיינע נדבה.

ר' ברוד האט דערקענט אַן אים, אז ער איז א רמאי.

— זאגט מיר — פרעגט ער אים — וואסערע „פאטשערעס“ (תפילות)

זאגט'ן חגא?

יענער האט ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן.

— גענוג — זאגט אים ר' ברוד — וואס איר זיינט אַיך אַליין מבוה,

צו וואס זאלט איר נאָר מבוה זיין אייער טאטע־מאמע, וואס זיינען אוראי געווען ערלאַכע אידישע קינדער? ...

✽

161

צו ר' אבלי פאסווילער, ווילנער רב, איז אמאל געקומען א דינסט־

מיידל מיט א שאלה:

— רבי, וואס זאל אַיך קאכן צו ווארימעס?

— גיי אהיים — זאגט איר דער רב — און קאך לאַקשן.

דער עולם האט זיך געהיירושט אויף דער טשיקאָווער שאלה מיטן

ענטפער.

— וואס פארשטייט איר דאָ ניט? — זאגט צו זיי ר' אבלי — ס'מיידל

האט געפרעגט איר בעל־הבית'טע: וואס זאל זי קאכן צו ווארימעס?

האט זיך יענע אויף איר אַנגעבייזערט: „גיי פרעג דעם רב!“ ס'מיידל

ווייסט ניט קיין חכמות — איז זי געקומען מיד פרעגן.

✽

162

ר' אבלי פאסווילער, ווילנער רב, פלעגט געבן בריוו אַרימעלייט,

נשרפים, יודים, וואס גייען איבער דער וועלט. און היות ער איז געווען

כטבע א גוטער, האט א מענטשן ניט געקענט אפּוואַגן, איז וועלכער מקבל

ס'איז געקומען האט ער אים געגעבן א בריוו.

איינמאל איז צו אים געקומען א איר און זיך געקלאָגט, אז ער האט

צוויי טעכטער חתונה צו מאַכן און האט ניט מיט וואָס, על־כן זאל אים

דער רב געבן א בריוו אויף הכנסת־כלה. האט אים ר' אבלי געגעבן.

די וועלט דערציילט

א פאר טעג שפעטער געפינט מען דעם אידן לינגדיק אין גאס טויט־שכור און ר' אבליים בריוו וואלגערט זיך לעבן אים. נעמט'ן דעם בריוו און מיטראגט אוועק צו ר' אבליין:

— זעט, רבי, וועמען איר גיט בריוו.

אז דער איד האָט זיך אויסגעניכטערט, קומט ער צו ר' אבליין און קלאַנגט זיך, אַז ס'האָט מיט אים פאַסירט אַן אומגליק. ער האָט דעם בריוו פאַרלאָרן, ער־בן זאָל אים דער רב געבן אַן אַנדער בריוו.

— כוועל אייד זאגן — מאַכט צו אים ר' אבלי — די וועלט האָט אַ ווערטל: „שכור ווי לומ“. איז דאָך אין פֿלוג אַ קשיא: פאַרוואָס עפעס ווי לומ און ניט ווי נח? נח האָט דאָך אויך געשכורט און ער איז געווען פאַר לומין? נאָר דער תירוץ איז: נח האָט געשכורט בעת ער האָט שוין געהאַט אויסגעגעבן אַלע קינדער זיינע, איז ניט אַזאָן עולה. לומ האָט אַבער געהאַט צוויי טעכטער חתונה צו מאַכן, אַזאַ טאַטע טאָר ניט שכורין...

א

163

איינער איז אַמאָל אַרומגעפאַרן איבער דער מדינה מיט אַ כתב פון ר' אבלי פאַסוויילער. אין כתב האָט ר' אבלי געשריבן, „הוא יצק מים על ידו“ — ער האָט געגאַסן וואַסער אויף מיינע הענט — אַ שבת, וואָס מישרייבט געוויינלאַך אויף אַ תלמיד.

וואו דער איד איז געקומען און געוויזן דעם כתב, האָט'ן אים אויפֿ־גענומען כסבר־פניס־יפות, אַפגעגעבן גרויס כבוד. אַ קלייניקייט: ר' אבליים אַ תלמיד. אז מ'האָט אַבער אַנגעהויבן צו שמעסן מיט אים, האָט'ן געזען, אַז דער איד איז נעבאָד אַ גרויסער עס־הארץ. איז'ס ביי אַלעמען געווען אַ חידוש. האָט'ן עס דערטראָגן צו ר' אבליין:

— היתכן, רבי, אַזוי צו שרייבן אויף אַ אידן אַן עס־הארץ, אַ בור דאורייתא?

— וואָס — פרעגט ר' אבלי — האָב איך עס אַזוינס אויף אים גע־שריבן?

— איר האָט געשריבן — זאָגט'ן אים — ניט קיין קלענערן שבת, ווי „יצק מים על ידו“.

— כ'האָב געשריבן דעם אמת — שמייכלט ר' אבלי — דער איד איז כמה יאָרן געווען ביי מיר אַ וואַסערטרענגער...

א

164

אַ סופר האָט אַמאָל געבראַכט ווייזן אַ יריעה פון אַ נייער ספר־תורה פאַר ר' הירש דינעווער.

ר' הירש-מלך האט איינגעקוקט אין דער יריעה און געשוויגן.
 — ווי געפעלט אייד, רבי, דער כתב? — פרעגט אים דער סופר.
 — דער כתב ווי דער כתב — ענטפערט ר' הירש-מלך — אָבער ס'לשון
 איז אַ בחיר...

165

צוויי אידן זיינען אַמאָל געקומען אַ דין-תורה האָבן פאַר ר' משולם-
 שכר הורוויץ, סטאַניסלאָווער רב. די דין-תורה איז געווען מכה עופות.
 איינער האָט גע'טענה'ט, אז יענער האָט די עופות ביי אים גע'גנב'עט
 און יענער האָט גע'טענה'ט, אז די עופות זיינען זיינער.
 בעת די טענות פרעגט ר' משולם-שכר דעם תובע:
 — זאג'זשע מיר, מיט וואָס קאַרמעסטו די עופות?
 — מיט גאַנצע קוקרוזע — ענטפערט יענער.
 — און דו? — פרעגט ער דעם נתבע.
 — מיט קוקרוזע-מעל — ענטפערט דער.
 און ר' משולם-שכר הערט ווייטער די טענות.
 פאַרן פסק אַרויסטראָגן הייסט ער ברײנגען די עופות. האָט'ן גע-
 בראַכט. נעמט ער די עופות אין האַנט, טאַפט ער אָן אין וואַליע
 גאַנצע קוקרוזע.
 — טאַפּ אַז די וואַליע — זאָגט ער צום נתבע.
 יענער איז געבליבן שטיין ווי אַ באַגראַכענער. ער האָט געבאָד
 בחרפתו געמוזט מודה זײן, אז ער האָט די עופות גע'גנב'עט.

166

אין לעמבערג איז געווען אַ גו'ישע גאַרקיד, וואו מאַנכע אידן פלעגן
 זיך אַרײַנכאַפּן בשתיקה און אַפעסן אַ מאַלצײט.
 איז אַמאָל די גו'יע, די בעל-הבית'טע פון גאַרקיד, געקומען צום רב,
 ר' יאַנקעלע אורנשטיין, און זיך געקלאָגט, אז אידן קומען צו איר אין
 גאַרקיד, באַרגן אָן און באַצאַלן ניט.
 — כּיחאַב פאַר דיר אַז עצה — זאָגט איר ר' יאַנקעלע — דער ערשטער
 איד, וואָס וועט מאַרגן קומען עסן, זאָלסטו'ן געבן אַ חשבון וואָס קומט
 דיר פון אַלע אידן. אויב ער וועט ניט וועלן באַצאַלן, זאָלסטו אים רופן
 צום רב.
 האָט די גו'יע אַזוי געטאָן.
 מאַרגן קומט אַ איד אין גאַרקיד, זעצט זיך אַוועק ברײטלאַך און
 הייסט זיך געבן אַ פעטן מאַלצײט. נאָכן עסן דערלאָנגט אים די גו'יע
 אַ חשבון — ווערט אים פינסטער אין די אויגן.

די וועלט דערציילט

-- סטייטש -- זאגט ער -- אזויפיל פאר איין מאַלצייט?
-- אט דאס -- זאגט די גוי'ע -- קומט מיר פון דינע ברידער אידן,
וואס עסן ביי מיר.
-- ביז איד -- טענה'ט ער -- מחויב צו באַצאלן פאַר אַנדערע אידן?
-- טאָ קום -- זאגט די גוי'ע -- צום רב.
ווי ער האַט'ס דערהערט, האַט ער אַרויסגעכאַפט און באַצאַלט און
נעלם געוואָרן.
דעם אייגענעם טאָג איז די גוי'ע געקומען צום רב און אים געדאַנקט
פאַר דער עצה.

✽

167

איז באַרדיטשעווי איז אַמאַל געווען אַ גרויסע מחלוקת מכה אַ שוחט.
דאַרט איז געווען אַן אַלטער שוחט, אַברהם, אַ גרויסער בריה אויף אַראָפּ-
נעמען סרכות. האַט זיך געפונען אַ צד איז שטאַט, וואָס האַט אָנגע-
הויבן לאַמרין אויף אים, אַז ער איז אַ מאַכיל טרפות. איז געוואָרן אַ
מחלוקת. דער צד האַלט מיטן שוחט, דער צד -- איז כנגד. זאָגן די --
כשר, זאָגן די -- טריף. בקיצור, די שטאַט האַט געברענט.

איז געבליבן מיזאַל אַראַפּבריינגען דעם באַרדער מגיד, ר' שלמה
קלוגער, און ווי ער וועט פּסקינען אזוי זאַל זיין.

ר' שלמה קלוגער האַט מסכים געווען צו קומען קיין באַרדיטשעווי
מכה דעם עניו, אבער בתנאי, אַז דעם פּסק זאַל ער ניט אַרויסזאָגן אויפן
אַרט, נאר צושיקן פון דריהיים.

ר' שלמה איז געקומען קיין באַרדיטשעווי, מנסה געווען דעם שוחט,
אַכטונג נעגעבן ווי ער שחט, ווי ער איז בודק און זיך שוין געקליבן
פאַרן אַהיים קיין באַרד.

מאַכט זיך אים אַז עיכוב מכחין פאַס און ער בלייבט אין באַר-
דיטשעווי גאַנצע דריי וואַכן.

איז דער עולם טשיקאווע צו וויסן וואָס דער פּסקדין איז. קומט'ן
צו ר' שלמה'ן מיט כל'ערליי תירוצים, מיפּרוואווט זיך אויף אַלערליי
אופנים אַרויסקריקן ביי אים דעם פּסק. ר' שלמה האַלט קאַפּ און זאָגט
ניט אויס.

איינמאַל זיצט ביי אים דער גביר פון שטאַט, ר' ישראל האַלפּערן.
שמועסנדיק, זאגט ער צו אים:

-- רבי, גאַנץ שטאַט קען מיר, אַז כּיבין אַ בעל-סוד. פאַר מיר
מעג'ן פאַרטרויען ס'גרעסטע געהיימניש וועט קיין מוטער בן-אָדם ניט
וויסן. על'כו, רבי, זאגט מיר וואָס איז אייער פּסק מכחין שוחט.

— איר האט זייער א שיינע מידה— שמייכלט ר' שלמה— וועל איך מיר טאקע לערנען פון אייך און קיין סוד ניט אויסזאגן...

168

אין מעמל האט'ן געבויט א שול. זיינען געבליבן ציגל פון בנין. אייזל געקומען פרעגן ביי ר' ישראל סאלאנטער, וואס זאלן טאן מיט די געבליבענע ציגל, מחמת ס'איז דאך הקדש. — דאס גלייכסטע וואלט געווען— האט ר' ישראל געענטפערט— פארמויערן די טיר פון עזרת־נשים. זאלן די נשים בעסער זיצן אין שטוב און אכטונג געבן אויף די קינדער.

169

צו ר' יהושע'לע קוטנער איז אמאל געקומען א אידענע מיט א שאלה אויף אז ער. ביים כשר־מאכן האט זי די גאל ניט געפונען. ווי דער דין איז ביי אזא שאלה, האט ר' יהושע'לע געגעבן א לעק ס'לעבערל— ס'איז ניט ביטער. גיט ער די דיינים, זיי לעקן און שפירן אויך ניט קיין ביטערקייט. זאגט ער צו דער אידענע:

— פרואווט איר א לעק טאן.

גיט די אידענע א לעק ס'לעבערל.

— ס'איז ביטער? — פרעגט איר ר' יהושע'לע.

— א, רבי־נקע־קרוין— קרעכצט די אידענע— ס'איז ביטער ווי דער טויט. כ'בין אז אלמנה מיט קליינע יתומים. ס'עלטערע אינגל מיינס איז א וואויל לערנער. ער איז אבער קראנק געווארן, האט דער דאקטער געדייט'ן אים קאכן א הינערש יאָיכל. האב איך אפגעשפארט ס'לעצטע און געקויפט אז ער. האב איך דאך מזל— מאכט זיך א שאלה. א, ווי ביטער, רבי־נקע!

— אויב ס'איז ביטער— פסקינט ר' יהושע'לע— איז כשר...

170

ר' אייזל סלאנימער (ר' אייזל חריף) איז געווען א גרויסער מקיל אין שאלות. דער דין זיינער איז געווען א גרויסער מחמיר. איינמאל זיצן זיי ביידע און שמועסן וועגן דעם ענין פון מקיל און מחמיר זיין. מאכט ר' אייזל צום דין:

— פארשטייט איר מיד. ניט אלע מאל מוזן פסקענען ווי ס'שטייט אין דין, נאר אלע מאל מוז שטיין אין דין ווי מ'פסקינט...

171

צו ר' יצחק ווארקער איז אמאל געקומען אז אלמנה א די־תורה האבן מיט צוויי סוחרים, וואס זיינען געבליבן שולדיק איר מאן געלט.

די וועלט דערציילט

ר' יצחק האט געפסקנט, אז די סוחרים זאלן דער אלמנה באצאלן סיגעלט וואס זי מאנט, נאר היות ווי זיי זיינען ניט קיין גרויסע עשירים, זאלן זיי עם אויסצאלן.

אז די אלמנה איז אוועקגעגאנגען, זאגן די סוחרים צום רבין:

— רבי, אט דער הצופה גלויבט איר? איר מאן איז שוין טויט העכער דריי יאר און זי האט ערשט מיט א האלב יאר צוריק געהאט א קינד.

— אזוי? — כאפט זיך ר' יצחק — האלט זי שוין אזוי? גייט תיבה און באצאלט איר סיגאנצע געלט מיט א מאל...

✽

172

פאר ר' לייבעל'ן איז אין קאוונע געווען א לאנד-שרדן. רפאל האט ער געהייסן. רפאל איז געווען מפורסם אין דער מדינה און ער פלעגט אויספירן די גרעסטע שידוכים צווישן גבירים, אדירים.

איינמאל האט רפאל געהאלטן ביים אויספירן גאר א געהויבענעם שידוך, וואו דער נדן האט באטראפן שווערע אלפים און אים איז גע- שטאנען צו פארדינען א היפשע מטבע שדכנות. דער התן איז געווען פון קאוונע און די כלה פון א גאנץ ווייטע שטאט. כדרך הטבע האט רפאל פארלויבט דעם חתן, אז ער איז א מושלם בכל המעלות, א למדן מופלג און א גרויסער משכיל. האט דער אבי-הכלה געוואלט ניט אג- דערש, נאר דער קאוונער רב זאל מער זיין אין א בריוו, אז דער חתן איז א למדן. איז רפאל'ן איינגעווארן. קריגן פון ר' לייבעל'ן אזא בריוו איז קיין קלייניקייט ניט. אז ר' לייבעל'ע זאל שרייבן אויף איינעם, אז ער איז א למדן, דארף יענער זיין א גאון. רפאל איז דאך אבער געווען א לאנד-שרדן, פאלט ער אויף א המצאה. ער וועט נעמען א בריף פון ר' משה-שמואל'ן, ר' לייבעל'עס זון, וואס זיצט אין דיינות. מיט אזא בריוו וועט זיך דער מחותן צופרידנשטעלן. רפאל האט לאנג ניט גע- טראכט, איז אוועק צו ר' לייבעל'עס זון, אים צוגעזאגט צו באפרידיגן פאר דער שדחה און ארויסגענומען פון אים א בריוו.

דער שידוך איז געווארן. ס'איז געווען תנאים, חתונה. רפאל האט אפגענומען זיין שדכנות. איז ער געקומען צו ר' משה-שמואל'ן און אים געגעבן א פינה-און-צוואנציקער. האט ר' משה-שמואל ניט געוואלט נעמען. ס'איז קנאפ. האבן זיי זיך ביידע אנגעהויבן דינגען. אויף די רייד איז בית-דיו שטוב אריינגעגאנגען ר' לייבעל'ע. פרעגט ער:

— וואס איז צווישן אידך?

— מיר האבן — זאגט רפאל — א שטיקל סכסוך. אדרבה, פסקנט

איר, רבי.

— אויב איר זיינט מיך מקבל — זאגט ר' לייבעלע און זעצט זיך שוין ביים טיש — לאזט הערן אייערע טענות. ווי ר' לייבעלע האָט געהערט וועגן וואָס דער סכסוך איז, איז ער אויפגעשפרונגען מיט כעס צום זון:

— משה-שמואל, וואָס האָסטו געטאָן? ממדינפּשד: איז דער חתן טאַקע אַ לאַמדו, ביזטו דאָך געווען מחויב צו שרייבן דעם אמת אָן אַ פּרוּטה. אויב ניט — האָסטו דאָך פאַר געלט געשריבן אַ שקר. רבותי — זאָגט ער צום עולם — איר זאָלט תיכף מעביר זיין מיין זון פון דיינות. ער איז פּסול לדין...

173

צום וואַרשעווער רב, ר' בעריש מייזלש, איז אַמאָל אַריינגעלאָפּן אַ איר מיט אַ געוויין:

— רבי, ראַטעוועט מיך! כּיבין אומגליקלאַך.

— זיצט, ר' איר — נעמט אים איין דער רב — דערציילט וואָס איז געשען.

דערציילט דער איר אַזאַ מעשה:

— כּיבין אַ פרעמדער איר, אַ סוחר. געקומען אַהער קיין וואַרשע, איינהאַנדלען סחורה. היות כּיבין אָנגעקומען ערב־שבת און געהאַט ביי זיך פינף־טויזנט רובל, האָב איר מורא געהאַט איינצושטיין אין אַן אַכסניא. ביז איר פאַרפאַרן צו מיינעם אַ באַקאַנטן, יענער און יענער סוחר, וואָס האָט אַ נאַמען אין וואַרשע. פּרייטאָג פאַר ליכט־בענטשן האָב איר אים געגעבן באַהאַלטן די פינף־טויזנט רובל איבער שבת. זונטאָג אין דער פּרי בעט איר אים סיגעלט, כּידאַרף אַרויס אין גאַס. טענהיט ער: להר"ם! הויב איר דאָך אָן צו חלשין: סטייטש, פּרייטאָג פאַרנאַכט האָב איר אייד דאָך אַליין סיגעלט געגעבן? אַהין, אַהער — ער האָלט זיך ביי זיינס: ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגן. וואָס טו איר, רבי? ס'קומט מיר אַנים, שונאי ישראל, פון ברוק אין וואַסער. פרעמד געלט.

— באַרויאַקט איר, ר' איר — זאָגט אים דער רב — מיטן אוי־בערשטנס הילף, איר וועט האָבן אייער געלט. כּוועל אים שיקן רופן. איר גייט אַריין אין דערבייאַיקן חדר. ווען איר וועט הערן מיך ריידן אויפן קול — זאָלט איר אַרויסקומען.

דער רב האָט געשיקט רופן דעם וואַרשעווער סוחר. ער דאַרף אים כּלומרישט האָבן מכח אַ שטאַטישן ענין. יענער איז תיכף געקומען. האָט דער רב אים געבעטן זיצן, איז אַריין מיט אים אין אַ שמועס, גערעדט געלאָסן, כּדבר איש אַל רעהו. פּלוצלונג האָט ער אָנגעהויבן ריידן אויפן

די וועלט דערציילט

סוף. דא איז דער פרעמדער איד ארויס פונם דערבייאיקן חדר און ווי ער האט דערזען דעם ווארשעווער סוחר, האָט ער אַ געשריי געטאָן :
— רבי, אַט דאָס איז ער. זאָל ער מיך ניט קוילענען און אָפגעבן מיינע פינף־טויזנט רובל.

— איר קענט דעם אידן? — פרעגט דער רב דעם ווארשעווער סוחר.
— יא, רבי — ענטפערט ער בנעימות — כ'קען אים. ער האָט ביי מיר געהאלטן שבת, געגעסן, געטרונקען. איצט האָט ער זיך צוגעטשעפעט צו מיר, אַז כ'האָב זיינע פינף־טויזנט רובל. ניט אַנדערש: דער איד איז אויסן זינען.

דער פרעמדער איד רייסט אים אָבער די אויגן :
— סטאָד אַליין ביי מיר גענומען ס'געלט פרייטאָג פאַר ליכט־בענטשן און נאָר איבערגעציילט פאַר מיר אין די אויגן. ווי האָט'ס אַ איד אַ האַרץ צו טאָן אַזאַ נבלה?

— איר זעט דאָך — רופט זיך אָפּ דער רב צום ווארשעווער סוחר — אַז איר וועט פון דעם אידן ניט לויז ווערן, גיט אים עטלאַכע רובל און ווערט פטור.

— אַז איר הייסט, רבי — זאָגט דער ווארשעווער סוחר — פאַלג איד אייד. כ'בין מרוצה אים צו געבן פינף־און־צוואַנציק רובל, אַבי ער זאָל זיך אַפּטשעפען פון מיר.

דער פרעמדער איד וויל אָבער ניט הערן :
— וואָס גיט ער מיר, אויף אַ שטריקל זיך אויפצוהיינגען?
— גיט אים נאָך אַ פאַר רובל — זאָגט דער רב.
— כ'פאַלג אייד, רבי — זאָגט ווייטער דער ווארשעווער סוחר — כ'גיב אים פופציק רובל און אַ סוף זאָל'ס נעמען.

דער פרעמדער איד הערט אָבער ניט אויף צו שרייען און צו וויינען, אַז אויב ער גיט אים ניט אָפּ די פינף־טויזנט רובל, קוילעט ער אים אַז אַ מעסער.

— איר זעט דאָך — זאָגט דער רב צום ווארשעווער סוחר — אַז איר זיינט אַריינגעפאַלן — מיט אַ קלייניקייט וועט איר דאָ ניט פטור ווערן. נעמט מיין עצה און גיט אים הונדערט רובל.

— כ'טו אייד צוליב, רבי — זאָגט דער ווארשעווער סוחר — כ'גיב דעם פּנער־ע הונדערט רובל און אַ סוף אַז עק.
דער פרעמדער איד וויל אָבער ניט הערן און זען.

— וואָס ווילט איר? — בייזערט זיך דער רב כ'לומרשט אויפן פרעמדן אידן — הונדערט רובל איז אַ שיינע נדבה.

— כ'וויל ניט קיין נדבות — צעוויינט זיך ווייטער דער איד — כ'וויל מיין געלט.

— ווייסט איר וואס? — זאגט דער רב צום ווארשעווער סוחר —
 פראוואט נאך סיינציקע מאָל. גיט אים פינף-הונדערט רובל.
 — אז איר הייסט, רבי, גיב איר — איז מסכים דער ווארשעווער סוחר.
 דא האט זיך דער רב אויפגעשטעלט און א געשרי געטאָן אויף אים:
 — שייגע, יונגאטש! גיב שוין אוועק דעם אידן די פינף-טויזנט
 רובל. אצינד ווייס איר קלאר, אז דו האסט זיי ביי אים גענומען. כקען
 דיר, אז דו ביזט ניט אזא פורן. כהאב דיר אנומלט געבעטן צען רובל
 א נדבה, האסטו ניט געגעבן, און אצינד גיסטו מיט א גרינגע האנט
 פינף-הונדערט רובל. דו וועסט שוין פון דאנען ניט אוועקגיין. כבין
 תיבה מודיע דער פאליציי און מוועט שוין ביי דיר אין שטוב געפינען
 סגעלט.

ווי דער ווארשעווער סוחר האט דאס דערהערט, איז ער געוואָרן בלאַס
 ווי קאלד און האט זיך מודה געווען. א ווילע שפעטער האָט דער פרעמד
 דער סוחר געהאט צוריק זיינע פינף-טויזנט רובל.

✽

174

ר' משה סאָווראָנער איז געווען מפורסם פאר א גוטן אידן, וואָס
 ווייסט אין הויז העולם.
 בעת ער איז אמאל געווען אין באַרדיטשעוו, איז צו אים געקומען א
 איד, קענטיק א גרויסער סוחר, און אים פארטרויט אזא מעשה:
 — אַליוו בין איר — זאגט דער איד — א בראַדער. מיין נאָמען איז
 דוד פּויוזנער. כבין א קאמיסאָנער. פיר, ב"ה, גרויסע מסחרים, דער
 עיקר מיט רוסלאַנד. איז איינער פון מיינע סוחרים, א באַלטער גביר,
 מיר געווען שולדיק טויזנט רובל. האט ער, ווי דער שטייגער, מיר גע-
 געבן א וועקסל. אין א צייט ארום האב איר באַדארפט אים שיקן א
 רשימה פון סחורות. האב איר די רשימה אויפגעשריבן און אוועקגעלייגט
 אינם קעסטעלע, וואו ס'ליגן דעם באַלטער סוחרים חשבונות מיטן וועקסל
 זיינעם. מחמת אזוי איז מיין שטייגער, צו האַלטן איטלאך סוחרים
 חשבונות אין א באַזונדער קעסטעלע. דעם טאג, וואָס די פאַטשט גייט
 אפ, האב איר געזאָגט מיין טאכטער, וואָס העלפט מיר אַרויס אין גע-
 שעפט, זי זאל אוועקשיקן די רשימה מיט א בריוו צום באַלטער סוחר.
 אויף מאַרגן, כגיי צו צום קעסטעלע — כגעפין די רשימה. ווערט מיר
 די זאך קשה. פרעג איר מיין טאכטער, צי זי האָט אוועקגעשיקט די
 רשימה. זאגט זי: יא. ווייז איר איר דאך די רשימה. בקיצור הדברים,
 מהויבט אן זוכן, מיכאַפט זיך, אז ס'וועקסל איז ניטא. מיין טאכטער
 האט געהאט א טעות און אוועקגעשיקט דעם באַלטער סוחר ס'וועקסל
 אנשטאָט דער רשימה. שיק איר אים אוועק די רשימה מיט א בריוו,

די וועלט דערציילט

דערקלער אים דעם טעות און בעט אים מיר אָפּשיקן סיוועקסל. סיגייט אַוועק אַ צייט— ניטאָ קיין תשובה. שרייב איד אים אַ צווייטן מאָל, אַ דריטן מאָל— ענטפערט ער מיר, אַז ער ווייסט ניט פון קיין פּוּתֶר און פון קיין חלום. ער האָט קיין וועקסל אין די אויגן ניט אָנגעווען. הכלל, רבי, וואָס טו איד? ניט מיר אַז עצה, ווי קען איד ראַטעווען מײַן געלט?

ר' משה האָט אים אויסגעהערט און געזאָגט:

— אין דריי וואָכן אַרום זאַלסטו קומען קיין באַלטיע, דעמאָלט וועל איד דאַרטן זיין. און השי"ת וועט העלפֿן.

אין דריי וואָכן אַרום איז דער בראַדער סוּחֶר געקומען קיין באַלטיע און איז תיכף אַוועק צו ר' משה'ן הערן וואָס ער וועט אים זאָגן וועגן זיין ענין.

— רוף דעם באַלטער סוּחֶר— זאָגט אים ר' משה— פאַר מיר לר"ת.

כיוועל אויסהערן אייערע ביידנס טענות און אַרויסגעבן מיין פּסק.

זיינען ביידע סוּחֶרים געקומען צו ר' משה'ן לדין. צו אַזאַ טשיקאַווע דיִוּתוּרה איז געקומען אַ גרויסער עולם. דער בראַדער סוּחֶר טענה'ט, אַז ער האָט געהאַט אַ וועקסל אויפֿן באַלטער אויף טוויזנט רובל און בטעות האָט ער אים דעם וועקסל אָפּגעשיקט. דער באַלטער סוּחֶר טענה'ט: להר"ם!— ער ווייסט ניט פון וואָס צו זאָגן.

ר' משה הערט די בעלי־דינים און הייסט ביידן אַרויסגיין. אַז זיי זיינען אַרויס, זאָגט ער צום עולם:

— קיינער זאַל זיך ניט דערוועגן אַוועקגיין פון דאַנען ביז נאָך דער

דיִוּתוּרה. דעם טעם דערפון וועל איד אייד שפּעטער זאָגן.

און געהייסן אַרײַנרופֿן די בעלי־דינים.

אַז זיי זיינען אַרײַן, זאָגט ער צום באַלטער סוּחֶר:

— כּהיים דו זאַלסט אָפּגעבן דעם אידן די טוויזנט רובל.

— ס'הייסט— ווערט יענער אין כּעם— כּיזאַל באַצאַלן וואָס איד בין

ניט שולדיק? טוויזנט רובל איז ביי איד אַ קלייניקייט, רבי? אַחוץ דעם, וועל איד דאָר מיר אַלײַן מאַכן צו שאַנד און צו שפּאַט. לײַט וועלן זאָגן, אַז ס'איז טאַקע אמת, דער מענטש האָט געהאַט אויף מיר אַ וועקסל און איד האב געלייקנט, וועט'ן מיר האַלטן פאַר אַ רמאי. נײַן, רבי, אַזעלכע זאַכן טו איד ניט.

— ווילסטו, הייסט'ס— זאָגט ר' משה— אַ מופֿת? אַט האַסטו:

פּרײַטאַנ־צו־נאַכטס האַסטו פאַרברענט סיוועקסל אַז די ליכט, וואָס ס'ווייב דייןס האָט געבענטשט לַכּבוֹד שבת.

ווי דער באַלטער סוּחֶר האַט'ס דערהערט, האָט ער אויפֿן אַרט אַוועק

געחלש'ט.

צום רב

אז מ'האט אים אפגעמינטערט און ער איז געקומען צו זיך, זאגט אים ר' משה:

— זעסט, כ'האב דיר באוויזן, אז ס'איז דא א נאט אויף דער וועלט, וואס זעט אלץ און לאזט ניט פאלן דעם גערעכטן. שיק תיבה זאגן דעם ווייב, זי זאל בריינגען אהער טויזנט רובל און גיב אפ דעם אידן די גולה. דערפאר וועל איר מתפלל זיין, השי"ת זאל דיר מוחל זיין. דער באלטער סוחר האט אזוי געטאן.

דא האט ר' משה געזאגט צום עולם:

— כ'האב אייד אלעמען געהייסן ווארטן ביז צום סוף. מחמת כ'האב געוואוסט, אז אוועקגייענדיק פון דאנען, וועט איטלאכער פון אייד האבן צו דערציילן נסים ונפלאות און וועט זאגן: ניט אנדערש, א מלאך פון הימל האט דעם רבי'ן מגלה געווען. האב איר אייד אלעמען אויפגעהאלטן, כדי אייד צו באווייזן דעם מלאך. איר זאלט אים זען מיט אייערע אייגענע אויגן.

דער עולם האט זיך אנגעהויבן ארומקוקן.

תורכדיידיבור האט ר' משה געעפנט א דערבייאיק חדר, ארויסגעפירט פון דארטן א אינגל פון א יאר דרייצען און געזאגט צום עולם:

— זעט, אט דאס איז דער מלאך, וואס האט מיך מגלה געווען דעם סוד.

דער באלטער סוחר איז געבליבן שטיין א דערשלאגענער צום טויט. ס'אינגל איז געווען זינס א שוועסטערנזון, וואס האט זיך ביי אים איז שטיב געהאדעוועט.

— זאלסט ס'אינגל ניט אנרירן — האט ר' משה אנגעזאגט דעם באל-טער סוחר — האדעווע אים ווי א געטרייער טאטע, וועט השי"ת דיר מוחל זיין.

ווי אזוי ר' משה סאוראנער איז דערגאנגען דורכן אינגל דעם אמת, איז די מעשה אזוי געווען:

בעת ר' משה איז געקומען קיין באלטע, האט ער זיך אנגעהויבן נאכ-פרעגן אויפ'ן באלטער סוחר. ווער ס'איז געקומען צו אים האט ער חוסר ודורש געווען: צי קען ער יענעם און יענעם סוחר? ווי פירט ער זיך אויף אנטקעגן גאט און לייט? אלע האבן געזאגט, אז ווי ווייט זיי קענען אים, איז ער אן ארנטלאכער סוחר און פירט זיך אויף ווי א איר. ר' משה האט זיך שוין כמעט מיאש געווען פונם גאנצן ענין.

איינמאל איז צו אים געקומען א מלמד. האט ר' משה אים אויך געפרעגט, צי ער קען יענעם און יענעם סוחר. ווייזט זיך ארויס, אז גראד דער מלמד קען אים זייער גוט, זינס א שוועסטערנזון, א יתום, לערנט ביי אים.

די וועלט דערציילט

— איז ער אן ארנטלאכער מענטש? — פרעגט ר' משה דעם מלמד.
— פירט זיך ווי אן ערלאכער איד — ענטפערט דער מלמד — יא, איינמאל האט עפעס דער יתום דערציילט אין חדר, אז ער האט אליין געזען, ווי דער פעטער זיינער האט מחלל שבת געווען. איד אבער, וויס דאך, אז ס'קען ניט זיין. מן הסתם האט ס'אינגל עפעס געזען און ווייסט ניט וואס ער האט געזען. האב איד אויף אים אָנגעשריען און ער האט'ס מער ניט דערציילט.

ר' משה'ן זיינען די רייד אריין אין זינען און ער האט געהייסן דעם מלמד בריונגען צו אים ס'אינגל און קיינעם ניט דערציילן.
דער מלמד האט געבראכט ס'אינגל. ר' משה האט פארשלאָסן די טיר, גענומען ס'אינגל צו זיך און אים געזאגט:

— האב קיין מורא ניט, מיין קינד. דיר וועט קיין ביזו ניט געשען. דו זאג מיר נאָר דעם אמת. דער רבי דיינער האט מיר געזאגט, אז דו האסט געזען דיין פעטער מחלל-שבת-זיין. דערצייל-זשע מיר, ווי עס איז געווען.

מיט גרויס פחד האט ס'אינגל אָנגעהויבן דערציילן:

— איינמאל, פרייטאָג-צורנאַכטס, בעת כ'בין מיטן פעטער געקומען פון שול און אָנגעהויבן זאָגן „שלום-עליכם“, האט דער בריוונטרעגער אריינגעבראכט אַ פאַרמאַכטן בריוו. דער פעטער האט מיר געגעבן עפענען דעם קאנווערט און ער האט אַרויסגענומען אַ בריוו מיט נאָך עפעס אַ פאַפירל. ווי ער האט דערזען ס'פאַפירל האט ער אַ שפרונג געמאַן און אָנגעהויבן ליינען דעם בריוו. די בני-בית האָבן געזען, אז דער פעטער וועט אזוי גיך קיין קידוש ניט מאַכן, זיינען זיי זיך צוגאַנגען אין די חדרים. כלוין איד אליין בין געבליבן שטיין הינטער די בגדים, וואָס זיינען געהאַנגען אויף דער וואַנט. האָב איד געזען, ווי דער פעטער האט זיך אַרומגעקוקט, געכאַפט ס'פאַפירל און אָנגעצונדן אַן די שבת-ליכט.
— גיי אַהיים, מיין קינד — האט ר' משה געזאגט צום אינגל — האָב קיין מורא ניט. אין גיבן וועל איד דיר שיקן רופן.

ר' משה האט תיכף אויסגערעכנט, אז דער בריוו, וואָס איז אַרויס-געשיקט געווארן פון בראַד, איז פרייטאָג-צורנאַכטס אָנגעקומען קיין באַלמע און אז ס'פאַפירל" איז געווען ס'וועקסל.

175

ר' משה סאָווראַנער איז אַמאַל געקומען אין אַ שטאָט אויף שבת. מאַכט זיך אין שטאָט אַזאַ מעשה:

ביי איינעם, אַ וויינישניקער, איז אָנגעקומען אַ נייער משרת. האט דער משרת געהאַט אָפגעשפאַרטע פופציק רובל, וואָס ער האט אָנגעקליבן

איז משך פון יארן, געקליבן גראשן צו גראשן פון שווערער פראצע.
 ס'געלט האט ער תמיד געטראגן מיט זיך, א חוץ שבת, פארשטייט זיך.
 ערבישבת פאר ליכט-בענטשן, איז דער משרת אראפ אין קעלער און
 פארבאהאלטן זיין געלט צווישן די פעסער וויין.

מוצאי-שבת נאך הברלה, ער גייט אראפ אין קעלער — ס'געלט איז
 ניטא. און היות ווי א חוץ ער און דער בעל-הבית פלעגט קיינער אין
 קעלער ניט גיין, איז ער ארויפגעלאפן מיט א געוויין צום בעל-הבית, ער
 זאל אים אפגעבן זיין געלט. יענער אבער קוקט אים אן. ער ווייסט ניט
 פון וואס צו זאגן. דער משרת וויינט, חלש'ט, די פאר רובל איז זיין
 גאנץ אייגנס — דער בעל-הבית האלט זיך ביי זיינס, ער ווייסט ניט פון
 קיין פותר און פון קיין חלום. אדרבה, ער ווערט נאך אין כעס אויפ'ן
 משרת, למאי טראכט ער אויס אויף אים א שקר-בלבל.

דער משרת זעט ס'איז שלעכט, לויפט ער אוועק צו ר' משה סאור
 ראנער און פאלט צו צו אים מיט תחנונים, ער זאל אים ראטעווען.
 ר' משה הערט אויס די מעשה, שיקט ער רופן דעם וויינשיינקער. טענה'ט
 יענער ווייטער ס'אייגענע: ער ווייסט ניט פון וואס צו זאגן.

— האסטו ס'געלט ניט גענומען? — פרעגט אים ר' משה נאך אמאל.
 — ניין — האלט זיך שטייף דער וויינשיינקער.

— אויב אזוי — זאגט ר' משה — קען דאך זיין, אז אן ערל האָט
 ס'געלט גענומען. וועל איד מוזן אויסרופן אן איסור אויפן גאנצן וויין
 דיינעם.

ווי דער וויינשיינקער האט דאס דערהערט, איז אים געווארן פינסטער
 אין די אויגן. ס'האט געשמעקט מיט א היזק פון כמה אלפים.
 — רבי — האט ער גענומען שטאמלען א באגראבענער פון חרפה —
 איד... איד האב ס'געלט גענומען.

— מיט וואס בין איד זיכער — לאַזט אים ר' משה ניט אָפּ — אז דו
 האסט ס'געלט גענומען און ניט קיין גוי?

— רבי — שווערט זיך דער וויינשיינקער — זאל איד אזוי און אזוי,
 אויב כ'זאג ליגן. מיט מיינע אייגענע הענט האב איד ס'געלט ארויסגע-
 נומען פון צווישן די פעסער.

מיט יסורים, מיט לייד האט ער קוים גע'פועל'ט, אז ר' משה זאל
 אים גלויבן, אז ער האט גע'גנבעט ס'געלט...

ר' פינחס-מיכאל, אנטפאליער רב, איז געווען מפורסם פאר א פשטן
 ניט בלוז אין לערנען, נאר אויך אין וועלט-זאכן.
 איינמאל איז געקומען צו אים א איד און אויסגעגאסן פאר אים זיין
 ביטער הארץ:

די וועלט דערציילט

— רבי, ביזו א שרייבער אין א וואַלד. מיין בעל־הבית, דער וואַלד־סוחר, איז זייער אַ שלעכטער מענטש, ער וויל מיר אַפּוּאָגן פּון דער שטעלע. אויב ער זאָל מיר אַפּוּאָגן — קומט מיר אויס צו נעמען אַ טאַרבע און גיין איבער די הייזער. גיט מיר, רבי, אַן עצה, וואָס זאָל איך טאָן.

— וואוינט איר — פרעגט אים ר' פינחס־מיכאל — מיטן ווייב און קינד אין וואַלד?

— ניין — ענטפערט דער איר — ווי קען איך אַראָפּבריינגען מיין ווייב און קינד, אַז איר אַליין היינט אין דער לופטן און ווייס ניט, וואָס ס'וועט מאַרגן זיין מיט מיר.

— טא פאלגט מיין עצה — זאגט אים ר' פינחס־מיכאל — און שיקט תיכף נאכט ווייב און קינד, זיי זאלן קומען צו איר אין וואַלד.

— רבי — זאגט דער איר — איר קענט ניט מיין בעל־הבית. ער איז א גרויסער כעסן און אַן אביר־לֶב. ווען ער וועט זען, אַז כּהאַב אַראָפּגע־בראַכט מיין הויז־געזינט, וועט ער מיר תיכף אַרויסטרייבן מיט זיי.

— נישקשה, נישקשה — באַרואיקט אים ר' פינחס־מיכאל — טוט ווי איר הייס איר און השי"ת וועט העלפן.

דער איר, ניט האבנדיק קיין ברירה, האָט אַזוי געטאָן. ער האָט אַראָפּגעבראַכט זיין הויז־געזינט און געזעסן אין איין שרעק, וואָס וועט דער בעל־הבית איצטער זאָגן.

דער וואַלד־סוחר איז געקומען אין וואַלד, געזען, אַז דער שרייבער זיצט שוין מיטן הויז־געזינט, האָט ער זיך לכתחילה אַביסל געבייזערט, איז אַבער באַלד בעסער געוואָרן. ער האָט שוין דעם שרייבער ניט אָפּ־געזאָגט, האָט נאָר אים געגעבן אַ הוספה, חתונה געמאַכט זיינס אַ טאַכ־טער און אַז מ'האָט געענדיקט האָקן דעם וואַלד, האָט ער אים געגעבן אַ נייע שטעלע אין אַן אַנדער וואַלד.

דער איר איז געקומען צו ר' פינחס־מיכאל'ן און אים געדאַנקט פאַר דער קלוגער עצה.

— כּהאַב עס געהאַלטן פאַר אַ דבר פשוט — זאגט ר' פינחס־מיכאל — אַ איר, אפילו אַ אַכזר, וועט ניט האבן קיין האַרץ אַרויסצוטרייבן אַ גאַנץ געזינט. אידן זיינען פאַרט רחמנים בני רחמנים.

177

ר' אייזל חרף איז אַמאָל געווען סנדק אויף אַ ברית. ווען ס'איז געקומען צו „ויקרא שמו בישראל“... און מ'האָט געוואַרט דער בעל־ברית זאָל זאָגן, ווי ס'קינד אַ נאַמען צו געבן, איז ער צעטומלט געוואָרן און פאַרגעסן דעם נאַמען, וואָס ס'ווייב האָט אים אַנגעזאָגט. האָט ער געוואַלט גיין צו דער קינפעטארן פרעגן, האָט אים ר' אייזל ניט געלאָזן און געהייסן ס'קינד אַ נאַמען געבן אַברהם.

נאך דער מילה איז דער בעל־הבית אריין צו דער קינפעטאָרן און איר דערציילט, וואָס ס'איז דאָ געשען, אַז ער האָט פאַרגעסן דעם נאַמען, האָט דער רב געהייסן אַ נאַמען געבן אַברהם. זאָגט זי צו אים: — כּיהאָב דיר דאָך טאַקע געהייסן אַ נאַמען געבען אַברהם. איז דער בעל־ברית אַרויס צום עולם און פאַר אַלעמען דערציילט דעם מופת. דער עולם האָט זיך גע־חידוּש־ט, איינער האָט איבערדער־ציילט דעם אַנדערן, ביז ס'איז אַנגעקומען צו ר' אייזלען. ער איז דאָך געווען אַ שאַרפּער מתנגד פון רביים מיט מופתים. זאָגט ער צום עולם: — איר מיינט טאַקע, אַז כּיהאָב געוואוסט מיט רוח־הקודש, ווי די יולדת האָט געוואָלט אַ נאַמען געבן? ס'הויבט זיך ניט אָן. נאָך פשוט, כּיהאָב געזען, אַז דער בעל־ברית איז אַ תּרַח האָב איך געהייסן רופן דעם זון אַברהם ...

✽

178

צו ר' ליפעלע ביאָליסטאַקער, דעם „עונג יום טוב“, זיינען אַמאָל גע־קומען צוויי אידן מיט אַ די־תורה וועגן אַ שטיקל פּלאַץ. זיי זיינען געווען ביידע האַרטע בעל־ידברים און ר' ליפעלע האָט ניט געקענט זיי אויס־גלייכן. איז ער מיט זיי אַוועק אַנקוקן דעם פּלאַץ. קומענדיק אויפן אַרט האָבן די בעל־דין איבער־אַניים אַפּגעפּרישט זייערע טענות און זיך אַנגהויבן קריגן. האָט זיך ר' ליפעלע איינגעבויגן מיטן אויער צו דריערד און איז אַזוי געשטאַנען אַ היפשע וויילע. — וואָס טוט איר, רבי? — חידושין זיך די בעל־דין. — כּוועל־אייך זאָגן — ענטפּערט זיי ר' ליפעלע — איר קריגט זיך איבערן שטיקל ערר. דער זאָגט: די ערר איז מיינע און דער זאָגט: די ערר איז מיינע. טראַכט איך מיר: לאַמיד הערן וואָס די ערר אַליין זאָגט. זאָגט זי נאָר: אַז איר ביידע זיינט אירע...

✽

179

ר' שמואל סאַלאַנט, דער ירושלימער רב, איז געווען אַ פּקה און האָט געוואוסט די וועלט. איינמאָל האָט מען צו אים, אין בית־דין שטוב, אַריינגעפּירט אַ צע־בלוטיקטן אידן מיט קולות: — רבי, זעט, דאָס האָט יענער און יענער אים אַזוי צעשלאָגן. אַזאַ נבלה. זאַל דער רבי הייסן תּיכּה אים אַפּשטעלן די חלוקה, ביז ער וועט ניט ציית זיין. רופּט ר' שמואל דעם בית־דין־שמש זיינעם און זאָגט אים: — לויף אַריבער צו יענעם און זע וואָס מיט אים איז.

די וועלט דערציילט

איז דער עולם מתרעם:

— סטייטש, רבי, איר זעט דאך אויף דעם אידן, וואָס יענער האָט

געטאָן?

— ס'קען זיין — ענטפערט ר' שמואל — אָו יענער האָט קיין כח ניט

צו קומען אַהער...

✽

180

ר' שמואל סאַלאַנט האָט ניט געהאַלטן פון פראַווען גוט־אידישקייט,

פון געבן ברכות און הייסן טאָן סגולות.

איינמאל איז געקומען צו אים פון אַ מקשה לילך. ס'איז סכנת

נפשות. ס'ווייבל גייט שוין צו קינד פון אינדערפרי אָן.

— האָט'ן עפעס געטאָן? — פרעגט ר' שמואל.

— שוין דריי מאל דער דאָקטאָר געווען — זאָגט'ן אים — געטאָן וואָס

ער האָט געהייסן — קיין הילף איז אבער נאָך אַלץ ניטאָ.

— גייט אַהיים — זאָגט ר' שמואל — אין אַ האַלבע שעה אַרום וועט

זי געהאַלפן ווערן.

איז אַ דריי־פערטל שעה שפעטער קומט'ן צו ר' שמואל'ן און מיזאָגט

אים אָן:

— מול־טוב, רבי! אייער ברכה איז מקוים געוואָרן אויפן אָהר. צו

דער האַלבער שעה איז די יולדת געהאַלפן געוואָרן.

דער עולם אַרום קוקט זיך איבער.

— איר זאלט אייך ניט איינריידן — זאָגט ר' שמואל — אָו דאָ איז גע-

שען אַ מופת. איטלאַכער פון אייך האָט געקענט באַווייזן אַזאַ מופת.

מחמת ס'איז דאָך אַ דבר פשוט. אָו ס'ווייבל איז געגאַנגען צו קינד

אַ האַלבן טאָג, דער דאָקטער איז געקומען, געגעבן רפואות, געטאָן מיטלען,

וויפיל נאָר האָט געקענט געדויערן? נאָך אַ האַלבע שעה.

✽

181

צו ר' יהושע־לייב דיסקין האָט מען אַמאל געבראַכט אַ ווייבל מיט

אַ משונה־דיק הולאת. אַזוי איז זי געווען געוונט און מיט אַלע חושים,

נאָר זי האָט זיך איינגערעדט, אָו וואָס זי עסט און טרינקט שפירט זי

דעם טעם פון חלב, ביז זי האָט אינגאַנצן אויפגעהערט צו עסן און איז

איינגעגאַנגען פון טאָג צו טאָג. מ'איז אויסן געווען מיט איר ביי די

גרעסטע דאָקטוירים און קיינער האָט ניט געוואוסט קיין תרופה. איז'ן

געקומען מיט איר צו ר' יהושע־לייב'ן, וואָס איז געווען מפורסם פאַר אַ

צדיק, ער זאל זי העלפן.

ר' יהושע-לייב האט אָנגעהויבן אויספרעגן סווייבל וועגן איר לעבן, איר יוגנט, צי האָט מיט איר ניט אַמאָל עפעס געשען. האָט זי דערציילט אזא מעשה:

איז דער יוגנט איז זי געווען אַ דינסט ביי איינעם, וואָס האָט געהאַט אַ קו. איר ענדראַ איז געווען צו מעלן די קו פאַר אַ חלבין ליכט. האָט זיך געמאַכט, אַז ס'ליכט איז אַריינגעפאַלן אין דער כלי מיט מילך. מורא האבנדיק פאַר דער בעל-הבית'טע, האָט זי די זאך פאַרשוויגן און די מילך האָט מען פאַרניצט. אזוי אַרום האָט זי מאכיל טרופות געווען — אָנגע-פאַרמעט אידישע קינדער מיט חלב.

ר' יהושע-לייב האָט שוין פאַרשטאַנען פּונוואָנען איר חולאת נעמט זיך. פרעגט ער זי:

— ווי גרויס איז געווען די כלי?

— אַרום אַז עמער — ענטפערט דאָס ווייבל.

— אויב אזוי — זאָגט איר ר' יהושע-לייב — איז אַלץ געווען כשר,

אי די מילך, אי די כלי און דו האָסט קיין עבירה ניט געמאַן.

דעם ווייבל איז אַראַפּ אַ שטיון פון האַרצן. זי האָט אָנגעהויבן עסן

און טרינקען און איז אינגאַנצן געזונט געוואָרן.

א

182

ר' שלום-בער קלעצקער איז געווען אַ גרויסער מקיל. זיין דיין איז אבער געווען אַ מחמיר.

אינגאַמאל האָט זיך געמאַכט אַ שווערע שאלה. איז ר' שלום-בער געזעסן מיטן דיין, געזוכט, געקלערט און אויפגעוויזן מיט ראיות, אַז ס'איז כשר. דער דיין האָט ניט געוואָלט מסכים זיין. ער האָט אַ בפירושין אחרון, וואָס איז מחמיר. ר' שלום-בער איז זיך מיט אים ווייטער מפלפל, בריינגט אים נאָך כמה וכמה ראיות כשר צו מאַכן — דער דיין האָלט זיך ביי זיינס: אַט שטייט בפירוש לחומרא.

— כיוועל איך — זאָגט ר' שלום-בער — דערציילן אַ מעשה:

איז אַ שטעטל איז אַמאָל געווען אַ מוסר. האָט ער אָנגעמאַן גרויסע צרות. האָט קהל געוואָלט פטור ווערן פון אים, האָט מען אים פאַרשריבן איין-און-צוואַנציק יאָר, כדי אים אַפּצוגעבן אין סאָלאַטן.

איז געקומען דער פּריוויו, קריגט דער מוסר אַ פּאָוועסטקע, ער זאָל זיך צושטעלן. קומט ער צולויפן און הויבט אַן טענהין:

— ס'טייטש, ווי קום איר צום פּריוויו, אַז כּיבין שוין לאַנג אַריבער די יאָרן, כּיבין שוין איבער פּערציק.

— ביי אונז — ענטפערט'ן אים — שטייסטו פאַרשריבן איין-און-צוואַנציק.

די וועלט דערציילט

טענה'ט ער ווייטער:

— ווי קען איר אלט זיין איין-און-צוואנציג, אז כ'האב שוין א זון פון פינף-און-צוואנציג— און לויפט תיבה אוועק און בריינגט מיט זיך זיין זון, וואס איז שוין אלט א טאטע פון קינדער.

נאטשאַלסטוואַ האַלט זיך אַבער ביי איהרם:

— וואס מיר זון, וואס מיר קינדער? אַט דאָ שטייט בפירוש, אז דו ביזט אלט איין-און-צוואנציג יאָר.

און מהאט אים אפגעגעבן פאר א סאלראט...

✽

183

צו ר' אברהם זשעטלער זיינען אמאל געקומען די קצבים מיט א שווערע שאלה. ס'איז געווען פאר פסח, בעת שטעטל דארף האבן פלייש און די קצבים זיינען געווען געזונטע ארימעלייט, ס'געלט אויפן אָקס האָבן זיי געבאָרגט און געליען— האָט ר' אברהם געוואָלט מכשיר זיין. לויטן רמ"א אבער האָט'ן עס ניט געקענט כשר מאַכן. האָט ער אזוי לאַנג גע'זוכט, ביז ער האָט געפונען עפעס אַ קולא אין אַ שפעטערדיקן אחרון. זאָגט ער צום דיין:

— לאַמיר ביידע נעמען אויף זיך: איר אביסל, איר אביסל, און כשר מאַכן.

— הלילה וחם— האָט זיך דער דיין אַפגעשאַקלט— קעגן רמ"א?

האָט ר' אברהם אלטן כשר געמאַכט.

— היתכן?— פרעגט אים דער דיין— האָט איר אַזעלכע ברייטע פלייצעס זיך צו שטעלן קעגן רמ"א?

— כיוועל אייד זאָגן— ענטפערט אים ר' אברהם— ווען כיוואָלט טריף געמאַכט, וואָלט איר אויפן עולם האמת געהאַט צו טאָן מיט די קצבים. זיי וואָלטן מיר געשלעפט פאַרן בית-דין של מעלה און גע'טענה'ט, כ'האב זיי ברלות געשטעלט. ס'געלט איז געווען געליענע. ס'טריפה פלייש האָבן זיי געמוזט פאַרקויפן מיט היזק. היינט גיי טענה זיך אויס מיט פראַסטע אידן. איצט, אז כ'האָב כשר געמאַכט, וועל איר האָבן צו טאָן מיטן רמ"א. נישקשה, מיט אַזאַ גאון און צדיק ווי ער וועל איר שוין דורכקומען...

✽

184

ר' מאיר-מיכל שאַטער האָט מורא געהאַט צו פסקענען אַ שאלה, טאָר מער פסקענט ער ניט ווי דער דיין. דערפאַר האָט ער זיך אַפגעזאָגט פון שאַטער רבנות און קיינמאַל מער קיין רב ניט געווען.

צום רב

איינמאל האט'ן אים געזען, ווי ער איז נאָכגעלאָפֿן אין גאָס אַ אירן, וועמען ער האט טריף געמאַכט אַז ער און זיך געבעטן, יענער זאָל נעמען ביי אים געלט פֿאַרן ער...

185

ר' ירוחם-לייב, דער מינסקער „גדול“, איז אַמאָל געווען אויף אַ חתונה. נאָר דער חופּה האָבן זיך התזכּלה צעקושט. האָט דער גדול שטאַרק מקפּיד געווען.
— ס'טייטש, רבי — פֿרעגט'ן אים — ס'איז דאָך שוין נאָך דער חופּה, מאַז און ווייב.
— יא, — מאַכט דער גדול — אַבער „לעיני כל ישראל“ איז אַ סוף פֿון דער תּורה *...
פֿון דער תּורה *...

186

פֿאַר ר' משה-איצל פֿאַנוועזשער איז אַמאָל געקומען אַ טשיקאָווע דין-תּורה.
צוויי אירזן האָבן פֿאַרן לעבן געקויפט קברים אויפֿן בית-עולם. איז געוואָרן ביי זיי אַ סכּסוד, איטלאַכער האָט געוואַלט דעם בעסערן, דעם שענערן קבר. פֿלעגן זיי זיך תּמיד אַרומקריגן, ביז זיי זיינען געקומען זיך לאָזן פֿאַר ר' משה-איצלען.
ר' משה-איצל האָט אויסגעהערט די טענות און געפֿסקנט:
— ווער ס'שטאַרבט פֿריער — דער באַקומט דעם בעסערן קבר...
פֿון דעמאָלט אַז האָבן זיי זיך מער ניט געקריגט.

187

בעת ר' אליה-ברוך איז געווען רב אין מיר, איז אַמאָל געקומען צו אים אַ דינסט-מיידל מיט אַ היילצערן לעפל איז האַנט פֿרעגן אַ שאלה.
— רבי, כּי-האָב מיד געאיילט אַפּקאָכן וואַרימעס, איז פֿון גרויס איי-לעניש האָב איד מיטן מילכיקן לעפל אויסגעמישט ס'פֿלוישיקע טעפל.
ר' אליה-ברוך זעט, אַז ס'לעפל איז נאָך נאָר אַ ניים.
— האַסטו שוין — פֿרעגט ער דעם מיידל — געניצט ס'לעפל אין מיל-כּיקו?
— ניין, רבי — ענטפֿערט זי — ס'אַ ניי לעפל.

* די תּורה לאַזט זיך אויס מיט די ווערטער „לעיני כל ישראל“ — פֿאַר אַלע אידן אין די אויגן.

די וועלט דערציילט

— טא פוננוואנענזשע ווייסטו— פרעגט ער זי— אז ס'איז א
מילכיסקס?
— ס'הייסט פוננוואנענזשע?— חידושיט זיך ס'מיידל— דער בעל-הבית
האט'ס נעכטן אנגעקארבט. אט זיינען די קארבן.
ר' אליהברוד האט קיין שמייכל ניט געטאן, געזאגט דעם מיידל:
— ס'איז כשר, נאר זאלסט אפרייבן די קארבן און ניצן ס'לעפל אין
פליישיקן...

✽

188

צו ר' חיים בריסקער איז'ן אמאל געקומען מיט אזא שאלה:
אינערה, וואס איז ידוע פאר א גנב, מאכט א שמחה. צי מעגן ביי
אים עסן?
האט ר' חיים געהייסן ווארטן א וויילע און געשיקט רופן צו זיך דעם
רבי'ן פון די גנבים אין בריסק.
יענער איז תיכף געקומען. דער רב רופט. איז ר' חיים מיט אים
אריין אין א חדר מיוחד און אים געזאגט:
— הער זיך איין, כיוויל ביי דיר עפעס פרעגן, זאלסט מיר אבער זאגן
דעם אמת. דו ווייסט דאך, אז פאר מיר דארפסטו קיין מורא ניט האבן.
— יא, רבי, פרעגט— זאגט דער גנב— אייך וועל איר זאגן דעם
ריינעם אמת.
— זאג'זשע מיר— פרעגט אים ר' חיים— ווי איז, אז ס'קומט אויס
צו גיין גנביענען אום שבת?
— גייט'ן— ענטפערט דער גנב געלאסן.
— ווי איז, אז מ'דארף אנצינדן פייער?
— צינדט'ן אז.
— אז מ'דארף ברעכן א שלאס?
— ברעכט'ן.
— זאג'זשע מיר— פרעגט ווייטער ר' חיים— ווי איז, אז ס'קומט
אויס צו גיין גנביענען ביי א גוי?
— וואס איז א גוי?— שמייכלט דער גנב מעשה וואוילער יונג—
גוי'ש געלט איז קיין געלט ניט?
— ווי איז, אז איר געפינט ביי א גוי א זייט טריפה פלייש, אדער
א שטיק חזיר?
— נעמט'ן צו.
— וואס טוט איר מיט דעם?
— מ'פארקויפט'ס א גוי.
— פארוואס עסט איר'ס ניט אליין?

אויף דער בימה

— ס'הייסט? — חידושיט זיך דער גנב — עסן טריפות? הזיך?
— זע — זאגט אים ר' חיים — גנבענען ביי יענעם איז רעכט, אָנר
צינדן פויער און ברעכן שלעסער אום שבת — איז רעכט; וואָס איז טרפות
עסן אנדערש?
— זאלט איר געזונט זיין, רבי — באַלידיקט זיך דער גנב — איר
זאלט'ס זאגן? גנבענען איז אונזער פרנסה. און אז ס'קומט אום שבת,
וואָס זאל'ן טאָן? אבער עסן טרפות? — וואָס, מיר זיינען, חלילה, קיין
אירן ניט?
— קענסט גיין געזונטערהייט — זאגט אים ר' חיים.
א ווילע שפעטער איז ר' חיים אַרויס צו די וואָס וואַרטן און גע-
ענטפערט די שאלה:
— מ'מעג עסן.

אויף דער בימה

189

דער דובנער מגיד, ר' יעקב קראַנץ, איז, כידוע, געווען אַ גרויסער
בריה אויף משלים. זיין דרד איז געווען אַלץ ממתיק צו זיין מיט אַ משל.
איינמאל האָט'ן אים געבעטן, ער זאל לערנען פאַרן עולם „משלי“,
אבער אַז משלים.
— וועל איר אייך — זאגט דער דובנער — קודם זאגן אַ משל.
איינער האָט אַמאָל גענומען אַ גוטן איידים און אים געגעבן עסן
קעסט. נאָר דעם משך פון די קעסט, זאגט דער שווער צום איידים:
— מיין קינד, ביז איצט האָב איר דיך אויסגעהאַלטן. איצט איז די
צייט, דו זאלסט אַליין אָנהויבן צו טאָן. געלט האָסטו, גיי אַרויס אין
מאַרק און הויב אַז צו האַנדלען. נאָר היות דו ביזט נאָך ניט געניט אין
מסחר, וועל איר דיר געבן אַ כּלל. אַז דו וועסט קויפן סחורה, זאַלסטו
תמיד גוט אַכטונג געבן, צי די סחורה האָט ניט קיין לעכער. אויב
ס'האָט לעכער — זאַלסטו'ס אין האַנט ניט נעמען.
דער איידים איז אַרויס אין מאַרק, זיך געזאַמט אַ היפשע ווילע און
געקומען אַהיים.
— האָסטו — פּרעגט אים דער שווער — עפעס איינגעהאַנדלט?
— ניין — ענטפערט דער איידים — ס'האָט זיך מיר געמאַכט צו
קויפט לייזונט, איז'ס אַבער געווען הוילע לעכער.
— האָסט גוט געטאָן — זאגט אים דער שווער — געלעכערט לייזונט
איז קיין סחורה ניט.

די וועלט דערציילט

אויף מארגן איז ער ווייטער ארויס אין מארק און ווידער געקומען מיט ליידיקן.
— היינט — דערציילט ער דעם שווער — האט מיר אנגעבאטן צו קויפן פעלץ. אז איד האב גוט אכטונג געגעבן האב איד געזען, אז ס'איז צעלעכערט. האב איד ניט געקויפט.
— זייער וואויל געטאן — זאגט דער שווער.
אויפן דריטן טאג קומט ער פון מארק און דערציילט:
— היינט האט זיך מיר געמאכט צו קויפן נאָרלען, האָט אָבער אַיטלאַך נאָרל געהאַט אַ לאָד. קיין איינע ניט געווען קיין גאַנצע. האָב איד ניט געקויפט.
— שוטה איינער — בייזערט זיך אויף אים דער שווער — נאָרלען מוזן האָבן לעכער. דאָס איז זייער מעלה. און לעכער טויגן זיי ניט.
דער נמשל:
„משלי“ קען מען גארניט אנהויבן צו פארשטיין און אַ משל.

✽

190

מ'האט אמאל געפרעגט דעם דובנער מגיד:
— רבי, איר זאגט דאך אייערע דרשות צו שטראפן דעם עולם, ער זאל ווערן פרימער, בעסער, טאָ פאָרוואָס נעמט איר געלט פארן זאָגן?
— השם יתברך — ענטפערט דער דובנער — שטראַפט אויך ניט אומזיסט...
✽

191

אין טיקטין איז אמאל געווען אַ מגיד. איז ער אַרײַן צום רב, ר' מאיר'ל, נעמען ביי אים רשות צו האַלטן אַ דרשה אין שול. ר' מאיר'ל האָט אים געגעבן רשות צו זאָגן און איז אַליין געגאַנגען אים הערן.
דער מגיד האָט געהאַלטן אַ פייערדיקע דרשה, ווי אַמאָליקע מגידים, נעמוסר'ט דעם עולם אויף די גרויסע חטאים בין אַדם לַמקום ובין אָדם לַחבירו, און מעורר געווען צו תשובה.
די גאַנצע צייט פון דער דרשה איז ר' מאיר'ל געשטאַנען, געהאַרַכט איטלאַכס וואָרט און געגאַסן מיט טרערן.
נאָך דער דרשה, אַז דער עולם איז זיך צוגאַנגען, זאָגט ר' מאיר'ל צום מגיד:
— אַ יישר כח אייך פאַר אייער תוכחה. אָבער פאָרוואָס האָט איר מיך מבייש געווען כרבים? איר האָט דאָך געקענט מיך מוכיח זיין בינינו לבין עצמנו?
— וואָס רעדט איר, רבי — ציטערט דער מגיד פון פחד — כ'האָב אייך, ה'לילה, געמיינט? כ'האָב געמיינט דעם עולם.

אויף דער בימה

— ניין — זאגט ר' מאיר'ל בתמימות — אידן זיינען אלע קדושים. אן איר האט גערעדט מכה חטאים און עבירות, האט איר געמיינט מיך איינעם, וואס איז א חוטא ופושע...

✽

192

א מגיד איז אמאל געקומען אין טיקטין זאגן א דרשה. האט ער אנגעהויבן זאגן מוסר דעם עולם פאר וואס זיי גיבן פאלשע וואג און מאס. איז ר' מאיר'ל ארויף אויף דער בימה און געזאגט:
— רבנרש-לעולם, הער ניט וואס ער זאגט, ס'איז קיין וואר ווארט ניטא איז זיינע רייד. אידן זיינען נזהר אין מדות און משקלות און גיבן א ריכטיקע וואג און מאס...

✽

193

א מגיד איז אמאל געקומען אין פרעמישליאן. האט ער געזאגט א דרשה אין שול און זייער אויסגענומען ביים עולם. נאך דער דרשה האט'ן אים געמאכט עטלאכע רייניש און אים געגעבן, ווי א מגיד. פארן אפפארן פון שטעטל איז ער אריין צום רב, ר' מאיר'ל, זיך זעגענען. ר' מאיר'ל האט אים מקבל געווען בסבר-פנים יפות און אים געבעטן זיצן. זעט דער מגיד, ווי ס'קומט א גרויסער עולם מיט קוויטלאך, דער ארויס און דער אריין און איטלאכער גיט א פדיון, טייל — נאך גרויסע פדיונות. איז א פאר מינוט איז דער טיש געווען פארלייגט מיט זילבער און גאלד.

— זעט, רבי — זאגט דער מגיד צו ר' מאיר'לען — צו מיר קומט אן עולם און צו אייד קומט אן עולם. מיך פטורטן אפ מיט פרוטות און אייד גיט'ן גאלד און זילבער.

— ביזעל דיר זאגן — ענטפערט אים ר' מאיר'ל — מיר האבן ביידע א השפעה אויף אונזער עולם. איך האב געלט פיינט בתכלית השנאה, בין איד אזוי משפיע אויף מיין עולם, קריגט ער אויך פיינט געלט און גיט'ס אוועק. דו, אבער, ביזט א אהב-ממון, האסט זייער ליב געלט, ביזט אזוי משפיע אויף דיין עולם, קריגט ער נאך מער ליב ס'געלט זיינס און רוקט'ס טיפער אין קעשענע אריין...

✽

194

בעת ר' יאנקעלע חריף איז געווען שטאט-מגיד אין ווילנע האט ער לויט'ן ווילנער מנהג, געמוזט מספיד זיין איטלאכן מת אין שטאט. זיין דרד איז געווען זאגן אויף א מת בלויז שבחים.
אינמאל איז אין ווילנע געשטארבן א רייכער בעל-הבית, וואס איז געווען ידוע אין שטאט פאר א קמצו גדול, אן אביר-לב. ער האט א פרוטה

די וועלט דערציילט

צדקה ניט געגעבן, און ארימאן אויפן שוועל ניט ארויפגעלאזן. איז דער עולם געווען טשיקאווע צו הערן, וואס וועט ר' יאנקעלע אויף אים זאגן. ר' יאנקעלע האט אבער געפונען אויף אים א שבת. ער האט קיינמאל ניט געהעכערט קיין דיר-הגעלט זיינע שכנים. און אויף דעם האט ר' יאנקעלע געזאגט דעם גאנצן הספד...

195

בעת ר' יאשע-בער בריסקער איז נפטר געווארן און אין אלע שטעט, בכל תפוצות ישראל, האט מען געמאכט גרויסע הספדים, האבן די מינסקער פרנסים געבעטן דעם שטאט-מגיד, ר' ישראל האראדנער, ער זאל מספיד זיין דעם בריסקער רב. האט זיך ר' ישראל אָפּגעזאָגט. ער איז ניט אינגאנצן געוונט — האט ער געזאגט — און קען קיין הספד ניט מאכן. גראד אויף מארגן איז אין מינסק געשטארבן ווענגראָוו, וואָס איז געווען מפורסם אין שטאט פאר אן אפיקורס, א מומר-להכעיס און האט געהאט צוויי קינדער משומדים. ר' ישראל איז געגאנגען צו דער לוייה און אויפן בית-עולם האט ער דעם מת מספיד געווען, ווי ס'איז געווען איינגעפירט אין מינסק, און דער שטאט-מגיד איז מחויב מספיד זיין אלע מתים.

איז געווארן א רעש אין שטאט און מהאט ר' ישראל'ן פירגעהאלטן: — סטייטש, מגיד, נעכטן, און מהאט גערארפט מספיד זיין דעם בריסקער רב, זיינט איר געווען א חולה, און היינט, מספיד זיין דעם טריפ'ניאק, זיינט איר שוין געווארן געזונט. — וואס חידושיט איר אייד? — ענטפערט ר' ישראל — זאגן א הספד אויף ווענגראוו'ן קען איר אפילו קראנקערהייט, ס'קאסט מיר קנאפ-וואס געזונט. אבער מספיד זיין אזא גרויסן גאון, ווי ר' יאשע-בער, וואס איז א שווערע אבדה פאר כלל ישראל, האב איר אפילו געזונטערהייט אויך קיין כה ניט...

196

ר' ישראל האראדנער, מינסקער שטאט-מגיד, איז אויף דער עלטער געווען בלינד און ארים. די לעצטע יארן זיינע האט ער זיך געוואלגערט אין א קליינעם בית-מדרש אין מינסק, לעבן אלטן בית-עולם. און מאסליאנסקי איז געקומען קיין מינסק, איז ער געגאנגען געוואויר ווערן ר' ישראל'ן. שמועסנדיק מיט אים האט מאסליאנסקי באדויערט זיין מצב, צו וואס ער איז געקומען אויף די עלטערע יארן. — דאס טו איר א חסד-של-אמת — שמיכלט ר' ישראל — מיט חברה פדישא. דער בית-הקברות איז דא דערביי, וועלן זיי ניט האבן קיין טרחה מיר ווייט צו טראגן...

דער סלוצקער מגיד, „משה ידבר“, איז געווען א איד א בעל-יצורה, געהאט א שיינעם הדרת פנים, געגאנגען בכבוד'יק אָנגעטאָן און אויסגעזען ווי א רב.

פארנדיק אמאל אויף דער באַן איז ער אַרײַן אין אַ וואַגאַן, און אנגעפאקטן מיט אידן. אפילו צו שטיין איז קיין אַרט ניט געווען. ווי ער איז אַרײַן, איז געוואָרן אַ געמורמל:

— אַ רב! אַ רב!

און דער עולם האָט זיך צענויפגעקוועטשט און אים געמאַכט אַ וועג. איינער, וואָס איז געזעסן, האָט זיך אויפגעהויבן און אים אָפגעגעבן זיין אַרט:

— זיצט, רבי.

דער מגיד האָט זיך געזעצט.

הויבט זיך אָן, ווי דער שטייגער ביי אידן, אַ שמועס:

— פונוואָנען פאַרט איר, רבי?

— וואוהין?

— וואו זיצט איר אויף רבנות?

— כײַן ניט קײַן רב — זאָגט ר' משה — כײַן סלוצקער מגיד.

ווי ער האָט אַ אַרויסגערעדט, גייט צו דער איד, וואָס האָט אים אָפגעגעבן זיין אַרט און זאָגט:

— זײַטשע מוחל, ר' איד, דער אַרט איז אַ פאַרנומענער.

דער מגיד האָט זיך נעכאָך געמוזט אויפהויבן און שטיין דעם גאַנצן וועג אויף די פיס...

א

אַ מטיף, וואָס האָט געהאַט אַ שם פאַר ניט קײַן ירא שמים, איז אמאל געקומען קיין בריסק, האָט ר' חיים אים ניט געלאָזן זאָגן.

איז דער מגיד געקומען צי ר' היימען מיט אַ טענה:

— סטייטש, רבי, פאַרוואָס לאָזט איר מיך ניט זאָגן? מײַנע דרשות זײַנען כּשר בתּכּלית הכּשרות, כּײַזאָג אַ פּסוק, אַ מאמר חז"ל, רײד וועגן אידישקײט.

— פאַרשטייט איר מיך — מאַכט ר' חיים — פּלײַש, וואָס איז גע- שחטן כּרײַן זכּרת, און אַ ברעקל סירכה, געטרייבערט און געזאַלצן, ווערט'ס פּונדעסטוועגן טריף, אויב ס'קאַכט זיך אין אַ טריף טעפל...

ביים עמוד

199

בעת ר' שבתי כהן, דער ש"ד, איז געווען פרנס אין ווילנע, האָט שטאַט געדאַרפט נעמען אַ חזן. האָט דער ש"ד געוואָלט מאַכן פאַר שטאַט־חזן ר' משה רבקה'ס, דעם „באר הגולה", וועלכער איז געווען אַ גרויסער למדן און אַן אַרימאָן אַן אַביון.

— סטייטש, רבי — טענה'ן די אַנדערע פרנסים — משה רבקה'ס האָט דאָך קיין קול ניט?

— על־פּידין — ענטפּערט דער ש"ד — דאַרף אַ חזן האָבן די מעלות: ער דאַרף זיין אַ למדן, אַ ירא־שמים, אַ הדרת־פנים און האָבן אַ שיין קול. ר' משה רבקה'ס האָט אַלע איבעריקע מעלות, טאָ וואָס־זשע איו, אַן ס'פעלט אים די איין מעלה פון קול? וואו וועט איר'ס קריגן אַ חזן מיט אַלע מעלות? ...

200

סלאָנים האָט געהאַט אַ שם מיט אירע חזנים. זיי האָבן זיך אָבער דאַרט לאַנג ניט געהאַלטן. ווי אַ סלאָנימער חזן איז געוואָרן מפורסם, איז געקומען אַ גרעסערע שטאַט, געגעבן אים גרעסערע שכירות און אים אַרויסגענומען.

בעת יאָשע סלאָנימער איז דאַרט אָנגעקומען פאַר אַ חזן, האָט די שטאַט שוין געוואָלט דאָס מאַל זיך באַוואַרענען, אַז מ'זאָל דעם חזן אַזוי גיך ניט אַוועקנעמען. האָט'ן גערופן אַן אסיפה און ס'איז גע' בליבן, אַז דער חזן זאָל חתמ'נען אַ כתב, וואָס זאָל אים בינדן צו בלייבן אין סלאָנים פאַר אַ משך פון יאָרן. זיינען די פרנסים געקומען צום רב, ר' אייזל הריף, זיך שוואַרע־צה־זיין מיט אים, ווי זאָל'ן דעם כתב שרייבן, אַז מ'זאָל זיין באַוואַרנט מיטן נייעם חזן.

— כּוועל אייך — זאָגט ר' אייזל — דערצייל'ן אַ מעשה:

אין אַ שטעטל האָט'ן געמאַכט אַ נייעם בית־עולם. ווי דער שטייגער, וויל קיינער ניט ליגן דער ערשטער אויף אַ בית־עולם. האָט חברה קדישאַ געלאָזט מכריז ומודיע זיין, אַז דעם ערשטן מת, מיט וועמען מ'וועט מחנך זיין דעם נייעם בית־עולם, וועט'ן מקבר זיין אַן אַ פּרוטה און די יורשים וועלן נאָך קריגן צוגעצאָלט הונדערט גילדן. ס'איז אָבער אַוועק אַ שטיק צייט — און דער נייער בית־עולם איז ניט נתחנך געוואָרן. ווער ס'איז געשטאַרבן האָט געלאָזן בצואה, אַז מ'זאָל אים, למען־השם, לייגן אויפן אַלטן בית־עולם און ניט אויפן נייעם.

ביים עמוד

איז שטעמל איז געווען א איד אן אַרימאָן, אַ פּריילאַכער קבצן. איז געקומען פאַר פּסח — האָט ער ניט געהאַט אויף יום־טובּ. האָט ס'ווייב אים אַנגעהויבן יאָרן:

— וואָס וועט זיין? ס'איז שוין ערב פּסח און אין שטוב איז נאָך ניטאָ קיין סימן פון קיין יום־טובּ.

— כּיהאַב אַן עצה — זאָגט ער — דו זאָלסט מיך נאָר פּאַלגן און טאָן וואָס איד הייס דיר. איד וועל מיך מאַכן געשטאַרבן און דו גיי אַוועק צו חברה קדישאַ און זאָג, אַז כּיהאַב פאַרן טויט מסכים געווען צו ליגן אויפן נייעם בית־עולם, וועסטו קריגן די הונדערט גילדן, וועלן מיר האָבן אַ שיינעם פּסח.

הכלל, ס'ווייב האָט אַזוי געטאָן.

זי האָט אים אויסגעבעט אויף דר'ערד, אויף אַ פּאַר שטרוי, צונען־דעקט מיט אַ ליילאַך, געשטעלט ליכט צוקאַפּנס און אַ פּאַרוויינטע איז זי אַוועק צום גבאי פון חברה קדישאַ.

דער גבאי האָט זיך דערפּרייט, איר תּיכּף אויסגעצאָלט די הונדערט גילדן און געשוקט די שמשים מיט די מתעסקים טאָן דעם מת זיין רעכט. קיין גרויסע לוויה האָט דער אַרימאָן, כּדרך הטבע, ניט געהאַט. אין שטעמל זיינען נאָך נאַכגעגאַנגען אַ פּאַר מענטשן. אונטערן עירוב זיינען געבליבן בלויז די צוויי שמשים מיט דער עגלָה.

פּאַרבייפּאַרנדיק אַ שיינק, האָבן די שמשים געלאָזט שטיין די עגלָה און אריין איז שיינק, טאָן אַ טרונק בראַנפּן, ווי שמשים זיינען געוואוינט. דער „מת“ האָט אַפּגעוואַרט די מינוט און ווי די שמשים זיינען אַריין איז שיינק, איז ער אַרויס פון דער עגלָה און אַנטלאָפּן אַהיים.

די שמשים גייען אַרויס פון שיינק, אַביסל מבוסמדיק, ווייסן פון קיין זאך ניט, זעצן זיך אויף דער עגלָה און פאַרן אַוועק צום נייעם בית־עולם.

זיי קומען אויפן בית־עולם, נעמען אַראָפּ דעם אַרון — אַ חורבן! דער אַרון איז ליידיק. ניטאָ דער מת.

די שמשים ווערן תּיכּף אויסגעניכטערט און מאַכן אַפּ צווישן זיך פּאַרשיטן דעם קבר אַ ליידיקן און האַלטן די זאך בסוד.

דעם אייגענעם טאָג האָט דער „מת“ איינגעקויפט מצה און פּיש און פּלייש און וויין און גאַנץ שטעמל האָט געקלונגען מיטן שפיצל, וואָס ער האָט אַפּגעטאָן דער חברה קדישאַ.

אַ צייט שפּעטער איז אַן אַנדער אַרימאָן אין שטעמל געשטאַרבן. די לוויה איז אויך געווען אַ קליינע און די שמשים זיינען געבליבן אַליין מיט דער עגלָה. פּאַרבייפּאַרנדיק דעם שיינק ווילן זיי אַריינגיין נעמען אַ טרונק בראַנפּן.

די וועלט דערציילט

— איצט — זאגט איינער צום אנדערן — וועלן מיר זיך שוין באַ ווארענען. דער מת וועט שוין פון אונז ניט אנטלויפן.
און זיי נעמען ארויס אַ גראַבן שטריק און הויבן אָן אַרומבינדן די עגלה.

שטייט איינער, אַ קלוגער, פון דער זייט און לאַכט :
— שוטים שבעולם, יענעם, דעם לעבעדיקן, האָט איר געדאַרפט בינדן, ער זאל ניט אַנטלויפן. דער איז אַן אמתיער מת, אַ ברמינג, אים דאַרפט איר ניט בינדן, ער וועט פון אייך ממילא ניט אַנטלויפן.
איר פאַרשטייט — פירט אויס ר' אייזל צו די פרנסים — יענעם חזן האָט איר געדאַרפט בינדן מיט אַ כתב, ער זאל פון סלאָנים ניט אַוועק. דעם חזן דאַרפט איר ניט בינדן, ער וועט פון סלאָנים ניט אַוועקגיין — קיינער וועט אים ניט אויסכאַפן....

✽

201

אַ חזן איז אַמאל געקומען צו פראַפעסאָר פרידמאַן, בודאַפעשטער חזן, ער זאל אים אויסבאַרגן אַ משורר פון כאַר זיינעם, מחמת ער גרייט זיך צו דאַוונען שבת אין אַ נייע קהלה און ס'פעלט אים אויס אַ משורר.
— לאַמיר הערן — זאָגט פרידמאַן — אייער שטים, וועל איך וויסן וואָסער משורר אייך צו געבן.

דער חזן לאַזט זיך ניט בעטן און ווייזט וואָס ער קען. פרידמאַן הערט — אַ פוסטע כלי, ניט קיין קול, ניט קיין נגינה.
— ווי כּיצע — זאָגט פרידמאַן — פעלט אייך אויס ניט קיין משורר נאָר אַ חזן — און קיין חזן האָב איך ניט....

✽

202

אַ חזן איז אַמאל געקומען צו פראַפעסאָר פרידמאַן און זיך געקלאָגט, אַז ער האָט פאַרלאָרן דעם קול זיינעם און מוז אַצינד אַנקומען צו לייטן. נעמט אַרויס פרידמאַן אַ רייניש און ניט אים.
קנייטשט זיך יענער. אַזאַ קליינע נדבה.

— פאַרשטייט איר — זאָגט אים פרידמאַן — כּי האָב צוויי רייניש אין קעשענע. איינעם האָב איך אייך געגעבן, איר האָט פאַרלאָרן, נעבאָד, אייער שטים; דעם צווייטן האַלט איך פאַר דעם וואָס וועט זי געפינען....

✽

203

צלאַל אַדעסער, דער חזן מפורסם, איז געווען אַ גרויסער חשוב ביים סאָווראַנער צדיק. ער פּלעגט דאַוונען אין סאָווראַנער הויף און דער רבי האָט אים זייער שטאַרק מקרב געווען.

ביים עמוד

איינמאל איז עפעס צאל נכשל געווארן אין אן עבירה, רחמנא ליצלן.
אז דער סאוראנער איז דערפון געוואויר געווארן, האָט ער צאל'ן מעביר
געווען פון חונות.
אז צאל איז צו אים געקומען, האָט אים דער סאוראנער געזאָגט:
— אי, צאל, צאל, איך הויב ד'ך און דו לייגסט זיך...

204

צאל אָרעסער איז געווען אַ גרויסער פּקה און אַ וויצלונג.
איינמאל פרעגט אים אַ יונגערמאַן:
— זאָגט מיר, חזן, וואָס איז דער שכל, וואָס בעת איר זינגט, האָלט
איר דעם פינגער אונטער דער געמבע.
— אזוי? — חידושים זיך כלומר'שט צאל — ווילסט טאַקע וויסן?
הער אַ מעשה. פּופציק יאָר האָלט איך דעם פינגער אונטער דער געמבע —
און ווייס ניט פאַר וואָס, און דו, אַ יונגער שנעק, וויל'ס וויסן אין איין
רגע...

205

בעת מיהאט געבויט די גרויסע שול אין אָרעס, איז שוין צאל גע-
ווען אַ זקן. אַז די שול איז פאַרטיק געווארן, איז דער עולם זי געגאַנגען
זען אויף חידושים. ס'איז געווען אַ בנין נפלא, האָט אָפּגעקאַסט דריי-
הונדערט-טויזנט רובל.
אַ צאל איז געקומען אין דער נייער שול, האָט ער זיך אַוועקגע-
שטעלט און געזאָגט:
— שול, שול! וואָס קומט מיר אַרויס פון דעם, וואָס דו ביזט יונג
און שוין, אַז איך בין אַלט און פאַר'חושב'ט. ליבערשט וואָלט איך געווען
יונג און שוין און דו אַלט און פאַר'חושב'ט...

206

אויף דער עלטער, בעת צאל האָט אָנגעוואוירן דעם קול און ניט
געהאַט קיין ציין, האָט'ן אים מעביר געווען פון חונות. פלעגט ער דאַוונען
ימים נוראים אין קליינע שולכלאך.
איינמאל האָבן אים געוואָלט נעמען אויף ימים-נוראים צוויי שולכלאך,
איינע פון די „ליוועראַנטן“ (פּערד'הענדל'ער), די אַנדערע — פון די קצבים.
איז צאל געגאַנגען צו די קצבים.
— פאַרוואָס, חזן — פרעגט'ן אים — זיינט איר געגאַנגען צו די קצבים
און ניט צו די ליוועראַנטן?

די וועלט דערציילט

— פארשטייט איר מיד — ענטפערט צלאל — ליוועראנטן קוקן זייער סחורה אין די ציין, האב איר מורא געהאט, זיי וועלן מיד בראקירן. קצבים קוקן זייער סחורה אין הינטן. דא, בין איר זיכער, אז איר וועל ביי זיי אויסנעמען...

207

ניסן בלומענטאל, דער אדעסער חזן, איז געווען אן אלטמאדישער איד און האט ניט געהאלטן פון די נייע שול-מנהגים, אפילו ווען ער איז שוין געווען חזן אין דער „בראדער שול“. די גבאים פון שול איז אָנגע-קומען זייער שווער צו פועל'ן ביי בלומענטאל, ער זאל אַנטאָן דעם שוואַרצן חזנים-בגד מיט דער הויכער יאַרמעלקע. נאָר מער פאַר אַלץ האָט ער פיינט געהאַט דעם טיטל „אַבערקאַנטאַר“. אין אַדעם האָט אים קיינער ניט געטאַרט רופן „אַבערקאַנטאַר“. אַדער: דער בלומענטאַל, אַדער נאָר פשוט: ר' ניסן.

איינמאל האט ער זיך געטראפן מיט זולצערין. האט אים יענער גערופן: „הער אַבערקאַנטאַר“. איז בלומענטאַל שטאַרק אין כעס גע-ווארן.

— שעמט איר אייד — פרעגט אים זולצער — מיט אייער אומנות?
— ביזוועל אייד — ענטפערט אים בלומענטאַל — דערציילן אַ מעשה:
איז אַדעם איז געווען אַ באַוואוסטער גנב, נאַטקע גנב, האָט ער געהייסן. נאַטקע האָט געהאַט אַ שם פאַר אַ קינסטלער אין זיין פאַך. ער פלעגט אַפמאַן די גרעסטע גנבות און מיט אַזעלכע שפּיצלאַך, אַז מענטשן האבן זיך פאַרן קאַפּ גענומען. פון כאַפּן אים איז געווען אַפּגע-רעט. פלעגט נאַטקע גנב זיך קלאַגן:

— וואס טויג מיר מיין טאַלאַנט, אַז כּיבין אין אַ שלעכטע חברה. אַ ליאַדע קעשעניק, וואס גנביעט דריי גראַשן, רופט זיך אויך גנב...

208

ניסי בעלזער האט געשמט פאר איינעם פון די גרעסטע חזנים אין דור. אַליין האָט ער קיין קול ניט געהאַט, געווען הייזעריק ווי די וואַנט. ער איז אַבער געווען אַ גרויסער מחדש אין נגינה און געהאַט זייער אַ שאַרף געהער. אין דעם איז געלעגן זיין כח. ער פלעגט אַליין מחבר זיין נגונים און זיי איינזינגען מיט זיינע משוררים. דערפאַר האָט ער תמיד אויסגעהאַלטן אַ גרויסע קאַפעליע פון די בעסטע מנגנים.
ניסי איז געווען אַ גרויסער חשוב אין טאַלנער הויף, ר' דוד'לס אַ מקורב. אַלע יאָר פלעגט ער אַראַפּקומען קיין טאַלנע מיט זיינע משוררים, דאוונען אין קלויז און זינגען ביים טיש. ר' דוד'לען איז זיין זינגען געווען לרצון און ער האָט אים אַרויסגעוויזן גרויס התקרות.

ביים עמוד

איינמאל, ראשיהשנה נאך מוסף, בעת ניסי האט געהאט אפגעזונגען מיט די משוררים מלכיות, זכרונות, שופרות— זאגט צו אים ר' דודל: — זאג מיר, ניסי, וויפיל קאסט דיר דיין קאפעליע א יאָר? — צוועלף הונדערט רובל— זאגט ניסי. — ביזט א קמצו, ניסי— שמייכלט ר' דודל— ווען דו לאָזט זיך יאָסטן נאך דריי הונדערט רובל, האַסטו שוין געקענט האָבן אַ חזן אויך צו דער קאפעליע...

209

ר' ישראל יפה, קאלישער חזן, איז געווען אַ למדן מופלג און דערצו נאך אַ חכם עתיק. ווי דער שטייגער איז געווען אין יענע יאָרן, פלעגט ער פון צייט צו צייט אַרויספאַרן מיט די משוררים זיינע אויף דער מדינה. איינמאל איז אים אויסגעקומען צו האַלטן שבת אין וועג, ווייט פון אַ אידישן ישוב. ס'איז געווען ווינטער צייט. דער טאָג איז קליין, דער וועג איז שלעכט און דאָ איז פרייטאָג, ער וועט שוין צו אַ שטעטל ניט באַווייזן. איז ער פאַרפאַרן אין נאַענטן דאָרף, וואו ס'האָט געוואוינט אַ אידישער קרעטשמער, און געבעטן דעם קרעטשמער, ער זאָל אים לאָזן האַלטן שבת. דער קרעטשמער, אַ פאַרגרעכטער ישובניק, האָט אים גע- הייסן ווייטער. — כ'מיון, חלילה, ניט אומזיסט— זאָגט אים ר' ישראל— כ'זועל באַ- צאלן פאַר זיך מיט די משוררים וויפיל איר וועט פאַרלאָנגען. דער קרעטשמער האַלט זיך אַבער ביי זיינס. ער וויל ניט האָבן קיין חזנים מיט קיין משוררים. — סטייטש— בעט זיך ר' ישראל— איר זעט דאָך, אַז ס'איז שוין ערב שבת. דער טאָג איז היינט אַ שעה, דער וועג איז אַזוי שלעכט, וואו וועל איר שוין דערפאַרן? קומט דאָך מיר אויס צו האַלטן שבת אין מיטן וועג, אַדער, חלילה, נאָר מחלל־שבת־זיין. ווערט דער קרעטשמער אַ ביסל ווייכער און זאָגט אים: — אַז אַנדער שבת וואַלט איר אייך גענומען צו זיך מיט כבוד. היינט טיקו שבת קען איר ניט. — וואָסי? — פרעגט ר' ישראל. — כ'בין זייער פאַראומערט— ענטפערט דער קרעטשמער— דער קאָפּ ווערט מיר צעבראָכן אויף טויזנט שטיק און דאָ וועט איר נאָך קומען מיט אייער זינגאַכץ. — האַט עפעס, חלילה— פרעגט ווייטער ר' ישראל— ביי אייך פאַ- סירט?

די וועלט דערציילט

— כ'דארף באצאלן דעם פריץ טויזנט גילדן— קלאַגט זיך דער קרעטשמער— און כ'האב סיגעלט ניט.
— דאס גאר? — שמייכלט ר' ישראל— כ'האב פאר אייך אן עצה. פארלאזט זיך אויף מיר.
ווי דער קרעטשמער האט'ס דערהערט, איז ער געווארן אן אנדער מענטש. ער האט תיבה אריינגענומען ר' ישראל'ן מיט אלע משוררים, זיי אפגעגעבן די בעסטע חדרים זיינע, און זיי אליין באדינט. א גאנץ שבת האט ער זיי געגעבן עסן פון ס'שענסטע און ס'בעסטע, זיי געבעטן זינגען און אנגעקוואלן פון דער זיסער נגינה.
נאך שבת, בעת ר' ישראל מיט די משוררים האבן זיך אנגעהויבן קלייבן אין וועג אריין, איז דער קרעטשמער צוגעגאנגען און געפרעגט:
— נו, חזן, וואס איז אייער עצה?
— מיין עצה איז אזוי— מאַכט ר' ישראל אַ כלומר'שט ערנסט פנים— נעמט טויזנט פוד וואַקס און פירט אַוועק קיין קאַליש. וואַקס איז דאַרט איצט זייער חרף, וועט איר פאַרדינען טויזנט גילדן און האָבן פאַרו פריץ.
— וואו— פּרעגט דער קרעטשמער בתמימות— זאָל איך נעמען וואַקס? און נאָך טויזנט פוד?
— אזוי? — חידוש'ט זיך כלומר'שט ר' ישראל— איר האָט מיר גע- זאָגט, אַז קיין געלט האָט איר ניט, האָב איך געמיינט, אַז וואַקס האָט איר יא. האָב איך פאַר אייך אַן עצה. אַז איר האָט קיין וואַקס אויך ניט— וואַס קען איך טאָן?
א

210

אין כערסאן זיינען געווען צוויי חזנים, פּיני מינקאָוסקי און האַל- פּערן. מינקאָוסקי איז געווען אַ פאַרצייטיקער איד, אַ למדן, אַ חסיד און זיין כח איז געלעגן אין שטייגער, אינם אידישן גוסט. ער האָט זיך אַבער געפלייסט צו דאַוונען ווי די נייע קאַר-חזנים. האַלפּערן ווידער איז געווען פון די נייע חזנים, האָט ער זיך געפלייסט צו דאַוונען וואַס אידישער.

האָט דער נביר פון שטאַט, ר' זלמן ראָזענטאַל, אויף זיי געזאָגט:
— מיר האָבן צוויי חזנים, ביידע ווילן און קענען ניט. האַלפּערן וויל זיין אַ איד און קען ניט; מינקאָוסקי וויל זיין אַ גוי און קען ניט...
נ

תורה און עבודה

אין די געצעלטן פון תורה

211

דער ווילנער גאון איז כמעט ניט ארויסגעגאנגען מפתח ביתו. איז תמיד געזעסן ביי זיך אין חדר, די פענסטער פארמאכט אויף די לאַדן אפילו בייטאג און פאר א ליכט עוסק געווען יום ולילה אין תורה און אין עבודה.

איינמאל איז צום גאון געקומען צו גאסט א שוועסטער זיינע, וואס האט אים כמה יארן ניט געהאט געזען. זי האט קוים גע'פועלט' מיזאל זי צולאזן צום ברודער.

אז זי איז אריין צו אים אין חדר, האט דער גאון זיך אומגעקערט צו איר מיטן פנים, אפירגעהויבן דעם טלית פון קאפ און געזאגט:
— אויף יענער וועלט וועלן מיר האבן גענוג צייט צו זען זיך. דאָ דארף איד האבן די צייט אויף לערנען...

✽

212

ר' חיים וואלאזשינער, דעם ווילנער גאונים תלמיד מובהק, האט אמאל געבעטן דעם גאון ער זאל מיט אים לערנען תורה.
— וואלסטו מיר געבעטן — זאגט אים דער גאון — כּיזאל מיט דיר לערנען איינע פון די חכמות, דקדוק צי חשבון, וואלט איד מסכים געווען. אבער תורה, וואס איטלאכער דארף אנגרייטן פאר זיך אויף יענער וועלט, קען איד מיט דיר ניט לערנען. תורה דאף איד פאר זיך א לייַן האבן.

✽

213

ר' חיים וואלאזשינער האט געהאט א ווערטל:
אמאל דארף מען לערנען איין בלאט גמרא צען שעה, און אמאל דארפ'ן לערנען צען בלאט גמרא אין איין שעה.

✽

214

ר' חיים וואלאזשינער האט תמיד עוסק געווען אין תורה, און האט קיינמאל ניט מבטל געווען אפילו א רגע, ממש „לא פסק פומיה מגירסא“, סימול ניט פארמאכט. האט ער ניט געהאט קיין יכולת צו לערנען אינ-

אין די געצעלמן פון תורה

ווייניק, האט ער געלערנט אויסנווייניק. אפילו בעת ענטפערן מענטשן, האט ער ניט מפסיק געווען פון לערנען. זיין דרך איז געווען, אויסהערן וועגן וואס מאיז געקומען צו אים, ניט אויפהערנדיק צו שאקלען מיט די ליפן, זאגן זיין תשובה, געבן א קלוגע עצה — און ווייטער שאקלען מיט די ליפן.

— רבי — האט'ן אים אמאל געפרעגט — ווי באווייזט איר אויסצוהערן מענטשן, זיך אריינטראכטן אין כמה ענינים און לערנען בעת מעשה? — ס'א קלייניקייט — שמייכלט ר' חיים — כמעט איטלאכער איר בא-ווייזט'ס אין דאוונען: ס'מויל דאוונט און דער קאפ טראכט עפעס אנדערש...

215

ר' חיים וואלאזשינער איז, כידוע, געווען דער מיסד און דער מנהל פון וואלאזשינער ישיבה. די הוצאות זיינען שוין דעמאלט געווען גרויסע, איז תמיד געווען א דוחק אין געלט.

איינמאל, בעת דער רוסיש-פראנצויזישער קריג, איז געקומען צו ר' חיים וואלאזשינער א איר און אים געבעטן, ער זאל נעמען ביי אים בתורת פקדון אכטהונדערט רובל. אליין איז ער — דערציילט דער איד — א פרעמדער, פון גאנץ ווייט, קויפט דא אויף פראוויאנט צוצושטעלן צום קריג. וויל ער איצט פארן אהיים, האט ער מורא צו פירן מיט זיך געלט אין אזא סכנותדיקער צייט. לכן, זאל ר' חיים אים טאן א טובה און האלטן ס'געלט ביז וואנען ער וועט קומען צוריק. ר' חיים מעג דערווייל נוצן ס'געלט פאר דער ישיבה.

ר' חיים האט צוגענומען ס'געלט און פארטאן פאר דער ישיבה. ס'גייעט אוועק א יאר, צוויי יאר, שוין באלד דריי יאר — דער איד קומט ניט נאכן געלט. ערשט נאך דריי יאר איז ער געקומען. גייעט ער אריין צום גבאי פון ישיבה, דערציילט אים ווער ער איז, אז ער איז געקומען נאך זיין געלט. איז דער גבאי אריין צום ר' חיימען און אים מודיע געווען, אז יענער איד, וואס האט מיט דריי יאר צוריק געגעבן א פקדון אכטהונדערט רובל איז אין יענע יארן געווען א גרויסע מטבע און אכטהונדערט רובל איז אין יענע יארן געווען א גרויסע מטבע און דא איז אין דער קאסע פון דער ישיבה קיין פרוטה ניטא. פון ליען — איז אפגערעדט. גאנץ וואלאזשינער האט ניט אזוי פיל געלט אין מזומן. ר' חיים האט לאנג ניט געקלערט און געענטפערט:

— גיי זאג אים, אז מארגן פאר מנחה וועט ער קריגן זיין געלט. ר' איצעלע, ר' חיימים זון, וואס איז נאך דעמאלט געווען א יונגער מאן, האט זיך געהיירושט: וואו וועט'ן נעמען אזא סכום אין אזא קור-

די וועלט דערציילט

צער צייט? ער האט אבער גארניט גערעדט. געווארט, זען וואס וועט זיין. א גאנצן טאג האט ר' חיים ניט משנה געווען פון זיין סדר: זיך עוסק געווען אין תורה, אין עבודה, אין ישיבה-ענינים און גארניט גערעדט וועגן שאפן געלט. מארגן— ווייטער ס'אינגענע: ר' חיים האט געדאוונט, געזאגט דעם שיעור אין ישיבה, ווי אלע טאג, אן א סימן דאגה. ר' איצעלע האט זיך ניט געקענט אפ'חידושן.

בייטאג איז צו ר' חיימען געקומען דער פריץ פון שטעטל מיט א בקשה: ער האט טויזנט רובל אין אסיגנאציעס (פאפיר-געלט) וויל ער זיי אויסבייטן אגיה גאלד. און היות צום רב קומט דאך אריין געלט פון גאר דער וועלט, על-זאך דער רב נעמען ביי אים די טויזנט רובל און אים אויסצאלן ביסלאַכווייז אין גאלד.

א ווילע שפעטער האט ר' חיים אפגעגעבן דעם אידן זיינע אכט-הונדערט רובל און אים געבענטשט פאר דער טובה, וואס ער האט געטאן דער ישיבה מיט זיין געלט.

✽

216

ר' חיים וואלאזשינער האט אויף דער עלטער איבערגעגעבן דעם שיעור זאגן אין דער ישיבה זיין זון, ר' איצעלען. ר' חיים פלעגט פון צייט צו צייט זיך אריינכאפן אין דער ישיבה, זיך שטעלן הינטערן אויוון, קיינער זאל אים ניט זען און צוהערן ווי ר' איצעלע זאגט דעם שיעור.

איינמאל, בעתן שיעור, הערט ער ווי ר' איצעלע פרעגט זיינע א קשיא: דער טאטע, זאל געזונט זיין, פרעגט דא אזוי און אזוי— און זאגט די קשיא בקיצור. דערנאך הויבט ער אן זאגן א תירוץ, אן איי-גענעם, מיט גרויס הסברה און אריכות, בריינגט כמה ראיות— א גאנצער חילוק, ווי ר' איצעלע האט געקענט.

אז דער שיעור איז געווען צו-ענד, גייט ר' חיים אפיר פון הינטערן אויוון, גייט צו צום טיש און זאגט:

— כיועל אייד, קינדערלאך, דערציילן א מעשה:

בעת כ'בין געפארן קלייבן געלט פאר דער ישיבה, בין איך אמאל, ערבישבת, געקומען אין א קרעטשים. און היות ס'איז געווען ווינטער, דער טאג איז קליין, בין איד שוין ווייטער ניט געפארן און געבליבן אין קרעטשים שבת האלטן.

פאר ליכטבענטשן זע איך, ווי די קרעטשמערקע נעמט צוואגן די קינדער, צוויי מיידעלאך, לכבוד שבת. איז איין מיידעלע האט זי אויס-געצוואגן אין א מינוט, א וואש, א קאס, און פארטיק. ס'אנדערע מיידעלע האט זי געוואשן, געזיפט און געצוואגן, געקאמט לאנג, זיך שטארק אפ-

אין די געצעלמן פון תורה

גענעבן מיט איר. וואס־זשע איז, לויט אייער חות־דעת, געווען דער חילוק צווישן ביידע קינדער?

— דו מיינסט, טאטע— פארכאפט תיבה ר' איצעלע— אז איין קינד איז געווען אז אייגנס און ס'צווייטע איז געווען א שטיפקינד? נין, ביידע קינדער זיינען געווען אייגענע און ביידע גלייך ליב און טייער. נאר איין קינד איז געווען א ריינס, א ציכטיקס, האט'ס די מאמע לאנג ניט געדארפט צוואגן. איין וואש— און ס'איז שוין ריין געווען. ס'איז דערע קינד איז געווען פארשמוצט, פארבלאטיקט, האט'ס די מאמע לאנג געדארפט וואשן און צוואגן, ביז ס'איז ריין געווארן...

✽

217.

בעת דער „שאנת אריה“ איז געווען רב אין וואלאזשין האט ער אמאל געזאגט אין בית־מדרש א שארפן חילוק, ווי א „שאנת אריה“. דער עולם, אפילו לומדים, האט פארלארן דעם פאָדיום און ניט געקענט נאָכהאלטן. נאָד דער דרשה זאגט דער „שאנת אריה“ צום עולם:

— איר ווייסט, רבותי, איר זיינט גרעסער ווי מלאכים.

— ס'הייסט?— חידושין זיי זיך.

— פשוט— שמיכלט דער „שאנת אריה“— מלאכים האָבן קעלבערנע

פֿיס און איר האָט קעלבערנע קעפּ...

✽

218

בעת דער „שאנת־אריה“ איז אנגעקומען קיין מעץ, האט ער, ווי דער שטייגער, געזאגט אין שול א דרוש. זיינען געקומען אלע לומדים פון שטאט אים הערן. פארשטייט זיך, אז ער האט געזאגט א שארפן פלפול, אויפן „שאנת אריה“ס דרד. אין מיטן דרשה האט אים איינער פון עולם, ניט קיין עס־הארץ מסתמא, געפרעגט א קשיא.

דער „שאנת אריה“ איז בטבע געווען א היציקער. נעמט ער אראפ א פאנטאפל פון פום און ווארפט יענעם אין קאפ.

בויגט זיך יענער איין, הויבט אויף דעם פאנטאפל און ניט אים א קוש...

✽

219

צום „שאנת אריה“ איז אמאל געקומען א בחור אנהויב ווינטער־זמן, ער זאל אים אריינעמען אין דער ישיבה זיינער. דער „שאנת אריה“ פאר הערט אים— א פוסטע כלי.

— וואו— פרעגט אים דער „שאנת אריה“— האסטו דעם זומער גע-

געסן?

די וועלט דערציילט

— ס'הייסט? — קוקט אים אן דער בחור — דער רבי מיינט אודאי, וואו האב איד דעם זומער געלערנט?
— ניין — ענטפערט דער „שאנת אריה“ — אז דו האסט דעם זומער געגעסן בין איד זיכער, צי דו האסט דעם זומער געלערנט איז ביי מיר א גרויסער ספק...

✽

220

ר' מענדל וויטעבסקער האט אינגלוייז געלערנט ביים מעזעריטשער מגיד. ער איז געווען א וואויל לערנער און א מתמיד.
איינמאל, שבת נאכן עסן, האט דער מגיד געזען, ווי ער גייט ארום איבער דער שטוב, ס'היטל אויף א זייט און איז ביי זיך האָפּערדיק.
— מענדל — פרעגט אים דער מגיד — וויפיל בלאַט גמרא האָסטו היינט געלערנט?
— זעקס — ענטפערט ס'אינגל.
— אוואו! — זאגט דער מגיד — אז פון זעקס בלאַט גמרא איז שוין ס'היטל אויף א זייט, טאָ וויפיל בלאַט גמרא דארפ'ן נאָך לערנען, אז מיזאל אינגאנצן אויסטאן ס'היטל? ...

✽

221

מ'האט אמאל געפרעגט ר' לוייצחק באַרדיטשעווער:
— פארוואס הויבן זיך אז אלע מסכתות פון ש"ס פון דף ב' און ניט פון דף א'?
— כרי — האט ר' לוייצחק געענטפערט — א מענטש זאל וויסן, אז ער האט נאך קיינמאל ניט אנגעהויבן...

✽

222

בעת משה מענדלסאן איז געוואָרן מפורסם פאר א גרויסן געלערנטן און פילוסוף, האבן די געלערנטע פון דער בערלינער אַקאַדעמיע אים אויסגעקליבן פאר א חבר אין דער אַקאַדעמיע. דער טייטשישער קיסר, פרידריך דער גרויסער, האט אָבער ניט מסכים געווען און אויסגעמעקט מענדלסאנים נאמען פון דער רשימה.
אז מענדלסאן איז דערפון געוואויר געוואָרן, האט ער געזאָגט מיט א שמייכל:

— מיר איז ליבער, אז די געלערנטע האָבן מיך אויסגעקליבן און דער קיסר האט ניט מסכים געווען, איידער דער קיסר זאל מיך אויסקלייבן און די געלערנטע זאלן ניט מסכים זיין...

223

ר' דוד דייטש, דער „אוהל דוד“, איז אמאל געקומען געוואויר ווערן ר' משה סופר, דעם „חתם סופר“. האט'ן ר' משה געווין זיין גרויסע ישיבה, וואו הונדערטער בהורים זיינען געזעסן און געלערנט בהתמדה. צום דאוונען האבן אלע אנגעטאן טליתים און געדאוונט מיט גרויס כונה.

— ווי געפעלט אייד — פרעגט אים ר' משה — מיין ישיבה?
 — כבודו — ענטפערט אים ר' דוד — קוקט אויף זייערע טליתים. איך קוק אבער אויף זייערע העמדער...

✽

224

ר' מרדכי בענעט האט געפירט א גרויסע ישיבה אין ניקלשבורג. די ישיבה-בחורים פלעגן עסן „פלעטן“, ווי דער מנהג איז געווען אין יענע יארן.

איינמאל, א סוכות, האט ער ניט געהאט גענוג „פלעטן“ אויף יום-טוב פאר די ישיבה-בחורים. האט ער געשיקט רופן צו זיך די טובי העיר.
 — דא — ווייזט זיי ר' מרדכי — האב איך צען ר"ט, וואס כיהאב נעכטן געקראגן פאר א „מורנו“. כיגבים אוועק פאר מיינע בחורים. און כביין אייד מודיע, אז כוועל געבן איטלאך איינעם א „מורנו“, אבי כזאל קענען אויפהאלטן די ישיבה מיינע.

ווי די טובי העיר האבן סידערהערט, איז תיכף געווארן געלט פאר דער ישיבה.

✽

225

דער „חתם-סופר“ האט געהאט א ווערטל:
 — קיין חידוש ניט, וואס משה רבנו איז געווען משה רבנו. ווען איך וואלט געהאט אזא רבין, ווי ער האט געהאט, וואלט איך אויך אזוי געווען. אי, פארוואס האב איך טאקע ניט אזא רבין? מחמת כביין ניט משה רבנו...

✽

226

ר' עקיבא אייגער איז אמאל געקומען קיין ווארשע געוואויר ווערן זיין זון, ר' שלמה אייגער. אזוי ווי ער איז געווען צופיל אריינגעטאן אין לערנען און ס'האט אים געשאט צום געזונט, האט דער זון געוואלט אים פארנעמען אביסל מיט וועלטלאכע ענינים, ער זאל זיך אפרוען פון לערנען. האט ער אים גענומען זען דעם ווארשעווער מוזיי.

קומענדיק אהין האט זיי דער שומר זייער שיין אויפגענומען און געגעבן ר' עקיבא אייגער'ן א שטול צום זיצן. האט זיך ר' עקיבא אייגער

די וועלט דערציילט

געועזט און תיכף זיך פארטראכט אין לערנען, ווי זיין טבע איז געווען.
אז ער איז אזוי אפגעזעסן א היפשע וויילע, כאפט ער זיך אויף און
פרעגט דעם זון:

— פארוואס בריינגט'ן ניט ס'קינד? ...
ער האט פארגעסן וואו ער איז. געמיינט, אז ער איז סנדק און
זיצט אויפן „כסא של אליהו“.

✽

227.

ר' ברוד קאסעווער איז אמאל אריין אין בית-מדרש. זעט ער ווי
יונגעלייט זיינען זיך מפלפל אין לערנען און איטלאכער וויל ארויסווייזן
זיין לומדות, אז ער קען מער פארן אנדערן.
— אווא! — מאכט ר' ברוד — א פולער בית-מדרש מיט תורה.

ווערן די יונגעלייט האמערדיק. ר' ברוד האלט פון זיי.
— פארשטייט איר מיד — זאגט זיי ר' ברוד — אז מ'לערנט לשמה,
אמת'דיק, גייט די תורה ארויף אויבן, פאר כביכול, איז דער בית-מדרש
א ליידיקער. אבער אז מ'לערנט ניט לשמה, נאך זיך ארויסצעווייזן,
בלייבט די תורה אונטן, איז א פולער בית-מדרש מיט תורה...

✽

228

ר' שלום בעלזער האט אין דער יוגנט, בעת ער האט געלערנט אין
בית-מדרש, גערויכערט.

איינמאל האט ער געזען, ווי איינער פון די בית-מדרש בחורים האט
זיך געקליבן צו רויכערן, האט אויסגערייניקט די פייה, אָנגעשטאָפט טיטון,
פארויכערט. ביני לביני האט ר' שלום אפגעלערנט א גאנצע בלאט גמרא.
האט ער אוועקגעלייגט זיין פייה און געזאגט:

— אז דאס כלי קען מבטל זיין פון א בלאט גמרא, וועט'ס מער אין
מיין מויל ניט קומען.

און פון דעמאלט אז האט ער קיינמאל ניט גערויכערט.

✽

229

ר' ברוד לייפניקער, ר' חיים צאנזער'ס שווער, האט אמאל געזאגט
זייער א שארפן פלפול, ווערליק אזא גאון ווי ר' ברוד האט געקענט און
האט אויסגעפירט:

— ס'איז זייער, זייער דין, דק מן הרק.

— יא — שמייכלט ר' חיים — ס'איז אזוי דין, אז מ'זאל עס נאך איין
מאל איבערזאגן, וועט פון דעם גארניט בלייבן...

ר' חיים צאנזער אין, כידוע, געווען א קרומער. דער שווער זיינער, ר' ברוד לייפניקער, האט שטארק געהאלטן פון אים און זייער ליב געהאט, מחמת ער איז געווען א צדיק און א גאון.

האט ר' ברוד געהאט א ווערטל:

— כ'חאב אן איידים מיט א קרומען פוס, אבער מיט א גלייכן קאפ...

✽

אין בראד איז געווען א דיין, ר' יהושע לאשטשעווער. איידער ער איז געווארן דיין, איז ער כמה שנים געזעסן אין קלויז און געלערנט. מ'האט אים גערופן ר' יהושע קלויזנער. ער איז שוין דעמאלט געווען א גאון, אבער קיינער האט פון אים ניט געוואוסט. מחמת ער איז געווען א נחבא אל הכלים.

אז דער בראדער רב, ר' יצחק הורוויץ, האט געקראגן א כתב-רבנות פון האמבורג און האט געהאלטן ביים אוועקפארן פון בראד, איז ר' יהושע צו אים אריין, אים דערלאנגט מיט גרויס הכנעה א כתב-יד און געזאגט:

— רבי, דאס איז מיינער א חיבור אויף „חושן משפט“, כוואלט גע-וואלט האבן אייער הסכמה.

— לאזט איבער דעם חיבור ביי מיר— זאגט דער רב— וועל איך מעיין זיין.

ר' יהושע האט איבערגעלאזן דעם חיבור און איז אוועק.

ביינאכט, בעת דער רב האט זיך געלייגט שלאפן, האט ער גענומען דעם חיבור איינקוקן אין אים פארן שלאפן. ווי ער איז אבער דורך א פאר עמודים, איז ער נכהל ומשתומם געווארן פונם מחברים חריפות און בקיאות. פון גרויס התפעלות איז ער אראפגעלאפן פון בעט און אנגע-הויבן גיין איבערן שטוב.

הערנדיק זיינע טריט, האט די רבי'צן אין אנדערן חדר זיך אויפ-געכאפט.

— וואס— פרעגט זי דעם רב— ביזטו איז מיטן נאכט אויפגע-שטאנען?

— זאלסט וויסן זיין— ענטפערט איר דער רב מיט התפעלות— אז מיר האבן ביי אונז אין בראד א גדול בישראל, א גאון עולם. ווי קום איד צו אים? ער איז מער ראוי פאר מיר צו זיצן אויפן כסא הרבנות. תיכף אויף מארגן האט דער רב מפרסם געווען אין שטאט ווער ר' יהושע איז און קהל האט אים ממנה געווען פאר דיין אין בראד.

בעת ר' מענדעלע קאצקער איז שוין געווען א רבי אין א גרויסער מפורסם, איז ער אמאל געקומען אין זיין געבורטשטעטל, אין גארן. איז ער געגאנגען געוואויר ווערן זיין ערשטן רבי, דעם דרדקי מלמד, וואס האט מיט אים געלערנט אלף-בית. האט דער אנדערער רבי זיינער פון אמאל, וואס האט מיט אים געלערנט חומש און גמרא, אים פירגע- האלטן:

— פארוואס, רבי, זיינט איר ניט געקומען מיד געוואויר ווערן? איך האב דאך מיט אייך מער געלערנט.

— פארשטייסטו—האט אים ר' מענדעלע געענטפערט—דו האסט מיט מיר געלערנט אזעלכע זאכן, וואס כ'בין מיט זיי ניט זיכער. דער זאגט אזוי דעם פשט—קומט אן אנדערער און זאגט אנדערש. מיטן אלף-בית, וואס מיין דרדקי-מלמד האט מיט מיר געלערנט, בין איך זיכער, אן אלף איז אלף און בית איז בית...
✽

א חסידישער יונגערמאן איז אמאל געקומען צו ר' מענדעלע קאצקער. — ווי האלטסטו—פרעגט אים ר' מענדעלע—אין לערנען?
— רבי—ענטפערט דער יונגערמאן האפערדיק—כ'האב שוין אויס- געלערנט גאנץ ש"ס.
— אזוי? — מאכט ר' מענדעלע—וואס האט אבער גאנץ ש"ס דיך אויסגעלערנט? ...
✽

בעת ר' מענדעלע קאצקער איז געווען סגור ומסוגר און האט קיינעם צו זיך ניט צוגעלאזן, איז זיין איידים, ר' אברהמעלע סאכאטשאווער, שלאף געווארן. איז ר' אברהמעלעס פאטער, דער ביאלער רב, אריינגעלאפן צו ר' מענדעלען מיט קולות:
— וואס שווייגט איר, רבי? וואס זיינט איר ניט מרעיש עולמות?
אברהמעלע איז פארביי. ער איז דאך א יונגערמאן וואס זיצט און לערנט.
— א שפאם—האט ר' מענדעלע זיך א קרים געטאן—ער לעליעט (לערנט)...
✽

ר' אייזל חריף איז געווען א גרויסער מבטל. פלעגט יענעם זאגן אין די אייגן וואס ער האלט פון אים. רבנים האבן זיך געהיט פאר אים ווי פאר פייער.

אין די געצעלטן פון תורה

איינמאל איז צו אים געקומען א רב. דער רב האט געוואוסט ווער
ר' אייזל איז, האט ער זיך צוגעגרייט מיט א גוט שטיקל תורה, א שווערע
קשיא, אן אייזערנע און א שארפן תירוץ, געפלאכטן אין חריפות און
בקיאות.

זיצנדיק שמועסט'ן דאך, כדרך הטבע, אין תורה. הויבט אן דער
רב און פרעגט זיין קשיא. ר' אייזל הערט אויס די קשיא און מאכט:
— נו, וואס איז דער תירוץ?

ווערט דער רב ביי זיך האפערדיק. ר' אייזל וויל וויסן דעם תירוץ,
הייסט'ס, אז די קשיא איז א רעכטע. הויבט ער אן זאגן דעם תירוץ,
שיט מיט בקיאות, ווייזט חריפות, רייסט בערג— א שארפער חילוק.
ר' אייזל הערט אויס און פרעגט:

— טא וואס איז די קשיא?

— זאלט איר געזונט זיין, רבי— חירושיט זיך דער רב— אודאי,
נאכן תירוץ פאלט אראפ די קשיא.

— פארשטייט איר מיד— זאגט אים ר' אייזל— אמאל, אז מ'האט
א גוטן תירוץ, פרעגט מען א קשיא אבי א וואסערע, כדי צו זאגן דעם
תירוץ. אז אייער תירוץ איז אבער נאך צען מאל ערגער פאר דער
קשיא, היינט טא וואס איז די קשיא?...

✽

236

רבנים האבן אמאל געוואלט ארויסגעבן א קובץ פאר חידושי תורה,
וואו אלע רבנים זאלן זיך משתתף זיין מיט זייערע חידושים.
איזן געקומען צו ר' אייזל חריף, ער זאל נעמען א חלק אינם קובץ.
האט ר' אייזל זיך אפגעזאגט.

— פארוואס, רבי?— פרעגט'ן אים— כמה רבנים האבן מסכים
געווען.

— פארשטייט איר מיד— שמייכלט ר' אייזל— גרויסע טענצער
טאנצן אליין. די וואס קענען ניט טאנצן, נעמען זיך צוזאמען אין א
קאראהאד און האפקען...
✽

237

ר' זונדל סאלאנטער האט האלט געהאט ציכטיקייט און סדר.
א ישיבה-בחור האט ביי אים געגעסן א טאג. איינמאל איז ער גע-
קומען עסן בעת די בעל-הבית'טע, ר' זונדל'ס ווייב, איז אין שטוב ניט
געווען. ס'עסן איז געשטאנען גרייט אויפן טיש. האט זיך דער בחור
געוואשן געגעסן, געבענטשט און זיך אויפגעהויבן אוועקצוגיין.
— מיין קינד— זאגט ר' זונדל— האסט ניט רעכט געלערנט.

די וועלט דערציילט

— וואס, רבי — פרענט דער בחור א צעשראקענער — האב איך זיך, חלילה, ניט געוואשן ווי דער דין? צי ניט רעכט געבענטשט?
— אז מ'לערנט רעכט — זאגט ר' זונדל בנעימות — ווייסט'ן, אז אזוי ווי מ'דארף זיך וואשן און בענטשן, אזוי דארפ'ן נאָכן עסן צונעמען פון טיש. בפרט, אז די בעל-הבית'טע איז אוועק און ס'איז ניטאָ ווער ס'זאָל'ס טאָן...

238

א קליינשטעטלדיקער רב איז אמאל געקומען קיין בריסק. איז ער אריין צו ר' יאשע-בער'ן. כדרך הטבע האָט'ן אָנגעהויבן שמועסן אין תורה. האָט דער רב געזאָגט אַ שטיקל תורה, וואָס איז ניט געווען אזוי געוואָלט, ווערליך אַ קליינשטעטלדיקער רב. ר' יאשע-בער האָט געהערט און געשוויגן. אז דער רב איז פאַרטיק געוואָרן האָט ר' יאשע-בער גע-זאָגט זיינעם אַ חידוש.

— ס'אייגענע — רופט זיך אַפּ דער רב — האָב איך אמאל געזאָגט. משמעות, רבי, אז מיר האָבן ביידע איין שכל.
— משמעות — שמייכלט ר' יאשע בער — נאָר דער איין שכל איז ביי מיר ...

239

מ'האָט אמאל דערציילט ר' יאשע-בער'ן, אז זיין זון, ר' חיימקע, נעמט זיך איבער מיט זיין לערנען און האָלט פון זיך אַביסל צופיל.
שיקט ר' יאשע-בער אים רופן און זאָגט אים:
— חיימקע, זאָג מיר עפעס דיינס אַ חידוש.
ווי ר' חיימקע האָט אָנגעהויבן זאָגן, שטעלט אים ר' יאשע-בער אַפּ:

— דו מיינסט דאָך אוראי צו פרעגן אזוי און אזוי און ענטפערן אזוי און אזוי.

— יא, טאָטע — מאַכט ר' חיימקע.
— זאָג עפעס אַן אנדער חידוש — זאָגט אים ר' יאשע-בער.
הויבט ר' חיימקע אַן זאָגן אַ שאַרפערע שטיקל תורה. פאַלט אים ר' יאשע-בער ווידער אַריין אין די רייד:
— דו ווילסט דאָך אוראי פרעגן די און די קשיא און ענטפערן דעם און דעם תירוץ.

בלייבט ר' חיימקע שטיין.
— זאָג-זשע עפעס אַ רעכט שטיקל תורה — זאָגט ר' יאשע-בער — לאַמיר זען וואָס דו קענסט.

אין די געצעלמן פון תורה

קלערט ר' חיימקע א וויילע, זוכט אויס נאך א שארפערן חידוש, כפתור ופרמ, און הויבט אן זאגן, טראכטנדיק, אז איצט וועט דער טאטע אים שוין ניט מנצח זיין.

לאזט אים ר' יאשע'בער ניט ריידן און איז אים ווייטער מפסיק: — וואס דארפסטו מאריך זיין? כוועל דיר זאגן וואס דו מיינסט. ווערט ר' חיימקע אנטשוויגן.

— זעסט, מיין קינד — זאגט אים ר' יאשע'בער — קענען לערנען איז ניט אזוי גרינג ווי דו מיינסט.

— כוועל דיר זאגן, טאטע — ענטפערט ר' חיימקע — אין די נייע ש"ס זיינען ביים זייט געדרוקט הגהות ר' עקיבא אייגער. אינווייניק, איז פנים, וואו ר' עקיבא אייגער איז עפעס מחדש, איז בלויז דא א שטערן, וואס מיינט: קוק איין אין די הגהות ר' עקיבא אייגער. לומדים, וואס קענען ר' עקיבא אייגער'ס דרך הלימוד, דארפן ניט אלעמאל איינקוקן ביים זייט אין די הגהות. ווי זיי זען א שטערן, ווייסן זיי שוין וואס ר' עקיבא אייגער וויל דא זאגן. פונדעסטוועגן בלייבט ר' עקיבא אייגער — ר' עקיבא אייגער. ס'אייגענע טאטע, איז מיט מיר: דו ווייסט מיין דרך הלימוד, איז ווי כהויב אן עפעס צו זאגן, זעסטו תיכף ביי מיר אויפן שטערן וואס איז מיין מח טוט זיך. צי דערפאר אכער זיינען מיינע חידושים קיין חידושים ניט? ...

✽

240.

ר' יאשע'בער האט אמאל געזאגט:

דער חילוק צווישן מיר און מיין זון ר' חיימקע — איז דער: אז מ'פרעגט מיר א קשיא — בלייבן ביידע צופרידן, אי דער פרעגער, אי איד, אז מען פרעגט מיין זון א קשיא — בלייבן ביידע אומצופרידן. אז מ'פרעגט מיר א קשיא — ענטפער איד א תירוץ. איז דער פרעגער צופרידן מיט דער קשיא און איד — מיטן תירוץ. מיין זון אז מ'פרעגט א קשיא — ווייזט ער אויף, אז די קשיא הויבט זיך גאר ניט אן — בלייבן ביידע ביי גארניט.

✽

241

אז א בחור פלעגט קומען קיין וואלאזשין לערנען, פלעגט אים ר' הערש'לייב פרעגן נאכן פארהערן:

— וויילסטו טאקע באמת לערנען?
— יא — פלעגט דער בחור ענטפערן.
— וועסטו זיין א מתמיד?
— יא.

די וועלט דערציילט

— ווייסטו אבער וואס א מתמיד אין? — פלעגט אים ר' הערשלייב פרעגן און תיכף זאגן — א מתמיד עסט אין דער צייט, שלאפט אין דער צייט און לערנט אין דער צייט...
✚

242

אין די לעצטע יארן, איידער וואלאַזשינער ישיבה האָט זיך צוגע-
מאַכט, איז דער מצב פון דער ישיבה געווען זייער אַ שווערער. ס'איז
תמיד געווען אַ דוחק אין געלט.

איז איינמאל געקומען אַ בחור פון דער פרעמד, מיזאַל אים צונעמען
אין דער ישיבה. ווי דער מנהג איז געווען, איז ער קודם אַריין צום
ראשי־ישיבה, צו ר' הערשלייב. ר' הערשלייב האָט מיט אים אַ שמועס
געטאָן און געזען, אַז ער איז אַ וואוילער בחור און איז ראוי אָנגענומען
צו ווערן אין דער ישיבה. ר' חיים בערלין, ר' הערשלייב'ס זון, וואָס
איז דערביי געזעסן, האָט אַבער געזאָגט, אַז מ'קען קיין נייע ישיבה־לייט
ניט צונעמען. ס'איז ניטאָ די אַלטע מיט וואָס אויסצוהאַלטן.
האָט זיך ר' הערשלייב פאַנאַנדערגעוויינט.

— וואָס וויינסטו, טאַטע? — פרעגט אים ר' חיים ברלין.
— ס'הייסט — בליפעט ר' הערשלייב — אַ בחור וויל לערנען און מיר
מוזן אים אַפּזאָגן...
✚

243

בעת ר' יצחק־אלחנן איז געזעסן אויף קעסט ביי זיין שווער אין וואָל-
קאָוויסק, האָט דער גביר פון שטעטל, ביי וועמען ס'איז געלעגן זיינע דריי-
הונדערט רובל נדו, אָנגעזעצט. איז ר' יצחק אלחננים ווייב אַוועק צום
גביר און אָנגעהויבן וויינען, ער זאָל איר אָפּגעבן ס'געלט — דאָס איז איר
גאַנץ פאַרמעגן. דער גביר האָט אַבער איר ניט געוואָלט ענטפּערן.
— זאָל קומען — זאָגט ער — אייער מאַן.

איז זי געקומען אַהיים און אָנגעהויבן איינטיטענהין מיט ר' יצחק
אלחנן, וואָס איז געזעסן און געלערנט, ער זאָל גיין צום גביר, אַפּשר
וועט ער עפעס קענען ראַטעווען. ר' יצחק אלחנן האָט ניט מ'פּסיק געווען
פון לערנען, ווי ער וואָלט גאַרניט געהערט. האָט ס'ווייב, ווי אַן אשה,
אָנגעהויבן וויינען. דערווייל איז דער טאַטע אירער אָנגעקומען.
— וואָסו געשען? — פרעגט ער.

דערציילט אים די טאַכטער, אַז זי בעט זיך ביים מאַן, ער זאָל גיין
ראַטעווען ס'בלוטיקע געלט און רייד צו אים, רייד צו דער וואַנט, ער
ווייסט נאָר זיצן איבער די ספּרים זיינע.

האָט דער טאַטע איר געגעבן צוויי פעטש און אַ געשריי געטאָן:

אין די געצעלמן פון תורה

— דו זאלסט אים לאזן לערנען, דו הערסט? זיין איין רגע לערנען
איז ביי מיר טייערער ווי דער גאנצער נר...

244

ר' שמואל סאלאנט, ירושלימער רב, האט געוואוינט אין דער חורבה, וואו די תלמוד-תורה עז-חיים. אין די אינגערע יארן פלעגט ער זיך נוהג זיין אלע אינדערפרי נאכן דאווענען אריינגיין אין תלמוד-תורה, דורכגיין אלע כתות און זאגן די מלמדים: גוטמארגן. און אזוי ארום דערווייל השגחה-געבן אויף דער תלמוד-תורה, די מלמדים זאלן קומען אין צייט און טאן זייערס באמונה.

איוו מלמד האט געהאט א טבע זיך תמיד פארשפעטיקן.

איינמאל אינדערפרי איז ר' שמואל אריין אין זיין כתה — דער מלמד איז ניטא. אין א שעה ארום, ער גייט נאך אמאל אריין — דער מלמד איז אלץ ניטא. ארום צוועלף אזייגער איז דער מלמד געקומען. איז ר' שמואל אריין צו אים אין כתה און אים געזאגט הויך אויפן קול:
— גוטמארגן! ...

דער מלמד האט פארשטאנען ס'אנצוהערעניש און איז פון דעמאלט אן געקומען תמיד אין דער צייט.

245

אז ר' אברהם-שמואל איז אנגעקומען אויף וואלקאוויסקער רבנות, האט ער, ווי דער שטייגער, געהאלטן אין בית-מדרש א דרשה, וואו ער האט ארויסגעוויזן גרויס הריפות און בקיאות, ווי אזא גדול, ווי ר' אברהם-שמואל האט געקענט.

איז דארט געווען א איד א למדן, ר' אברהם-אהרן, וואס האט תמיד האלט געהאט ארויסוויזן זיין לומדות. אלע רבנים אין וואלקאוויסק האבן געהאט פון אים גרויסע צרות. האט ער אפגעשטעלט ר' אברהם-שמואל'ן אין מיטן דרשה און אים געפרעגט א קשיא.

ר' אברהם-שמואל איז ניט מבולבל געווארן, א שמיכל געטאן און אים געענטפערט:

— איר פרעגט דאך עפעס גארניט ווי קיין למדן.

און ווייטער געזאגט.

האט'ס ר' אברהם-אהרן'ען שטארק פארדראסן און ער איז צום רב איז שטוב ניט געגאנגען.

ר' אברהם-שמואל האט פארשטאנען, אז ר' אברהם-אהרן טראגט אויף אים א פאריבל. איז ער אריין צו אים געוואויר ווערן. כדרך הטבע

די וועלט דערציילט

האט געשמועסט אין תורה, אין הויט-העולם. שמועסנדיק זאגט ר' אברהם-שמואל צו ר' אברהם-אהרן:

— עפעס זע איר, אז איר האט א שטיקל טינא אויף מיר.

— למאי זאל איר ליגן זאגן? — מאכט ר' אברהם-אהרן — איר האט מיר מבייש געווען ברבים און געזאגט, אז כפרעג ניט ווי קיין למדן.

פארשטייט איר מיר — שמייכלט ר' אברהם-שמואל — אז איר שטעלט מיר אפ אין מיטן דרשה, פרעגט איר דאך ניט ווי קיין למדן, נאר ווי א גזלן...

א

246

ר' ירוחם-לייב, דער מינסקער „גדול“, איז געווען א שניידערס א זון. איינמאל איז ער געזעסן מיט נאך צוויי רבנים, וואס האבן ביידע געשטאמט פון רבנישן יחוס, געווען רבנים-בני-רבנים. האבן זיי אים געוואלט א טשעפע טאן. האבן זיי אנגעהויבן זאגן תורה פון זייערע טאטעס.

איינער זאגט:

— מיין טאטע, זכרונו לברכה, האט געפרעגט די און די קשיא און געענטפערט דעם און דעם תירוץ.

דער אנדערער זאגט:

— מיין טאטע, זכרונו לברכה, האט דאס און דאס געזאגט.

— און מיין טאטע, זכרונו לברכה — רופט זיך אפ דער „גדול“ — האט געזאגט, אז אן איבערגעניצעוועט שטיקל מלאכה טויג אויף כפרות...

און האט אנגעהויבן זאגן א שארפן חילוק אן אייגענעם.

א

247

ר' משה-איצל פאניוועזשער איז אמאל געקומען קיין איישישאק. ער האט געהאלטן ביים אנעמען דארט סירבנות. כדרך הטבע האט ער דארט געזאגט א פאר דרשות, זיך מפלפל געווען מיט די לומדים פון שטאט און געוויזן זיין גאונות. ביים אוועקפארן האט אים שטאט באד לייט מיט גרויס כבוד ביו ווייט הינטערן עירוב.

א פאר אידן, לומדים, האבן גראד פארשפעטיקט. זיינען זיי נאכ געלאפן די פור, ביו זיי האבן אים אנגעיאגט.

— דאס מאל, רבי — זאגן די לומדים — האבן מיר אייך געכאפט.

— אבער — שמייכלט ר' משה-איצל — ביים וועג...

בעת ר' מאיר-שמחה דענעבורגער האָט געגעסן קעסט אין ביאליסטאָק, איז ער געזעסן אַ גאַנצן טאָג אין בית-מדרש און געלערנט. ער איז געווען אַ גרויסער מתמיד און אזוי אַרײַנגעטאָן אין לערנען, אַז בעתן לערנען פלעגט ער ניט זען וואָס אַרום אים טוט זיך. זיין דרך איז געווען גיין איבערן בית-מדרש בעתן לערנען.

איינמאָל — דערציילט'ן אין ביאליסטאָק — איז ער לערנענדיק אַרויס פון בית-מדרש אויפן גאַס, אַז אויבער-בגד, אין דער יארמלקע, מיט דער גמרא איז דער האַנט...

מענטשן האָבן זיך תיכף געכאַפט און אים אומגעקערט אין בית-מדרש.

א

אין ראָדן איז געווען איינגעפירט משנים קדמוניות, אַז אַ „פרוש“, אַ ישיבה-בְּחור, האָט געצאָלט אַ קאַפּיקע מרחץ-געלט. פאַר דעם געלט האָט ער שוין געקראָגן אַ בעזימל, אזוי ווי אַ בעל-הבית, וואָס האָט גע-צאָלט צוויי קאַפּיקעס.

אַז מ'האַט אויפגעבויט די נייע באַד און זי אָפּגעגעבן אין אַרענדע צו אַ נייעם בעדער, האָט דער בעדער געהעכערט ס'מרחץ-געלט: דריי קאַפּיקעס פון אַ בעל-הבית און צוויי קאַפּיקעס פון אַ פּרוש.

די בעל-ביתים האָבן מקבל געווען די נייע גזירה און געצאָלט. זייער שטעמל און זייער באַד. די פּרושים האָבן געמאַכט אַ ויצעקו: סטייטש, אַז אַלמע חזקה. אַנב איז טאַקע אַ קאַפּיקע אַ וואָד ניט קיין קלייניקייט ביי אַ ראָדינער פּרוש.

זיינען די פּרושים אַוועקגעלאָפּן צו ר' ישראל-מאיר'ן, דעם „חפץ חיים“, ער זאָל זיך פאַר זיי אַנעמען און ניט לאָזן זיי באַגזלענען.

שיקט ר' ישראל-מאיר רופן דעם בעדער און הויבט מיט אים אָן איינזענה'ן, ער זאָל האָבן איינזעעניש מיט די פּרושים און ניט העכערן ס'מרחץ-געלט. טענה'ט אָבער דער בעדער, אַז ער קען ניט געבן פאַר אַ קאַפּיקע אַ מרחץ מיט אַ בעזים. ער צאָלט גרויסע אַרענדע, האַלץ איז טייער, בעזימלאַד קאַסטן געלט און אַלײן איז ער אויך אַ איד אַז אַרימאָן, פּוננאַנען וועט ער אַלץ נעמען? טענה'ט אָבער ר' ישראל-מאיר, אַז די פּרושים האָבן אַן אַלמע חזקה.

הכלל, ס'איז געבליבן — אַ דין-תורה; אַז ר' ישראל-מאיר, דער טוען מצד די פּרושים, זאָל האָבן אַ דין-תורה מיטן בעדער. און כד הוה.

אין ראָדן, ווי דער שטיינער אין קליינע אידישע שטעטלאַך, זיינען געווען צוויי רבנים, ביידע יונגעלייט. האָבן די רבנים מזמין געווען ביידע

די וועלט דערציילט

בעלידינים לדין. ביי דער דין-תורה זיינען די רבנים געזעסן און ר' ישראל-מאיר מיטן בעדער זיינען געשטאנען און געטענה'ט זייערע טענות.

אויסגעהערט די טענות, האבן די רבנים געהייסן די בעלידין, דעם „חפץ חיים“ מיטן בעדער, ארויסגיין און אנגעהויבן צווישן זיך דורכקלערן דעם דין.

נאך א ישוב-הדעת האבן זיי ארויסגעגעבן דעם פסק: — א פרוש צאלט ווייטער א קאפיקע מרחץ-געלט. ער קריגט אבער ניט קיין ניי בעזימל, נאך אן אלט, פון פארטאקטאגדיקן מרחץ...

✽

250

פראפעסאר וואמבערי איז געווען א גרויסער געלערנטער אין די מזרח-לשונות. ער איז אויסגעפארן אין אלע מזרח-לענדער, אויסגעווען די פארווארפנסטע העקן, וואו אונזערער א מענטש האט קיינמאל קיין דריס-הרגל ניט געהאט. בטבע איז ער געווען א לאמער.

בעת ער איז געווען אין לאנדאן האט די מלכה וויקטאריע אים פאר-בעטן צו זיך אין פאלאץ. שמועסנדיק מיט אים פרעגט אים די מלכה: — ווי אזוי, הער פראפעסאר, האט איר געקענט מאכן אזעלכע גרויסע און שווערע נסיונות מיט אייער קראנקן פוס?

— אזעלכע נסיונות — שמייכלט וואמבערי — מאכטן ניט מיט די פיס, נאר מיטן קאפ...

✽

251

פראפעסאר שלמה שעכטער, דער ראש פון אירישן טעאלאגישן סע-מינאר, האט האלט געהאט א וויץ און איז געווען שארף און וויציק אין ריידן.

איינמאל, בעת ער האט געזאגט דעם שיעור פאר די תלמידים זיינע, האט זיך איינער א תלמיד ארויסגעכאפט מיט עפעס, וואס איז ניט געווען קיין גרויס לומדות.

— You are a great nation — זאגט אים שעכטער — Well —

— ס'הייסט? — קוקט אים יענער אן.

— ס'הייסט פשוט — שמייכלט שעכטער — דו ביזט א גוי גדול...

✽

252

דער העברייאישער משורר ח. נ. ביאליק איז אמאל געזעסן אין זשיטאמיר אין בית-מדרש און מעיין געווען אין אן אלטן ספר.

ער איז דעמאלט געהאט צוריקגעקומען פון וואלאזשין און איז שוין ניט געווען פון די שטענדיקע זיצער אין בית-מדרש.

אין די געצעלטן פון תורה

האט זיך טאקע דער עולם אין בית-מדרש געחידושי'ט.
אינערה, אן עלטערער איד, איז געווען טשיקאווע. גייט ער צו צו
ביאליקין, כאפט א קוק אין ספר און פרעגט אים:
— הייסנחמו, וואס קוקסטו דא?
— וואס איד זע דא — ענטפערט ביאליק — וועט איר ניט זען...

אין טלית און תפילין

253

ר' יעקב-יוסף, דער „תולדות“, האט געהאט א ווערטל:
— ס'איז מיר גרינגער צו זאגן צען חלוקים (פלפולים) איידער צו
דאווען איין שמונה-עשרה...

א

254

ר' לוי-יצחק בארדיטשעווער האט אמאל געזען, ווי א איד א בעל-
עגלה שטייט אין טלית און תפילין, דאוונט און שמירט די רעדער.
הויבט ר' לוי-יצחק אויף די אויגן צום הימל און זאגט:
— זע, רבונר-של-עולם, ס'צאט טייער פאלק אידן זיינען. אט איז א
פראסטער איד און אפילו בעת ער שמירט די רעדער איז ער צו דיר
מתפלל...

א

255

ר' לוי-יצחק בארדיטשעווער איז אמאל צוגעגאנגען צו א אידן בעת
יענער איז אויסגעשטאנען שמונה-עשרה און אים געגעבן שלום:
— שלום-עליכם.
— וואס עפעס, רבי? — חידושי'ט זיך יענער.
— פארשטייסטו מיר — שמייכלט ר' לוי-יצחק — אין שמונה-עשרה
ביזטו דאך אודאי געווען ערגעץ אויף א ירד, געמאכט מסחרים... אצינד
אז דו ביזט געקומען צוריק, קומט דיר שלום-עליכם...

א

256

דעם איד הקדושים דרד אין עבודה איז געווען דאוונען גיד.
האט דער לובלינער „חזוה“ אים אמאל געפרעגט:
— איד לעבן, פאר וואס דאוונט איר אזוי גיד?
— די ווערטער — ענטפערט דער איד הקדוש — זיינען ביי מיר זייער
ליב. שלינג ביזי.

די וועלט דערציילט

— פארוואס— פרעגט דער „חזוה“— דאוון איך ניט גיך? — האב
איך, הלילה, ניט ליב סידאוונען?
— אייער דאוונען— ענטפערט דער איד— איז פייער און פייער אז
מיכאפט, ברענט'ן זיך אפ...
✽

257.

ר' חיים צאנזער פלעגט אין דער יוגנט פארן צו ר' נפתלי ראפשיצער.
זיין דרד איז עבודה איז געווען צו דאוונען מיט גרויס התלהבות און קלאפן
בעת'ן דאוונען מיטן פוס. כידוע, איז ר' חיים געווען א קאמער. פלעגט
ער אבער סירוב קלאפן גראד מיטן קראנקן פוס.
די רבי'צו האט'ס ניט געקענט צווען און געהאט גרויס צער.
— זע, נפתלי— זאגט זי אמאל צום ראפשיצער— ס'ארא שלעכטער
מענטש דו ביזט. פארוואס לאזטו אים קלאפן מיטן קראנקן פוס? קענסט
דאך אים זאגן, ער זאל קלאפן מיטן געזונטן פוס.
— דו ביזט אז אשה— ענטפערט איר ר' נפתלי— ווען איך זאל
וויסן, אז ער ווייסט מיט וועלכן פוס ער קלאפט, וואלט איך אים פעוונע
ניט געלאזן. די מעשה איז אבער, אז ער אליין ווייסט ניט בעת'ן דאוונען
מיט וועלכן פוס ער קלאפט, צי מיטן געזונטן, צי מיטן קראנקן...
✽

258

ר' לייזער-יצחק, ר' איצעלע וואלאזשינער'ס איידים, האט אמאל אכט
טונג געגעבן אויף א ישיבה-מאן, אז ער דאוונט צו גיך. האט ער אים
אריינגערופן צו זיך און אנגעהויבן שמועסן מיט אים מכה'ן ענין פון
תפלה, אז דאוונען דארף מען מיט כונה, באזאכט, ווי מיציילט געלט.
— איר ווייסט דאך, רבי— ענטפערט דער ישיבה-מאן— אז מיפארט
פאמעלאך כאפן זיך ארויף שקצים אויפן וואגן. אז מיפארט אבער גיך
קענען זיי זיך ניט ארויפכאפן. אז מי דאוונט גיך האבן די מחשבות-זרות
קיין שליטה ניט.
— כ'האב אבער מורא— שמייכלט ר' לייזער-יצחק— אז דו דאוונסט
אזוי גיך, אז דו, שגף, אליין, קענסט זיך ניט ארויפכאפן...
✽

די וועגן פון עבודה

259

ר' פינחס, דער בעל „הפלאה“, איז אויף דער עלטער שטאר געווארן,
לא עלינו, אויף בידע אויגן. האבן פראנקפורטער גבירים אראפגעבראכט
א גרויסן דאקטער, א מומחה, ער זאל אים אראפנעמען דעם שטאר פון

אין מלית און תפילין

די אויגן. האט ר' פינחס מסכים געווען זיך לאזן אויסהיילן בלויז איין אויג.

— סטייטש, רבי — שטייען די גבירים צו אים צו — אן אויג?
— צום לערנען און צום דאוונען — ענטפערט ר' פינחס — קען איך מיד באניין מיט איין אויג...

✽

260

ר' פינחס, דער בעל „הפלאה“, איז אמאל אין א ווינטערדיקע נאכט געזעסן און געלערנט. ס'איז שוין געווען שפעט נאך האלבע נאכט, אין דרויסן איז געווען א פראסט מיט א שניי — סכנת-נפשות. פלוצלונג הערט ער ווי עמיצער קלאפט אין טיר און בעט זיך רחמים:
— האט רחמנות, לאזט אריין א אידן.

ר' פינחס האט תיכף געעפנט און אין שטוב איז אריין א איד פארפרוירן און פארשנייט, קוים א לעבעדיקער. ר' פינחס האט אים אוועקגעזעצט ביים ווארימען אויוו, אים געגעבן טרינקן ווארימס, עפעס טועם זיין — דער איד האט זיך מחיה געווען.

בעט ער ר' פינחס'ן איבער, וואס ער האט אנגעקלאפט ביי אים אין מיטן נאכט, דערציילט אים, אז ער איז א איד א סוחר, פארט אצינד אויף א יריה, איז שיער ניט דערפרוירן געווארן אויפן וועג. ער האט זיך קוים דערשלאגן צום שטעטל. און היות דעם רביס הויז איז ס'איינציקע אין שטעטל וואו ס'האט זיך געזען פייער, האט ער אנגעקלאפט.
שמועסנדיק, מאכט ער צו ר' פינחס'ן:

— איר זעט דאך, רבי, אז קיין עולם-הזה האב איד ניט, ווער פאר- פינסטערט און פאר-חושכיט, תמיד איז וועג — אין קעלט און אין היץ, וועל איד כאטש האבן עולם-הבא?

— זע — זאגט אים ר' פינחס — מה-דאך עולם הזה, וואס דו האָ- רעוועסט אויף דעם מיט אלע כחות, האסטו ניט, א פשיטא עולם הבא, וואס דו הארעוועסט גארניט...

[אז אנדער נוסח: אויב אזוי, קומט דאך ס'פערד דיינעם מער עולם- הבא. ער שטייט נאך אצינד אויך אויף דער קעלט...].

✽

261

ר' שניאור-זלמן לאדיער, דער „רב“, פלעגט בעת דבקות זאגן:
— רבונרש-לעולם, כיוויל ניט דיין גזעך, כיוויל ניט דיין עולם-הבא, כיוויל דיך אליין...

דער רבי ר' אלימלך פלעגט זאגן:

— אויב בית-דין של מעלה וועט מיר צופסקינען גיהנום, וועל איך מיטן גאנצן כח אריינשפרינגען אין גיהנום, כדי צו טאן דעם רצון פון בורא...
✽

מהאט אמאל דערציילט ר' עקיבא אייגערין אויף איינעם א גערריקטן מענטש, אז צו נאכטמאל האט ער געגעסן א טרוקן שטיקל ברויט מיט א ציבעלע, געליענט קריאת-שמע און זיך געלייגט שלאָפן.
האט זיך בעת מעשה איינער אויסגערעדט:
— א ביטער רחמנות, נעבאל.
— א רחמנות? — חידושי'ט זיך ר' עקיבא אייגער — א רחמנות איז אויף דעם, וואס עסט א הון מיט פוטער און לייגט זיך שלאָפן אן קריאת-שמע...
✽

צו ר' משה סופר, דעם „חתם סופר“, איז אמאל אריינגעקומען דער ראשהקהל פון פרעסבורג, וואס איז געווען ידוע אין שטאָט פאר א גרויסן סוחר, א גביר אדיר, און געזאגט מיט א געבראכן געמיט, גאר ניט ווי זיין שטייגער, אז ער וויל מיטן רב עפעס ריידן ביחידות.
ר' משה סופר האט צוגעשלאסן די טיר און געבעטן דעם ראשהקהל זיצן. יענער איז געזעסן א וויילע, ניט געקענט עפענען ס'מויל און צום סוף קוים ארויסגערעדט:
— רבי, כ'בין אומגליקלאך.
— וואסי געשען? — פרעגט ר' משה סופר.
— כ'האב פארלארן מיין גאנץ פארמעגען — זאגט דער ראשהקהל — כ'בין איצט אן ארימא, אן אביון. ס'קומט מיר אויס, שונאי ישראל, נעמען א טארבע און גיין איבער די הייזער.
— אזוי ווייט? — חידושי'ט זיך ר' משה סופר — און אז מ'פארלירט געלט, דארפ'ן שוין זיין אזוי אראפגעפאלן? נישקשה, דער עולם קען אייד און איר וועט ווייטער בלייבן דער אייגענער נכבד וואָס געווען.
— כ'בין, אבער, רבי — פארטרויט אים דער ראשהקהל — א גרויסער בעל-חוב, ארויסגעגעבן וועקסלען, גוט-געזאגט פאר אנדערע און אצינד קומט אויס כ'זאל, חלילה, ווערן אן אנוועצער.
— ס'וועט ניט קומען צו דעם — טרייסט אים ר' משה סופר.

די וועגן פון עבודה

— הלאזי, רבי — זאגט דער ראשהקהל — ביצען מיר אָבער קיין עצה
ניט געבן. כוואַלט אַצינד געפאַרן, ווי אַלע יאָר, קיין לייפסק אויפן
יריד, האָב איד פשוט ניט אויף הוצאות.
— ווייסט עמיצער שוין פון אייער מצב? — פרעגט אים ווייטער
ר' משה סופר.

— אַ חוץ אייד, רבי — זאָגט דער סוחר — ווייסט דערווייל קיינער
ניט. אפילו דעם אייגענעם ווייב ניט פאַרטרויט. וואָס איז אָבער די
פעולה? היינט־מאַרגן וועט גאַנץ שטאַט וויסן, אַז כּיבין היי־יאָר ניט
געפאַרן קיין לייפסק — און מער דאַרף מען ניט.
— וואָס אַז ערד — פרעגט ר' משה סופר — קאַסט אַ נסיעה קיין
לייפסק?

— פון אַמאָליקע נסיעות מיינע — זאָגט דער ראשהקהל — איז אָפּ
געערט. היינט וואַלט איד געמאַכט אַ נסיעה פאַר הונדערט גילדן.
האָב איד אָבער קיין איין גילדן אויך ניט.

— הונדערט גילדן? דאַס גאַר? איד ליי אייך הונדערט גילדן און
פאַרט שוין מאַרגן קיין לייפסק. השי"ת וועט העלפן — און אזוי ריינדניק
איז ר' משה סופר צוגעגאַנגען צום אַלמער, אַרויסגענומען הונדערט גילדן,
זיין גאַנץ פאַרמעגן, און דערלאָנגט דעם ראשהקהל.

יענער האָט כּתחילה סיגעלט ניט געוואַלט נעמען. ער איז געקומען
צום רב אויסריידן ס'האַרץ, פרעגן אַז עצה, אָבער, חלילה, ניט בעטן קיין
געלט. און ווי אזוי קען ער אַוועקנעמען ביים רב זיין גאַנץ אייגנס,
ניט וויסנדיק, צי ער וועט קענען אָפּגעבן. ר' משה סופר האָט אים אָבער
ניט געלאָזט ריידן, מיט גוואַלד אים אַריינגעשטופט סיגעלט, אים אָנֵי
גענומען פאַר דער האַנט און צוגעפירט צום טיר:

— שטייט דאָ ניט קיין איבעריקע מינוט, מאַכט אייך שוין גרייט צו
אייער נסיעה.

— כּהאָב ניט קיין ווערטער אייך צו דאַנקען, רבי... — האָט דער ראש־
הקהל אָנגעהויבן מיט טרערן אין די אויגן.

— דאַנקען? חלילה! — לאָזט אים ר' משה סופר ניט ריידן — אויב
איר וועט מיר דאַנקען, וועל איד מוזן צוריקנעמען סיגעלט. איד בין
איצט אייער מלוה און טאר פון אייך ניט נעמען קיין פּראָצענט, אפילו
אַ גוט וואַרט. פאַרט לחיים ולשלום און השי"ת וועט אייך מצליח זיין.
הכלל, דער פּרעסבורגער סוחר איז מיט די הונדערט גילדן אַוועקגע־
פאַרן קיין לייפסק. תּיכּף ווי ער איז געקומען איז ער אַרויס אין מאַרק,
אויפן יריד. טרעפט אים אַז אַ באַקאַנטער סוחר זיינער און באַט אים
אַז אַ שיה קאווע אויף באַרג. האָט ער געקויפט. דעם אייגענעם טאַג האָט

די וועלט דערציילט

זיך פארווע געהויבן און ער האט פארקויפט זיין סחורה מיד ליד און פארדינט כמה אלפים. דעם נאנצן יריד האט אים סימול געשפילט. וואָס ער האט געקויפט, האט ער פארקויפט מיד ליד מיט גרויסע רווחים און מזומן געלט.

פארן פארן אהיים האט ער זיך מיישב געווען: מידארף בריינגען דעם רב אַ שיינע מתנה. און היות ר' משה סופר איז געווען אַ גרויסער מבין אויף בריליאַנטן, האט ער פאר אים געקויפט אַ גאָלדענעם רינג מיט אַ טייערן שטיין.

קומענדיק קיין פרעסבורג, איז ער תיכף אַריין צום רב מיט אַ שמחה: — רבי, אייער ברכה איז מקוים געוואָרן. נאָט אייך אַפּ אייערע הונדערט גילדן. און דאָס, רבי, איז אַ קליינע מתנה פאר אייער גרויסע טובה, וואָס איר האט מיר געטאָן — און דערלאַנגט אים דעם רינג. ר' משה סופר נעמט דעם רינג, באַטראַכט דעם בריליאַנט און זאָגט מיט התפעלות:

— אַ יופי. אַזאַ בריליאַנט איז אין גאַנץ פרעסבורג ניטאָ.

און לאַזט ניט אַרויס דעם רינג פון האַנט.

דער ראַשיקהל שטייט און שמעלצט זיך. צוגעטראַפן דעם רב.

ר' משה סופר האַלט אַלץ אין באַטראַכטן דעם רינג און אַרויסזאָגן זיין התפעלות:

— אַ טייער שטיין, ריין ווי וואַסער, אָן אַ שמץ.

אַ וויילע שפעטער גיט ער דעם רינג דעם ראַשיקהל און מאַכט צו אים:

— כּיזאַג אייך נאָכאַמאָל, אַז אַזאַ בריליאַנט האָב איך נאָך ניט געזען. סײַז אַ כּלייקר. ניצט אים געוונטערהייט.

— סײַסט, רבי? — חידושיט זיך דער ראַשיקהל — כּיהאָב דאָך דעם רינג געקויפט פאר אייך און ב״ה צוגעטראַפן, פאַרוואָס זאָלט איר מיין מתנה ניט אַנעמען?

— איידער איר האָב אייך געגעבן די הלוואה — ענטפערט ר' משה סופר — וואַלט איר פון אייך אפשר יא אַנגענומען אַ מתנה. אַצינד קען איר ניט. סײַשמעקט מיט רבית.

דער פרנס איז נעבאָד אַרויס אַ פאַרצערטער.

בעת מעשה זיינען דארטן געזעסן צוויי פון „חתם סופרים“ תלמידים. אַז דער פרנס איז אַרויס, האַט איינער פון זיי זיך געמאַכט האַרץ און געפרעגט דעם „חתם סופר“:

— האַט קיין פאריבל ניט, רבי, וואָס כּיוויל אייך פרעגן: אַז איר האַט ניט געוואַלט נעמען דעם רינג מחמת רבית, צו וואָס האַט איר אים כּכתחילה באַטראַכט מיט אַזאַ התפעלות און אַזאַ שמחה?

די וועגן פון עבודה

— אט די מדה— זאגט ר' משה סופר— האב איך געלערנט פון מיי רבי'ן, ר' נתן אדלער, זצ"ל. די מעשה איז אזוי געווען:

איינמאל איז געקומען צו אים פון אדענוואלד, א שטעטל לעבן פראנקפורט, ער זאל ראטעווען די אידישע קהלה. צוליב א מלשינות פון שונאי ישראל האלטים ביי א גירוש אויף אלע אידן. און היות ער קען דעם שר פון שטעטל, זאל ער פארן זיך משתדל זיין, אז די גזירה זאל בטל ווערן. די שלוחים זיינען אנגעקומען קיין פראנקפורט ערכי שבת-חנוכה, א האלבע שעה פאר קבלת-שבת. מוצאי-שבת, תיכף נאך הברלה, האט דער רבי געשיקט דינגען א פור, פארן קיין געלנהויזן צום שר. האט אבער קיינער פון די בעלי-עגלות ניט געוואלט פארן מיט קיין פור, צוליב די טיפע שנייען, און פארן אין אז אפענעם שליטן, איז געווען א סכנה פארן רבי'ן, מחמת ער איז געווען א חלוש. די נכבדי העיר האבן געפרוואווט אים אפריידן, ער זאל ניט פארן ביינאכט, ליבערשט ווארטן ביו אין דערפרי. דער רבי האט אבער ניט געוואלט הערן. ס'הייסט, א אידישע קהלה איז אין סכנה— מיטאר קיין מינוט ניט ווארטן. בין איך ארויס און האב געקראגן צו דינגען א פור, געשפאנט מיט צוויי פערד און ביז אויך מיטגעפארן.

אפגעפארן א שטיק וועג, בלייבן מיר פלוצלונג שטיין. וואס איז געשען? מיר זיינען אריין אין א גרוב שניי און קענען ניט ארויס. דער בעל-עגלה שמייסט די פערד, שלעפט— ס'העלפט קיין זאך ניט. האט דער בעל-עגלה אויסגעשפאנט א פערד און אוועקגעריטן אין א נאענטן דארף, בריינגען א פאר פערד, צושפאנען צו זיינע און ארויס-שלעפן דעם וואגן. מיר זיינען געבליבן זיצן אין וואגן און עוסק געווען אין תורה. אין א פאר שעה ארום איז דער בעל-עגלה צוריקגעקומען מיט א פרישן שפאז און זיך אנגעהויבן עוסקן ארום וואגן. פלוצלונג שפרינגט דער רבי ארויס פון וואגן, פארלירנדיק בעת מעשה די ווארימע שיד און הויבט אז טאנצן אין שניי אין די הויילע זאקן מיט אזא שמחה, וואס כ'האב קיינמאל פון אים ניט געזען. מורא-האבנדיק פאר זיין געזונט, בין איך תיכף אראפ פון וואגן און אים מיט כח צוריק אריינגעזעצט. ער איז אבער ווידער ארויסגעשפונגען.

— וואס איז געשען, רבי? — פרעג איך אים.

— זעסט ניט? — ווייזט ער מיר אז אויפן שפאז.

כיגב א קוק: דער גוי'שער בעל-עגלה האט צוגעשפאנט צוויי אקסן צו זיינע פערד. כ'האב דעם גוי תיכף מודיע געווען, אז מיר אידן טארן ניט פארן מיט צוויי מינים בעלי-חיים, אים צוגעזאגט א היפשע הוספה און אים צוריקגעשיקט אין דארף בריינגען פערד.

די וועלט דערציילט

דערנאך פרעג איך דעם רבין:

— זאגט מיר, רבי, פארוואס האָט איר געהאַט אַזאַ שמחה?
— וואס פאַרשטייטו דאָ ניט? — ענטפערט ער מיר — ווען וואָלט
איר, זיצנדיק אין פראַנקפורט, געקענט מקיים זיין די מצוה פון כלאים?
— ס'אייגענע — פירט אויס דער „חתם סופר“ — איז מיר איצט צו
שאַנט געקומען. ווען קען איר, אַ רב ביי אידן, מקיים זיין די מצוה פון
רבית? ווען קען מיר אויסקומען צו לייען מענטשן געלט? און ווער
וועט אַ רב געבן פראַצענט? אַצינד האָט זיך מיר געמאַכט, אַז איך
האָב די מצוה מקיים געווען, האָב איך געהאַט גרויס שמחה.

✽

265

ר' נפתלי ראַפשיצער איז, כידוע, געווען אַ גרויסער וויצלינג, אַ
שארפער ווערטל-זאגער. האָט אים דער לובלינער „חווה“, ר' יעקביצחק,
אמאל פירגעהאַלטן פאַר זיין מדה זיך צו חכמה'ן און זאָגן גלייכווערטלאך.
— ס'שטייט דאָר — זאָגט אים דער „חווה“ — „תמים תהיה עם ה'
אלקיד“ און ניט „חכם תהיה“, איז געדרונגען, אַז תמימות איז העכער
ווי חכמה.

— יא, רבי — ענטפערט ר' נפתלי — מ'דאַרף אָבער האָבן גרויס
חכמה, כדי צו קענען זיין אַ תמים מיטן רבונר-של-עולם...

✽

266

ר' ישראל ריוזשינער איז, כידוע, צוליב אַ מסירה געזעסן אין תפיסה.
אַז ער איז אַרויס פון תפיסה, האָט ער געזאָגט:
— כ'האב קיינמאל ניט פאַרשטאַנען פאַר וואָס דער יצירה'רע הייסט:
„מלך, זקן וכסיל“, אַ מלך, אַ זקן און אַ נאַר. מילא אַ מלך — ער געוועל-
טיקט איבערן מענטשן; אַ זקן — ער קומט צום מענטשן פונם געבאַרן-
טאָג אָן; אָבער פאַרוואָס רופט'ן אים נאַר? אין תפיסה איז מיר די
זאך רעכט געוואָרן. בעת כ'בין געווען פאַרשפאַרט אינם תפיסה-קאַמער,
איז דער יצירה'רע די גאַנצע צייט מיט מיר געזעסן און פון מיר ניט
אָפגעטראָטן.

— אזוי — זאָג איך צו אים — ביזטו דאָך טאַקע אַ שוטה. בשלמא
איר מוז זיצן פאַרשפאַרט, ניט אַנזען די ליכטיקע וועלט. אָבער וואָס
זיצסטו דאָ? ...

✽

267

ר' ישראל ריוזשינער האָט געהאַט אַ ווערטל:
— מיין טאַטע, זכרוננו לברכה, האָט פיינט געהאַט שניי און איד האָב'ס
אויך ניט ליב. אַ זאך זאָל זיך אויסלייגן אזוי ווייס און זיך אויסלאָזן
אַזאַ בלאַטע...

268

א חסיד האט אמאל געפרעגט ר' חיים צאנזער:
— רבי, וואס טוט איר פארן דאוונען?
— פארן דאוונען— ענטפערט ר' חיים— דאוון איד...

✽

269

ר' לייבעלע חסיד (ר' לייבעלע קעלמער) איז געווען זייער זהיר אין
ריידן, האט געצייילט איטלאכס ווארט, ער זאל, חלילה, ניט נכשל ווערן
אין שמה, איז לשון-הרע, אדער אן אנדער דבור האסור.
איינמאל איז צו אים אריין א יונגערמאן פונם שטעטל. זיצנדיק א
וויילע, הויבט זיך אויף דער יונגערמאן אוועקצוגיין.
— רבי— זאגט ער— איר האט אודאי קיין צייט ניט.
— פונוואנען ווייסטו?— פרעגט אים ר' לייבעלע.
— כיון מיר משער— ענטפערט דער יונגערמאן.
— דו האסט דאך אבער געזאגט אודאי— מוסריט אים
ר' לייבעלע— א איד דארף היטן סימול...

✽

270

בעת ר' זונדל סאלאנטער האט געלערנט אין וואלאזשין האבן אמאל
די ישיבה-לייט אכטונג געגעבן, ווי אלע אינדערפרי גייט ער ארום אין
דער גוישער גאס און רויכערט א לילקע, מעשה פריץ, גארניט ווי קיין
ישיבה-מאן. האט'ן עס דערטראגן צום ראשי-ישיבה. שיקט דער ראש-
ישיבה אים רופן און פרעגט אים צי ס'איז אמת.
— יא, רבי— ענטפערט ר' זונדל— ס'איז אמת. כהאב מיר דער-
וואוסט, אז כמה אידן אין שטעטל קויפן גויש ברויט. גיי איד אלע
אינדערפרי איבער די גוישע בעקערייען און בעט פויער צו פארויכערן
מיין לילקע. ביני לביני ווארף איד אריין א שפענדל אין אויוון— און
אידן ווערן אפגעהיט פון א מכשול*.

✽

271

ר' ישראל סאלאנטער האט פון קיינעם ניט געוואלט נהנה זיין מער
וויפל ער האט געדארפט האבן אויף חיונה. דער קאוונער גביר, ר' הירשל
נאוויאזער, האט אים געוואלט אויסהאלטן בכבוד ובריות. ר' ישראל האט
אבער ניט געוואלט נעמען מער ווי אויף פרנסה בצמצום. און אויך דאס

* לויטן דין איז גויש ברויט כשר אויב א איד העלפט מיט עפעס צו
ביים באקן.

די וועלט דערציילט

האט ער גענומען בעל־כרחו און געקוקט אויף זיך ווי אויף איינעם וואָס לעבט פון גול.

איינמאל איז געקומען אַ רב, אַן אורח, אים געוואויר ווערן. ר' ישראל האט דעם רב מקבל געווען בסכר פנים יפות און געהויסן לכבוד דעם אורח גרייטן צום טיש.

ביים טיש זאגט ר' ישראל צום אורח:

— איר מענט עסן. פאַר אייך איז'ס כשר.

— ס'הייסט? — חידושי'ט זיך דער אורח.

— פאַרשטייט איר מיך — זאָגט ר' ישראל — פאַר מיר איז'ס

אפשר ניט כשר, אַ חשש גול. פאַר אייך איז'ס אָבער כשר, מחמת איך האב'ס שוין קונה געווען בשינוי מעשה *.

✚

272

בעת ר' ישראל סאלאנטער האט געוואוינט אין קיניגסבערג, האָט ער געלעבט אין גרויס דחקות, צומאָל אפילו קיין רעכט טלית ניט גע- האט, און געדאוונט איז אַן אַלט, צעריסן טלית.

האט איינער פון די קיניגסבערגער גבירים אים געוואָלט קויפן אַ ניי טלית. ר' ישראל האט אָבער ניט געוואָלט נעמען. האט דער גביר אָנגעשטעלט איינעם פון ר' ישראל'ס מקורבים, פּוּעל'ן ביי ר' ישראל'ן, ער זאל זיך לאָזן קויפן אַ ניי טלית.

— רבי — האט יענער אָנגעהויבן איינמענה'ן מיט ר' ישראל'ן —

אַ ניי טלית איז אַ הידרור מצוה. איך אַליין, ווען כּוואָלט פאַרדינט, וואָלט איך מיר געקויפט אַ ניי טלית.

— יאָ — זאָגט ר' ישראל — ווען איך וואָלט פאַרדינט, וואָלט איך

מיר אויך געקויפט אַ ניי טלית...

✚

273

ר' ישראל סאלאנטער איז אַמאָל געגאַנגען ווינטער ביים טייד. גע- ווען איז'ס חגא, בעת די גוים האָקן אויס אַ צלם אין טייד און זיינען טובל דעם יוזל זייערן.

— טשיקאווע — זאָגט ר' ישראל — וואָסער איז דאָך אַזאָ ריינע זאָך,

רייניגט אַלע טומאות, פונדעסטוועגן, אַז ס'ווערט פ א ר פ ר ו י ר ו קען מען פון דעם מאַכן אַ צלם...

* דער דין איז, אַז איינער גול'ט עפעס און מאַכט אין דעם אַ שינוי אויז'ס שוין זיינס.

די וועגן פון עבודה

274

ר' ישראל סאלאנטער איז אמאל אריינגעגאנגען צו א שוסטער פאריכטן די שיד. ס'איז געווען אין אונט און דער שוסטער האָט גע- ארבעט פאר פייער, פאר א שטיקל ליכט, וואָס האָט שוין געהאלטן ביים אויסגיין.

— א שאד — מאַכט ר' ישראל — איר'ט שוין ניט באַווייזן.
— ניין, רבי — זאָגט דער שוסטער — כל־זמן ס'ליכטל ברענט קען מ'נאָד פאָריכטן.

— גערעכט, גערעכט — זאָגט ר' ישראל און הויבט אָן אַרומגיין און אונטערזינגען מיט זיין מוסר־ניגון — כל־זמן ס'ליכטל ברענט קען מ'נאָד פאָריכטן *...
⚡

275

ר' יצחק מאיר גערער האָט אמאל געזאָגט:
— ווייסט איר וואו דער רבנו־של־עולם וואוינט?
— וואו מ'לאָזט אים אַרײַן...
⚡

276

מ'האט אמאל דערציילט ר' יצחק־מאיר גערער, אז ס'איז דאָ אַ מאַשין אנצעוואָרימען די מקוה.
— קיין חידוש ניט — שמייכלט ר' יצחק־מאיר — הייסע דורות, קאלטע מקוות; קאלטע דורות, הייסע מקוות...
⚡

277

ארום ווילקאמיר אויף אַ ישוב, האָט געוואוינט אַ ישוב־ניק. ער האָט זיך געפירט זייער פראַסט, ווי אַ פאַרגרעבטער מענטש, אַז אַלע, אפילו די ישוב־ניקעס, האָבן אים גערופן: לייבע דער בזוי.
איינמאל איז דער ווילקאמירער רב, ר' שלמה־לע דער גרויסער, גע- פארן פון אַ נסיעה אַהיים, קיין ווילקאמיר. ס'איז געווען פרייטאָג, ווינ־ טער־צייט, דער וועג איז געווען אַ שווערער און ר' שלמה האָט געזען, אַז ער וועט שוין אויף שבת אַהיים ניט אַנציען, האָט ער געהייסן דעם בעל־עגלה פאַרפאַרן אינם נאַענטסטן דאָרף, צו לייבע דעם בזוי, וואָס איז דער איינציקער איד אויפן ישוב. דער ישוב־ניק האָט לכתחילה אָנגע- געהויבן אַפצורירן דעם רב, ווי וועט ער האַלטן שבת ביי אַזאַ גראַבן יונג ווי ער. זאל ער ליבערשט פאַרן ווייטער אַביסל, דאַרט איז דאָ אַ אַידישע אַכסניא, וועט ער קענען האַלטן שבת ווי געהעריק איז. ר' שלמה־לע

* ס'הייסט, כל־זמן אַ מענטש לעבט קען ער נאָך פתקן זיין...

די וועלט דערציילט

האט אים אבער געענטפערט, אז ערבישבת נאך א האלכן טאג פארט ער
ניט און ער מוז דא האלטן שבת.

פרייטאגצורנאכטס האט ר' שלמה־לע אכטונג געגעבן, אז דער ישוב־
ניק איז זיך נוהג ניט ווי קיין עס־הארץ, איז מדרק אין כמה זאכן ווי
א למדן. איז ער מיט אים אריין אין א שמועס, אים געפרעגט א פאר
זאכן, וואס דער ישוב־ניק האט געמוזט ענטפערן און אזוי ביסלאַכוויין
האט זיך ארויסגעוויזן, אז לייבע דער כווי איז א למדן מופלג און א
צדיק תמים. ער האט אבער געבעטן ר' שלמה־לע, ער זאל קיינעם ניט
מגלה זיין, מחמת ער וויל ניט, דער עולם זאל וויסן.

איז א צייט ארום, בעת ר' שלמה־לע איז געגאנגען פון בית־מדרש,
האט ער אנגעטראפן א לוייה.

— ווער — פרענט ער — איז'ס געשטארבן?

— א פראסטער ישוב־ניק — ענטפערט'ן אים — לייבע דער כווי.

ווי ר' שלמה־לע האט דערהערט דעם נאמען, האט ער געריסן קריעה
און געהייסן צופירן די לוייה צום בית־מדרש — ער אליין וועט דעם נפטר
מספיד זיין. אין הספד האט ער דערציילט ווער לייבע דער כווי איז גע־
ווען און גאנץ שטאט איז נאכגעגאנגען נאך דער לוייה.

278

צו ר' יאשע־בער בריסקער איז אמאל געקומען א משולח ערבי־שבת.
האט אים ר' יאשע־בער געבעטן ער זאל האלטן ביי אים שבת.

פרייטאג פאר ליכטבענטשן זאגט ר' יאשע־בער צום אורח:

— לייט מיר, זייט־זשע מוחל, פינף קאפיקעס.

האט אים דער אורח געגעבן.

שבת־צורנאכט, נאך הברלה, גיט ר' יאשע־בער אפ דעם משולח די
פינף קאפיקעס. דער אורח דערקענט, אז ס'איז די זעלבע מטבע, וואס
ער האט דעם רב געגעבן.

— האט קיין פארביל ניט, רבי — זאגט ער — וואס כוועל אייך פרעגן,
צו וואס האט איר מיר געבעטן ליען די פינף קאפיקעס? כזע דאך, אז
איר האט זיי אפילו ניט אויסגעביטן.

— פארשטייט איר מיר — ענטפערט ר' יאשע־בער — איר זייט דאך
א וועגמענטש, איר פארט תמיד ארום, ווען קען אייך אויסקומען מקיים
זיין די מצוה פון גמילת־חסד? ווער וועט ביי א אידן א דורכפארער
בעטען א הלואה? האב איד אייך געוואלט מוכה זיין מיט דער מצוה...

אפריכטן גלות

279

ר' יאשע-בער האט ניט געהאלטן פון עס-הארצות-דיקער פרומקייט.
איינמאל האט ער געזען, ווי איינער האט זיך געוואשן צום עסן און
אויסגעגאסן צוויי פולע קווארט וואסער.
— א רחמנות, נעבאך, אויף דעם אידן — שמייכלט ר' יאשע-בער —
זיין נאנץ יראת-שמים גיסט ער אויס אין פאמעשאף...

א

280

ר' הירש אויערבאך, קאנינער רב, איז אמאל קראנק געווארן. האטן
געשיקט רופן א דאקטער. דער דאקטער איז געקומען, אָנגעהויבן באַ-
טראַכטן דעם חולה און געהייסן אים ווייזן די צונג.
— אייער צונג, רבי — זאָגט דער דאָקטער — איז ניט ריין.
— יא — קרעכצט ר' הירש — כזוים. ווער האט'ס היינט, בעוונותינו
הרבים, א ריינע צונג?...

אפריכטן גלות

281

בעת דער ווילנער גאון האט אפגעריכט גלות, איז ער אמאל גענאנגען
פון איין שטעטל אין דעם אנדערן. אויפן וועג איז אָנגעפאָרן אַ אידישער
בעל-עגלה. דער בעל-עגלה זעט אַ איד גייט צופוס מיטן קלומיק אויף
דער פלייצע, פרעגט ער אים:

— וואו גייט איר, ר' איד?

— איז שטעטל — ענטפערט דער פוסגייער.

— זעצט איך אויף — זאָגט דער בעל-עגלה — וועל איר איך צופירן.

דער גאון האט זיך אייפגעזעצט און זיי זיינען געפארן ווייטער.

אז ס'איז ווארים געווארן, האט דער גאון אויסגעטאן זיין אויבער-

בגד, איז געבליבן זיצן אין טלית און תפילין און עוסק געווען אין תורה,
ווי זיין דרד איז געווען.

איז מיטן וועג זאָגט דער בעל-עגלה צו אים:

— ר' איד, מיד שלעפערט זייער, וויל איר מיד אביסל צושפארן

איז וואגן. זייט-זושע מוחל, זעצט איך איר אויף דער קעלניע און נעמט

די בייטש מיט די לייצעס. די סוסים מיינע זיינען קלאָר דעם וועג ווי

אַ פרומער איד אין אַשרי, מדאָרף צו זיי קיין שאַרפער לַמֶּדֶן ניט זיין.

דער גאון האט ניט גערעדט ס'אנדערע וואָרט, האט זיך איבערגעזעצט

אויפן בעל-עגלה'ס אַרט אנטרייבן די פערד. טאָן אַ אידן אַ גמילת-חסד.

און אזוי זיינען זיי אַריינגעפארן אין שטעטל.

די וועלט דערציילט

הינטערן עירוב איז פארבייגעגאנגען א איד, וואָס איז גראַד אַמאָל געווען איז ווילנע און געקענט דעם גאון. זעט ער, אז דער גאון זיצט ווי א בעל-עגלה און פירט א פאַרשוין. לויפט ער אַן אַטעם אַוועק אויפן מאַרק און הויבט אַן שרייען מיט קולות:

— אידן, משיח איז געקומען! משיח איז געקומען!...

איזו צענויפגעלאפן פון גאַנץ שטעטל. פרעגט אים:

— וואָס געשען?

— משיח איז געקומען — סאָפּעט דער איד — פאַרט אַהער.

קוקו דאָר אים אידן אַן:

— משוגע, צי חסר-דעה?

— בעיני ראיתי — שווערט זיך דער איד ביי באָרד און פּיאַות — ווי

ספּאַרט אַהער אַ וואַגן און דער ווילנער גאון אַליין, כּכּבּוּר וּבּעצמּו, איז דער שמייער. היינט ווער איז דער פאַרשוין, וואָס זיצט אין וואַגן, אויב ניט משיח?...

ווי זיי שטייען אַווי, איז דער וואַגן ארויפגעפאַרן אויפן מאַרק. ווערן די אידן נבהל ומשתומם. אויף דער קעלניע זיצט דער גאון, אין טלית און תפילין און האַלט די בייטש מיט די לייצעס.

זיי לויפן צו צום וואַגן, קוקו אַרײַן אינעווייניק און זעען, — דער שטעטלשער בעל-עגלה ליגט און כראַפּעט...

282

דער „שאַגת אַריה“ האָט, כידוע, אָפּגעריכט גלות. געגאַנגען איז ער אַנגעטאַן אין אַ לייונטענע קאַפּאַטע, אַרומגעבונדן מיט אַ שטריק, אויפן שטריק אַנגעבונדן אַ טעפּל מיט אַ לעפּל און אַ קלומיק אויפן פּלייצע. וואו ער פלעגט קומען, פלעגט ער בעטן מיזאַל אים אָפּקאַכן אַביסל גרויפן זיינע אין זיין אייגן טעפּל. מחמת ער איז געווען נזהר אין „חדש“, האָט ער ביי קיינעם ניט גענעסן, אפילו זיך ניט געמישט מיט די כלים.

אינמאַל איז ער געקומען קיין ברעסלוי, וואו ר' ישעיה פיק, דער „מסורת הש"ס“ איז געווען רב. ר' ישעיה איז געווען אַ איד אַ נגיד און געפירט אַ ברייטן שטאַט. איז דער „שאַגת אַריה“ אַרײַן צו ר' ישעיהן אין שטוב און געזאָגט צו דער רבי'צן:

— נאָ דיר גרויפן און אַ טעפּל און קאָד מיר אָפּ אַביסל געקעכץ.

(דער „שאַגת אַריה“ האָט קיינעם ניט געאירצט).

ר' ישעיה'ס ווייב האָט אים אַנגעקוקט. אין ברעסלוי און ביי ר' ישעיהן איז שטוב איז אַזאַ פאַרשוין מיט אַזאַ הילוך געווען אַ חידוש. אַחוץ דעם האָט דער „שאַגת אַריה“ געהאַט אַ משונהדיקן אויסזען:

אָפּריכטן גלות

א קאפ גרויס ווי אן עמער, א נאז א ברייטע מיט א פאָר פייערדיקע אויגן.

איז ס'ווייב אַרײַן צו ר' ישעיה'ן אין קאַבינעט און אים דערציילט, אז ס'איז געקומען עפעס א איד, אן אַרימאַן, א מטורף, הפנים, וויל מיזאַל אים קאַכן עסן דוקא פון זיינע גרויפן און אין זיין כלי.

ר' ישעיה האָט געהייסן דעם ווייב נאַכגעבן דעם פרעמדן אידן און אַליין איז ער אַרויס געבן דעם אורח שלום און אים פאַרבעטן צו זיך אין קאַבינעט.

דער „שאַגת אַריה“ איז דורכגעגאַנגען רייכע חדרים מיט שיינע מעבל, וואָס ער האָט אויף זיין לעבן ניט געזען. ר' ישעיה'ים קאַבינעט איז אויך געווען רייך אויסגעריכט.

ר' ישעיה איז אַרײַן מיטן אורח אין א שמועס, אים געפרעגט פונ-וואַנען ער קומט, וואוהיז ער פאַרט. דער „שאַגת אַריה“ האָט אים תיכף אויפ'ן אָרט געפרעגט אַ קשיא, מסתמא אַ שווערע קשיא, אויפן שאַגת אַריה'ים דרד. ר' ישעיה האָט אַביסל געהאַרעוועט און געענטפערט אַ תירוץ. דעם „שאַגת אַריה“ איז דער תירוץ געפעלן געוואָרן.

— מיר איז אַ גרויסער חידוש אויף דיר — זאָגט ער צו ר' ישעיה'ן — לעבסטו אין אזא רחבות און קענסט לערנען...

✽

283

בעת דער „שאַגת אַריה“ האָט אָפּגעריכט גלות, איז ער געקומען קיין דעסוי, וואו ר' דוד פריינקל, דער „קרבן עדה“, איז געווען רב. צו קבלת שבת איז ער געגאַנגען אין שול און זיך געשטעלט לעבן טיר, צווישן אלע סבצנים-אורחים, וואָס האָבן געוואָרט מיזאַל זיי נעמען אויף שבת. אַז דער גבאי האָט אויסגעטיילט די אורחים, איז דער „שאַגת אַריה“ אַנ-געקומען צום רב.

כדרך הטבע, איז ביים רב געווען אַ שבת־דיקער מיש ווי ביי לייטן: חלה, ווייז, פיש, פלייש. דעסוי איז דאָך ניט קיין קליין שמעטל אין דער לייטע. דער „שאַגת אַריה“, וואָס איז, נעבאָד, געווען אַן עני ואביון און תמיד געלעבט בדוחק, האָט זיך צוגעכאַפט צו די גוטע מאַכלים, געגעסן ווי אַן אַכלן און אַ וואָרט ניט גערעדט. דער רב האָט אים אַנגקומט: עפעס אַ מגושמדיקער אורח. אויף מאָרגן — ווייטער ס'איז גענע: דער „שאַגת אַריה“ עסט און רעדט אַ וואָרט ניט. נאָכן עסן זיינען זיי געגאַנגען אין שול, וואו דער „קרבן עדה“ האָט געהאַלטן זיין שבת־דיקע דרשה, מיט גרויס חריפות און בקיאות — וועדליק דער „קרבן עדה“. געקומען אַהיים, זיך געזעצט צו „שלש סעודות“ — דער „שאַגת

די וועלט דערציילט

אריה" עסט ווייטער מיט גרויס אפעטיט און שווינגט. קען זיך דער "קרבו עדה" ניט איינהאלטן און מאכט צו אים מיט א שמייכל:
— די וועלט זאגט: „כאכילתכם כן תורתכם". לויט אייער עסן, ר' איר, דארפט איר זיין א גרויסער למדן.
האט דער „שאנת אריה" אויף אים א קוק געטאן און אנגעהויבן איבערזאגן די גאנצע דרשה, וואס דער רב האט געזאגט ביי טאג און אויסגעפירט צום סוף, אז לויט יענעם און יענעם תוספות פאלט די גאנצע דרשה אוועק.
איז דער „קרבו עדה" אויפגעשפרונגען פון התפעלות און א זאג געטאן:

— דאס פאסט פארן „שאנת אריה"...

284

בעת ר' לייב, דער „שאנת אריה", האט אפגעריכט גלות, איז ער געקומען קיין קיניגסבערג. איז ער אריין צום רב, צו ר' לייבעלע עפשטיין, איז שטוב און געזאגט צו דער רבי'צן:

— נא דיר גרויפן און א טעפל און קאך מיר אפ אביסל געקעכץ.

די רבי'צן האט אים אנגעקוקט. א טשיקאווער פארשוין. איז זי אריין צום רב און אים דערציילט, אז ס'איז געקומען א איד, אז ארימאן, א מטורף הפנים, וויל מיזאל אים קאכן עסן דוקא אין זיין טעפל.
ר' לייבעלע עפשטיין האט פארשטאנען, אז ס'איז ניט קיין פשוטער איד, האט ער געהייסן דעם ווייב נאכגעבן זיין פארלאנג, און ער איז ארויס צום אורח, אים געגעבן שלום און אים אריינגעבעטן צו זיך, אין זיין חדר מיוחד.

דער קיניגסבערגער רב איז אריין מיט אים אין א שמועס און כדרך הטבע אריבער צו דברי תורה. דא האט דער „שאנת אריה" ארויסגעוויזן זיין גאונות און אנגעהויבן פארווארפן דעם רב מיט קשיות. ר' לייבעלע עפשטיין, וואס איז אויך געווען א נאון, האט געפרואווט פארענטפערן. דער „שאנת אריה" האט אפגעווענדט. און אזוי האבן זיך בירע גאוננים א היפשע וויילע מפלפל געווען. וועלנדיק בריינגען א ראה צו זיך, האט ר' לייבעלע עפשטיין זיך אויסגערעדט:

— דער „שאנת אריה" זאגט אויך אזוי.

האט דער „שאנת אריה", וואס איז בטבע געווען א גרויסער קפדן, א געשריי געטאן:

— אז דער „שאנת אריה" ש ט י י ט א י ז א ל מ ע ר, איז ער יא א „שאנת אריה" און אז ער ש ט י י ט א ו י ר ד י פ י ס איז ער ניט קיין „שאנת אריה"?

אפריכטן גלות

ווי ר' לייבעלע עפשטיין האט'ס דערהערט, איז ער געווארן א פאר-
ציטערטער, האט זיך אויפגעהויבן פון שטול און געגעבן דעם אורח נאכ-
אמאל שלום: — שלום עליכם, רבי! — און האט שוין דעם „שאגת אריה“
ניט אפגעלאזן. ער האט אים פארהאלטן ביי זיך, אים אפגעגעבן דעם
שענסטן חדר און זיך משתעשע געווען מיט אים אין תורה.

איז א פאר טעג ארום זיינען צו ר' לייבעלע עפשטיין געקומען די
נכבדים פון מעץ מיט א כתב-רבנות. מעץ איז דעמאלט געווען פון די
עלטסטע און שענסטע אידישע קהלות, א שטאט פון לומדים און מופלגי
תורה, און מעצער רבנות האט זיך גערעכנט פאר דאס גרעסטע אין
דור.

אז ר' לייבעלע עפשטיין האט אויסגעהערט די מעצער שלוחים, זאגט
ער זיי:

— מיר האבן דא דעם גדול הדור, דעם „שאגת אריה“, ער איז
מער ראוי ווי איר צו זיצן אויף מעצער רבנות.
און אזוי איז דער „שאגת אריה“ געווארן רב אין מעץ.

285

דער „שאגת אריה“ האט געהאט א מוראדיקן אויסזען: א קאפ
גרויס ווי אז עמער, באוואקסן מיט לאנגע האר, אויגן — פלאקער-פייער
און ס'פנים — א רירעוודיקס.

איינמאל איז ער געפארן מיט א בעל-עגלה. דער בעל-עגלה איז גע-
זעסן, ווי דער שטייגער, פון פארנט און דער „שאגת אריה“ איז געזעסן
איינעווייניג, אין בויד, אין טלית און תפילין און געלערנט.

אויפן וועג זיינען גזלנים באפאלן די בויד, האבן אפגעשטעלט די
פערד און געפאדערט פון בעל-עגלה געלט. האט דער בעל-עגלה געמאכט
א געוואלד. דער „שאגת אריה“, הערנדיק קולות, האט ארויסגעשטעקט
דעם קאפ פון בויד, זען וואס ס'איז געשען. ווי די גזלנים האבן דערוען
אזא מוראדיקן מענטשן, איינגעוויקלט אין א קאלירטע פאטשיילע און
טראגט אויפן קאפ אזא משונה-דיקע זאך — איז געפאלן אויף זיי אן
אימת-מות און זיינען זיך צעלאפן.

286

די צוויי ברידער צדיקים, ר' אלימלך און ר' זושע, האבן, כידוע, ביידע
אפגעריכט גלות, זיינען גענאנגען איבער דער וועלט ווי צוויי פשוטע
קבצנים.

זיינען זיי אמאל געקומען אין א קרעטשמע נעכטיגן. גראד איז אין
דער קרעטשמע געווען א דארפישע חתונה. די צוויי ברידער זיינען אריין

די וועלט דערציילט

און זיך געזעצט אין אַ ווינקל, ווי אַרימעלייט. איז אויסגעקומען, אַז ר' אלימלך איז געזעסן צום וואַנט און ר' זושע צום עולם.

אַז די ישובניקעס האָבן זיך צעהוליעט, איז זיי איינגעפאלן צו מאַכן חוזק פון די צוויי קבצנים, וואָס זיצן דאַרטן אין ווינקל. האָבן זיי גענומען ר' זושע'ן, וואָס איז געזעסן נענטער צו זיי, אים אַוועק געלייגט אויף דרערד און איטלאַכער האָט אים געגעבן אַ געזונטן קלאַפּ, כלומרישט אויף אַ שפּאַס. און אַזוי נאָך איטלאַכס מאַל טאַנצן. אַז דער שפּאַס האָט זיך איבערגעחזרט עטלאַכע מאַל, זאָגט ר' אלימלך צו ר' זושע'ן:

— זושע לעב, פאַרוואָס זאַלסטו קריגן אַלע קלעפּ און איך גאַרניט? לאַמיר זיך איבערזעצן, וועלן זיי אַצינד מיר נעמען.

האַט ר' זושע מסכים געווען. בעת די שכור'ע מחותנים האָבן גע-טאַנצט, האָבן זיך די ברידער געביטן מיט די ערטער: ר' זושע האָט זיך געזעצט צום וואַנט און ר' אלימלך צום עולם.

אַפּגעטאַנצט — נעמט זיך דער עולם צו די קבצנים. פּלוּצלונג כאַפט זיך אַרויס איינער:

— ברידער, ס'איז ניט קיין יושר אַלע מאַל נעמען דעם אייגענעם. לאַמיר אַצינד נעמען דעם אַנדערן, וואָס זיצט צום וואַנט. זאַל ער אויך פאַרזוכן אַ קלאַפּ און געדיינקען, אַז ער איז געווען אויף דער התונה.

האַבן זיי ווייטער גענומען ר' זושע'ן, אים אַוועקגעלייגט אויף דרערד און געשלאָגן.

אַז ר' זושע האָט זיך אויפּגעהויבן און זיך צוריקגעזעצט לעבן ר' אלימלך'ן, זאָגט ער צו אים:

— זעסט, ברודער לעב, אַז דער וואָס דאַרף קריגן געשלאָגן, קען זיך פון די קלעפּ ניט אויסקויפּן...

אָ

287

בעת ר' אלימלך און ר' זושע האָבן אַפּגעריכט גלות, זיינען זיי נאָך אַ יאָר געוונדן זיין אַנגעקומען קיין ליסקע. זיינען זיי אַריין צום רב, ר' מענדל'ען. האָט ער זיי מקבל געווען בסבר פנים יפות, געגעבן שלום און אַריין מיט זיי אין אַ שמועס. פאַרן אַוועקגיין גיט ער זיי צו רענדל און באַלייט זיי אַרויס.

אַז זיי זיינען אַוועק פון אים כאַפּן זיי זיך, אַז ער האָט זיי געגעבן צו רענדל. קלערן זיי: אודאי אַ טעות. קערן זיי זיך אום און גיבן אים אַפּ די רענדלאַך.

— ניין — זאגט ר' מענדל — כ'האב קיין טעות ניט געמאכט. כ'האב אייד געגעבן לויט אייער כבוד. נאר דאס זאג איך אייד, ווען איך זאל ניין אזוי לאנג אין גלות וואלט איך א שענערן פנים געהאט... זיינען די ברידער אוועק אויף נאך א יאר אין גלות.

✽

288

בעת ר' אלימלך מיט ר' זושעץ האבן אפגעריכט גלות און גענאנגען צופוס איבער דער מדינה, איז ווען זיי פלעגן קומען קיין לודמיר פלעגן זיי שטיין אכסניא ביי איינעם א חסיד'ישן איד, ר' אהרן. אזוי האבן זיי זיך נוהג געווען כמה שנים.

בעת זיי זיינען שוין געווען מפורסם זיינען זיי אמאל אראפגעפארן קיין לודמיר אין א קאטש מיט א פאר פערד. דער גביר פונם שטעטל האט דערהערט, אז די צוויי ברידער צדיקים פארן, איז ער זיי ארויס אנטקעגן, צום נאענטן דארף און זיי שטארק געבעטן, זיי זאלן אים מזכה זיין מיט דער גרויסער מצוה און איינשטיין ביי אים. ער גיט אפ איז זייער רשות ס'גאנצע גביר'יש הויז זיינע און וועט זיי באזארגן מיט כל'טוב. די ברידער האבן אים ניט אפגעזאגט און ניט צוגעזאגט, אים געהייסן פארן אין שטעטל און זיי וועלן קומען שפעטער.

קומענדיק קיין לודמיר זיינען די ברידער פארפארן צו ר' אהרניען, וואו זיי פלעגן תמיד איינשטיין. איז דער גביר געקומען צו לויפן מיט א טענה:

— ס'הייסט, כ'האב מיר דאך געריכט און אלץ צוגעגרייט.

— פארשטייט איר מיר — האט אים איינער פון די ברידער צדיקים געענטפערט — מיר זיינען דאך די אייגענע מענטשן ווי תמיד, דארפן מיר איינשטיין אויף אונזער אלטער אכסניא. ביי אייד זיינען מיר דאס מאל חשובער, מחמת תמיד פלעגן מיר קומען צופוס און אצינד זיינען מיר געקומען אין א קאטש מיט א פאר פערד, טא זאל די קאטש מיט די פערד איינשטיין ביי אייד...

אמונה און בטחון

289

ר' לייב מירקעס, דעם „שלחן שלמה'ס" פאטער, איז געווען מפורסם פאר א צדיק און אז איש תמים. געווען איז ער א קרעמער, געהאט א גרויסע שניט-קראם אין מיר. אין קראם איז, ווי דער שטייגער, געשטאנען ס'ווייב זיינס און אל'יין איז ער געזעסן על התורה ועל העבודה.

די וועלט דערציילט

איינמאל האט ס'ווייב זיך ביי אים איינגעבעטן, ער זאל פארן קיין לייפסק אויפן יריד איינקויפן סחורה אויף א גאנץ יאר, ווי ס'טוען אַנדערע קרעמער. צו וואָס קויפן פון אַ צווייטע האַנט? ר' לייב האָט מסכים געווען. האָט ס'ווייב אים אויסגעריכט אין וועג אַרײַן, אים מיטגעגעבן אַ רשימה פון די סחורות מיט די מקחים, אים איינגענייט אַ פאַר טויזנט רובל—און ר' לייב איז אַוועקגעפאַרן קיין לייפסק אויפן יריד.

געקומען קיין לייפסק—הערט ער, אַז דער יריד שטייט אַ חודש. טראַכט ער ביי זיך: וואָס וועט ער זיך איילן? סאַי ווי מוז ער דאָ זיין ביזן סוף פון יריד, כדי פאַרן צוריק מיט די אַנדערע קרעמער. וועט ער איינקויפן זיינע סחורות די לעצטע טעג און תיכף פאַרן אַהיים. דערווייל קען ער זיצן און לערנען. איז ער אַזוי אַפגעזעסן אַ גאַנצן חודש און געלערנט. די לעצטע טעג איז ער אַרויס אויפן יריד. אָבער צו וועלכן סוחר ער איז צוגעקומען מיט דער רשימה—ניטאָ קיין סחורה. אַלץ שוין פאַרקויפט. נאָר איין סוחר האָט נאָך געהאַט אַ פאַר שטיקער רויטן געוואַנט, וואָס ווערט באַנוצט אויף מונדירן פון גרויסע שרים און קאַסט זייער טייער. דער גרעסטער קרעמער קען פאַרקויפן צען איילן אַ יאַר. האָט ר' לייב געקויפט צוויי שטיקער רויטן געוואַנט, פאַרן גאַנצן געלט וואָס ער האָט געהאַט, און איז געפאַרן אַהיים.

געקומען אַהיים—און תיכף אַוועק אין בית-מדרש. ס'ווייב מיטן בני-בית עפענען די סחורה—ווערט זיי פינסטער אין די אויגן: ווען וועלן זיי עס פאַרקויפן צוויי שטיקער רויטן געוואַנט? און וואָס וועלן זיי איצט טאן אַז סחורה? לויפט ס'ווייב אַווק צו אים אין בית-מדרש און הויבט אַן וויינען:

— וואָס האַסטו געטאָן? אין צוואַנציק יאָר וועלן מיר דאָך פון דער סחורה ניט פטור ווערן. און פונדאָנען וועלן מיר איצט לעבן, אַן געלט און אַן סחורה?

— טפשה, וואָס וויינסטו?—זאָגט ר' לייב בנעומות—דו גלויבסט, אַז השם-יתברך האָט אונז אַנגעשריבן ראש-השנה פרנסה אויף אַ גאַנץ יאַר? היינט וואָס די דער חילוק צי פון רויטן געוואַנט, צי פון אַנדערע סחורות?—און ר' לייב לערנט ווייטער.

איז אַ קורצע צייט אַרום איז געקומען צו ר' לייבן אין קראָס אַ שליח מיוחד פונם געסוויזשער גראַף, ראַדויוויל, קויפן עטלאַכע הונדערט איילן רויטן געוואַנט. דער גראַף וויל אַנטאן אַלע זיינע משרתים אין רויטע מונדירן. ר' לייב'ס ווייב האָט אים פאַרקויפט די גאַנצע סחורה און האָט געהאַט צו לעבן בריוּח אַ גאַנץ יאַר.

ר' מרדכי לעבעוויטשער איז אין דער יוגנט געווען אן עני ואביון. אין שטוב איז ממש קיין שטיקל ברויט ניט געווען און ער מיט די בני-בית האבן געליטן הונגער.

איינמאל איז געקומען אים געוואויר ווערן א קרוב זיינער. האָט ס'ווייב אויסגעגאסן איר שווער ביטער האַרץ פאַרן קרוב, זי האָט שוין קיין כח ניט אַריבערצוטראַגן ס'גרױסע דחקות, קען ניט צווען דעם צער פון די קינדער, וואָס גייען אויס פאַר אַ שטיקל ברויט—און האָט זיך פאַנאָדערגעוויינט.

איז דער קרוב אַריין צו ר' מרדכי'ן אין זיין חדר מיוחד. זעט ער, ווי ער גייט אַרום פאַרדבקה'ט און זינגט זיך אונטער אַ ניגון.

— גיי זע— זאָגט ער אים— ס'ווייב מיט די קינדער וויינען און דו זינגסט זיך?

— זיי האבן אויף וואָס צו וויינען— זאָגט ר' מרדכי— מחמת זיי קוסו אויס פון מיר, אַ בשר ודם, וואָס איז עפר ואפר. אָבער איך קוק אויס פונם רבונ'ש-ל'עולם, וואָס איז אַ כלי-כּוֹל, זינגט זיך מיר...

ר' זונדל סאַלאַנטער איז אַמאָל געפאַרן מיט אַ אירישן בעל-עגלה פון איין שטעטל אין דעם אַנדערן. פאַרבייפאַרנדיק אַ פעלד מיט אַנגע-שניטענעם היי, זאָגט דער בעל-עגלה צו ר' זונדל'ען:

— איר וועט אַכטונג געבן צו מיזעט ניט און איך וועל מיך אַראַפּכאַפּן נעמען אַביסל היי פאַר מיין סוס.

ר' זונדל שווייגט.

איז דער בעל-עגלה אַראַפּ, צוגעגאַנגען צו אַ סטאָג היי, אַנגענומען וויפל ער האָט געקענט און אַנגעהויבן טראַגן צום וואָגן.

הויבט ר' זונדל אָן שרייען:

— מיזעט! מיזעט!

ווערט דער בעל-עגלה אַ דערשראַקענער, וואַרפט אַוועק ס'היי, כאַפּט זיך אַרויף אויפן וואָגן און פאַרט ווייטער.

פאַרנדיק, קוקט ער זיך אַרום— ניטאָ קיינער.

— זייער שוין— רעדט ער אויס ר' זונדל'ען— אַפּגענאַרט אַ אידן.

— הלילה— זאָגט ר' זונדל בתמימות— מהאָט בפירוש געזען.

— ווער?— הידושיט זיך דער בעל-עגלה— ניטאָ אַרום קיין מוטער

בו-אָדום.

— פון אויבן— ווייזט ר' זונדל מיט אַ פינגער צום הימל— האַט'ן

געזען...

די וועלט דערציילט

ר' זונדל סאלאנטער האט געהאט צוויי איידים, גדולי ישראל: ר' שמואל סאלאנט, וואס איז געווען זיבעציק יאר רב אין ירושלים, און ר' נאטע נאטקין, פון די יקרי ירושלים.

ווי אזוי ר' זונדל, א איד אן ארימא, איז צוגעקומען צו אַזעלכע וואוילע איידים, דערציילט'ן אזא מעשה:

בעת מהאט אנגעהויבן ריידן שידוכים ר' זונדל'ס ערשטע טאכטער האט ר' שמואל סאלאנט שוין געשמט פאר אן עילוי אין דער גאַנצער סביבה. האט'ן אים גערעדט א שידוך מיט אן עושר'ס א טאכטער פון סאוונע. ר' זונדל האט אבער געוואלט האבן ר' שמואל'ן פאר אן איידים, איז וואסער שידוך מהאט אים אנגעשלאגן פאר זיין טאכטער, האט ער ניט געוואלט הערן. ער האט שוין—זאגט ער— א חתן פאר זיין טאכטער, ר' שמואל'ן. האט דער עלטם געשמייכלט איבער ר' זונדל'ס תמימות. מאכט זיך גראד, אז ר' שמואל'ס פאטער קומט קיין סאלאנט. דער ציילט'ן אים פון ר' זונדל'ס איינריידעניש. ר' שמואל'ס פאטער איז געווען א גרויסער ערלאכער איד, האט ער מסכים געווען און דער שידוך איז געווארן.

מיטן אנדערן איידים, מיט ר' נטע'ן, איז אזוי געווען:

די אנדערע טאכטער ר' זונדל'ס איז געווען שווער אויף א שידוך. ר' זונדל האט שוין דעמאלט געוואוינט אין ירושלים, די טאכטער איז שוין געווען א כלה-מידל און ס'האט זיך אלץ ניט געמאכט קיין רעכטער שידוך. האט ר' זונדל געזאגט, אז דער ערשטער בחור, וואס וועט אָנ-קומען קיין ירושלים מיט דער ערשטער עדה פון זיין מדינה, וועט זיין זיין איידים.

ויהי היום, איז אָנגעקומען אַן עדה פון ליטע. ווי דער מנהג איז דעמאלט געווען, זיינען ירושלימער אידן אַרויס קיין מוצא מקבל-פנים-זיין די אָנגעקומענע פון חוץ-לארץ. האט ר' זונדל דערזען א בחור, וואָס האט לויטן הילוך זיינעם אויסגעזען א פראסטער בעל-מלאכה. גייט ער צו אים און פרעגט אים:

— ווער ביזטו פון דריהיים?

— וואס איז די נפקא מינה? — מאכט דער בחור.

— האסטו געלערנט אין א ישיבה? — פרעגט אים ווייטער ר' זונדל.

— וועמען איז'ס נוגע? — שלאגט אָפּ דער בחור.

און וואס ר' זונדל פרעגט אים, דרייט זיך דער בחור אויס פון א תשובה.

— וועסטו — פרעגט אים ר' זונדל — וועלן זיין מיין איידים?

— יא — ענטפערט דער בחור.

אמונה און כטחון

און דער שידוך איז געווארן, מ'האט געשריבן תנאים און קובע געווען דעם זמן החתונה.

ר' זונדל איז אבער אַרומגעגאַנגען אין ספק: צי איז ער, חלילה, ניט נכשל געווארן און גענומען אַן איידים אַן עס-הארץ?

און דער חתן זאָגט אַלץ ניט אויס ווער און וואָס ער איז.

אַ פאַר טעג פאַר דער חתונה איז ר' שמואל סאַלאַנט, דער ערשטער איידים ר' זונדל'ס, געזעסן מיט לומדים און געשמועסט אין תורה. קומט אַז דער חתן, הערט ער די תורה, רופט ער זיך אָפּ:

— דער זיידע, דער „שאַגת אַריה“, זאָגט ניט אַזוי...

און זאָגט אָפּ אַ שטיק „שאַגת אַריה“ אויף אויסנווייניק.

ר' שמואל איז תיכף געלאָפּן אַנזאָגן דעם שווער, ר' זונדל'ען, ווער דער נייער איידים איז און די חתונה איז געפראָוועט געוואָרן מיט גרויס שמחה.

✽

293

בעת ר' זונדל סאַלאַנטער האָט גענומען דעם צווייטן איידים זיינעם, ר' נטען, איז ער געווען אַן אַרימאָן, אַן אביון. ער האָט זיך מפרנס געווען ברוח פון עסיג מאַכן. פונדעסטוועגן האָט ער צוגעזאָגט קעסט, ווי ביי לייטן.

דעם טאָג פון דער חתונה האָט ער צוגעשטעלט אַ נייע כלי עסיג

און געזאָגט:

— דאַס איז פאַר די קינדער.

אַז ר' נטע האָט אַנגעהויבן עסן קעסט איז אים געווען אַ חידוש, וואָס אַ נאַנצע וואַד, אַחוץ שבת, עסט סיווייב ניט מיט אים. אַז ער האָט זי געפרעגט, האָט זי תמיד געהאַט אַן אַנדער תירוץ. האָט ער געגעסן פליישיקס—איז זי געווען מילכיק, האָט ער געגעסן מילכיקס—איז זי גווען פליישיק. טיילמאַל איז זי סתם ניט געווען הונגעריק. ר' נטע, אַ ישיבה־מאַן אַ תמים, האָט אַנגענומען דעם תירוץ און מער קיין שאַלות ניט געמאַכט.

איינמאַל הערט ער אין בית־מדרש, ווי צוויי אידן שמועסן מכה אים:

— אַ שיינער יונגע־מאַן, זיך אַנגעזעצט אויף דעם אַרימען צדיק, נעבאַד, ער זאַל אים טראָגן אויף די פלייצעס.

איז ר' נטע אַוועק אַהיים און איבערגעשמועסט מיטן ווייב:

— מיר מוזן אַראַפּ פון קעסט. דער טאַטע קען אונז ניט האַלטן.

מיר'ן דינגען אַ דירה און לעבן פאַר זיך. השם־יתברך, וואָס איז אַ זון ומפרנס, וועט אונז ניט פאַרלאָזן.

האָט סיווייב מסכים געווען.

די וועלט דערציילט

— מ'דארף אבער — זאגט זי — זאגן דעם טאטן.
ווי ר' זונדל האט'ס דעהערט, איז ער אריינגעלאפן צום איידים א
דערשראקענער:
— זאג דעם אמת, נטע, דיר געפעלט ניט מיינע קעסט? וועל כ'דיר
געבן בעסערע.
— חלילה, שווער — זאגט ר' נטע — אייערע קעסט געפעלן מיר זייער.
כ'ווייס אבער, אז אייד איז שווער אונז מפרנס צו זיין.
— וואס רעדסטו? — מאכט ר' זונדל — איך בין אייד מפרנס?
השם-יתברך איז אייד מפרנס. איך בין מער ניט ווי א שליח. פרעג
אויף טשיקאוועס דער שוויגער.
און ר' זונדל רופט אריין ס'ווייב זיינע און זאגט איר:
— רבקה, דערצייל אים, וואס כ'האב דיר געזאגט צו די תנאים.
דערציילט ס'ווייב, אז צו די תנאים האט זי אים געפרעגט:
— זונדל, ווי נעמסטו אויף זיך אנדערטהאלבן יאר קעסט, אז מיר
זיינען ארימע-לייט, אביונים?
האט ער געענטפערט:
— מיר'ן צושטעלן נאך א כלי עסיג, וועט'ס זיין פאר די קינדער.
— זעסט, מ'וין קינד — פירט אויס ר' זונדל צום איידים — אז ניט
איך בין דיין מפרנס.
— טא פאר וואס'זשע — פרעגט ר' נטע — עס איך תמיד אל'יין?
— פארשטייטו מ'ך — זאגט ר' זונדל — אזויפיל, ס'זאל זיין פאר
אייד ב'ידע, קענען מיר אויף דער כלי ניט אנווארפן.

✽

294

בעת ר' חיים-לייב סטאוויסקער איז געווען זייער שלאף, האט'ן אראפ
געבראכט א פראפעסער פון ווארשע. דער פראפעסער איז געקומען, בא-
טראכט דעם חולה און געזאגט די שטוב-מענטשן אין אנדערן חדר, אז
ס'איז ניטא קיין האפנונג. פארשטייט'ן דאך, ווי ס'איז געווארן אין
שטוב. ר' חיים-לייב פרעגט, וואס דער פראפעסער האט געזאגט, זאגט'ן
אים דאך, מ'ן הסתם, ניט אויס. ער דערקענט אבער אז די בני-בית,
אז דער פראפעסער האט אים אפגעזאגט ס'לעבן.

— וואס — מאכט ער צו זיי — גייט איר אזוי ארום פאר'צערט?
און אז דער פראפעסאר האט מיר אפגעזאגט ס'לעבן, איז וואס? די גמרא
זאגט: „ורפא ירפא, מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות“ — אז א דאקטער
האט רשות צו היילן. האט ער דאך בלויז רשות אויף צו היילן, אבער
ווער האט אים געגעבן רשות אויף אפצוזאגן ס'לעבן?

ביים רבי'ן

295

מהאט אמאל דערציילט ר' ישראל'ן, דעם קאזשניצער מגיד, אז אן אלט פאר פאלק איז נפקד געווארן, געהאט א ברוכה, ניט פארנדיק צו קיין צדיק.

— דער רבונר-שליעולם — שמייכלט דער קאזשניצער — האט זייער גלייך געטאן. אזוי פארטי'ן דאך אדער צום „חווה“, אדער צו מיר, האט השם-יתברך באוויזן, אז ער קען אויך געבן א ברוכה...

✽

296

א דוכס איז אמאל געקומען צו ר' ישראל'ן, דעם קאזשניצער מגיד, און געבעטן א ברכה אויף קינדער.

ר' ישראל האט אים ניט געוואלט אפזאגן מפני דרכי-שלום, האט ער אויפגעהויבן די אויגן צום הימל און געזאגט:

— רבונר-שליעולם, האסט אזויפיל גוים אויף דער וועלט, זאל זיין נאך איינער...

✽

297

א יונגערמאן א חסיד איז אמאל געקומען צו ר' מרדכי לעכעוויטשער מקבלי-השפעה זיין.

— וואס איז דיין בקשה? — פרעגט אים ר' מרדכי.

— כווייל — זאגט דער יונגערמאן — דינען דעם רבונר-שליעולם.

— דעם רבונר-שליעולם — זאגט ר' מרדכי — באדארפ'ן ניט דינען,

ער איז זייער דין, דק מן הדק, לית מחשבה תפיסה ביה. דו זע דיך

צו דינען, זאלסט אזוי פארגרעכט ניט זיין...

✽

298

ר' מאיר'ל פרעמישליאנער איז געווען מפורסם פאר זיינע ווערטלאך.

איינמאל איז צו אים געקומען א איד, וואס האט געהאט א קאטער,

אים געגעבן א קוויטל מיט א פדיון, ער זאל קריגן א רפואה.

נעמט ר' מאיר'ל צו דעם פדיון און ניט א געשריי:

— ארויס, דו שייגעץ!

ווערט דער איד א פארציטערטער.

— רבי הייליקער — פרעגט ער — פארוואס רופט איר מיך שייגעץ?

— ניט דיר מיין איד — שמייכלט ר' מאיר'ל — נאך דעם קאטער

דיינעם. אז קאטערינע איז א שיקסע, איז קאטערא שייגעץ...

צו ר' מאיר'ל פרעמישליאנער איז אמאל געקומען א איד אן אקסן-הענדלער אים פרעגן אן עצה, צי ער זאל פירן די אקסן קיין ווין אויפן מארק.

— היינטיקע וואך — זאגט אים ר' מאיר'ל — איז פרשה „נצבים“, מיינטים, אז דו דארפט שטיין אויפן ארט. די אנדערע וואך איז „וילד“, זאלסטו דעמאלט גיין קיין ווין.

האט דער סוחר געפאלגט. די אנדערע וואך איז דער מקח אויף אקסן געפאלן און דער סוחר איז בדי-הרל געווארן.

איז ער געקומען צו ר' מאיר'לען מיט א טענה:

— ס'מיינטש, רבי, כ'בין דאך פון אייער עצה ברלות געווארן.

— וואס וויל מען פון מאיר'ן? — קוועטשט ר' מאיר'ל מיט די פליי-

צעס — ניט ער, ניט זיינע אבות אבותיו האבן אמאל געהאנדלט מיט אקסן...

א אידענע איז אמאל געקומען צו ר' מאיר'ל פרעמישליאנער, געגעבן א פדיון און געבעטן נפקד ווערן מיט זרע של קימא. בעת מעשה האט זי אים פארטרויט, אז זי איז נאך ניט קיין אלטע, זי פירט נאך דעם סדר נשים.

דערווייל איז אריין אן ארימער איד און קלאגט זיך:

— רבי, הייליקער, כ'בין כל ימי געווען א טרעגער, געטראגן אויף די פלייצעס שווערע משאות און געצויגן ס'שטיקל חיונה. אצינד אבער בין איד אלט און שוואך און קען שוין מער ניט טראגן. כ'מוז האבן א פערד-און-וואגן.

— קויף דעם אידן — זאגט ר' מאיר'ל צו דער אידענע — א פערד-און-וואגן, וועסטו געהאלפן ווערן. קוקט זי אים אן.

— פארשטייסטו מיד — שמייכלט ר' מאיר'ל — ביז אהער האסטו געפירט און ער האט געטראגן, פון אצינד אן און ווייטער וועט ער פירן און דו וועסט טראגן...

א יונגעראז איז אמאל געקומען צו ר' ישראל'ישע ריזשינער, ער זאל אים געבן סמיכה. דער ריזשינער איז געשטאנען ביים פענסטער און ארויסגעקוקט אין הויף. ס'איז געווען ווינטער. דער נאנצער הויף איז געווען בארעקט מיט שניי. דער יונגעראז איז געשטאנען לעבן ריזשינער און געהאלטן אין איין דערציילן זיינע צידקות און סגופים:

ביים רבי'ן

ער גייט אנגעטאן בלוז אין ווייסן; קיין אנדער משקה, אחוץ קאלט וואסער, קומט אין זיין מויל ניט; אין די שיד האט ער טשוועקעס, כדי צו לייזן יסורים; פראוועט אלע טאג, אין גרעסטן פראסט, גלגול-שלאג און דער שמש שלאגט אים אלע טאג פערציק מלקות.

בעת דער יונגערמאן האט גערעדט, איז אויפן הויף ארויף אַ ווייס פערד, צוגעאנגען צום ברונים און געטרונקען פונם קיבל און דערנאך זיך אויסגעקאמטשעט אינם שניי, ווי די טבע פון אַ פערד.

— זע — זאגט דער ריזשינער צום יונגמאן — אַט דאָס באַשעפעניש גייט אויך אין ווייסן; נעמט אויך ניט אין מויל קיין אנדער משקה אחוץ וואסער; האט אויך טשוועקעס אין די שיד זיינע; קייקלט זיך אין שניי; קרינט פון זיין בעל-הבית מער ווי פערציק מלקות אַ טאג — און נאך אלעמען איויס אַ פערד...

✽

302

ר' ישראל ריזשינער האט, כידוע, געפירט אַ ברייטן שטאָט, האָט פארוואוינט שיינ און איז אַרויסגעפאָרן מיט אַ פאָר פערד, ווי אַ שררה. איינמאל איז צו אים געקומען איינער אַ היינטוועלטיקער. איז ער נתפעל געוואָרן פון סגרויסע רחבות אין ריזשינער הויף. שמועסנדיק מיטן ריזשינער, פּרעגט ער אים:

— זאגט מיר, רבי, פארוואס האָבן אַמאָליקע רביים געלעבט אין נויט און אין דחקות, געוואוינט אין הילצערנע הייזקעס, געגאָנגען אָנגעטאָן אין פראסטן לייזונט, געגאָנגען צופום, און היינטיקע רביים וואוינען אין פאלאצן, גייען אָנגעטאָן אין סאַמעט און אין אַטלעס, און פאָרן אַרויס אין קאַטשן מיט פערד.

— כיוועל דיר זאָגן — ענטפערט אים דער ריזשינער — צו אַ רבי'ן קומען דריי סאַרטן מענטשן: חסידים, בעל-ביתים און קלים. אַלע דריי גיבן פּדיונות. ס'געלט פון די פּדיונות גיט דער רבי אים לויט די נותנים. ס'געלט וואס חסידים גיבן — גיט ער אים אויף מצוות, אויף ציצית, תפילין, אתרוג, אויף צדקה. ס'געלט וואס בעל-ביתים גיבן — גיט ער אים אויף פרנסה פאָר זיך מיט'ן בני-בית. ס'געלט וואס קלים גיבן — גיט ער אים אויף מותרות, אויף פערד, קאַטשן וכדומה. איז אַמאָליקע יאָר, אַז קיין קלים זיינען ניט געווען, האָבן די רביים ניט געהאַט פאָר וואס צו קויפן קיין פערד, האָבן זיי געמוזט גיין צופום. היינטיקע צייטן זיינען די קלים נתרבה געוואָרן, האָבן די רביים אויף פערד און אויף קאַטשן און אויף אַלע איבעריקע מותרות...

די וועלט דערציילט

ר' נפתלי ראפשיצער איז, כידוע, געווען א גרויסער וויצלונג. ער פלעגט ליב האבן צו זאגן א ווייז, א גלייכווערטל און אַמאָל אויך אַפּטאַן אַ שפּיצל.

אין דער יוגנט איז ער אַמאָל געפאַרן מיט אַ חבריאַ חסידים קיין לובלין צום „חווה“. אויפן וועג איז זיי אויסגעגאַנגען סיגעלט און זיי זיינען געבליבן ממש אַן אַ פּרוטא, ניט געהאַט צו עסן — ניט פאַר זיך און ניט פאַר'ן בעל־עגלה מיט די פּערד, להבדיל. און אין גאַנצן געגנט אַרום האבן זיי ניט געהאַט קיין שום באַקאַנטן. זיינען אַלע צוגעשטאַנען צו ר' נפתלי'ן, ער זאָל עפּעס געפינען אַן עצה. קלערט ר' נפתלי אַ וויילע און זאָגט:

— כּהאַב אַן עצה, נאַר בתנאי, אַז איר זאָלט אייך קענען אייני־האַלטן און ניט לאָבן.
האַבן זיי מקבל געווען.

— דאָ ניט ווייט — זאָגט ר' נפתלי — איז דאָ אַ קרעטשמע. דער מוכסן איז אַן עס הארץ און אַ גרויסער קמצן. קיין אַרימאָן לאָזט ער אויפן שוועל ניט אַרויף. נאַר ער גיט אַ סך צדקה אויף ר' מאיר בעל־הנס. סיגעלט קלייבט ער שוין כמה יאָרן און געטרויטס קיינעם ניט אַוועקצושיקן. ער וואַרט, אַז ר' מאיר בעל־הנס אַליין זאָל קומען, וועט ער'ס אים געבן אין האַנט אַריין. זאָל אַ פאַר פון אייך אַוועקגיין צום מוכסן און אים אַנזאָגן, אַז דאָ פאַרט ר' מאיר בעל־הנס איידם. ס'איבעריקע וועט שוין רעכט זיין. געדיינקט־זשע אַבער, איר זאָלט ניט לאָבן.

ווי דער קרעטשמער האַט דערהערט ווער ס'פאַרט, איז ער אַרויס אַנטקעגן, פאַרבעטן צו זיך ר' נפתלי'ן מיט דער גאַנצער חבריאַ, זיי אַפּגעגעבן די שענסטע חדרים און געמאַכט פאַר זיי אַ סעודה כּיד המלך. ר' נפתלי מיטן עולם האַבן געגעסן און געטרונקען און זיך געלאָזט וואוילגיין.

נאָכן עסן זאָגט דער מוכסן צו ר' נפתלי'ן:

— רבי הייליקער, כּהאַב צו אייך אַ בקשה. שוין כמה יאָרן, אַז כּילייב געלט פאַר ר' מאיר בעל־הנס און ער קומט אַלץ ניט אַפּגעמען. און אזוי ווי השי"ת האַט מיד מוצה געווען, אַז זיין איידים איז ביי מיר איז שטוב, בעט איר אייך צונעמען פון מיר סיגעלט און געבן אייער שווער אין האַנט אַריין.

האַט ר' נפתלי מסכים געווען.

דער מוכסן איז אַוועק אין אַ חדר, זיך נעזאַמט אַ וויילע און צוריק געקומען מיט אַ פּול היטל און אויסגעשאַטן אויפן טיש אַ הורבע מטבעות, מופּערנע, זילבערנע און נאַלדענע.

ר' נפתלי האט געהייסן איינעם פון זיינע מענטשן צונעמען סיגעלט
און דער מוכסן האט אים מיט דער גאנצער חבריא ארויסבאלייט מיט
גרויס כבוד.
ווייטער זיינען זיי שוין געפארן בהרחבה. פון לובלין האט ר' נפתלי
סיגאנצע געלט אפגעשיקט קיין ארץ-ישראל.

304

בעת ר' נפתלי ראפשיצער האט זיך אויפגעהאלטן אין לובלין, ביים
„חזוה“, איז ער אמאל געזעסן זאלבע עלפט אין א מסיבה פון חסיד'ישע
יונגעלייט, וואס זיינען אלע שפעטער געווארן גוטע אידן. מיאז געזעסן
און געטרונקען מער. איינער פון דער מסיבה האט ניט געוואלט טרינקען.
— פארוואס — פרעגט'ן אים — טרינקסטו ניט?
— מחמת — ענטפערט ער — סיגלאז איז ניט גע'טובליט.
— פונוואנעזשע ווייסטו? — פרעגט'ן אים ווייטער.
— כ'האב בקבלה פונם רבי'ן — ענטפערט ער — אז אויף א ניט'גע-
טובליט גלאז איז דא א רוח הטומאה און דער וואס האט אן אפן אויג
סען זען א שווארץ רעמל אויפן גלאז.
— און איד זאג דיר — כאפט זיך ארויס ר' נפתלי — אז דו זעסט
גארניט און ווייסט גארניט. כ'וועל'ס דיר באווייזן.
ר' נפתלי האט תיכה געשיקט קויפן עלף נייע גלעזער. צען האט
ער גע'טובליט און ס'עלפטע ניט. אויפן ניט'גע'טובליטן גלאז האט ער
געמאכט א סימן און אוועקגעשטעלט אלע עלף גלעזער אויפן טיש.
— כ'שטעל מער פאר אלעמען — זאגט ר' נפתלי — און זאל איט-
לאכער נעמען א גלאז.
יענער, וואס האט פריער ניט געוואלט טרינקען, האט געקליבן די
גלעזער און געקליבן, געמוקט און באטראכט איטליכס גלאז און נראד
אויסגעקליבן פאר זיך דאס ניט'גע'טובליטע...

✽

305

בעת ר' נפתלי ראפשיצער איז געווען א יונגערמאן און זיך אויפ-
געהאלטן אין לובלין, ביים „חזוה“, גייט ער איינמאל אריין צום רבי'ן
און זאגט:
— רבי, נעכטן ביינאכט האב איד ביים רבי'ן אין שטוב געהאט
גילוי של"ה.
— אזוי? — חידושי'ט זיך דער „חזוה“ — גילוי של"ה? ווייסטו, מיין
סינר, אז גילוי צדיקים איז נאך א העכערע מדרגה ווי גילוי אליהו? —
און בעת מעשה ווערט דער „חזוה“ אליין אביסל געפאלן ביי זיך: דער

די וועלט דערציילט

של"ה הקדוש איז געווען ביי אים אין שטוב, זיך מתגלה געווען צו זיין תלמיד און צו אים ניט.
— משמעות — זאגט ווייטער ר' נפתלי — אז דער של"ה איז עפעס אויף מיר געווען ברונז, מחמת ער איז געשטאנען צו מיר מיטן רוקן.
— וואו — פרעגט דער רבי — איז ער געשטאנען?
— ביים רבי'ן איז ספרים-אלמער. אט שטייט ער נאך — ענטפערט ר' נפתלי מיט א שמייכל און ווייזט אן אויפן ספר של"ה, וואס שטייט איז אלמער צווישן די ספרים.

✽

306

ר' יצחק-יעקב, דער לובלינער „חווה“, פלעגט מכבד זיין זיינע תלמידים, זיי זאלן ממלא מקומו זיין, זיצן אויף זיין שטול, נעמען קוויטלאך מיט פדיונות און געבן ברכות.
איינמאל האט ער מכבד געווען ר' נפתלי ראפשיצער. אויף מארגן איז ר' נפתלי געקומען און זיך געקלאגט, אז מהאט ביי אים אוועקגעגנבעט דעם כאלאט מיט די קוויטלאך.
— אויפן כאלאט — שמייכלט ר' נפתלי — בין איך מיך ניט מצער. סאיינוי געווען א צוריסענער. ס'איז מיר בלוין א גרויס רחמנות אויפן ננב. ער וועט געבאר אומזיסט זוכן אין די קוויטלאך די פדיונות. מחמת פדיונות-געלט האלט איך תמיד אין די הויז-קעשענעס...

✽

307

בעת דער לובלינער „חווה“ איז נסתלק געווארן האט דער לובלינער רב, ר' עזריאל, „דער אייזערנער קאפ“, וואס איז געווען א שארפער מתנגד, אנגעזאגט דעם גבאי פון חברה קדישא, ניט צו געבן קיין קרקע פארן חסידישן רבי'ן. און היות ר' נפתלי איז געווען ידוע פאר א פקה, האבן חסידים אים געשיקט, ער זאל גיין צום רב, פועליץ א מקום קבורה פארן רבי'ן. איז ר' נפתלי אוועק צום רב און אנגעהויבן איינטענהן מיט אים:
— היתכן? אפזאגן לגמרי פון קבורה? זאל זיין אין א נידעריקע שורה.

דער סוף איז געווען, ער האט גע'פועל'ט ביים רב א מקום קבורה, אבער אין די נידעריקע שורות.
איז ר' נפתלי מיטן גבאי פון חברה קדישא אוועק אויפן בית-החיים אויסזוכן א מקום קבורה. האט ער קודם אפגעמאכט מיט די קברנים, זיי געגעבן אין יד אריוו, אז ווי ער וועט זיי געבן א וואונק, זאלן זיי תיכף אנהויבן גראבן א קבר. ס'איז געווען א פינסטערע נאכט, א שלאקס

ביים רבי'ן

רעגן. ר' נפתלי מיט די קברנים גייען פון שורה צו שורה און זוכן אַ מקום קבורה. ר' נפתלי האַלט אין איין זאגן: וואָס איז די נפקא מינה? דאָ, דארטן — זאָל זיין וואו ס'איז. אַז זיי זיינען געקומען צו אַ שורה, וואָס איז ר' נפתלי'ן געפעלן געוואָרן, מאַכט ער כלומר'שט: — פונמיינעטוועגן מעג'ס אפילו דאָ זיין.

דער גבאי האָט געשוויגן. גיט ר' נפתלי אַ וואונק די קברנים, און זיי נעמען תיבה גראָבן. אַ וויילע שפעטער כאַפט זיך דער גבאי, אַז ס'איז אַ געהויבענע שורה. הויבט ער אַן מאַכן קולות, ער טאָר אַזאַ שורה ניט געבן. ס'איז שוין אַבער לאַחר מעשה. דער רב האָט גע'פסקינט, אַז וויי באַלד דער קבר איז שוין געגראָבן, טאָר'ן ניט משנה זיין.

⚡

308

נאָך דער קבורה פונם לובלינער רבי'ן, האָט ר' נפתלי גענומען דעם לאַם מיטן רידל אויפן אַקסל, ווי אַ פראַסטער טאַגליינער. דער עולם אַרום האָט זיך גע'חידושיט. — אַזאַ פנים האָט'ן — שמייכלט ר' נפתלי — אַז מ'באַגראַבט אַ רבי'ן...

⚡

309

אינמאָל איז צו ר' נפתלי ראַפשיצער געקומען אַן עלטערער חסיד, וואָס האָט זיך אנגעטאן סיגופים. ער האָט געפאַסט הפסקות און געטראָגן אַ זאק אויפן לייב. ווי ער איז אַריינגעקומען צו ר' נפתלי'ן האָט ער אויפן שוועל צעשפילעט ס'העמר, כדי דער רבי זאָל זען, אַז ער גיט אַנגעטאן אַ זאק אויפן לייב. ר' נפתלי האָט'ס באַמערקט. — זע — זאָגט ער צום משמש — דער יצירהרע האָט אַזאַן אַלטן אירן אַריינגענאַרט אין זאק אַריין...

⚡

310

ר' נפתלי ראַפשיצער פלעגט זאָגן: אַלע צדיקים בעטן, אַז די וואָס דאַרפן האַבן אַ ישועה זאָלן קומען צו זיי און זיי וועלן פאַר זיי מתפלל זיין. איך שטיי אויף פאַרטאָג און בעט, אַז אַלע וואָס דאַרפן האַבן אַ ישועה זאָלן געהאַלפן ווערן ביי זיך אין דער היים און זאָלן גאַרניט קומען צו מיר און מיינען, אַז איך האָב זיי געהאַלפן.

⚡

311

אינער פון ר' נפתלי ראַפשיצער'ס חסידים, אַ חסיד שוטה, האָט אים אמאָל געזען, ווי ער איז געקומען פון מקוה און זיך געזעצט שניידן די נעגל.

די וועלט דערציילט

- רבי — פרעגט דער חסיד — וואס איז די כונה, וואס דער רבי שניידט די נעגל נאך דער מקוה?
- מאכט ר' נפתלי אן ערנסט פנים און ענטפערט מעשה רבי:
- איז דעם ענין, מיין קינד, ליגט א טיפער סוד, וואס בלויז יחידים סגולה מעגן מגלה זיין.
- רבי — פרעגט ווייטער דער חסיד מיט הכנעה — וואס דארפן טאן, כדי זוכה זיין צו וויסן דעם סוד?
- ס'איז א שווערע עבודה — זאגט ווייטער ר' נפתלי — מ'דארף פאסטן זיבעציק תעניתים, כמנין „סוד“, און זיך טובל זיין דריייהונדערט און צען טבילות.
- רבי, כביכול עס מקבל אויף מיר — ענטפערט דער חסיד מיט חסידים שער התהבות — אבי כ'זאל ווערט זיין צו הערן דעם טיפן סוד.
- א צייט שפעטער קומט דער חסיד צו ר' נפתלין:
- רבי, כ'האב אלץ מקיים געווען, ווי דער רבי האט געהייסן.
- וועל איד דיר מגלה זיין דעם סוד — זאגט ר' נפתלי בנעימות.
- דער חסיד פאר'דבקעט זיך, שטייט בדחילו ורחימו, מוכן ומזומן צו הערן פון רבי'ן דעם טיפן סוד.
- זאכסט וויסן זיין — שמייכלט ר' נפתלי — אז נאך דער מקוה זיין גען די נעגל בטבע ווייכער, איז פשוט גרינגער צו שניידן...

312

- איינמאל איז צו ר' נפתלי ראפשיצער געקומען א בעל-עבירה, ארויס-געמען א תשובה. ער האט זיך אבער געשעמט צו זאגן, אז ער אליין איז דער בעל-עבירה, האט ער געזאגט, אז זיינער א גוטער פריינט, וואס שעמט זיך אליין קומען צום רבי'ן, האט אים געשיקט ארויסגעמען א תשובה אויף די און די עבירות. און דא האט ער אויסגערעכנט א צעטל עבירות, וואס זיין פריינט, כלומר'שט, האט געטאן.
- ס'ארא שוטה יענער איז — שמייכלט ר' נפתלי — ער האט דאך געמענט אליין קומען און זאגן, אז זיין פריינט האט אים געשיקט...

313

- צו ר' נפתלי ראפשיצער איז אמאל געקומען א חסיד, וואס האט זיך צוואנציק יאר געקליבן פארן צו אים. אז ער איז אריינגעקומען, גיט אים ר' נפתלי שלום און זאגט צום משמש:
- גיב אים א ביינקל. זאל ער זיך זעצן. ער קער אוראי זיין מאט פון וועג. די נסיעה זיינע האט געדויערט צוואנציק יאר...

ביים רבי'ן

314

ר' נפתלי ראפשיצער האט אמאל געהאט א גרויסן עולם צום טיש און ס'איז ניט געווען גענוג חלה פאר אלעמען. האט ער געזאגט צום גבאי, וואס האט געשניטן די בארכעס * :
— דו שנייד דין און דער עולם זאל עסן מיט רחמים ...

✽

315

ר' נפתלי איז איינמאל פארפארן צו שואל קרעטשמער אין קאלבאד סאוו. איז קרעטשמע זיינען, ווי תמיד, געזעסן ערלים אין ווייסע סער מיגעס און געשכור'ט.
— דו ווייסט, שואל — זאגט ר' נפתלי צום קרעטשמער — דו ביזט א גרויסער רבי. ביי דיר זיצט א טיש מיט הונדערט ווייסע בעקעשעס...

✽

316

ר' נחמיה, דעם איד הקדושים זון, איז תמיד געווען א גרויסער בעל-חוב. ער פלעגט ליען גמילות חסדים און דערנאך ניט קענען אפגעבן. איז ער אמאל געקומען געוואויר ווערן ר' ישראל ריושינער.
— נחמיהשי קרוין — זאגט אים ר' ישראל — אז מ'איז שולדיק אונטן, איז'ן א בעל-חוב אויבן...

✽

317

ר' אברהם-העשל, דער אפטער רב, האט ליב געהאט צו דערציילן ביים טיש נומות אויפן רבהיכר-הנהיטן שטייגער.
בעת ער האט חתונה געמאכט זיין זון ר' יצחקמאיר'ן — האט ער דערציילט — איז אויף דער חתונה געווען אזא גרויסער עולם, אז כלוין אייער איז אוועק פאר טויזנט רובל. פון די אייער-שאַלעכץ האט'ן אויס-געלייגט צוויי וועגן אין טיך. צוויי פורן שטרוי זיינען פארנוצט געוואָרן פאר ציין-שטעכער...

דעם זון האט ער צו דער חתונה געמאכט א פעלץ, איז די האָר פון פעלץ געווען אזוי לאַנג, אז אַ קאזאק רייטנדיק אויפן פערד מיט דער פיקע איז האַנט האט זיך דארט געקענט באַהאַלטן. און דער פעלץ איז געווען אזוי ווייך, אז ער האט זיך אַריינגעלייגט אין אַ שאַלעכץ פון אַ ניסל...
זיין שטיבל איז געווען די על ד. ווינטער האט'ן אלע טאָג געהייצט דעם אויוון און פאַרבּרענט פּערציק פּור האַלץ אַ טאָג. ביינאַכט, צום שלאָפּן, האט ער געמוזט אַנטאָן אַ פעלץ און אין דער פּרי, ווען ער איז אויפגעשטאַנען, איז די האַנט זיינע געווען צוגעפּרוירן צום וואַנט...

* גרויסע חלות.

די וועלט דערציילט

מורא האבנדיק פאר א מסירה, האט ער אמאל געהויסן פארברענען אלע קוויטלאך. זיינען חסידים געשטאנען דריי טעג נאכאנאנד און געברענט די קוויטלאך...

318

ר' חיים צאנזער האט אמאל ביים טיש געפרעגט א חסיד, צי די משמשים האבן אים נישט פארטיילט און געגעבן עסן.
— רבי — ענטפערט דער חסיד פארדבקהט — כבינן נישט געקומען אהער עסן.

— יא — שמייכלט ר' חיים — די נשמה קומט אויך נישט אויף דעם עולם צו עסן; פונדעסטוועגן, אז מ'גיט איר נישט קיין עסן אנטלויפט זי...

319

ר' דוד דינעווער איז אמאל געקומען צו ר' חיים צאנזער. ביים טיש האט אים ר' חיים מכבד געווען מיט א כוס וויין. האט זיך ר' דוד אָפֿ-געזאגט.

— כ'טאר קיין וויין נישט טרינקען — זאגט ער — דער דאָקטער האָט מיר פֿאַרבאָטן.

— נישקשה, איר מעגט — שמייכלט ר' חיים — דער דאָקטער וואָס האט אייד פֿאַרבאָטן, שלאָפט אַצינד...

320

ר' חיים צאנזער האט זיך אמאל צוגעקילט און שטארק געהוסט. האט'ן אים געהויסן טרינקען טיי צום הוסט.

איינמאל צו שלש סעודות האט ער זיך שטארק פארדבקעט און מאריר געווען אין פראווען ביז א שטיק אין דער נאכט. דער זון זיינער, ר' ברוד, וואס האט אפגעהיט זיין געזונט, האט געהויסן דערלאנגען טיי. ר' חיים איז אלץ געווען פארדבקעט, אין דער בחינה פון התפשטות הגשם און האט זיך צום טיי נישט צוגעדירט. ר' ברוד האט אים א פארמאל דערמאנט און ר' חיים האט אים נישט געהערט. צום סוף האט ר' חיים מקפיד געווען.

— וואס ווילסטו פון מיר? — זאגט ער צו ר' ברוד — אין עולם האציילות טרינק'ן קיין טיי נישט.

— יא, טאטע — שמייכלט ר' ברוד — אבער אין עולם האציילות הוסט'ן נישט...

ר' חיים צאנזער איז אמאל געשטאנען ביים פענסטער און ארויס-
געקוקט איז דרויסן. גייט פארביי אַ חסיד זיינער. קלאַפט ער אים אָן
און רופט אים אַרײַן.

— וואָס וואָלסטו געטאָן — פרעגט אים ר' חיים — ווען דו געפינסט
אַ בייטל מיט רענדלאַך?

— כּוואַלט — ענטפּערט יענער — תּיכּף ומיד אוועקגעגעבן.

— ביזט אַ שוטה — זאגט אים ר' חיים.

קלאַפט ער אָן אַ צווייטן און פרעגט אים סײַיגענע.

— וואָס, אַ שוטה וועל איך זײַן? — זאגט יענער — אַרדאי וועל איך
צונעמען.

— ביזט אַ רשע — זאגט אים ר' חיים און הייסט אים גײַן.

רופט ער אַרײַן אַ דריטן און פרעגט אים סײַיגענע.

— רבי — זאגט יענער — לאַמיד קודם געפינען.

— דו ביזט אַ חכם — זאגט אים ר' חיים.

⚡

ר' חיים צאנזער האָט די לעצטע יאָרן זײַנע ממנה געווען פאַר אַ ממלא
מקומו דעם אינגערן זון זײַנעם, ר' אַהרניען און ניט דעם עלטערן. האָט
זיך דער עולם געחידושיט.

— כּוועל אייד — זאגט ר' חיים — דערצײלן אַ מעשה:

איז אַ שטאַט איז געווען אַ בלינדער בעטלער. ער איז געזעסן אין
מאַרק און געבעטלט. איטלאַכער, וואָס איז פאַרבייגעגאנגען, האָט אויף
אים רחמנות געהאַט און אים געגעבן אַ נרבה. טײל פּלעגן געבן גאָר גרויסע
נרבות. אזוי אַרום האָט דער בעטלער אָנגעקליבן ממון רב, זיך געקויפט
הײזער און נכסים, געוואָרן אַן עושר.

דער בעטלער האָט געהאַט עטלאַכע קינדער, אַלע געזונטע, אַחוץ איין
זון אַ בלינדן.

פאַרן טױט האָט ער אַלע זײַנע נכסים אָפּגעזאָגט די געזונטע קינדער.
דעם בלינדן האָט ער גאַרניט געלאָזן.

פרעגט'ן אים:

— סטייטש, פאַרוואָס ביזטו מעביר נחלה דעם בלינדן זון? אדרבה,

אים דאַרפסטו געבן מער, מחמת ער איז דאָך, נעבאָך, אַ בלינדער.

— פאַרשטייט איר מיך — ענטפּערט זײ דער בעטלער — דער בלינדער

זון מײנער וועט זײַן אַן עושר ווי איך: דער עולם וועט אויף אים
רחמנות האַבן, אַבער אויף די געזונטע קינדער ווער וועט זיך אומקוקן? ...

א חסיד'ישער יונגערמאן איז אמאל געקומען צו ר' משה קאבר'ינער.
האט ער צו אים ניט געקענט צוקומען. ווען ער האט געוואלט אריינגיין,
האט אים דער גבאי ניט צוגעלאזן. דאָ האט ער אים געזאָגט: ער, זאָל
געזונט זיין, עסט; דאָ— ער, זאָל געזונט זיין, שלאָפט.
אויף מאַרנן איז ער צו אים צוגעקומען.
— פאַרוואָס— פּרעגט אים ר' משה— ביזטו נעכטן ניט געווען ביי
מיר?

— מ'האט מיר ניט צוגעלאָזן— ענטפּערט דער יונגערמאן— ווען
כ'האב געוואלט אריינגיין האט דער רבי, זאָל געזונט זיין, אָדער געגעסן,
אָדער נעשלאָפן.
— דו האסט מיר געזאָגט דעם אמת— קרעכצט ר' משה— מיין גאנץ
טועכץ איז, אָדער כ'עס, אָדער כ'שלאָף...

א חסיד איז אמאל געקומען צו ר' משה קאבר'ינער אויף ימים נוראים.
ביים שלום געבן פּרעגט ר' משה דעם חסיד:
— דער טאָטע דיינער איז שוין אַרויסגעפאַרן פון דר'היים?
— יא— ענטפּערט דער חסיד.
— ווי ווייט איז— פּרעגט ווייטער ר' משה— פון אייך קיין קאברין?
— אַ זעכציג וויאַרסט— ענטפּערט דער חסיד.
— פאַרט ער, אָדער ער גייט צופּוס?
— גייט צופּוס.
— ווי אַלט איז דער טאָטע דיינער?
— אַרום שבעים.
— זעט— זאָגט ר' משה צום עולם— ווי גרויס דער כח פון שקר איז,
אַז ער קען אַפּנאַרן אַ אידן אַ בן־שבעים, ער זאָל גיין צו מיר זעכציק
וויאַרסט צופּוס...

ר' אליה גוטמאַכער איז געווען אַ רב אין גריידיץ, אַ שטעטל אין
פּרייסן. כידוע, איז ער געווען מפורסם פאַר אַ בעל מקובל, אַ צדיק און
האט געפירט אַ שטאַט פון אַ גוטן אידן, געפראָוועט טישן, געטיילט
שירים און גענומען קוויטלאָד.
איינמאל איז אַ חסיד'ישער איד פון פּוילן געקומען קיין גריידיץ מכה
געשעפט. איז ער אַריין צום רב, צו ר' אליה גוטמאַכער. דערזעט ער
פאַר זיך אַ רבי'ן מיט אַן עולם חסידים אַרום טיש, גאַר ווי אין פּוילן.
איזים אים געווען אַ גרויסער חידוש: אַ רבי אין פּרייסן. זעצט ער זיך

ביים רבי'ן

ביים טיש, הערט תורה, כאפט שיריים, זינגט זמירות און קען זיך אלץ
ניט אפ'חידושי'ן, אז דאס זאל געמאלט זיין אין פרייסן.

אז ער איז געקומען אהיים, קיין פוילן, איז ער געפארן צום רבי'ן
זיינעם. דערציילט ער אים, אז זייענדיק אין פרייסן, האָט ער דאָרטן
געטראפן אַ גוטן אידן.

— אַ גוטער איד אין פרייסן? — חידושי'ט זיך דער רבי.

— יא, רבי — ענטפערט דער חסיד — אַ גוטער איד, אַ צדיק, אַ
רבי.

— אז אמת'ער רבי מיט באַרד און פיאות? — חידושי'ט זיך ווייטער
דער רבי.

— יא, אַ לאַנגע באַרד, מיט לאַנגע פיאות, מיט אַ שטריימל.

— אַ שטריימל? אין פרייסן?

— יא, אין פרייסן.

— און וואס איז מיט יראת-שמים? דאָוונט אלע טאָג?

— שייך דאָוונען? מיט הכנות, מיט מקוה, ביז האַלבן טאָג.

— און ווי דאָוונט ער? נוסח אַשכנז?

— חלילה, נוסח ספרד, על-פי האר"י.

— און מפארט צו אים?

— אַ שאַלח? אַז עדה אידן, אַז עין הרע. איז אַ פשוט'ן שבת זיצן
אַ פאר מנינים ביים טיש.

— אַ פאר מנינים? און ער פראָוועט?

— אודאי, פירט אַ טיש שעה'ן לאַנג.

— מיט זמירות?

— מחיה'דיקע ניגונים, מיט אַ מין התלהבות, מיט רבקות.

— און זאָגט תורה?

— שייך תורה? זוהר, קבלה, סוד.

— זוהר, סוד? אין פרייסן? — קען זיך דער רבי ניט אפ'חידושי'ן.

— יא, אין פרייסן — ענטפערט דער חסיד.

— און טיילט שיריים?

— יא.

— און דו האסט אויך געכאַפט?

— יא, אבער... נאָר פיש.

— וואס עפעס נאָר פיש? — פרעגט דער רבי.

— פלייש — שטאַמלט דער חסיד — עפעס האָב איך מיך געשייעט...

ניט געקענט פועל'ן ביי זיך. כיוויים... ס'איז דאָך פאַרט פרייסן...

די וועלט דערציילט

ר' שמואל מונקעס פון ליבאוויטש, וואס איז געווען א איד א פקח, איז אמאל געפארן אין וועג מיט א חברה חסידים. פארנאכט זיינען זיי פארפארן אין א קרעטשמע. אז דער קרעטשמער האט דערזען די חברה קבצים, האט ער צוגעמאכט די טיר און זיי ניט אריינגעלאזן. האט זיך ר' שמואל אנגעהויבן בעטן ביי אים, אז זיי ווילן בלויז דאוונען מנחה. און תיכף נאך מנחה אוועקפארן. האט זיי דער קרעטשמער אריינגעלאזן. אריינגעקומען אין קרעטשמע הויבט אן ר' שמואל זיך מכין זיין צו מנחה, ניט איבערן שטוב און זאגט קטורת. אין א ווינקל זעט ער אין א וויגעלע א קינד מיט א הארבאט נעזל. שטעלט ער זיך איבערן וויגעלע, הויבט אן גלאצן מיט די אויגן, מאכן העויות, לייגט ארויף די הענט אויפן קינד און זאגט מעשה גוטער איד:

— ס'קינד וועט האבן א גוט עלטער.

ווי די קרעטשמערקע האט געהערט, לויפט זי ארויס צום מאן און דערציילט אים, אז דער איד, וואס איז איצט פארפארן, מוז הפנים זיין א גרויסער צדיק, א בעל-שם, ער האט געזאגט וואס ס'קינד וועט זיין.

דער קרעטשמער האט שוין ר' שמואל'ן מיט די חסידים ניט אפגע-לאזן, תיכף געגרייט פאר זיי א טיש און זיי געגעבן עסן און טרינקען פון בל-טוב. ער האט זיי פארהאלטן אויף נאכטלענער און אין דער פרי ווייטער געגרייט א טיש.

אז זיי האבן שוין געהאלטן ביים אוועקפארן, פרעגט דער קרעטשמער ר' שמואל'ן:

— זאגט מיר, רבי, וואס האט איר אזוינס געזען אויפן קינד?

— כיוועל אייד זאגן — ענטפערט ר' שמואל — איד האב געזען, אז ס'קינד האט א הארבאטע נאז — וועט'ס האבן א גוט עלטער, די ברילן וועלן ביי אים ניט אראפפאלן, ווי ביי עלטערע מענטשן.

צווישן בערג

בעת דער מחלוקת אויפן רמב"ם, ווען די מתנגדים זיינע האבן אויף אים מוציא לעז געווען, אז ער פירט זיך ניט בדרך התורה, זיינען די חכמי צרפת געפארן קיין מצרים, צום רמב"ם, זען מיט די אויגן זיין הנהגה ביי זיך אין שטוב.

צווישן בערג

דער רמב"ם האט פארשטאנען וועגן וואס זיי זיינען געקומען צו אים, האט ער זיי אויפגענומען בסבר פנים יפות, זיי אריינגעבעטן צו זיך, געזעצט אויבנאן און זיי אפגעגעבן גרויס כבוד.

זיצנדיק מיט זיי זאגט דער רמב"ם צום משרת זיינעם:

— פעטער, דערלאנג וויין פאר די אורחים.

די חכמי צרפת קוקן זיך איבער: היתכן, א גוי זאל דערלאנגען וויין, יין נסד? זאגן זיי זיך אפ פון וויין.

— מיר זיינען מאט פון וועג— געפינען זיי כלומרשט א תירוץ— וועלן מיר ליבערשט טרינקען וואסער.

א וויילע שפעטער זאגט דער רמב"ם צום משרת זיינעם:

— פעטער, וועסט הרגענען סקאלב און צוריקטן פאר די אורחים.

די חכמי צרפת גלויבן די אייגענע אויערן ניט: נבלהין א בהמה, אז שחיטה. הפנים אמת וואס מ'זאגט.

— היות מיר זיינען פון וועג— זיינען זיי זיך מתנצל פארן

רמב"ם— שייען מיר זיך צו עסן פלייש.

האבן זיי עפעס טועם געווען און זיך געלייגט שלאפן.

ליגנדיק אויף די געלעגערס הערן זיי, ווי דער רמב"ם זאגט צום

משרת:

— פעטער, מארגן זאלסטו אויפשטיין פרי, נעמען א מענטשן, צור

שניידן אויף דינע שטיקלאד און מאכן א געריכט פאר די אורחים.

די חכמי צרפת ווערן פארציטערטע, אן אימתמות באפאלט זיי.

זיי האבן שוין א גאנצע נאכט מיט קיין אויג ניט צוגעטאן, זיך קוים

דערווארט אויפן פרימארגן. כעלות זיינען זיי אויפגעשטאנען און תיכה

זיך גענומען קלייבן אין וועג אריין.

— וואס איילט איר?— פרעגט זיי דער רמב"ם— פארוויילט

אביסל.

זאגן זיי אים דעם אמת. זיי האבן דא געהערט אזעלכע מאוימדיקע

זאכן, וואס זיי וואלטן אויף אים קיינמאל ניט געגלויבט.

— כיוויל אייד דערקלערן— שמייכלט דער רמב"ם— וואס איר האט

געהערט. מיין משרת פעטער איז ניט קיין גוי, נייערט א איד, א

תלמיד חכם. סקאלב, וואס איד האב געהייסן הרגענען, איז א בוך

פקועה און איז מותר אן שחיטה. דעם מענטשן, וואס איד האב געהייסן

שניידן און קאכן, איז אזא מין ירק, וואס רופט זיך אזוי, מחמת סהאט

די תמונה פון א מענטשן.

די חכמי צרפת זיינען געבליבן ביים רמב"ם עטלאכע טעג, זיך

משתלשע געווען מיט אים אין תורה און אין חכמה און זיך ניט גע-

ענט אפ'יחדושיז פון זיין גדלות און שלימות.

די וועלט דערציילט

ר' צבי אשכנזי, דער „חכם צבי“ און ר' אברהם ברוידא, דער „אשל אברהם“, האבן ניט געלעבט בשלום. ארויסגעקומען די מחלוקת איז צוליב אזא מעשה:

ר' אברהם ברוידא האט משדד געווען זיין זון מיט ר' ישראל פערשטיס פון האמבורג א טאכטער. צו דער חתונה איז ר' אברהם געקומען קיין האמבורג. דער האמבורגער רב, ר' זלמן מירלס, האט לכבוד אים געמאכט א גרויסע סעודה און פארבעטן די גרעסטע תלמידי חכמים פון שטאט. דער „חכם צבי“, וואס האט געהאלטן א ישיבה אין אלטונא, איז צו דער סעודה ניט געקומען, מחמת ער איז געווען אין אבלות אויף זיין פאטער. האט ר' אברהם מקפיד געווען און געהאט גרויס תרעומות.

א פאר טעג שפעטער האט דער „חכם צבי“ גענומען צוויי תלמידים זיינע פון אלטונער קלויז און איז געגאנגען געבן שלום ר' אברהמען. האט זיי ר' אברהם מקבל געווען בסבר פנים און פירגעהאלטן דעם „חכם צבי“ למאי ער איז כיון אצינד ניט געקומען.

— כ'האב ניט געקענט— איז זיך דער „חכם צבי“ מתנצל.

— האט דאך כבודו— זאגט ר' אברהם— געקענט שיקן זיינע תלמידים.

— כ'האב ניט— ענטפערט דער „חכם צבי“— קיין תלמידים.

— און ווער— ווייזט אן ר' אברהם אויפן „חכם צביס“ תלמידים,

וואס זיינען מיט אים געקומען— זיינען די?

— די זיינען— זאגט דער „חכם צבי“— מינע חברים ...

✽

דער ווילנער גאון איז, כידוע, געווען א יושב-אולה, כמעט ניט ארויסגעגאנגען מפתח ביתו. געזעסן תמיד ביי זיך אין חדר, די פענ-סטער פארמאכט אויף די לאדנס אפילו בייטאג, און עוסק געווען יום ולילה אין תורה און אין עבודה.

איז יענע יארן האט געשמייט דער דובנער מגיד. געווען א דרשן נפלא און א גרויסער מוכיח. מיט זיינע דרשות און משלים האט ער מערד געווען אידישע הערצער צו תשובה און צו יראת שמים, מחזיר למוטב געווען אפילו פושעים.

האט דער גאון געשיקט נאכן דובנעם, ער זאל אים קומען זאגן תוכחה.

איז דער דובנער מגיד געקומען, געזען דעם גאונים הנהגה, ווי ער איז פרוש פון דער וועלט, נייט ניט ארויס מפתח ביתו.

אז ער איז געבליבן מיטן גאון בחירות זאגט ער אים:

צווישן בערג

— א קונץ איז צו זיין א ווילנער גאון, בעת מיזיצט סגור ומסוגר
בחדרי-חדרים און מאיז עוסק רק אין תורה? ארויסגיין אין גאס,
צווישן מענטשן, עוסק זיין אין היות-העולם, טאן משאזמתן און דע-
מאלט בלייבן ווילנער גאון— דאס איז א קונץ.
דער גאון הערט אויס דעם דובנעם און ענטפערט קורץ און שארף:
— כ'בין ניט קיין קונצנמאכער...

330

פארן גאון איז אין ווילנע געווען א רב, ר' שואליקע— אן אלטער
בעל-הוראה און א תמיד-בדעתו.

דערציילט'ן אין ווילנע אזא מעשה:

ביי אן ארימען שניידער, וואס האט געוואוינט מיטן גאון אין שכנות,
האט זיך געמאכט א שאלה. פרייטאג-צירנאכטס, בעת דער שניידער איז
געזעסן מיט די בני-בית און מיט די צוויי פועלים ביים טיש, געזונגען
זמירות און געווארט, אז ס'ווייב זיינס זאל אויפגעבן דעם שבת-דיקן
צימעס, איז עפעס געשען אין אווון און ס'איז געווארן א שאלה אויפן
צימעס.

שיקט דער שניידער איינעם פון די פועלים גיין פרעגן דעם רב,
ר' שואליקע.

ס'גייעט אוועק א היפשע ווילע— דער פועל איז נאך ניטא צוריק.
מיווארט און מ'קען זיך ניט דערווארטן.

דערמאנט זיך די שניידערקע, אז ניט ווייט, אין צווייטן הויף, וואוינט
ר' אליהו, וואס פסקנט אויך א שאלה.

שיקט'ן דעם צווייטן פועל, פרעגן די שאלה ר' אליהו.

א ווילע שפעטער קומט דער ערשטער פועל מיט א תשובה:

— דער רב האט גע'פסקנט' כשר.

ווייל שוין דער שניידער הייסן אויפגעבן דעם צימעס, קומט תיכף
אריין דער אנדערער פועל מיט א תשובה:

— ר' אליהו האט גע'פסקנט' טריף.

ווערן אלע צעטומלט. וואס טוט'ן איצט? וועמען פאלגט'ן?

טוט אז דער שניידער די קאפאטע, גייט אוועק צו ר' שואליקע און
דערציילט אים די מעשה.

— גיי אהיים— זאגט אים ר' שואליקע— באלד וועל איך מיט
ר' אליהו קומען צו דיר פארזוכן דעם צימעס.

לויפט דער שניידער אז אן אטעם אהיים און זאגט אז:

— דער רב מיט ר' אליהו גייען אהער. קומען פארזוכן דעם צימעס.

די וועלט דערציילט

ווערט אין שטוב א מהומה. א קלייניקייט, ווער ס'קומט! באַלד
איז די גאנצע גאס געוואויר געווארן, אז ר' שואליקע מיט ר' אליהן
קומען צום שניידער, אין דעם אַרימען שניידערס דירה געוואָרן געד
פאקט מיט מענטשן.

ר' שואליקע איז אוועק צום גאון און זאָגט אים:
— קומט, ר' אליה, לאַמיר פאַרזוכן דעם שניידערס כשרין צימעס.
— אז איר הייסט — ענטפערט דער גאון — וועל איך עסן. איר זיינט
דער מרא דאתרא.

איז א וויילע ארום קומען ביידע, דער רב מיטן גאון, צום שניידער.
דער עולם מאכט זיי א וואַרע, רוקט זיך אָפּ מיט גרויס יראַת־הכבוד
און אַלע שטייען און וואַרטן וואָס דאָ וועט זיין.

דער רב מיטן גאון זעצן זיך ביים טיש און ר' שואליקע הייסט דער
לאַנגען צימעס.

דער שניידערס ווייב לייגט אַריין אַביסל צימעס אין אַ נייעם פּסח
דיקו טעלער און טראַגט מיט ציטערדיקע הענט צום טיש.

אז זי איז דורכגעגאַנגען אונטערן היינגלייכטער, וואו ס'האַבן געד
ברענט די שבת־דיקע ליכט, איז פּלוצלונג אַראַפּגעפאַלן אַ ליכט גלייך
אין טעלער אַריין.

דער עולם איז געוואָרן אַ פאַרציטערטער.

הויכט זיך אויף ר' שואליקע און זאָגט צום גאון:

— מן השמים האטין געוויזן, אז איר זיינט גערעכט...

א

331

ר' שניאורזלמן לאַדיער, דער „תניא“, האָט, כידוע, געהאַט קעגן
זיך גרויסע מתנגדים מצד אַנדערע צדיקים. דער שאַרפּסטער מתנגד
זיינער איז געווען ר' ברוד מעזשיבוזשער, דעם בעל־שמים אייניקל, וואָס
איז געווען אַ גרויסער קפּדן און געקוקט אויף ר' שניאורזלמן ווי אויף
זיינעם אַ מסיגינבול.

בעת ר' שניאורזלמן איז אַמאָל געפאַרן לטובת הכלל, איז ער אַראַפּ
געפאַרן קיין מעזשיבוזש, געוואויר ווערן ר' ברוכין. ר' ברוד האָט אים
אויפגענומען ניט זייער בסבר פנים יפות און געהאַט מיט אים אַ
שאַרפּן ויכוח למאי ער מאַכט קאַליע ס'חסידות פון זיין זיידן דעם
בעל־שם־טוב.

— וואָס — פרעגט ר' שניאורזלמן — האָב איך אַזוינס געמאַן?

— סטייטש — ביזערט זיך ר' ברוד — איר הייסט אייערע חסידים

ניט זאָגן „ושמרו“ פרייטאג־צורנאַכטס צו מעריב.

— דאָס — ענטפערט ר' שניאורזלמן בנעימות — איז על־פּירדין.

צווישן בערג

— ווייסט איר— גיט א געשריי ר' ברוד— אז בעת אידן זאגן „וּשְׁמְרוּ" ווערט א יריד אין הימל?

— נו— שמייכלט ר' שניאורזלמן— אז א איד א סוחר פארט ניט אמאל אויפן יריד, ווערט ער שוין אויס סוחר? אגב וויל איד טאקע ניט, אז מיינע חסידים זאלן מאכן ירידים פרייטאג צורנאכטס...

⚡

332

בעת'ן וכוח האט ר' ברוד פירגעהאלטן ר' שניאורזלמן'ען:

— מיזאגט אויף אייך, אז זייענדיק אין פעטערבורג * האט איר געשמעסט מיט אז ערל אין ענינים פון קבלה. איז'ס אמת?

— אמת— ענטפערט ר' שניאורזלמן— אבער יענער ערל ווייסט מער אין קבלה ווי טייל צדיקים...

⚡

333

אז ר' ברוד האט ניט אויפגעהערט צו רודפ'ן ר' שניאורזלמן'ען, האט ר' שניאורזלמן זיך באקלאגט פאר ר' נחמן בראצלאווער, וואס איז געווען דעם בעל-שמים אן אוראייניקל און ר' ברוכים א שוועסטערנזון.

— השם-יתברך— ענטפערט ר' נחמן— האט אייך מציל געווען פון פעטערבורד (פעטערבורג), וועט ער אייך אויך מציל זיין פון פעטער בוריד (ברוד)...

⚡

334

ר' ברוד מעושיבוזשער האט ניט געלעבט בשלום מיטן שפאלער זיידע, וואס איז דעמאלט געווען מפורסם פאר א גרויסן בעל-מופת און האט געגעבן קמיעות און סגולות.

— איר ווייסט— זאגט אמאל ר' ברוד צום שפאלער— איר דארפט אייך ניט רופן זיידע נאר באבע. מחמת איר גיט סגולות מיט באכסקע רפואות, ווי אלע באכעס...

דער שפאלער זיידע האט פארשטאנען דעם שטאך.

— ווען ניט דער זיידע **— ענטפערט ער ר' ברויבין— וואלט איר ניט געווען דאס, וואס איר זיינט...

* ר' שניאורזלמן איז, כידוע, צוליב א מלשינות געזעסן תפוס אין פעטערבורג.

** דער בעל-שם.

די וועלט דערציילט

דער לובלינער רב, ר' עזריאל „דער אייזערנער קאפ“, איז געווען א שארפער מתנגד פון חסידות.

אז ר' יעקביצחק, דער לובלינער „חווה“, איז נתגלה געווארן און דער עולם האט אנגעהויבן פארן צו אים, האט ר' עזריאל אויף אים שטארק מתרעם געווען און פלעגט תמיד מיט אים צו טאן האבן, למאי ער פירט זיך מעשה רבי, בעת ער ווייסט אַליין, אז ער איז א פשוטער איד.

אינמאל איז ר' עזריאל צו אים שטארק צוגעשטאנען.

— וואס זאל איד טאן? — זאגט דער „חווה“ — אז דער עולם קומט צו מיר?

— האב איד אן עצה — זאגט ר' עזריאל — בעת דער עולם וועט קומען צו אייך, זאלט איר זיי זאגן דעם אמת, אז איר זיינט א פשוטער איד, וועלן זיי מער ניט קומען.

האט דער „חווה“ אזוי געטאן. שבת ביים טיש, בעת דער עולם איז געזעסן ארום, האט זיך דער „חווה“ אויפגעשטעלט און געזאגט מיט א געבראכן געמיט:

— רבותי, זייט וויסן, אז איד בין א פראסטער איד, אן תורה און אן יראה און איר האט ניט פון מיר וואס צו לערנען.

דער עולם חסידים איז אריין אין התלהבות פונם רבינים עניויות און מהאט זיך נאך מער געקלעפט צו אים.

מיט א פאר טעג שפעטער טרעפט ר' עזריאל דעם „חווה“. פרעגט ער אים:

— נו, איר האט געטאן מיין עצה?

— יא — זאגט דער „חווה“ — ס'האט אבער ניט געהאלפן. להיפך, דער עולם האט'ס אנגענומען פאר עניויות און קלעפט זיך נאך מער.

— אויב אזוי — זאגט ר' עזריאל — האב איד אן אנדער עצה. איר זאגט זיי, אז איר זיינט א גאון און א צדיק, וועלן זיי אנטלויפן מחמת אייער גאון.

— דאס ניט — זאגט דער „חווה“ — קיין רבי בין איד ניט, אבער קיין שקרן בין איד אויך ניט...

ר' ישראל ריוזשינער'ס דרך איז געווען עסן בצמזום — וואס פשוטער און וואס קנאפער. ר' אברהם־העשל, דער אפטער רב, האט זיך נוהג געווען פירן א ברייטן טיש, מיט כמה מיני מאכלים און משקאות און ניט מצמצם זיין אין עסן.

צווישן בערג

איז דער ריזשינער אַמאָל געקומען געוואויר ווערן דעם אָפּטער. האָט דער אָפּטער אים מקבל געווען מיט גרויס שמחה, און געהייסן גרייטן דעם טיש, ווערליק אַזאַין אורח חשוב.

ביים טיש האָט דער אָפּטער קנאַפּ גענעסן.

— פאַרוואָס — פּרעגט אים ר' ישראל — עסט איר אַזוי קנאַפּ, גאָר

ניט ווי אייער דרד?

— כּוועל אייד זאָגן — ענטפּערט אים ר' אַברהם־העשל — שבת איז אַן אורח ביי דער וואָך. איז די וואָך אים מכבד מיט גוטע מאכלים, מיט בשר ודגים וכל מטעמים. יום־טוב איז אַן אורח לגבי שבת. אַן ס'פּאַלט אויס יום־טוב שבת, איז שבת מכבד דעם אורח, איז מוסיף לכבודו נאָך אַ מאכל. אַז דער אורח איז אָבער אַזאַ וואָס עסט ניט, למשל, אַז ס'פּאַלט אויס יום־כּפור שבת, עסט שבת אַליין אויך ניט...

א

337

ר' יאָסעלע טאַרנאַפּאַלער, דער „מנחת חינוך“, איז געווען אַ גאָן עולם און אַ גרויסער עניו — אַ נחבא אל הכלים. ער האָט כמעט קיינמאָל ניט אַרויסגעוויזן פאַר מענטשן זיין גאונות, האָט ווייניק גערעדט און בעתן ריידן געקוקט אויף די ציצית, וואָס ער האָט געטראָגן אויפן אויב בערשטן מלבוש.

אינמאָל איז צו אים געקומען געוואויר ווערן ר' יעקעלי רומליווער. כּדרד הטבע, האָט ר' יעקעלי אָנגעהויבן שמועסן אין תורה, געזאָגט זיינס אַ חירוש, וואו ער האָט אַרויסגעוויזן גרויס חריפות און בקיאות. ר' יאָסעלע איז געזעסן, געקוקט אויף די ציצית און געשוויגן.

אַז ר' יעקעלי איז אַוועקגעגאַנגען, זאָגט ר' ראובעלע, דער דיין, צו ר' יאָסעלע:

— רבי, וואָס האָט איר געטאָן? די גאַנצע צייט וואָס ר' יעקעלי האָט געזאָגט תורה, האָט איר געשוויגן.

— וואָס־זשע איז? — פּרעגט ר' יאָסעלע.

— ס'הייסט — חירושיט זיך ר' ראובעלע — ר' יעקעלי וועט אַוועקגיין

און זאָגן, אַז דער טאַרנאַפּאַלער רב קען ניט לערנען.

— וואָס־זשע איז די סכנה? — פּרעגט ר' יאָסעלע בתמימות.

— ס'איז — זאָגט ר' ראובעלע — אַ חילול־הכבוד פאַר טאַרנאַפּאַל.

— אַזוי? — כאַפּט זיך ערשט ר' יאָסעלע — אַ חילול־הכבוד פאַר דער

שטאַט? רופט אים שוין צוריק.

מאיז תיכּף געלאָפּן און מ'האָט באַוויזן ר' יעקעלי צוריקצורופּן. האָט ר' יאָסעלע אָנגעהויבן שמועסן מיט אים אויפּסניי און אָפּגעווענדט דעם גאַנצן חירוש מיט אַזאַ געוואַלדיקער גאונות, אַז ר' יעקעלי איז אַרויס פון די כלים.

ר' לייב, דער „קצות“, מיט ר' יעקבין, דעם „נתיבות“, האבן זיך תמיד מנצח געווען אין לערנען, איינער האט משיג געווען אויפן אנדערן, און ארויסגעוויזן וואס מער הריפות.

איינמאל האבן זיך ביידע געטראפן אין איין שטאט און איינגע- שטאנען אין איין אכסניא. כדרך הטבע איז גאנץ שטאט געקומען מקבל פנים זיין די צוויי גדולי ישראל.

— זעט א פלא — זאגט דער „נתיבות“ צום „קצות“ — מיר ווייסן דאך דעם אמת, אז איר זיינט מער גדול פאר מיר, פונדעסטוועגן גיט אכטונג וועט איר זען, אז פון הונדערט מענטשן קומען ניינציק צו מיר און צען צו אייד.

— אט דאס איז טאקע די מעשה — ענטפערט דער „קצות“ — פון הונ- דערט מענטשן זיינען קוים צען מבינים אויף לומדות...

ר' עקיבא אייגער מיט ר' יעקב ליסער זיינען אמאל געקומען קיין ווארשע, אויף אז אסיפה פון רבנים. כדרך הטבע איז גאנץ ווארשע ארויס מקבל פנים זיין די צוויי גאונים. אז זיי האבן זיך אויפגעזעצט אויף דער דראשקע, האט דער עולם אויסגעשפאנט די פערד און זיך איינגעשפאנט פירן די צוויי גדולי ישראל.

ר' עקיבא אייגער האט דערזען, האט ער געמיינט, אז דאס טוט דער עולם לכבוד ר' יעקב ליסער. איז ער אויך אראפ אין עולם פירן די דראשקע. פון גרויס איינגשאפט האט אים ניט באמערקט. ר' יעקב ליסער, ווידער, האט געמיינט, אז דאס טוט לכבוד ר' עקיבא אייגער, איז ער אויך אראפ פירן די דראשקע. אזוי האט דער גאנצער עולם געפירט די דראשקע א שטיק וועג, ביז מהאט זיך געכאפט, אז זי איז א לידיקע.

בעת ר' עקיבא אייגער מיט ר' יעקב ליסער זיינען געווען אין ווארשע, זיינען זיי ביידע איינגעשטאנען אין איין אכסניא. כדרך הטבע זיינען אידן פון גאנץ ווארשע געגאנגען מקבל-פנים זיין די צוויי גדולי ישראל, האבן די זכיה זיי צו זען און געבן שלום.

איז א איר געקומען אויף דער אכסניא גראד ווען ר' עקיבא אייגער איז אליין געווען. איז ער אריין צו אים.

— וואס — פרעגט אים ר' עקיבא אייגער — האט איר געוואלט?

— כ'בין געקומען — זאגט דער איד מיט הכנעה — זען דעם רבין.

צווישן בערג

— דער רבי — ענטפערט ר' עקיבא אייגער — איז איצט ניטאָ. ער וועט באַלד אַריינקומען...

✽

341

בעת ר' עקיבא אייגער מיט ר' יעקב ליסער האָבן געוויילט אין וואַרשע זיינען זיי שבת ביידע געגאַנגען דאוונען אין איין בית-מדרש. כדרך הטבע האָט מען זיי צוגעטיילט גרויס כבוד, אָפּגעגעבן דעם סאַמע אויבנאָז אין מזרח, ווערליק אַזעלכע גאונים.

אַז ס'איז געקומען צו די עליות איז דעם גבאי איינגעוואָרן: וועמען פון די צוויי גדולי ישראל איזן מכבד מיט שלישי? נאָך אַ לאַנגן ישוב-הדעת איז געבליבן: מכבד זיין ר' עקיבא אייגער'ן מיט שלישי און ר' יעקב ליסער — מיט שלישי.

קומענדיק נאָכן דאוונען אויף דער אַכסניא, זעט ר' יעקב ליסער, אַז ר' עקיבא אייגער איז פאַרצערט. פאַרשטייט ער, אַז דאָס איז ער זיך מצער, למאי מהאָט אים צוגעטיילט אַ גרעסערן כבוד.

— מיינט ניט, ר' עקיבא — זאָגט צו אים ר' יעקב — אַז מ'האָט אײך מכבד געווען מיט שלישי מחמת איר זיינט גרעסער פאַר מיר אין תורה. חלילה, ס'איז בלויז מחמת פּוּיוּנע, וואו איר זיינט רב, איז אַ גרעסערע קהלה ווי ליסער, וואו אײך בין רב.

האָט זיך ר' עקיבא אייגער תיכף באַרוואיקט.

✽

342

בעת מ'האָט ר' משה סופר, דעם „חתם סופר“, גערעדט דעם שידוך מיט ר' עקיבא אייגער'ס טאכטער, האָט ר' משה סופר אַליין אָנגעפרעגט איז אַ בריוו דעם אבי המדוברת מכח דער טאכטער זיינער און צי ער איז מסכים אויפן שידוך.

ענטפערט ר' עקיבא אייגער, אַז דער שידוך איז אים זייער לרצון, פאַרלויבט שטאַרק די מדוברת, אַז זי איז אַן אשת חיל און אַ צנועה. נאָר איין זאָך — שרייבט ער — איז אַז עיכוב. אודאי וויל דאָך ר' משה סופר נעמען אַ בת תלמיד-חכם, און דאָס איז זיין טאכטער ניט...

ענטפערט אים ר' משה סופר, אַז וואָס איז שייך אַ בת תלמיד-חכם, נעמט ער ס'אַחריות אויף זיך. ער האָט בלויז מורא, דער עיכוב זאָל ניט זיין פון ר' עקיבא אייגער'ס צד. אודאי וויל דאָך ר' עקיבא אייגער נעמען אַן איידים אַ תלמיד-חכם, און דאָס איז ער ניט...

✽

343

ר' מרדכי בענעט און ר' משה סופר זיינען אַמאָל געווען זומער אין זיינער באַדן. זיינען זיי ביידע איינגעשטאַנען אין איין אַכסניא. דער

די וועלט דערציילט

בעל־אכסניא, א גוי, האט ביי זיי קיין געלט נישט געוואלט נעמען. זיי האבן אבער נישט געוואלט וואוינען ביי אים אומזיסט. פלעגן זיי אים געבן מתנות. ר' מרדכי בענעט פלעגט אים אלע טאגן שיקן א קערבעלע אויבס, וכדומה. ר' משה סופר פלעגט אים שיקן איין מאָל אין וואָך אַ גרעסערע מתנה.

— וואס איז דער טעם — פרעגט אַמאָל ר' משה סופר ר' מרדכי בע־נעט? — וואס איר שיקט דעם בעל־אכסניא אַ מתנה אַלע טאָג? איד אז כּישיק איין מאָל אין וואָך, קען איד שיקן אַ גרעסערע זאך, וואָס איז אַנגעזען. אבער איר, אַז איר שיקט אַלע טאָג, קענט איר דאָך שיקן בלויז קלייניקייטן, איז'ס ביים בעל־אכסניא גארניט אַנגעלייגט.

— כּילעך איבער — ענטפערט ר' מרדכי בענעט — טאָמער שטאַרבת דער בעל־אכסניא איז משר פון דער וואָך, וועט דאָך אויסקומען, אַז כּיהאב געוואוינט אומזיסט...

פון דעמאלט־אָן פלעגט ר' משה סופר אויך שיקן דעם בעל־אכסניא אַ מתנה אַלע טאָג.

✽

344

ר' משה סופר, דער „חתם סופר“, איז אַמאָל געזעסן און געשמועסט וועגן ר' מרדכי בענעט, דעם ניקלשבורגער רב. שמועסנדיק האָט ער זיך אויסגערעדט, אַז ער האָט אַמאָל דערמאָנט ר' מרדכי בענעט'ן אַ ירושלמי, וואָס יענער האָט פאַרנעסן.

— פאַרשטייט איר — פאַרכאַפט ער זיך תּיכּף — אַ שווערער משאַ-וואָג, וואָס איז אַנגעלאָדן מיט סחורה, מוז גיין אויפן ברייטן וועג, אין אַפּענעם מאַרק, און קען נישט גיין אויף אַ זייטיקן וועג, אַדער אין אַ הינ־טערנעסל. אבער אַ קליין וועגעלע, אַ „שטייער וועגערל“, וואָס האָט נישט אויף זיך קיין משאַ, קען זיך אַראַפּכאַפּן אָן אַ זייט, זיך דורכשפּאַרן אין אַ הינטערגעסל. ס'אייגענע איז מיטן ניקלשבורגער רב און מיט מיר. דער ניקלשבורגער רב איז אַנגעלאָדן מיט תּורה, איז פול אין ש"ס און אין פּוסקים, קען ער נישט געדיינקען אַ זייטיקן מאַמר, אַ פאַרוואַרפענעם ער־געץ אין אַ ירושלמי. איר, אבער, בין נישט אַנגעלאָדן, האָב נישט קיין סך צו טראָגן אויפן קאַפּ, קען איר געדיינקען אַ זייטיקן מאַמר...

✽

345

ר' ליפּע מירער איז געווען אַ גרויסער מקיל אין שאלות. ר' ירוחם־לייב, דער מינסקער „גדול“, להיפך, איז געווען אַ שטאַרקער מחמיר.

צווישן בערג

האבן זיי זיך ביידע אמאל געטראפן. כדרך הטבע האט'ן געשמועסט אין תורה, אין ענינים פון הלכה למעשה. שמועסנדיק האלט פיר דער „גדול“ ר' ליפען למאי ער איז א מקיל.

— ביזעל אייד זאגן — ענטפערט אים ר' ליפע — איך, אז ביזן א מקיל, איז טאמער, הלילה, ווער איך נכשל און זאג אויף טריף כשר, וועל איך לאחר מאה שנה האבן א דין-תורה מיט אידן. זיי וועלן מיך רופן לדין פאר בית-דין של-מעלה, למאי כהאב זיי מאכיל טרפה געווען. איר, אבער, אז איר זיינט א מחמיר, טאמער מאכט איר פון כשר טריף, וועט איר דאך לאחר מאה שנה האבן א דין-תורה מיט אן אקס. דער אקס וועט אייד שלעפן צום בית-דין של-מעלה, למאי איר האט אים טריף געמאכט און צוגענומען ביי אים זיין תיקון, אז אידן זאלן אים עסן און מאכן א ברכה...

✽

346

ר' מרדכי לעכעוויטשער איז אמאל געקומען צו ר' אברהם-עלע טריס-קער. האבן זיי זיך צעשמועסט מכה חסידות און די פארשידענע דרכי העבודה פון די צדיקי עולם.

פרעגט ר' אברהם-עלע ר' מרדכי:

— זיינען עפעס געבליבן ספרים פון אייערע רביים?

— יא — ענטפערט ר' מרדכי.

— גערוקט — פרעגט ר' אברהם-עלע — אדער אין כתב-יד?

— ניין — ענטפערט ר' מרדכי — אין אידישע הערצער...

✽

347

ר' אייזל חבר, סוואוואלסקער רב, האט געהאט א מחלוקת מיט ר' חיים וויסטיניצער. האט ער געשיקט זיין זון צו ר' לייבעלע קאוונער, פועל'ן ביי אים מחרים זיין ר' היימען. ר' לייבעלע האט ר' אייזל'ס זון אויפ-גענומען מיט כבוד און געהייסן דער רבי'צן מאכן א יום-טובדיקן אַנבייסן מיט פיש און עוף און וויין.

— מיר האבן א חשוב'ן אורח — זאגט ער — ר' אייזל'ס א זון.

ביים טיש צעשמועסט זיך ר' לייבעלע מיט ר' אייזל'ס זון וועגן

זיין טאטן. צו די פיש פרעגט ער אים:

— עסט אייער טאטע פיש?

— יא — ענטפערט ר' אייזל'ס זון.

צו די עוף:

— עסט אייער טאטע עוף?

— יא.

די וועלט דערציילט

און אזוי ביי איטלאַנד געריכט.
— און ר' חיים — פירט אויס ר' לייבעלע פאַרן בענטשן — עסט מער
ניט ווי ברויט מיט וואַסער. טאָ זאָגט־זשע אייער טאַטן, אז וואָס ער
עסט אויף אין איין טאַג, עסט'ס ר' חיים ניט אויף אין אַ חודש און וואָס
ר' חיים לערנט אויס אין אַ טאַג, לערנט ער'ס ניט אויס אין אַ חודש.

✽

348

ר' אברהם'ל סלאַנימער, איידער ער איז געוואָרן רבי, איז געווען א
ידיד נאָמן מיט ר' אייזל חר"ף. זיי פלעגן אָפט זיצן צוזאַמען און שמועסן
אין תורה, אין מילי דעלמא. ר' אייזל, וואָס איז בטבע געווען אַ גרויסער
מבטל, האָט געהאַלטן פון ר' אברהם'לען, פון זיין לומדות, און זיך
מיט אים געחבר'ט.

אז ר' אברהם'ל איז געוואָרן רבי, איז נתפרדה החבילה — צוויי וועלטן.
אַ קורצע צייט נאָכדעם ווי ער איז געוואָרן רבי, טרעפט זיך
ר' אברהם'ל מיט ר' אייזל חר"ף.

— אברהם'ל — מאַכט צו אים ר' אייזל — דו אַ רבי?
— אידן — ענטפערט ר' אברהם'ל חסיד'יש — האָבן מיר געמאַכט.
— ווי — פרעגט ר' אייזל — ווערט'ן עס אָבער מיט אַמאָל אַ צדיק און
אַ קרוש?

— דאָס איז דער כח פון אידן — ענטפערט ר' אברהם'ל — אז זיי
זיינען מייחד איינעם און פאַרן צו אים, זיינען זיי ממשיך אויף אים
קרושה. עליי תרומה. די אייגענע, פשוטע תבואה, נאָר אז אַ איד האָט
עס אָפגעשיידט, ווערט עס תרומה און עס איז הייליק.

— ביזט ערשט געוואָרן אַ רבי — ענטפערט אים ר' אייזל — און
האַסט שוין פאַרגעסן לערנען. אַ בפירוש'ע משנה: „חרש שוטה וקטן
שתרמו אין תרומתן תרומה“ (די תרומה פון אַ שוטה איז קיין תרומה ניט).

✽

349

ר' אייזל חר"ף איז אַמאָל געקומען קיין פינסק. די פינסקער גבירים
זאַלן אים העלפן דרוקן זיינעם אַ ספר. כדרך הטבע האָט ער ניט געקראָגן
וויפל ער האָט זיך געריכט.
זייענדיק אין פינסק איז ער אַריין געוואויר ווערן דעם רב ר' אלעזר־
משה'ן.

— ווי געפעלט אייד עפעס פינסק? — פרעגט אים ר' אלעזר־משה.
— ביי אייד — ענטפערט אים ר' אייזל — איז פאַרקערט ווי די וועלט
זאָגט: מער בלאַטע * ווי געלט...

* פינסק, כידוע, האָט אַ שם מיט אירע בלאַטעס: פינסקער בלאַטעס.

ר' יאשע־בער איז אמאל זומער געווען אויף דאָטשע אין נאָוואַמינסק. איז געקומען דער נאָוואַמינסקער רבי אים געוואויר ווערן. ר' יאשע־בער האָט אים אויפגענומען בסבר פנים יפות, געבעטן זיצן און אים מכבד געווען מיט טיי. איידער דער רבי האָט געמאַכט שהכל אויפן טיי, האָט ער זיך צעשאַקלט, געקרעכצט, געגלאַצט מיט די אויגן און זיך פאַר גאַנגען אין דבקות, ווי דער דרך פון אַ רבי'ן.

אַז ער האָט שוין געמאַכט די ברכה און אָנגעהויבן טרינקען, פרעגט אים ר' יאשע־בער:

— שוין לאַנג אַז איר ליידיט אַזוי אויפ'ן שלוקערץ, לאַ עלינו? ...

ר' זונדל סאַלאַנטער, ר' ישראל סאַלאַנטער'ס רבי, איז געווען מפורסם פאַר אַ צדיק תמים. זיין דרך איז געווען, אַז ער איז געגאַנגען אָנגעמאַן ניט ווי קיין רב, אפילו ניט ווי אַ איד אַ למדן, נאָר ווי אַ פשוטער איד פון גאָס.

איינמאל איז ער געפאַרן פון סאַלאַנט קיין ווילנע און מיטגעפירט מיט זיך אַ בריוו פאַר ר' גרשון אַמשטערדאַם. געקומען קיין ווילנע—איז ער תיכף אַוועק מקיים זיין ס'שליחות זיינע—אָפגעבן דעם בריוו. איז ער אַרױן צו ר' גרשון אַמשטערדאַם און זיך געשטעלט ביים טיר מיטן בריוו אין האַנט. מיינט ר' גרשון, אַז ס'איז אַ בעל־עגלה, פון ר' פּוֹר מאַנעס, וואָס פאַרן צווישן ווילנע און די אַרומיקע שטעטלאַך. נעמט ער צו דעם בריוו און הייסט אים געבן אַ גלעזל בראַנפן פאַר דער טרחה. ר' זונדל האָט געפאַלגט, געמאַכט אַ ברכה און אויסגעטרונקען.

— איר זיינט דאָ אַ סאַלאַנטער—פרעגט אים ר' גרשון—קענט איר דאָרט דעם צדיק ר' זונדל?

— יא—ענטפערט ר' זונדל מיט אַ האַלב מויל.

— וואָס מאַכט ער?—פרעגט ר' גרשון.

— ברוד השם—ענטפערט ר' זונדל.

ר' גרשון פרעגט אים ווייטער עפעס וועגן ר' זונדל'ען. איז אַדער ער שטאַמלט אונטער, אַדער ער שווייגט אין גאַנצן.

פאַלט איין ר' גרשוניען: צי איז ער ניט אמאל אַליין ר' זונדל. פרעגט ער אים:

— ווי הייסט איר?

— זונדע—ענטפערט ר' זונדל.

ווי ר' גרשון האַט'ס דערהערט, איז ער אַ פאַרציטערטער געוואָרן, זיך אויפגעשטעלט און אים געגעבן שלום:

— שלום-עליכם, רבי!
און אים צוגעטיילט גרויס כבוד.

✽

ר' הערש-לייב מיט ר' יאשע-בערן זיינען א צייט ביידע געווען ראשי-
ישיבה אין וואלאזשין. כדרך הטבע זיינען ארויסגעקומען סכסוכים און
די צוויי ראשי-ישיבה האבן ניט געלעבט בשלום. אחוץ דעם זיינען זיי
געווען צוויי פארשיידענע נאטורן. ר' הערש-לייב איז געווען דער תמים,
דער פשטן; ר' יאשע-בער— דער פקה, דער חריף.

האבן זיי זיך ביידע אמאל געטראפן אויף א חתונה. ביים טיש איז
ר' יאשע-בער געווארן אויפגעלייגט, האט ער געוואלט א טשעפע טאן
ר' הערש-לייב'ן.

— רבותי! — מאכט ער צום עולם — כוועל אייד ווייזן א קונץ. צע-
לייגט נים אין אלע פיר עקן טיש און אין מיטן שטעלט א טעלער.
כוועל זאגן א פאר ווערטער, וועלן אלע נים ליגן אין טעלער.

— איר מאכט חזק — רופט זיך אפ ר' הערש-לייב — וואס זיינט איר,
א חסיד'ישער רבי, צי א פאקוסניק?

— לאמיר זיך וועטן — זאגט ר' יאשע-בער — אין דריי רובל. זיינט
איר מסכים?

— מסכים! — ענטפערט ר' הערש-לייב.

האט'ן צעלייגט נים אין אלע פיר עקן טיש, אוועקגעשטעלט אין מיטן
א טעלער און דער גאנצער עולם קוקט פארגאפט אויף ר' יאשע-בער'ן.
ר' יאשע בער ווארט א ווילע, קוקט אויפ'ן עולם.

— יאנקל — זאגט ער צום שמש — נעם די נים און לייג אריין אין
טעלער.

האט דער שמש אזוי געטאן. דער עולם האט געלאכט.

— איר דארפט באצאלן — זאגט ר' יאשע-בער צו ר' הערש-לייב'ן —
איר האב געוואונען.

— דאס איז אבער — טענה'ט ר' הערש-לייב — א גניבת-דעת, א נא-
רעריי — ניט אויף דעם האבן מיר זיך געוועט. וואו איז דא דער קונץ,
אז דער שמש האט אריינגעלייגט די נים אין טעלער?

ר' יאשע-בער באשטייט אבער אויף זיינס, אז ער האט געוואונען.

— ווייסט איר וואס — זאגט ער — לאמיר האבן א דין-תורה פאר
די רבנים, וואס זיצן דא ביים טיש.

די רבנים הערן אויס די טענות, ריידן זיך דורך צווישן זיך און
פסק'ענען:

צווישן בערג

ס'איז טאקע א גנבת-דעת, א נארעריי. אבער דאס גופא איז א קונץ.
ריכטיק. מיין בעל-דיון איז גערעכט, זיין א גונבדעת ביי ר' הערש-לייבן
דארה ר' הערש-לייב באצאלן.
— א טעות, רבותי! — שמייכלט ר' יאשע-בער — אייער פסק איז ניט
איז גאר קיין קונץ ניט...

353

בעת ר' יאשע-בער האט חתונה געמאכט זיין זון ר' חיימען, איז אויף
דער חתונה געווען ברחן אליקום צונזער. כדרך הטבע זיינען אויף דער
חתונה געווען גדולי ישראל, רבנים, גאונים. אליקום צונזער האט געוואוסט
פאר וועמען ער שטייט, איז אליין אויך ניט געווען קיין עס-הארץ, האט
ער געוויזן וואס ער קען. האט געווארפן מיט גמרות, מיט רמב"מים, גע-
פלאכטן גראניען, געמאכט גימטריאות — א קונציק שטיקל ברחנות. דער
גאנצער עולם איז נתפעל געווארן.

אז ער איז פארטיק געווארן, זאגט אים ר' יאשע-בער:
— איר ווייסט, ר' אליקום? מיט אייער ברחנות איז ווי מיט יענעם
ישובניק.

א ישובניק איז אמאל אריין אין בית-מדרש, צוגעגאנגען צום אלמער
און אנגעהויבן ארויסלייגן ספרים. געלייגט איין גמרא אויף דער אנדערער,
ביז גאנץ ש"ס. דערנאך האט ער אנגעהויבן לייגן אלפסי, רמב"מים,
טורים — דער עולם שטייט און נאפט: מי יודע וואס פאר א גאון דאס
איז — אזוי פיל ספרים צו ניצן אויף איין מאל. אז דער ישובניק האט
שוין געהאט אנגעלייגט א גאנצע הורבע ספרים, ערשט מיזעט, ער שטעלט
זיך דערויף, דערלאנגט צום אלמער און נעמט אראפ א קעז, וואס ער
האט דארטן געהאט ליגן...

354

ר' יאשע-בער בריסקער און ר' יעקב-דוד סלוצקער זיינען אמאל ביידע
געפארן אין איין בויך. כדרך הטבע האטין געשמועסט אין תורה. האבן
זיך ביידע צעאמפערט. איז ר' יעקב-דוד ארויס פון בויך און זיך געזעצט
אויף דער קעלניע, לעבן בעל-עגלה.

און אזוי זיינען זיי אריינגעפארן אין שטעטל.
דער שטעטלשער עולם חידושיט זיך:
צוויי רבנים אויף איין פור, איינער זיצט אין בויך און איינער אויף
דער קעלניע.

גיבן זיי שלום דעם וואס זיצט אויף דער קעלניע:
— שלום-עליכם, רבי. פונוואנען איז א רב? און ווער איז דער
רב, וואס זיצט אין בויך?

די וועלט דערציילט

— איד בין — ענטפערט ר' יעקב־דוד — ר' יאשע־בער בריסקער און
איז בויד זיצט ר' יעקב־דוד סלוצקער, און היות ס'איז ניט לפי כבודו
פאר ר' יעקב דוד, אז איד זאל זיצן מיט אים, זיך איד אויף דער
קעלניע.

— גלויבט אים ניט — שטעקט ר' יאשע־בער ארויס דעם קאפ פון
בויד און שרייט — איד בין יאשע־בער און ער איז ר' יעקב־דוד.

— רבי — זאגט ר' יעקב־דוד — סוועט אייד ניט העלפן. מקען אייער
ענינות...

355

ר' ישראל סאלאנטער איז אמאל געקומען קיין קעלם. איז ער תיכף
געגאנגען געוואויר ווערן ר' לייבעלע חסיד. ר' לייבעלע האָט ר' ישראל'ן
ניט געקענט. האָט ער אים מקבל געווען בסבר פנים יפות, ווי זיין מדה
איז געווען. ער האָט זיך אָבער זייער געאיילט.

— וואָס איילט איר, רבי? — פרעגט אים ר' ישראל.

— כגוי — ענטפערט אים ר' לייבעלע — מקבל־פנים זיין און אורח
חשוב. איז שטאָט איז געקומען אַ גדול בישראל, אַ גאון הדור, אַ צדיק
יסוד עולם.

— ווער איז ער? — פרעגט ר' ישראל.

— ר' ישראל סאלאנטער — ענטפערט ר' לייבעלע.

— אים — חרושט זיך ר' ישראל — רופט איר גאון, צדיק?

— רעדט ניט אזוי — בעט זיך ביי אים ר' לייבעלע — כקען עס
ניט הערן...

356

ר' שמואל מאַליווער איז, כידוע, געווען אַ גרויסער עסקן פאַר ישוב
אָרץ־ישראל. ער האָט זיך משתדל געווען צוציען צום רעיון די גרויסע
רבנים, כפרט ר' יצחק אלחנן, וואָס איז געווען דער גדול הדור און צו
זיין וואָרט האָט'ן זיך צוגעהערט בכל תפוצות ישראל. ר' יצחק־אלחנן
האָט יאָ געהאלטן פון חבת־ציון, נאָר די מענטשן אַרום אים האָבן ויט
דערלאָזן, ער זאל אַרויסזאָגן זיין הסכם ברבים. נאָר גרויס השתדלות
מצד ר' שמואל'ן, האָט ר' יצחק אלחנן מסכים געווען רופן און אסיפה
איז קאוונע מכה ישוב אָרץ־ישראל. די אסיפה האָט געזאָלט זיין אין
יענעם און יענעם טאָג.

צום טאָג קומט ר' שמואל קיין קאוונע צו דער אסיפה. כדרך הטבע
גייט ער תיכף אַוועק צו ר' יצחק־אלחנן'ען נעמען שלום. ר' יצחק־אלחנן
איז אים מקבל מיט גרויס כבוד, גיט אים שלום און זעצט אים אויבנאָן.

צווישן בערג

שמועסנדיק איז ער אים מודיע, אז די אסיפה מוז אפגעלייגט ווערן.
ר' שמואל פארשטייט וועמעס האנט ס'איז אין דעם. ער שווייגט אָבער.
פארן אוועקגיין פארבעט אים ר' יצחק־אלחנן אויף נאכטמאָל. זאָגט
ר' שמואל צו צו קומען.

איז אוונט קומט ר' יצחק־אלחנן'ס שמש צו ר' שמואל'ן אויף דער
אכסניא, אים נעמען צום רב. גייט ר' שמואל. אויפן גאָס כאַפט ער
זיד, בעט דעם שמש מוחל זיין און קערט זיך אום אין דער אַכסניא.
— רבי — פרעגט אים שפעטער דער שמש — פאָרוואָס האָט איר זיך
אומגעקערט?

— כ'האב זיך אומגעקערט — שמייכלט ר' שמואל — זאָגן דעם בעל־
אכסניא, ער זאל אָנגרייטן פאר מיר נאכטמאָל. אַ קשיא אויף א מעשה:
אייער רב קען נאָר חרטה האָבן, וועל איד בלייבן אָן נאכטמאָל...

357

ר' שמואל מאַליווער איז אַמאָל געווען אין אַ קור־אַרט אין אויסלאַנד.
מיט אים אין איין אַכסניא איז איינגעשטאַנען אַ חסידישער רבי. כּדרך
הטבע פלעגן זיי אַפט שמועסן צוזאַמען.

— ביאָליסטאָקער רב — זאָגט אַמאָל דער חסידישער רבי צו
ר' שמואל'ן — לאַמיר גיין אין טעאַטער. אין דר'היים קענען מיר ניט מפני
מראית־עין, אָבער דא, במקום שאין מכירן, לאַמיר זען אַמאָל טעאַטער.
— ווי — פרעגט ר' שמואל — קענען מיר גיין אין אונזערע דוכאַוונע
בגדים?

— דאָס — מאַכט דער רבי — נעם איד אויף מיר. איד וועל באַזאָרגן
בגדים פאר מיר און פאר אייך...

— פאַרשטייט איר מיד — זאָגט ר' שמואל — איר זייט אַ חסידישער
רבי, איז וויבאַלד איר טוט אויס שיסטריימל מיט דער זיידענער
זשופעצע — ווערט איר אויס רבי. איד בין אָבער אַ רב ביי אידן, איז
וואַסערע בגדים איד זאל ניט אַנטאָן — בלייב איד אַלץ רב...

358

אייזיק־הירש ווייס, דער מחבר פון „דור דור ודרושיו“, און גרעץ,
דער אידישער געשיכטע־שרייבער, האָבן זיך אַמאָל געטראָפן צוזאַמען.
ווייס איז, כידוע, געווען אַ גרויסער לַמדן, אַ בקי בש״ס ופוסקים. גרעץ,
לְהיפּד, איז געווען אַ קנאַפער לַמדן.

— זאָגט מיר — פרעגט ווייס ביי גרעץ'ן — פּונוואָנען נעמט איר אָט
די אַלע מראי־מקומות אין אייער געשיכטע? בינינו לבין עצמנו ווייסן
מיר דאָר, אַז איר זיינט ווייס פון לומדות.

די וועלט דערציילט

— פונוואנען נעמט איר? — פרעגט צוריק גרעץ — אלא וואָס, איר זוכט און געפינט, זוד איד אױד און געפין.
— יא — שמייכלט ווייס — ס׳איז אבער אַ חילוק פון מיין זוכן צו אייער זוכן. איר זוד און א ב ד ה און איר זוכט אַ מ צ י א ה ...

✽

359

בעת דער אידישער מאַלער יוסף איזראַעלס האט געהאַלטן אין מאַלן זיין באַקאַנט בילד „אַ איר פונם אַלטן דור“, עפנט זיך אַמאָל די טיר און אַן אומבאַקאַנטער מענטש קומט אַרײן. דער אומבאַקאַנטער גריסט זיך ניט, גייט צו אַ פאַר טריט, קוקט זיך אַ וויילע אײן אין סגע-מאַלענע בילד און הויבט אַן זאַגן מיט התלהבות:

„אַשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובררך הטאים לא עמד“...
איזראַעלס קוקט אים אָן.

אַ דער אומבאַקאַנטער איז פאַרטיק געוואָרן מיטן גאַנצן ערשטן קאַפיטל פון תהלים, גייט ער צו צו איזראַעלס, גיט אים די האַנט און זאַגט:

— איר בין אַראַלף זאַנענטאַל פון ווין. מיר זיינען ביידע אידישע קינסטלער. כּיבין געקומען זיך באַקענען מיט אײך און ניט געפונען קיין פאַסיקערן אופן ווי דורך אַ קאַפיטל תהלים.

— מיר — ענטפערט איזראַעלס — געפעלט זייער דער אופן. איצט זײט־זשע מוחל, זעצט זיך, און איר וועל זאַגן ס׳צווייטע קאַפיטל.

און איזראַעלס הויבט אַן זאַגן:
„למה רגשו גוים“...

— האט קיין פאַריבל ניט — איז אים זאַנענטאַל מפסיק — דעקלאַ-מירן איז מיין אומנות. איר וועל פאַרטראַגן ס׳צווייטע קאַפיטל און איר מאַלטיס אין אַ בילד.

איזראַעלס האט געפאַלגט.

זאַנענטאַל האט פאַרגעטראַגן ס׳צווייטע קאַפיטל מיט זיין שטאַרקער און שיינער שטים און איזראַעלס האט געמאַלן אַ ניי בילד.

אינס בילד האט דער מאַלער אויף דער עלטער געפונען זיין אידישע נשמה. ער האט אַבער ניט זוכה געווען ס׳בילד פאַרטיק צו מאַכן.

✽

360

אידער, „אחד העם“ האט אפגעדרוקט זיין אַרטיקל „משה“, האט ער אים פריער געליענט פאַר אַ לעקציע אין אַדעסער קלוב „בעסיעדא“. אויף דער לעקציע זיינען געווען אַלע אידישע גדולים פון אַדעס, צווישן זיי אױך ש. דובנאָוו און „מענרעלע מוכר־ספרים“.

מיט דער פען אין האנט

נאך דער לעקציע, בשעת דער הפסקה, גייט דובנאָוו צו צו מענדעלען
און פרעגט אים:

— ווי געפעלט אייך אהר העמים „משה“?

גיט מענדעלע אויף אים אַ קרומען קוק און זאָגט:

— אין דער תורה שטייט: „ולא ידע איש את קבורתו“ — קיין
מענטש ווייסט ניט וואו משה'ס קבורה איז. אַצינד אָבער האָב איך מיך
דערוואוסט. משה איז היינט ביינאַכט באַגראָבן געוואָרן אין קלוב
„בעסיעדאָ“ און דער קברו איז געווען „אהר העם“...

361

מענדעלע מוכר ספרים איז געווען אַ שאַרפער מתנגד פון „אהר העמין“
און זיין שיטה. ער האט ניט געהאַלטן פון אַ רוחניות/דיקן מרכז אין
אָרץ־ישׂראל.

— ווען כיוואלט געווען ביכולת — האט ער אַמאָל געזאָגט — וואָלט
איך גענומען „אהר העמין“ און אים אויפגעהאַנגען אויף זיין רוחניות.
דערנאָך — פאַרכאַפט ער זיך תיכף — וואָלט איך אים מספיד געווען און
שטאַרק געוויינט אויף דער גרויסער אבידה...

מיט דער פען אין האנט

362

בעת ר' שניאורזלמן לאַדיע, דער „רב“, האט אָפּגעררוקט דעם
„תניא“, האט דאָס ספר געמאַכט אַ גרויסן רושם מיט זיין טיפע חקירה
אין אַלקות און עבודת השם.

אַ דאָס ספר איז אַנגעקומען צו ר' לוי־יצחק באַרדיטשעווער, האָט
ער'ס איבערגעלייענט און געזאָגט:

— פּלאַי פּלאַים, ס'אַקונץ אַרײַנגעמען אַזאַ גרויסן רבונ־שלי־עולם אין
אַזאַ קליין ספר'ל...

363

אַ מחבר איז אַמאָל געקומען צו משה מענדעלסאָן, בעטן אַ הסכמה
אויף זיין חיבור — אַ פירוש אויף „איכה“.

מענדעלסאָן קוקט איין אין חיבור — ניט קיין רעיון, ניט קיין לשון,
סיקלעפט זיך ניט אַ וואָרט צו אַ וואָרט.

— הערט — זאָגט ער צום מחבר — איר האָט געמאַכט אַ פירוש אויף
קינות, מ'דאַרף אָבער זאָגן קינות אויף אייער פירוש.

א מחבר איז אמאל געקומען צו ר' יחזקאל פייול, ווילנער שטאָט־
מגיד, נעמען אַ הסכמה אויף זיין חיבור— אַ פירוש אויף רש"י.
ר' יחזקאל פייול קוקט איין אין חיבור— דער מחבר ווייסט ניט
קיין פשט אין רש"י. ליינט ער די הסכמות— פאַרלויבט'ן דאָרטן
שטארק דעם מחבר, משרייבט אויף אים דעם טיטל „גאון“.
— יא, גערעכט— שמייכלט ר' יחזקאל פייול— אַלע גאונים האָבן
ניט געקענט רש"י... *

✽

אויף ר' יאַנקעלע אורנשטיין, לעמבערגער רב, האָט'ן געזאָגט, אַז
אין זיין ספר „ישועות יעקב“ זיינען דאָ אַ סך חידושים, וואָס ער האָט
גענומען פון אַנדערע.
האַט'ן עס דערציילט ר' יאַנקעלע'ן.
— נישקשה— ענטפערט ער— אפילו אַז מ'וועט מיך כאַפן מיט אַ
גנבה, בין איד ביכולת צו באַצאָלן „כפל“ און „אַרבעה וחמשה“ אויך...

✽

צו ר' לייב'ן, דעם „קצות החושן“ איז אמאל געקומען אַ מחבר מיט
אַ קונטרס השגות אויפן „קצות החושן“. קוקט ר' לייב איין אין קונטרס
און זאָגט דעם מחבר:
— כיוועל אייד אפשרייבן.
איז יענער אַוועק און געוואָרט אויף ר' לייב'ס תשובה. סיגייט אַוועק
אַ וואָד, אַ חודש, אַ האַלב יאָר— ניטאָ קיין תשובה.
מיט אַ יאָר שפעטער טרעפט ער זיך מיט ר' לייב'ן.
— רבי— פרעגט ער אים— וואו איז אייער תשובה? איר האָט דאָך
מיר צוגעזאָגט אפשרייבן.
— איר האָט מיך ניט פאַרשטאַנען— שמייכלט ר' לייב— כּיִהאָב אַזוי
געמיינט: אַז איר וועט מאַכן אַזאַ ספר ווי מייַן „קצות החושן“, וועל
איד אייד אפשרייבן אַ קונטרס מיט השגות...

✽

ר' אליה קראַטינגער איז געווען אַחוץ אַ גאון און אַ צדיק אויך
אַ איד אַז עושר און אַ גרויסער בעל־צדקה. ער האָט געהאַט אַן אַפענע
האַנט און קיינעם ניט אַפגעזאָגט, כּפרט אַ תּלמיד־חכם, אַ בן־טובים.
כמה מחברים האָט ער געהאַלפן דרוקן זייערע חבורים.

* די גאונים זיינען, כידוע, געווען כמה דורות פאַר רש"י'ן.

מיט דער פען אין האנט

אז אברהם מאפו האט געהאלטן ביים דרוקן זיין „עיט צבוע“, האט ער געבעטן ר' אליהו, ער זאל אים באהילפיק זיין. כדרך הטבע האט ר' אליהו אויף אזא ספר ווי דער „עיט צבוע“ קיין געלט ניט געוואלט געבן.

— כוועל אייד זאגן, ר' אברהם — מאכט ער צו מאפון — איך בין מיד נוהג, אז כפיר א בוד פון אלע צדקות וואס איך גיב. היינט, זאגט אליין, וואסער פנים וועט עס האבן, אז סיוועט שטיין ביי מיר אין בוך: כד וכד געגעבן דעם „עיט צבוע“...

✽

368

ר' אייזל חריף איז אמאל אריינגעקומען צו איינעם און געפונען זיין ספר „עמק יהושע“ געבונדן צוזאמען מיט ר' יצחק אלחננים „נחל יצחק“. ר' יצחק אלחננים ספר איז געווען געבונדן פריער.

— טשיקאווע — שמייכלט ר' אייזל — אויף מיר זאגטן, אז איך בין משוגע און אנדרערע בינדט מען פריער...

✽

369

ר' אייזל חריף איז געווען א גרויסער מבטל, האט כמעט פון קיינעם ניט געהאלטן. ער פלעגט זעלטן ווען געבן א הסכמה אויף א חיבור. ס'רוב פלעגט ער מבטל זיין דעם חיבור פארן מחבר אין די אויגן, אים אריינזאגן שארף און וויציק, ווי ר' אייזל האט געקענט.

איינמאל איז צו אים געקומען א מחבר בעטן א הסכמה. דעם חיבור זיינעם האט ער גערופן „ירי משה“.

ר' אייזל קוקט אריין אין חיבור און זאגט צום מחבר:

— איר ווייסט, אייער חיבור דארף הייסן ניט „ירי משה“, נאר „פני משה“.

— פארוואס עפעס „פני משה“? — פרעגט דער מחבר.

— מחמת — שמייכלט ר' אייזל — אין משה'ס פנים האט'ן ניט גע' קענט אריינקוקן...

✽

370

א מחבר איז אמאל געקומען צו ר' אייזל חריף מיט א חיבור אויף „משלי“.

ר' אייזל כאפט א קוק אין חיבור און זאגט צום מחבר:

— איר האט בעסער געדארפט מאכן אייער חיבור אויף „איוב“.

— וואסי גראד „איוב“? — פרעגט דער מחבר.

די וועלט דערציילט

— פארשטייט איר מיד — זאגט ר' אייזל — „איוב“ האט געהאט אזוי פיל צרות, וועט ער האבן נאך א צרה; אבער, וואס האט איר, נעבאך, צו שלמה המלך? ...

✚

371

א מחבר איז אמאל געקומען צו ר' אייזל חריף נעמען א הסכמה אויף זיין חיבור.

ר' אייזל קוקט אריין אין חיבור, גיט אים צוריק דעם מחבר און מאכט:

— איר דארפט זען היטן אייער חיבור, איר זאלט אים, חלילה, ניט אנווערן. אבער שטארק היטן.
דער מחבר קוקט אים אן.

— וואס מיינט איר, רבי? — פרעגט ער אים.

— נאך פשוט — שמייכלט ר' אייזל — א קאזאק קען אים געפינען און זאגן, אז ער איז דער מחבר...

✚

372

מהאט אמאל געפרעגט ר' יאשע-בערין:

— ווי קומט'ס, רבי, וואס א סך חידושים פון אייער „בית הלוי“ געפינט מען אין אנדערע ספרים?

— פארשטייט איר מיד — ענטפערט ר' יאשע-בער — אז מיגייט מיטן גלייכן וועג — טרעפט מען אז נאך מענטשן גיין דעם אייגענעם וועג. אז מיגייט מיט א קרומען וועג — גייט'ן אליין און מיטרעפט קיין לעבעדיקן נפש ניט אן...

✚

373

פאר ניקאלאי דעם ערשטן, בעת די רוסישע מלוכה האט אָנגעהויבן בילדן און עפענען פאר זיי שולעס, איז לעאָן מאַנדלשטאַם געווען אַ מלוכה־מענטש. זיין עובדה איז געווען, צושטעלן פאר די אידישע שולעס לערנדיכלאך אויף טייטש, וואָס איז דעמאָלט געווען די השכלה־שפראך אין רוסלאַנד. און היות ער האָט געקראָגן באַצאָלט פון מלוכה, פון אידישן ליכט־שטייער, אויפן בויגן, האָט ער איבערגעזעצט און אָפֿ געדרוקט כל־ערליי ספרים, אפילו שאַל־ות־שובות. ביי אים האָט אויך געטראַפֿן, אז ער האָט איין זאָך איבערגעדרוקט עטלעכע מאָל אין פאַר־שיידענע ספרים.

דער ווילנער צענזאר פון יענע יאָרן, וואָלף טוגענדהאַלד, איז אויך געווען אַ מלוכה־מענטש. זיין עובדה איז געווען, השגחה־געבן אויף איר

מיט דער פען אין האנט

דישע ספרים, אז ס'זאל חלילה ניט געדרוקט ווערן קיין איין וואָרט קעגן מלוכה, אדער קעגן דער קריסטלאכער אמונה. טוגענדהאַלד איז געווען זייער אַ שטרײַנגער צענזאר. ער פלעגט אויסמעקן גאַנצע שטיקער פון אידישע ספרים.

איז מאַנדלשטאַם אַמאָל געקומען קיין ווילנע צום צענזאר וועגן זיינע ספרים. שמועסנדיק זאָגט אים טוגענדהאַלד:

— כ'האָב קיינמאָל ניט פאַרשטאַנען פאַרוואָס טייל פּרשיות אין דער תורה זיינען איבערגעחזרט אַ פאַר מאל. זעענדיק אייערע ספרים, איז מיר די זאך רעכט געוואָרן. משה רבנו האָט, הפנים, געקראָגן באַצאָלט פון בויגן...

מאַנדלשטאַם האָט צוגענומען דעם שטאַך.
— מיר — ענטפערט ער טוגענדהאַלד — זיינען ביידע מלוכה־מענטשן און קריגן באַצאָלט פון אידיש געלט. איך נעם כאַטש געלט פאַרן שרייבן, איר אָבער נעמט געלט פאַרן מעקן...

374

אַ יונגערמאַן, אַ משכיל, איז אַמאָל געקומען צו ר' אייזיק־מאיר דיקין מיט אַ חיבור, נעמען ביי אים אַ הסכמה.

— יונגערמאַן — זאָגט אים אייזיק־מאיר דיק — אויב איר ווילט זיין אַ מחבר ביי איר, דאַרפט איר מקבל זיין אויף זיך, אַרומצוגיין מיטן חיבור איבער די הייזער און לייַדן עניות און דחקות בין פּערציק יאָר. — און נאָד פּערציק יאָר? — פּרעגט דער יונגערמאַן טשיקאַווע.

— נאָד פּערציק יאָר — שמייכלט דיק — וועט איר שוין זיין צוגע־וואוינט...

375

דער העברייאישער משורר יהל"ל איז געווען אַ מענטש ביי בראַדסקין. בעת יהל"ל האָט אפגעדרוקט זיין שיר „עבר עבדים“, וואו ער שטעלט אַרויס די רייכע פאַר בלוט־זייגערס, וואָס לעבן פון יענעמס פּראַצע, האָט'ס בראַדסקין שטאַרק פאַרדראָסן.

— סטייטש — האָט אים בראַדסקי פירגעהאַלטן — איר האָט מיך דאָך פאַר דער גאַנצער וועלט מבייש געווען.

— מיין שיר — זאָגט אים יהל"ל — האָב איך געשריבן ביינאַכט. — און אז ביינאַכט — פּרעגט בראַדסקי — איז וואָס?
— פאַרשטייט איר מיך — ענטפערט אים יהל"ל — ביי טאָג בין איך טאַקע ביי אייד פאַרקויפט; ביינאַכט, אָבער, בין איך אַ פּרויער מענטש, ביי קיינעם ניט פאַרקויפט, און קען שרייבן וואָס איך וויל...

בעת „אחד העם“ איז געקומען ס'ערשטע מאָל קיין וואַרשע, איז ער געגאנגען געוואויר ווערן דעם משורר א. ב. גאטלאַבער. גאטלאַבער האט דעמאלט געהאַלטן אין דרוקן זיינע זכרונות אין „הבוקר אור“. שמועסנדיק, פרעגט אים „אחד העם“:

— פאַרוואס דערציילט איר אין אייערע זכרונות בלויז מכה אַנדערע און מכה זיד אליין גארניט?

— כיוועל דיר — זאגט גאטלאַבער — דערציילן אַ מעשה. ביי אונז אין שטעטל איז אַ אידענע קראַנק געוואָרן אויף טיפּוס. האט זי כסדר גערעדט פון היץ, ווי דער שטייגער פון אַ טיפּוס-הולח. זי האט אבער רק גערעדט מכה איר שכניטע: יענע האט אזוי און אזוי געטאן, יענע האט דאָס און דאָס געזאָגט. אַז זי איז געזונט געוואָרן, פרעגט זי:

— פאַרוואס האסטו בלויז גערעדט פון דער שכניטע און ניט פון דיר?

— אַז יענע — ענטפערט זי — וועט קראַנק ווערן אויף טיפּוס, וועט זי רעדן פון מיר...

מ'האט אמאל געטראפן דוד פרישמאַנען אין אַ זייטיק געסל גייענדיק הין און צוריק.

— וואס טוט איר דא, פאַני פרישמאַן? — פרעגט אים.

— כישרייב — ענטפערט פרישמאַן — אַ פעליטאַן...

דוד פרישמאַן האט זייער שטאַרק פיינט געהאַט דאָס אַנגעבלאַזנקייט, דעם געמאַכטן אַנשטעל.

איינמאל איז ער געווען פאַרבעטן אין אַ הויז, וואו אַ יונגער פּאָעט האט געזאָלט לייענען זיינע שירים.

פאַרן לייענען האט דער פּאָעט געמאַכט גרויסע חכנות, געהייסן אויסלעשן די לאַמפן און אַפּשטעלן דעם זייגער.

אַז ער איז פאַרטיק געוואָרן מיט די חכנות און אַנגעהויבן לייענען, הויבט זיד פרישמאַן אויף, גייט צו און עפנט ס'פענסטער.

— וואס טוט איר, פאַני פרישמאַן? — פרעגט אים פון אַלע זייטן.

— כיוויל — שמייכלט פרישמאַן — אַפּשטעלן די לבנה...

צו לייטן

צווישן מענטש און מענטש

379

ר' אברהם־אבוש, פראנקפורטער רב, איז געווען אַ גאון עולם און אַ צדיק תמים. זיין דרד איז געווען, אַרומגיין איבער דער שטאָט, קלייבן פאַר אַרימעלייט און נויטבאַדערפטיקע, גערריקטע תלמידי־חכמים, בני־טובים.

איינמאַל, אַלול־צייט, איז ער געקומען צו אַ גבירה, אַ סוחר פון דער פרעמד, בעטן ביי אים אַ נדבה פאַר זיינע אַרימעלייט. דער סוחר האָט דעם פראַנקפורטער רב ניט געקענט, מיינט ער: ס'איז אַן אַרימאָן, וואָס גייט איבער די הייזער. און היות ער איז געווען פאַרטאָן אין זיינע חשבונות, בייזערט ער זיך אַן אויף אים:

— גייט, גייט, כּיהאַב ניט קיין צייט.

ר' אברהם־אבוש רעדט קיין וואָרט ניט און גייט אַוועק.

אַז ער איז אַרויס כאַפּט זיך דער סוחר, אַז דער שטעקן זיינער איז ניטאָ. איז ביי אים קיין ספק ניט, אַז דאָס איז דעם אַרימאָנס מלאכה, ער האָט דעם שטעקן צוגענומען. לויפט ער אים נאָך אויף דער גאַס, דעריאָגט אים און הויבט אַן שרייען:

— גנב, מיין שטעקן גיב מיר אָפּ! און אַז כּיהאַב דיר ניט געוואָלט

געבן קיין נדבה, דאַרפסטו צוגינגענען מיין שטעקן?

— חלילה — זאָגט ר' אברהם־אבוש — איך האָב אייער שטעקן ניט גענומען.

ווערט דער סוחר אין כּעס און הויבט אים אָן שלאָגן.

ר' אברהם־אבוש נעמט צו די קלעפּ און זאָגט ניט אויס ווער ער איז.

שבת שובה האָט דער רב, ווי דער שטייגער איז, געזאָגט אַ דרשה אין שול. איז גאַנץ שטאַט געקומען אים הערן. איז דער פרעמדער סוחר אויך געגאַנגען. אַז ער איז געקומען אין שול, האָט שוין דער רב געהאַלטן אין מיטן דרשה. שפּאַרט ער זיך דורך דורכן עולם, נענטער צום אַרוד־קודש, ער זאָל בעסער הערן. ער קומט צו נענטער און זעט ווער ס'שטייט אויף דער בימה, ווערט אים פינסטער אין די אויגן און ער חלש־ט אַוועק. אַז מיהאַט אים אָפּגעמינטערט און אַריינגעפירט אין פּאַליש, האָט ער זיך ערשט פּאַנאַנדערגעוויינט: ס'מייטש, ר' אברהם־אבוש'ן, דעם מרא דאתרא, האָט ער מבזה געווען און געשלאָגן. דער עולם אַרום האָט

צווישן מענטש און מענטש

אים געטרייסט און געראטן, אז ווען דער רב וועט מסיים זיין די דרשה, זאל ער צוגיין צו אים און בעטן מחילה. אזא צדיק ווי ר' אברהם-אבוב וועט אים אוראי מוחל זיין.

האט ער אזוי געטאן.

נאך דער דרשה, בעת דער גאנצער עולם האט זיך געשפאנט צום רב אים זאגן: יישר כח, האט זיך דער סוחר אויך צוגעשפארט מיט דער דעה אים בעטן מחילה. ווי ר' אברהם-אבוב האט אים דערוען, האט ער געמיינט, אז ער קומט ווידער מכחין שטעקן, גייט ער אים אנטקעגן און הויבט אים אן מפיים זיין בפני קהל עם ועדה:

— האט קיין פאריבל ניט, וואס איך בין איך גורם צער. גלויבט מיר, אז כוויים ניט פון וואס צו זאגן. כ'זאג איך דא אין א מקום קדוש, אז איד האב אייער שטעקן ניט גענומען...

✽

380

בעת ר' זלמעלע, ר' חיים וואלאזשינערס ברודער, איז אמאל געזעסן אין בית-מדרש, אין ווילנע און געלערנט, קומט צו אים צו א איד מיט א משניות אין האנט און זאגט אויפן ווילנער לשון:

— רבי, כ'האב א סארפן פירוס (פירוש) אויף א מסנה (משנה) אין דמאי.

ר' זלמעלע הערט אויס דעם פירוש— ס'קלעפט זיך ניט א ווארט צו א ווארט.

— אפנים— מאכט ער צום אידן אויף קאטאוועס— אז אייער פירוס איז טאקע „פירות דמאי“ *

איז דער איד נעבאך אוועק אן אפגעשמיסענער.

אז יענער איז אוועקגעגאנגען, כאפט זיך ר' זלמעלע, אז ער האט דעם אידן מבייש געווען. לויפט ער תיכף אים מחילה בעטן. דער איד איז שוין אבער אין בית-מדרש ניט געווען. איז ר' זלמעלע זיך זייער שטארק מצער, דערווארט זיך קוים אויף מארגן— דעם אידן איז אין בית-מדרש ניט צו זען א גאנצן טאג. הויבט ר' זלמעלע זיך אן נאכצופרעגן, אפשר קען אים עמיצער, ווייסט וואו ער וואוינט— קיינער קען אים ניט. איז זיך ר' זלמעלע נאך מער מצער, געפינט זיך קיין ארט ניט. אלע טאג גייט ער אין אן אנדער גאס, אין אן אנדער בית-מדרש, טאמער וועט ער ערגעץ וואו געפינען דעם אידן— אבער אומזיסט. ער טרעפט דעם אידן ערגעץ ניט. פון גרויס שברות-הלב איז ר' זלמעלע קראנק געווארן. דער שווער זייער, ר' מיכל פעסעלעם, ניט קענענדיק צווען דעם

* פירות, וואס אן עס-הארץ פארקויפט.

די וועלט דערציילט

צער פון זיין איידים, איז געפאלן אויף אַ המצאה. ער האָט אַנגעשטעלט איינעם פון זיינע מקורבים, אַ איד אַ פּקה, ער זאָל גיין צו ר' זלמעלן און זיך אויסגעבן פאַר יענעם אידן.

איז דער מקורב אַרײַן אין בית־מדרש, צוגעגאַנגען צו ר' זלמעלן, אים געגעבן שלום און געפרעגט:
— וואָס מאַכט איר, רבי?

— ווער זיינט איר? — פּרעגט אים ר' זלמעלע.

— איר דערקענט מיך ניט? — חידושים זיך כלומר־שט יענער — גע־דיינקט איר, רבי, כּיהאב אייך אַנומעלט געזאָגט אַ פּירוס אויף אַ מסנה אין דמאי און איר האָט מיר געענטפּערט מיט אַ ווערטל, אַז מיין פּירוס איז פּירות דמאי.

ר' זלמעלע האָט זיך לכתחילה דערפּרייט, געוואַלט תּיכּף אים מחילה בעטן. ער האָט אַבער דערשפּירט, אַז עפּעס איז דאָ ניט גלאַט.

— כּיבעט אייך — זאָגט ער צו יענעם — איר זאָלט מיר זאָגן דעם ריינעם אמת, צי איר זיינט עס טאַקע דער, וועמען איר האָב מבּייש געווען, צי איר ווילט בלוז באַרואיקן מיין געמיט. מחמת, אַז כּיוויל זיך דערוויסן שפּעטער דעם אמת, וועל איר האָבן נאָך מער צער.

אַט די פּשוט־ע האַרציקע ווערטער האָט יענעם אַזוי גערירט, אַז ער האָט אויסגעזאָגט ר' זלמעלן, אַז דער שווער זיינער האָט אים אונטער־געשיקט.

ר' זלמעלע האָט אַלץ ניט אויפּגעהערט זיך מצער צו זיין, ביז דער גאון האָט זיך דערוואוסט פון דער מעשה. האָט דער גאון אים געשיקט רופּו, געהאַט מיט אים איינעם פון זיינע טיפּע שמועסן און באַרואיקט זיין געמיט.

381

ר' איצעלע וואַלאַזשינער איז געווען זייער נזהר אין שמירת הלשון, זיך אַפּגעהיט אפּילו פון אַבּק לשון הרע, ניט זאָגן, חלילה, אַ קרום וואָרט אויף קיינעם.

איינמאָל איז אים אויסגעקומען צו זאָגן אויף איינעם, אַז יענער איז אַ שקרן און מיקען זיך אויף אים ניט פּאַרלאָזן. האָט ער אַבער ניט געוואַלט ברײַנגען פּאַרן מויל סוואַרט שקרן. האָט ער אַזוי געזאָגט:
— יענער איז אַ געוואַלדיקער בעל־זכּרון. איינער געדיינקט אַמאָל וואָס איז געשען פּאַר צען יאָרן. אַז אַנדערער — וואָס איז געשען פּאַר צוואַנציק יאָרן. גרויסע בעל־זכּרונות געדיינקען פון פּאַר פּופּציק יאָרן. יענער געדיינקט אַבער זאַכו, וואָס זיינען קיינמאָל ניט געשען...

ר' מאירל טיפטינער איז געווען מפורסם פאר א גאון עולם און א צדיק תמים.

כל ימיו האט ער זיך נוהג געווען ניט אנצובייסן ביו ער האט געטאן א אידן א גמילות-חסד, א טובה.

איינמאל איז אוועק א גאנצער טאג און ס'האט זיך אים ניט געדאכט עמיצן א טובה צו טאן. האט ר' מאירל א גאנצן טאג געפאסט און ניט אנגעביסן.

ס'איז שוין געווארן נאכט און ס'מאכט זיך אלץ ניט וועמען א טובה צו טאן. האט ר' מאירל זיך זייער שטארק מצער געווען, געזעסן און געווארט און ניט טעם טעם געווען.

ארום האלבע נאכט איז ער ארויס אין מארק, טאמער וועט ער פארט עמיצן טרעפן וועמען א טובה צו טאן. זעט ער א גוי שטייט מיט א פור ברעטער. איז ער תיכף אוועקגעלאפן צום סטאליער פונם שטעטל און אים אנגעזאגט, אז אין מארק שטייט א פור ברעטער צום קויפן. דער סטאליער איז מיט אים אוועק און אנגעהויבן האנדלען ביים גוי די ברעטער. זעט ער, אז ס'איז מציאה גדולה.

— רבי — זאגט ער צו ר' מאירל — איר האט מיר געבראכט א מציאה אין דער האנט אריין. כמען זי אבער ניט קויפן, מחמת כ'האב ביי מיר קיין גראשן געלט ניט.

— וועל איר דיר לייען — זאגט ר' מאירל און איז מלא שמחה.

תיכף איז ר' מאירל אוועקגעלאפן אהיים, געבראכט געלט און דער סטאליער האט געקויפט די ברעטער.

ערשט דעמאלט איז ר' מאירל אהיים געגאנגען אנבייסן...

ר' לוייצחק בארדיטשעווער האט, כידוע, געהאט גרויסע מתנגדים און בעלי-מחלוקת אין די קהלות, וואו ער איז געווען רב פאר בארדיטשעוו. איינמאל איז ער געגאנגען אין גאס, האט א אידענע, סיוויב פון זיינעם א מתנגד, אויסגעגאסן אויף אים א שאף, אים מבוה געווען און געזירלט מיט כל'ערליי זלזולים.

איז ר' לוייצחק אריין אין בית-מדרש, צוגעגאנגען צום ארון-קודש און געזאגט:

— רבונ'ש-עולם, כ'בעט דיר, זאלסט דער אשה ניט מעניש זיין. זי איז אז אשה כשרה — זי האט געטאן דעם רצון פון איר מאן...

384

ר' משה-לייב סאסעווער האט זיך נוהג געווען: אלע אינדערפרי נאכן
דאוונען פלעגט ער גיין צו אלע אלמנות אין שטעטל, זיי זאגן:
— גוטמארגן!

✽

385

ר' משה-לייב סאסעווער האט זיך אָפּגעגעבן מיט אידישע יתומים.
מיט פאַרוואַרלאַזטע קינדער. פלעגט זיי אליין וואַשן און צוואַגן און
היילן די סעפלאך.
ער פלעגט זאגן:
ווער ס'איז ניט ביכולת אויסצווינגן מיטן מויל די מכות ביי אידישע
קינדער, האט נאך ניט קיין העלפט פון אהבת-ישראל...

✽

386

ר' משה-לייב סאסעווער האט אמאל געזאגט:
— כּי־הָאֵב מִיַּד גַּעלְעֶרְנֵט אַהֲבַת־יִשְׂרָאֵל — ווי ליב צו האָבן אַ אידן —
פון צוויי פויערים.
איינמאל האב איד געזען צוויי פויערים זיצן אין שיינק און
טרינקען.
פרעגט איין פויער דעם אנדערן:
— האסט מיר ליב?
— יא — ענטפערט יענער.
— ער — זאגט דער ערשטער פויער — דו האסט מיר ליב און ווייסט
ניט וואס מיר פעלט.
האב איד געלערנט, אז מ'האט ליב א אידן דארפן וויסן וואס אים
פעלט...

✽

387

ר' יצחקיעקב, דער לובלינער „חזוה“, האט געהאט א ווערטל:
— כּי־הָאֵב זײַער פײַנט אַ נאַר. אפילו אז כּוועל שוין זיין אויפן
עולם העליון און וועל זען ווי מ'פירט א נאר און ס'גייען אים נאך
דרייצען שעמבראווער בריקעס מיט עולם-הבא, וועל איד נאכלויפן אין
אלע גאסן און שרייען:
— נאַר בלײַבט נאַר, כּי־בין דײַך ניט מקנא! נאַר בלײַבט נאַר, כּי־בין
דײַך ניט מקנא!

ר' נפתלי ראפשיצער האט געהאט א ווערטל:
— פארן גיהנם האב איד קיין מורא ניט. כיהאב נאָר מורא, מיזאַל
מיד אין ג'דערן ניט זעצן לעבן א נאָר...

ר' עקיבא אייגער איז אַמאָל געפארן אויף א ברית. ס'איז געווען
א ווינטערדיקע נאַכט. דער וועג איז געווען זייער א שלעכטער, טייכן
און בלאַטע. דער בעל-עגלה האָט געמוזט אַראָפּ פון וואָגן, גיין ביז די קני
איז וואסער און אונטערהאַלטן דעם וואָגן, ער זאָל זיך ניט איבערקערן.
אַז זיי זיינען אַרויס אויף אַ טרוקענעם וועג, האָט דער בעל-עגלה זיך
צוריקגעזעצט אויפן וואָגן און אויסגעטאַן די שיד, מחמת זיי זיינען געווען
פול וואסער.

דערלאַנגט אים ר' עקיבא אייגער אַ פאַר טרוקענע זאַקן און זאַנט
אים:

— בייט איבער אייערע זאַקן. זיי זיינען דאָך נאַס, קענט איר נאָך,
חס ושלום, זיך צוקילן.

האָט דער בעל-עגלה אַזוי געטאַן.

— רבי— זאַנט ער— איר האָט מיך מחיה געווען.

דער בעל-עגלה חידושיט זיך אָבער: פּונוואָנען האָט דער רב גע-
נומען די זאַקן, אַז ס'קופערט איז פאַרשלאָסן און ס'שליסל איז ביי אים.
אינדערפרי, בעת ר' עקיבא אייגער איז אַראָפּ פון וואָגן, זעט דער
בעל-עגלה אַז דער רב גייט אין שיד אַן זאַקן. פאַרשטייט ער אַז דאָס
האָט דער רב אַראָפּגענומען זיינע זאַקן פון די פּיס און אים געגעבן
אַנצוטאן.

— סטייטש, רבי— הויבט ער אַן— ווען איד זאָל געווען וויסן...

— וואס הייסט— לאַזט אים ר' עקיבא אייגער ניט ריידן— איד זאָל
זיצן טרוקן און אַנגעטאַן און איר זאָלט זיצן מיט נאַסע פּיס אַ באַר-
וועסער? דאָס איז ניט קיין יושר.

ר' ברוד לייפניקער, דער „ברוד טעם“, איז געווען אַ גאון עולם,
אַ צדיק תמים. ער האָט ליב געהאַט אַ אידן אַהבת-נפש און פאַרנומען
איטלאַכנס צער ווי זיין אייגענעם.

אינמאָל איז אין לייפניק קראַנק געוואָרן דער בעדער, וואָס האָט
געהאַלטן דעם קהל'שן מרחץ. קומענדיק פון בית-מדרש אַהיים, האָט
ר' ברוד געטראָפן אין קיד זיין טאַכטער מיט דער דינסט לאַכן צווישן
זיך.

די וועלט דערציילט

— ווי קענט איר לאכן — האט ער זיי אויסגערעדט — אז דער בער
דער לינט טראגט.

391

ר' לייזער־ליפע, ר' אלימלך'ס און ר' זושע'ס פאטער, האט געוואוינט
אויפן ישוב. ער איז געווען א איד אן עושר און א גרויסער בעל־מדות.
זיין מנהג איז געווען, אז כעת ער איז געפארן אין שטאט, איז וועמען
ער האט אנגעטראפן צופוס, פלעגט ער ארויפנעמען צו זיך אויפן וואגן.
איינמאל, פארנדיק, טרעפט ער אן אן ארימאן גיין צופוס מיטן פעקל
אויף דער פלייצע.

— ר' איד — זאגט אים ר' לייזער־ליפע — זעצט אייך אויף, וועל איך
אייד בריינגען אין שטאט אריין.

— א שיינעם יישרכה — זאגט דער ארימאן — כוועל ליבערשט גיין
צופוס, זיך אפשטעלן אין איטלאכס דארף, גיין איבער די הייזער און
מאכן א פאר גראשן.

— וויפל, א שטייגער — זאגט ר' לייזער־ליפע — קענט איר מאכן אין
די דערפער? וועל איר אייך געבן אזויפיל און זעצט אייך אויף.

דער ארימאן וויל אבער אלץ ניט. ער האט, זאגט ער, א נחת צו גיין
איבער די דערפער, קומען אין הייזער, ריידן מיט מענטשן.

— ווייסט איר וואס — בעט אים ר' לייזער־ליפע — לייגט ארויף
איינער פעקל אויפן וואגן, כוועל'ס בריינגען אין שטאט און לאזן ביי
עמיצן ביז איר וועט קומען.

פאר א שיינע נדבה איז דער ארימאן קוים מרוצה געווארן, אז ר'
לייזער־ליפע זאל אים אוועקפירן ספעקל אין שטאט אריין...

392

ר' יעקב ברליון, ר' הערש־לייבי'ס פאטער, איז געווען א גרויסער סוחר.
ער פלעגט פארן קיין לייפסק, קיין גינשפרוק און טאן גרויסע מסחרים.
אין מיר, וואו ער האט געוואוינט, האט ער געפירט א שיינן הויז, ווי אן
עושר אין יענע יארן, און געהאלטן א דינסט.

איינמאל, קומענדיק פון א ווייטע נסיעה, האט ער געבראכט טייערן
גלאזווארג פארן הויז, אזעלכס, וואס מ'זעט ניט אין אונזערע מקומות.
סיווייב האט זיך זייער געפרייט מיט דער מתנה און זי האט'ס אפגעהיט
ווי אז אבד'טוב.

מאכט זיך, אז די דינסט גייט צו צום גלאזווארג און צעברעכט, ניט
ווינדיק, א פאר כלים. האט זיך די בעל־הבית'טע אויף איר צעשריען
מיט סולות, ווי דער שטייגער פון א גביר'טע.

צווישן מענטש און מענטש

— דו טארסט אויף איר ניט שרייען— זאגט ר' יעקב צום ווייב—
 זי איז אזא חשובה ווי דו.
 — סטייטש— קאכט זיך סווייב— געמאכט אזא היזק.
 — פאר'ן היזק מענסטו מאנען— זאגט ר' יעקב— אבער שרייען
 טארסטו ניט.
 — גיי איך שוין מיט איר צום רב— און סווייב טוט שוין אָן די
 פאטשיילע און הייסט דער דינסט גיין מיט איר.
 ר' יעקב הויבט זיך אויף, טוט אָן די קאפאטע און גייט מיט.
 — קענסט זיצן אין הויז— זאגט אים סווייב— כ'דארף דיך ניט
 ביים רב, כ'קען אַליין טענה'ן.
 — כ'גיי ניט טענה'ן פאר דיר— ענטפערט ר' יעקב— כ'גיי טענה'ן
 פארן מידל. זי וועט, נעבאר, ניט וויסן אַליין וואָס צו טענה'ן.

393

ר' חיים צאנזער האָט אויף זיינע הוצאות אויסגעהאלטן אַ ישיבה אין
 צאנז. דעם ראשישיבה, ר' משה-שמואל'ן, האָט ער פון זיין קעשענע
 געצאלט זעקס-און-צוואנציק רייניש אַ וואָך.
 איינמאל האָט אַ גויע געבראָכט צו דער רביצין אַן אינדיק צום
 פארקויפן. די רביצין האָט זיך מיט איר גערונגען, ניט מושווה געוואָרן
 און דעם אינדיק ניט געקויפט. ס'איז געווען צרטייער פאר איר. ווי
 די גויע איז אַרויס פונם רביס שטוב האָט איר דעם ראשישיבה'ס ווייב
 איבערגענומען און געקויפט דעם אינדיק.
 די רביצין האָט'ס געזען, איז זי געוואָרן אַן אַנגעצונדענע און אַריינ-
 געלאָפן מיט קולות צו ר' חיימ'ען:
 — גיי זע דיינע מקבלים, פאָשן זיך מיט אינדיקעס און שטאַפן אַן
 גוים מיט געלט. פאר מיר איז דער אינדיק געווען צו טייער און פאר
 ר' משה-שמואל'ס ווייב ניט.
 שיקט ר' חיים אַריינרופן דעם ראשישיבה'ס ווייב.
 — פאָרוואָס— פרעגט ער זי— האָט איר אויסגערונגען מיינ רביצין
 דעם אינדיק?
 — רבי הייליקער— פארענטפערט זיך דעם ראשישיבה'ס ווייב און
 ציטערט פון אימה— מיינ מאן, זאל לעבן, איז אַ שוואַכער מענטש, האָ-
 רעוועט שווער אין דער ישיבה, מוז ער האָבן אַ שטיקל עוף.
 — אויב אזוי— זאָגט ר' חיים— דאַרפ'ן דאָך אים מוסיף זיין אויף
 די שכירות.
 און די אייגענע וואָך האָט דער ראשישיבה געקראָגן פון אים אַ
 הוספה.

ר' מענדעלע קאצקער האט אמאל געזאגט צום עולם הסידים:
— וואס וויל איד פון אייד? פון זיך ניט ארויסצוקוקן און אין
יענעם ניט אריינצוקוקן...

ר' נחומ'קע האראדנער האט, כידוע, כל ימיו עוסק געווען אין צדקה
און אין גמילות-חסדים.
איינמאל, אין א ווינטערדיקער נאכט, דער פראסט האָט געברענט,
האט איינער פון די האראדנער פרנסים, פארנדיק פון א שטאטישער
אסיפה, געזען, ווי ר' נחומ'קע גייט געבויגן אין דרייען פון קעלט און
בראדזשעט אין שניי. האט ער תיכף געהויסן דעם פורמאן זיך אפשטעלן
און אריינמען ר' נחומ'ען צו זיך אין שליטן. האט ער אכטונג געגעבן,
אז ר' נחום האָלט עפעס אין בוזים.
— רבי — פרעגט ער אים — וואס טראגט איר'ס אין מיטן נאכט אין
זא פראסט?

— א הינטעלע — ענטפערט ר' נחום.

— א הינטעלע? — חידושי'ט זיך דער פרנס — ווי קומט'ס צו אייד,
רבי?

— די מעשה איז אזוי — זאגט ר' נחום — א שכנה מיינע, א גויע,
איז געלעגן געווארן. ס'קינד איז אָבער א שוואַכס, קען ניט זויגן, ליידיט,
נעכאך, די קינפעטארן יסורים, שרייט א גאַנצע נאכט. האָט מיר זוגתי
געזאגט, אז א הינטעלע, וואס זאל אָפציען די מילך, וואָלט געהאָלפן.
בין איד אוועק צו מיינעם א באקאנטן גוי און געקראגן א הינטעלע, טראָג
איד עס איצט צו דער קינפעטארן...

א איד אָן ארימאָן איז געקומען צו ר' נחומ'קען און זיך געקלאָגט
פאַר אים, אז ער האָט ניט וואו איבערצונעכטיקן. געווען איז'ס ווינטער אין
א גרויסן פראסט. האָט ר' נחומ'קע אים אריינגענומען צו זיך, אים
געגעבן עסן און טרינקן און נאכטלעגער, הגם ער האָט אַליין געוואוינט
אין א שטיבל' ד' על ד'.

אינדערפרי, ר' נחומ'קע שטייט אויף — דער אורח איז ניטאָ. מסתמא,
פלערט ער, האט דער איד געדאַרפט פרי אוועקגיין. וויל ר' נחומ'קע
אנטאן דעם נייעם פעלץ, וואס חברה ש"ס האָט אים געמאַכט און גיין
אין בית-מדרש — ער כאַפט זיך, דער פעלץ איז ניטאָ. רעדט ר' נחומ'קע
קיין ווארט ניט או גייט אוועק אין בית-מדרש אָן אַן אויבערביג.

צווישן מענטש און מענטש

אז ר' נחומ'קע איז אריין אין בית-מדרש און נייעם פעלץ, איז געווארן א גערייד. רופט זיך אפ איינער, א בית-מדרש-בכור:
— כ'האב נאך וואס געזען איינעם אין גאס גייענדיק אונגעטאן ר' נחומ'קעס פעלץ, כ'האב אים דערקענט.
ווייל מען דאך לויפן כאפן דעם גנב.
— איז דער פעלץ— פרעגט ר' נחומ'קע דעם בית-מדרש-בכור— גוט אויף אים?
— יא— ענטפערט דער בכור— אקוראט זיין מאס.
— זאל ער טראגן געזונטערהייט— זאגט ר' נחומ'קע— נעכאך און ארימא, לא עלינו, און ס'איז ווינטער...

✽

397

צו ר' נתן אדלער, לאנדאנער רבי-הכולל, איז אמאל געקומען א איד, אפגעזעסן א היפשע וויילע און געהאלטן אין איין ריידן. האָט ר' נתן געוואלט עפעס זאגן, איז ער אים תיכף אריינגעפאלן אין די רייד און ווייטער גערעדט און גערעדט.
צום סוף זאגט דער איד:
— רבי, כ'וועל אייד דערציילן וואָס כ'האב געהערט פון יענעם און יענעם רב.
— ס'אליגן— זאגט ר' נתן.
— סטייטש, רבי— הידושיט זיך יענער— איר האָט דאָך נאָך ניט געהערט וואָס כ'וועל אייד דערציילן, פוננאָנען ווייסט איר, אז ס'איז א ליגן?
— כ'וועל אייד זאגן פוננאָנען— מאַכט ר' נתן— ווי קענט איר פון עמיצן הערן, אז איר לאַזט קיינעם ניט אויסריידן א וואַרט...

✽

398

ר' זונדל סאלאנטער איז אמאל געפאָרן פון מיר, וואו ער האָט גע- לערנט בפרישות, אַהיים, קיין סאלאנט. מיט אים צוזאמען אויף איין פּור זיינען געפאָרן אידן סוחרים פון מעמל. און היות ווי ר' זונדל איז געגאנגען אונגעטאן ווי א פשוטער, ארימער איד, האָבן זיי אים אָנגענומען פאַר אַ קבצן, וואָס גייט איבער דער וועלט און דעם גאַנצן וועג פון אים געחזוקט, געמאַכט ליצנות, ווי די טבע פון סוחר'ישע מענטשן, לעב- יונגען. ר' זונדל האָט געשוויגן.
ביינאַכט האָבן זיי זיך אָפגעשטעלט אין אַ קרעטשמע נעכטיקן. ר' זונדל האָט עפעס טועם געווען, גענומען זיין קלומיק צוקאָפּנס און זיך געלייגט שלאָפן אויף אַ באַנק. די סוחרים האָבן זיך געהייסן מאַכן אַ

די וועלט דערציילט

נומע וועטשערע, געגעסן און געטרונקען און זיך געלאזט וואוילגיין. כטוב לבם — האבן זיי אנגעהויבן זוכן דעם אַרימאָן, וואָס פאַרט מיט זיי, מאַכן אַביסל ליצנות פון אים. זעען זיי, ער ליגט אויף אַ באַנק און שלאַפט און די באַרד זיינע איז צושפּרייט.

— חברה — רופט זיך אַפּ איינער — לאָמיר אים אַפּטאָן אַ שפּיצל און אַפּסמאַליען די באַרד.

און אומר ועושה — געזאָגט און געטאָן.

תיכף נעמט איינער אַ ליכט, טראָגט צו צו ר' זונדל'ס באַרד. ס'פּיער האַט אנגעהויבן ברענען די האָר ביזן לייב.

דערשפּירט ר' זונדל אין שלאַף און כאַפט זיך אויף. עפנט ער ניט די אויגן, מאַכט זיך ווייטער שלאַפנדיק און רעדט ווי פון שלאַף:

— נאָד... נאָד אַביסעלע...

מיט אַ צייט שפּעטער איז ר' זונדל געקומען קיין מעמל. איז גאַנץ שטאַט געקומען צו אים מקבל־פנים־זיין און אים צוגעטיילט גרויס כבוד, ווערליק ר' זונדל. זיינען די סוחרים אויך געקומען. ווי זיי האָבן אים דערזען, איז זיי געוואָרן פינסטער אין די אויגן. ר' זונדלען דעם צדיק האבן זיי מבייש און מצער געווען.

— רבי — זיינען זיי צוגעפאַלן צו אים מיט תחנונים — זייט אונז מוחל, מיר האבן ניט געוואוסט...

— כיהאב, חלילה — זאָגט ר' זונדל — אויף אייך קיין תרעומות ניט. איר האַט אייך אַביסל משמח געווען. זייט אַבער מקבל אויף זיך, אַז מהיום ולהבא זאָלט איר פון קיין מענטשן ניט חוזק מאַכן...

399

בעת ר' זונדל סאַלאַנטער האַט געוואוינט אין ירושלים איז זיין דירה געווען אין דער חורבה.

איינמאל איז אַ אידענע געקומען נאָך וואַסער. גראַד איז דער ספרדי, וואָס פלעגט שעפן וואַסער, ניט געווען. די אידענע קוקט זיך אַרום און זעט ר' זונדלען. מיינט זי, אַז ס'איז אַ פראַסטער איד, אַן אַרימער, וואָס וועט וועלן פאַרדינען אַ צענערל.

— ר' איד — פרעגט זי אים — וועט איר מיר אַנשעפען אַ פאַר בלעכן וואַסער?

— יא — איז ר' זונדל מסכים.

אַז ער האַט אַנגעשעפט ס'זאָסער וויל אים די אידענע געבען אַ צענערל.

— גייט געזונטערהייט — זאָגט ר' זונדל — איר וועט ס'אַנדערע מאָל באַצאלן.

צווישן מענטש און מענטש

אז די אידענע איז געקומען א צווייטן מאל באצאלן ס'צענערל און אָנֵד געהויבן זיך נאכפרעגן אויפן אלטן אידן, איז זי געוואויר געוואָרן, אַז דער איד, וואָס האָט איר אָנגעשעפּט ס'וואַסער, איז גאָר ר' זונדל, דער מורה הוראה.

איז זי געוואָרן אַ פאַרציטערטע, איז אַרײַן צו אים און צוגעפאַלן מיט תחנונים:

— רבי, זייט מיר מוחל...

— כּהאַב אײַך נײַט וואָס מוחל צו זײַן — זאָגט ר' זונדל בתמימות — אַדרבה, אײַך קומט אַ ייִשר־כּח פּון מיר: איר האָט מײַך מוזק געווען מיט אַ גרויסע מצוה...

400

ר' זונדל סאַלאַנטער איז אַמאָל געגאַנגען אין ירושלים אין גאַס. טרעפט אים אַז אַז אַרימער איד, וואָס האָט גענומען חלוקה פּון כּוֹלֵל, און באַפּאַלט אים מיט זלזולים — זיִדלֵט אים כאַהר הריקים. ווערט אַ געזעמל: ר' זונדל קריגט זיך מיט אַ מענטשן. ווייזט זיך אַרויס, אַז דער איד האָט אַ טעות געהאַט, געמיינט אויף ר' זונדל'ען, אַז ער איז דער ממונה פּון כּוֹלֵל. וויל דער עולם דעם אידן קורע כּדג זײַן — מבײַש געווען דעם צדיק, ר' זונדל'ען. לאַזט ר' זונדל נײַט. חלילה, אַנרירן אַ אידן. בײַנאַכט איז ר' זונדל אַוועק צום אידן אַהיים און אים געבעטן מחילה, וואָס ער האָט אים גורם געווען אַן אומזיסטן צער.

401

ר' זונדל סאַלאַנטער האָט געדאַוונט אין אַלטן בית־מדרש, אין דער חורבה. ער האָט דאַרט געהאַט זײַן שטאַט מיט זײַן אײַגענעם שטענדער. איז ר' זונדל'ס שטענדער געפּעלן געוואָרן אַ אידן פּון בית־מדרש און ער האָט האַלט געהאַט צו לערנען דוקא אויף דעם שטענדער. פּלעגט ער אים אַלע טאַג נעמען צו זיך אויף זײַן שטאַט און ר' זונדל האָט געהאַט גרויס טרחה אים איבערטראַגן צו זיך, מחמת דער שטענדער איז געווען אַ שטיק משא, אַנגעלייגט אינווייניק מיט ספרים.

איז ר' זונדל אַמאָל צוגעגאַנגען צום אידן און אים געבעטן, אַז ווען ער האַלט זײַן שטענדער, זאַל ער אַזוי גוט זײַן און אים אַוועקשטעלן צוריק אויפן אַרט. איז דער איד אין כּעס געוואָרן אויף ר' זונדל'ען, לַמאַי ער קומט אים אויסרירן. האָט אים ר' זונדל תּיכּף מחילה געבעטן. יענער איז אַבער געווען אַ גא און אַ קפּרן, האָט ער בשום אופן נײַט געוואַלט מוחל זײַן.

איז ר' זונדל אַרויף אויף דער בימה און אויסגערופן פאַרן גאַנצן עולם:

די וועלט דערציילט

— מורי ורבותי, כהאב געטאן אן עולה קעגן יענעם און יענעם, כהאב אים מצער געווען, בעט איד אים מחילה...
און האט זיך פאנאנדערגעוויינט.
ערשט דעמאלט האט אים יענער מוחל געווען.

✽

402

ר' ישראל סאלאנטער, בעת ער איז געווען אן אלמן, האט ער זיך א צייט אויפגעהאלטן ביי יעקב־משה כרפס, א קאוונער גביר, פון ר' ישראל'ס מקורבים.

איינמאל האבן די בני־בית צוגעזען, ווי ר' ישראל וואשט זיך צום עסן מיט א קליין ביסל וואסער, הנם אין קיך איז געשטאנען א פולע כלי מיט וואסער. איז זיי געווען א גרויסער חידוש. אזא צדיק ווי ר' ישראל זאל זיך ניט וואשן מיט א פולע קווארט וואסער? האבן זיי דערציילט כרפס'ן. האט ער אכטונג געגעבן און געזען, אז ס'איז טאקע אמת: ר' ישראל שפּט אן מיט דער גרויסער קווארט א קליין ביסל וואסער אויפן דעק און וואשט זיך מיט דעם צום עסן. איז ער אויך פארר חידושי געווארן.

זיצנדיק מיט ר' ישראל'ן ביים טיש מאכט זיך כרפס א הארץ און פרעגט ר' ישראל'ן:

— האט קיין פארביבל ניט, רבי, וואס כוועל איך פרעגן. תורה היא וללמוד אני צריך. ווי קומט עס, וואס איר וואשט זיך צו נטילת ידים מיט א קליין ביסל וואסער? דאכט זיך אין שלח־ערוד שטייט, אז כאַטש מ'איז יוצא מיט א רביעית וואסער, זאל'ן פונדעסטוועגן מהדר זיין און אויפגיסן פולע הענט.

— כוועל איך זאגן— ענטפערט אים ר' ישראל— כהאב געזען אז אייער דינסט טראגט ס'וואסער פון נאנץ ווייט און אייער שטוב שטייט נאך בארג־ארזיה, בויגט זי זיך, נעבאך, אין דרייען, שלעפנדיק די עמערס וואסער אויף אירע פלייצעס. און אויף יענעם פלייצעס דארף מען קיין מהדר ניט זיין...

✽

403

א איד איז אמאל געקומען צו ר' ישראל סאלאנטער און זיך געקלאַגט פאר אים:

— רבי, וואס טוט'ן? כ'זוי, לא עליכם, אן פרנסה, האב זיך ניט צו וואס צו נעמען. כ'וואלט אפשר געווארן א מגיד און ארויסגעפארן איבער דער מדינה— האב איד אבער קיין דרשה ניט.
— דאס איז א קלייניקייט— זאגט אים ר' ישראל— קומט אריין מאַרן.

צווישן מענטש און מענטש

אויף מארגן איז דער איד געקומען. האט ר' ישראל אים געגעבן צוויי אנגעשריבענע דרשות, זיך אוועקגעזעצט און זיי איינגעחזרט מיט אים, ביז יענער האט זיי געקענט אויף אויסנווייניק.
דער איד איז געווארן א מגיד און געהאט חיונה.

✽

404

ר' ישראל סאלאנטער איז אמאל געפארן מיטן באן פון קאוונע קיין ווילנע. ווי זיין דרך איז געווען איז ער געפארן אליין, אן באלייטער, אנגעטאן מעשה סוחר. ניט ווייט פון אים אין וואגאן איז געזעסן א יונגערמאן, קענטיק א קעסטיאידים. היות ווי אין דעם וואגאן האטין געמעגט רויכערן, האט ר' ישראל גערויכערט א ציגאר.

ס'ראטן אנשיקעניש! — ניט זיך דער יונגערמאן א ביזער — פאר-
אורט די וועלט מיט זיין ציגאר.

— האט קיין פארביל ניט — זאגט צו אים ר' ישראל בנעימות —
כ'האב ניט געוואוסט, אז איר פארטראגט ניט קיין רויך, כ'לעש תיכף
אויס מייז ציגאר.

און ר' ישראל לעשט אויס דעם ציגאר זיינעם.

דער עולם ארום קוקט זיך איבער. אנדערע ריידן איבער צווישן זיך:
— ס'ראט העזה! אז מ'פארטראגט ניט קיין רויך פארטין אין א
וואגאן וואו מ'טאר ניט רויכערן.

איז א מינוט ארום — דער יונגערמאן ביזערט זיך ווידער:

— ס'אי גארניט אויסצוהאלטן פון דעם אידל דארטן. ער קוילעט מיך
אוועק מיטן אפענעם פענסטער.

— אנטשולדיקט — זאגט אים ר' ישראל — איד האב דעם פענסטער
ניט געעפנט, נאר אויב איר פארטראגט ניט, וועל איד צומאכן.

און ר' ישראל הויבט זיך אויף און פארמאכט ס'פענסטער.

דער עולם איז וואגאן קוועטשט מיט די פלייצעס איבערן סבלנות
פונם שיינעם אידן, וואס גיט נאך דעם חוצפהדיקן יונגמאן ווי א פאר-
צויגענעם בדיחיד.

אז דער צוג איז אנגעקומען קיין ווילנע, איז שוין אויפן וואקאל
געשטאנען א גרויסער עולם, וואס איז געקומען מקבל-פנים זיין דעם
חשובן אורח. ווי ר' ישראל איז ארויס פון וואגאן, האט דער גאנצער
עולם זיך א לאז געטאן צו אים פון אלע זייטן:

— שלום-עליכם, רבי! שלום-עליכם, רבי!

דער יונגערמאן האט'ס דערזען, איז אים געווארן זויער אויפן הארצן.

— ווער איז דער רב? — פרעגט ער ביי איינעם פון עולם.

— ס'הייסט? איר ווייסט ניט? — חידושי'ט זיך יענער — ס'אי דאך

ר' ישראל סאלאנטער.

די וועלט דערציילט

ווערט דעם יונגענמאן פינסטער פאר די אויגן. ווי א גנב הויבט ער זיך אן ארויסרוקן פונם עולם. ער באווייזט קוים צו פרעגן:
— וואו פארפארט ר' ישראל?
— צו זיין איידים, ר' אליהו־לייזערין, דעם מורה הוראה — ענטפערטן אים.

דער יונגענמאן איז ווי ס'איז אוועק אויף אן אכסניא. ער הייסט זיך געבן עפעס עסן — ס'קריכט אים אין האלז ניט. ער גייט אריין צו זיך אין חדר — ער געפינט זיך קיין ארט ניט. א גאנצע נאכט נעמט אים קיין שלאף ניט, טוט מיט קיין אויג ניט צו. ער רייסט זיך די האָר פון קאפּ: וואס האָט ער דאָ געטאָן? ...
ער דערוואַרט זיך קוים אויף אינדערפרי און לויפט תיכף אוועק צו ר' ישראלין.

ר' ישראל נעמט אים אויף בסבר פנים יפות:
— זיצט יונגענמאן. וואס מאַכט איר? האָט איר אַיך שוין אויס־גערוט פון וועג? און ווי געפעלט איר עפעס ווילנע?
דער יונגענמאן שטייט אַ ווילע ווי צעטומלט און ער צעוויינט זיך.
— רבי — כליפעט ער — זייט מיר מוחל... כ'האָב ניט געוואוסט, אַז איר זיינט...

— זיצט, באַרואיקט איר — רעדט צו אים ר' ישראל מיט זיין גע־וויןלאַכער בנעימות־דיקייט — חלילה וחס, כ'האָב אויף איר קיין שום תרעומות ניט — אַ מענטש איז ניט קיין מלאך, פאַרגעסט זיך אַמאָל, איז ניט מושל ברוחו, בפרט אין וועג. און אַז מ'ווערט איינמאָל נכשל, ווייסטן ווייטער ווי זיך צו היטן...

און אזוי האָט ר' ישראל פאַרפירט מיט אים איינע פון זיינע מוסר־שמועסן.

דעם יונגענמאן איז געוואָרן ליכטיק אין די אויגן. ער האָט געשלאָנגען איטלאַכס וואָרט ר' ישראל'ס און אים צוגעזאָגט, אַז מ'באָן ו'להבא וועט ער זיך אַנדערש באַגיין מיט מענטשן, וועט זיין נזהר בכבוד כל אָדם. דער יונגענמאן הויבט זיך אויף אוועקצוגיין.

— זיצט, וואָס איילט איר? — זאָגט צו אים ר' ישראל — קענט איר מיר, אפשר, זאָגן צוליב וואָס איר זיינט געקומען קיין ווילנע? האָט איר דאָ עמיצן?

— כ'האָב דאָ קיינעם ניט — זאָגט דער יונגענמאן — כ'בין געקומען אַהער נעמען קבלה אויף שחיטה.

אויב אזוי — מאַכט ר' ישראל — קען איר איר אַ טובה טאָן. כ'וועל זאָגן מיין איידים, וועט ער איר געבן קבלה. און אויב איר ווילט, לאָמיר שוין אַריינגיין צו אים.

צווישן מענמיש און מענמיש

און ר' ישראל נעמט אז דעם יונגנמאן און פירט אים אריין צום איידים זיינעם, צו ר' אליהו־לייזערין.

ר' אליהו־לייזער הויבט אז פארהערן דעם יונגנמאן אין הלכות שחיטה, אין טריפות — ער ווייסט א וואָרט ניט.

— איר זיינט אוראי ניט אויסגערוט פון וועג — נעמט אים אין ר' ישראל — גייט אויף אייער אַכסניא, רוט זיך אויס און קומט אין אַ פּאַר טעג שפעטער. זייט רואיק, אירט קריגן קבלה.

דער יונגערמאן האָט קוים געפונען די טיר. אז ס'זיינען אַוועק אַ פּאַר טעג און דער יונגערמאן איז ניט געקומען, האָט אים ר' ישראל אויפגעזוכט.

— פארוואס — פרעגט אים ר' ישראל — זעט מען אייך ניט?

— כ'דאַנק אייך זייער, רבי — זאָגט דער יונגערמאן — וואָס איר האָט מיר די אויגן געעפנט. כ'ווייס וואו איר האַלט אין דער וועלט. כ'פאַר אהיים.

— ניט געאוילט, יונגערמאן — זאָגט אים ר' ישראל — פארוויילט אביסל איז ווילנע, גייט דורך נאָר אַמאַל הלכות שחיטה. איר וועט קריגן קבלה.

דער סוף איז געווען: דער יונגערמאן איז געבליבן אין ווילנע, ר' ישראל האָט געקראָגן פאַר אים אַ שוחט מובהק, וואָס זאָל אים לערנען שחיטה לַהלכה ולמעשה און אים אויסגעהאַלטן די גאַנצע צייט מיט אַלע הצטרבותין. דער יונגערמאן איז געוועסן און געלערנט מיט התמדה, און געוואָרן אַ שוחט מומחה מיט די שענסטע קבלות און ר' ישראל האָט געקראָגן פאַר אים אַ בכבודיקע שטעלע.

פאַר'ן אַפּפאַרן פון ווילנע איז דער יונגערמאן, דער שוחט, געקומען זיך געזענענען מיט ר' ישראל'ן און אים באַדאַנקען פאַר אַלץ וואָס ער האָט געטאָן פאַר אים. שמועסנדיק, זאָגט דער יונגערמאן:

— האָט קיין פאַריבל ניט, רבי, וואָס כ'וועל אייך פרעגן: פארוואָס האָט איר זיך אַזויפיל מטריה געווען און אַלץ געזוכט מיר צו טאָן אַ גרעסערע טובה?

— נאָר פשוט — ענטפערט אים ר' ישראל — בעת איר זייט ס'ערשטע מאַל געקומען צו מיר, האָב איר אייך געזאָגט, אז כ'בין אייך מוחל במחילה גמורה און האָב אויף אייך קיין שום תרעומות ניט. כ'האַב'ס טאַקע געמיינט בלב שלם. מ'איז דאָך אַבער מער ניט ווי אַ מענטש, טאַמער בלייבט פאַרט אין האַרצן אַ שטיקל שנה, אַ שמץ טינא? איז ס'אינציקע מיטל — טאָן יענעם אַ טובה. אַזוי איז די טבע: אַז מיטט איינעם אַ טובה, ווערט'ן אים ערשט אַ גוטער פריינט, און וואָס גרעסער די טובה, אַלץ מער גוטער פריינט ווערט'ן אים...

ר' הצקעלע שינעווער, ר' חיים צאנזערס זון, איז אמאל אראפגעפארן איז א שטעטל. איז געקומען צו אים א בחור, א שניידערס א זון, מיט א קוויטל און אויסגעגאסן זיין שווער הארץ: די אנדערע וואך איז ביי אים התונה, וועט'ן אים דעם שבת אויפערן מפטיר, קען ער ניט די ברכות.

— ניי אהיים — זאגט אים ר' הצקעלע — שבת וועל כידר געבן אן עצה.

שבת אינדערפרי איז גאנץ שטעטל געגאנגען אין בית-מדרש. איט לאכער האט געוואלט האבן די זכיה דאוונען מיט ר' הצקעלעס מנין. פארן דאוונען הייסט זיך ר' הצקעלע פירן צום שניידער. דער עולם מקורבים חידוש'ט זיך, נאר קיינער רערט א ווארט ניט. מקומט צום שניידער, הייסט ר' הצקעלע זיך שטעלן דאוונען.

אז מ'האט אויפגערופן דעם שניידערס זון מפטיר, האט ר' הצקעלע אנגעהויבן קלאפן אויפן טיש, מאכן א רעש און געהאלטן אין איין קלאפן ביז איבער די הפטרה מיט די ברכות, כדי דער עולם זאל ניט הערן די גרייזן פון בעל מפטיר...

א

ר' מענדעלע סלוצקער איז געווען א גאון עולם, ער האט אבער קיין מאל קיין רב ניט געוואלט זיין. צענדליקע יארן איז ער געזעסן אין איסערליניס בית-מדרש, געפירט א ישיבה און עוסק געווען אין תורה מיטן „צוועלפטל“, די צוועלף לומדים, וואס דער גביר איסערליין האט אויסגעהאלטן.

זיין מנהג איז געווען אלע טאג גיין מיט די תלמידים צו איסערליין אין שטוב טיי טרינקען. ר' מענדעלע אליין פלעגט אלעמען משמש זיין, דערלאנגען טיי צום טיש, געבן איטלאכן וויפל ער וויל און אז אלע האבן שוין געהאט אפגעטרונקען, האט ער ערשט אליין געטרונקען.

איז אין סלוצק אמאל געקומען דער מירער משולה, איז ער אריין צום גביר. זעט ער אז ערה אידן זיצן ארום טיש און טרינקען טיי און א קליין אידל דערלאנגט אלעמען צום טיש. קלערט ער זיך: אודאי א משרת ביים גביר. זעצט ער זיך צווישן עולם און הייסט דערלאנגען א גלאז טיי. און היות ער איז געווען א בעל-בשר און א שארפער טיי-טרינקער, האט ער זיך געהייסן דערלאנגען א גלאז נאך א גלאז, זיך געשאפט מיט ר' מענדעלען ווי מיט א משרת. דער עולם האט זיך איר בערגעקוקט. אבער קיינער האט א ווארט ניט גערעדט.

שבת אינדערפרי איז געווען דער מנהג, אז נאכן דאוונען פלעגן אלע גיין קידוש מאכן ביים גביר. אז דער גאנצער עולם איז שוין געזעסן

צווישן מענטש און מענטש

ארום די טישן, פלעגט אריינקומען איסערליין מיט ר' מענדעלען און אלע פלעגן זיך אויפשטעלן און אפגעבן גוט־שבת דעם ראשי־שיבה מיטן גביר. שבת איז דער מירער משולח געגאנגען מיטן עולם צום גביר. זעט ער ווי דער גביר גייט אריין מיטן קליינעם אידל, דער גאנצער עולם שטעלט זיך און פון אלע זייטן:

— גוט־שבת, רבי, גוט־שבת!

ווערט ער שוין טשיקאווע.

— ווער— פרעגט ער— איז דער איד?

— ס'איז דאך— ענטפערטן אים— ר' מענדעלען

ווערט אים פינסטער פאר די אויגן. מיט ר' מענדעלען האָט ער זיך עס געשאַפט ווי מיט אַ משרת! לויפט ער תיכף צו ר' מענדעלען מיט תחנונים:

— זייט מיר מוחל, רבי, האָט קיין פאָריבל ניט, כּיהאָב ניט גע-

וואָסט...

— וואָס פאַר אַן עולה— קוקט אים אָן ר' מענדעלען— האָט איר מיר

געטאָן, כּיהאָב אירך מוחל זיין?

— כּיהאָב— זאָגט דער משולח מיט הכּנעה— ניט געוואָסט, רבי,

ווער איר זיינט, האָב איר אירך מטריח געווען...

— כּיפאַרשטיי ניט— זאָגט ר' מענדעלען בתּיממות— וואָס איר האָט

געזינדיגט קעגן מיר, איר זאָלט מיר דאַרפן מחילה בעטן. איר האָט

געוואָלט אַ גלאַז טיי, האָב איר אירך געגעבן. אַדרבה, איר דאַרף נאָך

אירך דאַנקען, איר האָט מיר מזכה געווען מיט אַ מצוה...

407

ר' שמואל מגיד איז געווען אין טרעסטינע רב און שמש.

אינמאל, ווינטער פאַרטאָג, איידער דער עולם הויבט זיך אָן קלייבן אין

בית־מדרש צום ערשטן מנין, האָט ר' שמואל געהייצט דעם גרויסן בית־

מדרשיקו אויוון. ס'האלץ איז געווען נאָס און ניט געוואָלט ברענען.

איר ר' שמואל אַרײַן ביזן גאַרטל אין אויוון, אויפבלאָזן ס'פּייער.

בעת מעשה איז אַרײַן אַ בעל־הבית אין בית־מדרש. זעט ער, אַ איר

ליגט ווי צו מלְקוֹת־שלאָגן. גייט ער צו צו צו אים און גיט אים אַ פּאַטש

אויף קאַטאוועס.

ר' שמואל האָט פאַרשטאַנען, אַז ווען ער וועט אַרויסנעמען דעם

קאַפּ פֿון אויוון און יענער וועט זען וועמען ער האָט געפּאַטשט וועט

ער דאָך מבויש ווערן. האָט ר' שמואל אַזוי לאַנג געהאַלטן דעם קאַפּ

אין אויוון, אין היץ און אין רויך, ביז יענער איז אַוועקגעגאַנגען...

ר' יאסעלע סלאנימער איז אמאל געקומען מיט זיין איידים, ר' יצחק יעקב ריינעס, קיין פאניוועזש. זיינען זיי אריין צום רב, ר' משה-איצ'ל פאניוועזשער. כדרך הטבע האט'ן געשמועסט אין תורה. לכבוד די אורחים זיינען זיך אויפגעקומען ביים רב אלע לומדים און די נכבדים פונם שטעטל. האט ר' יאסעלע געפרעגט א קשיא. ר' משה-איצ'ל האט געפרואווט זאגן א תירוץ. ס'איז אבער ניט געגאנגען. די קשיא איז געווען אז אייזערנע און איז געבליבן ניט פארענטפערט.

אז ר' יאסעלע מיטן איידים זיינען געקומען אויף דער אכסניא זיי-ערער, זאגט אים ר' יצחק-יעקב:

— שווער, וואס האט איר געטאן?

— וואס? — פרעגט אים ר' יאסעלע.

— ס'הייסט? — זאגט ר' יצחק-יעקב — איר האט ר' משה איצ'לען געפרעגט א קשיא, וואס ער האט ניט געקענט פארענטפערן, פאר זיינע בעל-ביתים אין די אויגן.

— האב איך אים — זאגט ר' יאסעלע — הייסט'ס, מבייש געווען...

און מער האט ער ניט גערעדט. ער איז אויפן ארט געפאלן אין חלשות.

איינער איז אמאל געקומען צו ר' יאשע-בער'ן וועגן עפעס אן ענין. איז ער אבער געווען א איד א טרדן. איז ער צורלאנג געזעסן און געדולט ר' יאשע-בער'ן א קאפ.

פארן אוועקגיין זאגט ער צו ר' יאשע-בער'ן:

— רבי, האט קיין פאריבל ניט, כ'האב מבטל געווען אייער צייט.

— חס ושלום — מאכט ר' יאשע-בער — א נאר האט פאריבל. אדרבה,

האט איר קיין פאריבל ניט...

ר' יצחק-אלחנן איז אמאל ארויס מיט אן עסקו איבערן שטאט, קלייבן פאר א געפאלענעם בעל-הבית, א יורד. און מחמת דער בעל-הבית איז געווען א רדע אין שטאט, האבן זיי אפגעמאכט ניט אויסזאגן קיינעם פאר וועמען זיי קלייבן.

גיינענדיק איבערן שטאט זיינען זיי אריין צו א איד א גביר, ביי וועמען זיי האבן זיך געריכט צו קריגן א שיינע מטבע. דער גביר האט זיי זייער שוין אויפגענומען, זיי פארבעטן אין סאליע און זיי געפרעגט מכה וואס זיי זיינען געקומען צו אים.

צווישן מענטש און מענטש

— מיר ווילן פון אייד א נדבה— זאגט ר' יצחק אלחנן— און ניט אונז טאקע תיבה. מיר מוזן ניין.
— פאר וואסער צדקה?— פרעגט דער גביר.
— פאר א יחיד— ענטפערט ר' יצחק אלחנן.
— פאר וועמען?— ווערט דער גביר טשיקאווע.
— דאס— ענטפערט ר' יצחק אלחנן— קענען מיר אייד ניט זאגן.
סיאיו א בכבודיקער איד, וואס איז, לא עליכם, געווארן א יורד און מיטאר אים ניט לאזן פאלן.
— רבי— קלערט דער גביר א וויילע און זאגט— איר קריגט פון מיר פינהאוי-צוואנציק רובל און זאגט מיר פאר וועמען איר גייט.
דער עסקן קוקט זיך איבער מיט ר' יצחק אלחנן: פינהאוי-צוואנציק רובל איז א מטבע. ר' יצחק אלחנן קלערט קיין מינוט ניט און ענטפערט:
— כיקען אייד ניט זאגן.
זעט דער גביר, אז ר' יצחק אלחנן האלט זיך שטארק, זאגט ער צו אים:

— רבי, כיניב אייד פופציק רובל...
דער עסקן קוקט זיך ווידער איבער מיט ר' יצחק אלחנן און הויבט אז:

— רבי, אפשר... פופציק רובל...
ר' יצחק אלחנן האלט זיך ביי זיינס: ער וועט ניט זאגן.
— רבי— זאגט דער גביר— כיניב אייד הונדערט רובל!
דערהערט הונדערט רובל, זאגט דער עסקן צו ר' יצחק אלחנן:
— רבי, לאמיר אים זאגן בסוד, בתנאי, ער זאל קיינעם ניט אויס-זאגן. דערמאנט אייד, רבי, הונדערט רובל. וויפל גאסן דארפן מיר דורכגיין, ביז מיר'ן מאכן אזא סכום!
ר' יצחק אלחנן וויל אבער ניט הערן און זאגט דעם גביר:
— האלט אונז ניט אויף, איר וועט ביי מיר ניט פועלין אפילו מיט אלפים. יענעם נאמען איז טייערער ווי געלט.
ווי דער גביר האמט דערהערט, האט ער געבעטן ר' יצחק אלחנן זיך מטריח זיין א וויילע און אריינגיין מיט אים אין זיין קאבינעט. דעם עסקן האט ער געבעטן מוחל זיין און ווארטן אין סאליע.
אונטער פיר אויגן האט דער גביר אויסגעגאסן זיין הארץ פאר ר' יצחק אלחנן, אז ער איז אליין געדריקט אין מצב, איז יורד פון טאג צו טאג און ווייסט ניט מאין יבוא ערו. ער האט שוין ניט איין מאל געטראכט, אריינגיין צום רב און אים פארטרויען זיין מצב. ער האט אבער מורא געהאט, טאמער וועמט ניט קענען בלייבן בסוד. איצט, אבער, אז ער האט געזען, ווי ווייט דער רב איז נהר מיט יענעם נאמען, בעט ער אים, ער זאל אים ארויסהעלפן אין זיין איצטיקן מצב.

די אלע יארן וואס ר' חיים איז געווען רב אין בריסק, איז זיין שטוב געווען אפן פאר אלעמען. ווער ס'האט געהאט א צעה, א שווער נעמיט, פלעגט קומען צום אים, אויסריידן ס'הארץ ווי פאר אן אייגענעם טאטן. ער פלעגט אלעמען אויסהערן און העלפן מיט א ווארט, מיט אן עצה און כמה מאל אויך מיט געלט.

איינמאל איז צו אים אריין א איריש מיידל און געזאגט מיט א בושת-פנים, אז זי האט מיט אים אליין עפעס צו ריידן. אז אלע זיינען ארויסגעגאנגען, האט זיך ס'מיידל פאנאנדערגעוויינט.

— וואס איז אייך? — פרעגט זי ר' חיים — רעדט אויס אייער הארץ. — רבי — כליפעט ס'מיידל — אן אומגליק האט מיך געטראפן... אצינד האב איך ניט וואו זיך אהינצוטאן...

ר' חיים האט זיך אויפן מיידל ניט געכייזערט, ניט געמוסר'ט. אדרבה, זי איינגענומען מיט גוטן, געגעבן איר געלט אויף צו לעבן און זי אנגעזאגט, אז ווען זי וועט האבן ס'קינד, זאל זי'ס בריינגען צו אים. ער אליין וועט'ס פון איר האנט צונעמען און קיינער וועט ניט וויסן.

מיט א פאר וואכן שפעטער, בעת ר' חיים איז געזעסן ביינאכט און געלערנט, הערט ער א שטיל קלאפן אין טיר. הויבט זיך ר' חיים אויף, גיט ארויס אין פירהויז. שטייט דאָרט ס'מיידל מיט א קערבעלע אין האנט. נעמט ער ביי איר צו ס'קערבעלע, טראַגט אריין אין שטוב, וועקט אויף דער רבי'צן און הייסט זי אַכטונג געבן אויפן נפש. אינדערפרי האט ער געשיקט רופן אן אַם, איר צוגעזאגט גוט צו באַצאלן און איר אַפגעגעבן ס'קינד צום האַרעווען.

פון דעמאלט אן האט מען ניט איין מאל געפונען ביים רב אין פירהויז אן אונטערגעווארפן קינד. ר' חיים פלעגט די אונטערגעווארפענע קינדער אוועקגעבן צו אַמען און אליין צאלן פאַר זיי.

איינמאל איז צו ר' חיימען געקומען אן אַם, וואָס ר' חיים האָט איר געגעבן צו האַרעווען אן אונטערגעווארפן קינד, מאַנען איר הודש-געלט. ר' חיים האט גראַד דעמאלט ביי זיך קיין געלט ניט געהאט. די רבי'צן אויך ניט. האט ער געבעטן די אַם קומען אן אַנדערש מאל. יענע איז אַבער געווען אַ ווייבל מיט אַ מענה-לשון, הויבט זי אן שרייען און מאַכן קולות:

— כוועל ניט אוועקגיין אן געלט. כ'קען ניט האַרעווען קיין ממורים אומזיסט.

צווישן מענמיש און מענמיש

ר' חיים האט געליען א גמילות-חסד ביי איינעם פון די דיינים און באצאלט דער אים.
אז זי איז שוין געווען אוועקגעגאנגען, כאפט זיך ר' חיים און הייסט זי תיבה צוריקרופן. האט'ן זי צוריקגערופן.
— ווייבל— זאגט איר ר' חיים— אז אירט קומען אהיים זאלט איר אפשווארטן מיטן געבן זיגן סקינד. איר האט אייך אויפגערגענט, קען די מילך פארשאטן, חלילה, דעם קינד...

✽

413

איינמאל האט'ן אין בריסק געפונען אז אונטערגעווארן קינד ביי א גביר אויפן שוועל. אז ר' חיים איז דערפון געוואויר געווארן, האט ער געשיקט רופן דעם גביר.
— איר זאלט וויסן זיין— זאגט אים ר' חיים— אז דאס איז מײן מצוה. כהאב אויף איר א חזקה. נאר אזוי ווי מיהאט אייך דאס מאל מן השמים מוכה געווען, וויל איר, אז מיר זאלן בירע האבן די מצוה בשותפות און איר זאל צאלן א העלפט אים-געלט גלויך מיט אייך...

✽

414

ר' חיים בריסקער האט חתונה געמאכט א קינד אין ווארשע. צו דער הופהדוועטשערע איז אין דער התונה-שטוב אריינגעקומען איינער פון די ווארשעווער גנבים. איז געווארן א טומל:
— א גנב! א גנב! ארויס!
האט'ן ר' חיים דערהערט.
— חלילה— זאגט ער— טרייבט ניט ארויס קיין אידן. זעצט אים אויבנאז, לעבן די געהויבענע געסט, זיינט איר זיכער, אז ער וועט שוין דא ניט גנבענען...

✽

415

ר' ישראל-מאיר, דער „חפץ חיים“, האט אין דער יוגנט געלערנט בפרישות אין אמסטיוועווע, א קליין שטעטל אין גראדנער גובערניע. איז אין שטעטל געווען א וואסערטרענער, א פראסער איר און ניט קיין גרויסער חכם. פלעגן שטעטלשע אינגלאך זיך טשעפען צו אים, מאכן פון אים חוזק און אים אפטאן כלערליי שפיצלאך.
איינמאל, ווינטער-צייט, האבן חברה קונדסים ממציא געווען אזא המצאה: גייענדיק ביינאכט פון חדר פארביי דעם שטעטלשן ברונים, פלעגן זיי אנגיין דעם קיבל פול מיט וואסער און אים אזוי לאזן שטיין. איבער נאכט פלעגט ס'וואסער איינפרוירן און ווערן איין שטיק איין.

די וועלט דערציילט

פארטאג, בעת דער וואסער־טרענער איז געקומען דער ערשטער שעפן וואסער, האט ער געהאט א שווער שטיקל ארבעט אויסהאקן סאיין פון קיבעל. פלעגט ער שרייען, וויינען און שילטן מיט טויטע קללות. ר' ישראל־מאיר איז דערפון געוואויר געווארן. איז אלע נאכט, בעת ער פלעגט ניין שפעט אהיים פון בית־מדרש, פלעגט ער צוניין צום ברונים און אויסגיסן סוואסער פון קיבל, כרי דער וואסערטרענער זאל אינדערפרי קיין צער ניט האבן.

416

בעת ר' אברהם אהרנסאן איז געווען רב אין קרוטשע, איז אין שטעטל ארומגעגאנגען די פאקז־מנפה. איז געווארן א בהלה און גאנץ שטעטל איז געלאפן צום רופא זיך שטעלן פאקז. האט'ן געבראכט דעם רופא צום רב, ער זאל אים שטעלן פאקז. — ניין — זאגט ר' אברהם — זאל ער קודם שטעלן דעם דינסט־מייזל.

— סטייטש, רבי — הויבט'ן דאך אן — איטלאך רגע איז סכנת נפשות. — אט דערפאר טאקע — זאגט ר' אברהם — ס'מייזל איז אינגער פאר מיר...

417

דוד פרישמאן איז געווען שארף און בייסיק ניט בלויז אין שרייבן, נאר אויך אין ריידן. איינמאל, פארנדיק איז טראם, האט ער זיין ארט אפגעטראָטן א דאמע. יענע האט זיך געזעצט און ניט געדאנק. — הא? — פרעגט איר פרישמאן — וואס זאגט איר? — איר זאגן נארניט — ענטפערט די דאמע. — כ'האב געמיינט — מאכט פרישמאן — אז איר זאגט: א דאנק...

418

צו דוד פרישמאן פלעגט אריינקומען א בחור'ל א משכיל, פלעגט אפזיצן ביי אים שעה'ן לאנג, שמועסן דברים בטלים און אים מבטל זיין פון דער ארבעט. פרישמאן האט זיך קיין עצה ניט געקענט געבן, ווי ווערט'ן פטור פון דעם ניט־אנגעלייגטן אורח. איינמאל, בעת ס'בחר'ל איז ביי אים געזעסן און געשמועסט, איז צורייך געקומען מכה פילאָלאָגיע. הויבט אן פרישמאן, אויף זיין שטיי־גער, באווייזן, אז פילאָלאָגיע איז נארניט, האט קיין שום ווערט ניט, אז ווערטער בכלל האבן קיין זין ניט.

צדקה און גמילות חסדים

— אט נעמט, למשל — זאגט פרישמאן — דאס ווארט „אויף ווידער זען“, וואס מענטשן זאגן זיך ביי אוועקגיין. האט'ס א זין? איינער זאגט דעם אנדערן: „אויף ווידערזען“ און מיינט: „כיזאל דיין פנים מער ניט אנמוקו“.

און פרישמאן הויבט זיך אויף, גיט דעם בחור'ל די האנט און זאגט: — „אויף ווידערזען“...

סיבחר'ל איז שוין מער ניט געקומען.

419

„אחד העם“ האט די לעצטע יארן זיינע, בעת ער איז געווען קראנק און שוואך, געהאלטן א פרוואט־סקערעטאר, א יונגערמאן, וואס פלעגט פאר אים לייענען, שרייבן מיט אים די זכרונות זיינע וכדומה.

א טאג פארן טויט, בעת „אחד העם“ האט שוין געשפירט, אז ס'רוקן זיך אן די לעצטע מינוטן, רופט ער צו דעם סעקרעטאר זיינעם און זאגט אים:

— היינט איז פרייטאג, דארפן איך באצאלן אייער שכירות. אט איז נעלט, נעמט איך אייערס.

— וואס רעדט איר? — הויבט דער יונגערמאן אן — ס'האט צייט... — ניין, ניין — לאזט „אחד העם“ ניט אפ — ס'קען זיין, אז מארגן וועל כשוין זיין אויפן עולם האמת, וויל איר ניט, אז מיזאל מיך שמיסן פאר „הלנת שכר שכיר“ *...

צדקה און גמילות חסדים

420

דער דובנער מגיד איז אמאל געקומען צו א גביר א קמצן בעטן א גרבה אויף א כלל־זאך. האט דער גביר אים אפגעזאגט און ניט געגעבן. פארן אוועקגיין זאגט דער דובנער צום גביר:

— זייט וויסן, אז איר זיינט א מזומן לחיי העולם הבא.

— סטייטש, רבי — חידושי'ט זיך דער גביר — דערפאר וואס איך גיב ניט סיין צדקה וועל איך האבן עולם הבא?

— ביזעל אייד — זאגט דער דובנער — דערציילן א מעשה.

אין א שטאט איז געווען א גביר א קמצן, וואס האט כל ימיו ניט געגעבן סיין פרוטה צדקה. פארן טויט האט ער געהייסן אים מיטגעבן

* ניט באצאלן אן ארבעטער אין צייט.

די וועלט דערציילט

זיין גאנץ געלט איז קבר. אז ער איז געקומען פארן בית-דין של-מעלה עפנט'ן דעם ספר הזכרונות—גיטא קיין פרוטה צדקה.

— פארוואס — פרעגט'ן אים — האסטו ניט מקיים געווען די מצוה פון צדקה?

— דארטן — ענטפערט ער — אויפן עולם-השקר, וואו ס'זיינען דא אזויפיל רמאים, האב איך ניט געוואוסט וועמען צו געבן. לכן האב איך מיין גאנץ געלט געבראכט אהער, אויפן עולם-האמת, כדי דא צוטיילן. א טענה.

האט בית-דין של-מעלה מעיין געווען אין דין און ארויסגעגעבן דעם פסק:

— אויב מ'וועט געפינען נאך צוויי צו אים, וואס האבן אזוי געטאן, איז ער זכאי און ס'קומט אים עולם-הבא.

האט'ן געזוכט און געפונען בלויז איינעם — קרח'ן, וואס איז באגראבן געווארן מיט זיין געלט.

— אצינד — פירט אים דער דובנער — אז איר וועט קומען אויף יענער וועלט, וועלן שוין דארטן זיין דריי: קרח, יענער קמצן און איר — וועט איר זיין א מזומן צו עולם-הבא...

421

דער דובנער מגיד איז אמאל געקומען צו א גביר א למדן בעטן א נדבה אויף פריוו-שבויים. דער גביר האט אים אויפגענומען מיט גרויס כבוד, אים געבעטן זיצן. כדרך הטבע האט'ן אנגעהויבן שמועסן אין תורה. דער דובנער זאגט זיינס א חידוש, דער גביר — זיינס. דער דובנער וויל אבער קומען צום עיקר, זאגט ער תורה מכה צדקה. זאגט דער גביר אויך א תורה אין דעם ענין. איז זיך דער דובנער מיישב און זאגט א תורה וועגן פריוו שבויים. זאגט דער גביר אויך. דער דובנער זעט, אז ס'נעמט קיין סוף ניט, זאגט ער צום גביר:

— כ'וועל אייך זאגן א משל.

איינער איז אמאל געקומען אין א ווייטע מדינה. זעט ער, אז די בני-המדינה ווייסן ניט פון ציבעלע, און היות ער האט געהאט ביי זיך אין קלומיק א קרענצל ציבעלע, האט ער'ס זיי אוועקגעגעבן. אז זיי האבן געזען, ווי באטעמט ציבעלע מאכט ס'עסן, האבן זיי אים זייער געדאנקט פאר דער מתנה און אים אנטקעגן געוואויגן אזוי פיל גאלד.

לימים, איז א צייט ארום, איז ער ווידער געקומען אין יענער ווייטער מדינה. אצינד האבן שוין די בני-המדינה געהאט אייגענע ציבעלע, נאר פון קיין קנאבל האבן זיי נאך ניט געוואוסט. נעמט ער ארויס פון זיין קלומיק א קרענצל קנאבל און גיט זיי, ריכטנדיק זיך אויפן גאלד

צדקה און גמילות חסדים

וואס ער וועט דא קריגן. די בני־המדינה אָבער האָבן צוגענומען ביי אים סײַרענצל קנאַבל און אים אַנטקעגנגעוואויגן ציבעלע...
— סײַאייגענע — מאַכט דער דובנער צום גביר — איז מיט מיר. איד זאג אייד אַ תורה, זאגט איר מיר אַנטקעגן אַ תורה. איד וויל אָבער זען געלט אַנטקעגן...
✽

422

בעת ר' יחזקאל לאַנדאָ, דער „נודע ביהודה“, איז נאָך געווען אַ יונגערמאַן און געוואוינט אין בראָד, זיינען אַמאָל צו אים געקומען צוויי גדולי ישראל וועגן אַ מצוה פון פּדיון־שבּוים.
פרעגט זיי ר' יחזקאל:
— וויפל דאַרפט איר?
זאָגן זיי:
— דריי־הונדערט רענדלאָך.

איז ר' יחזקאל אַוועק צו זיך אין קאַמער, זיי אַרויסגעבראַכט אַ שיסל רענדלאָך און געזאָגט:

— דא האָט איר צוויי־הונדערט־ניינציק. סײַבעריקע וועט איר מאַכן אין שטאַט.

— סײַכט — חידושין זיי זיך — אַז איר האָט שוין געגעבן אַזוי פיל, גיט אונז נאָך צען רענדלאָך און האָט שוין די גאַנצע מצוה. צו וואָס זאָלן מיר אונז מבזה זיין און גיין איבערן שטאַט צוליב צען רענדלאָך?
— סײַז מיר אַ גרויסער חידוש אויף איד — זאָגט זיי ר' יחזקאל — איר האָט פאַרזען אַ בפירושׂע משנה: „הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים“. זאָלן נאָר אידו האָבן אַ חלק אין דער מצוה.

✽

423

צו ר' פינחס, דעם בעל „הפלאה“, איז אַמאָל געקומען אַ אידענע און זיך געקלאָגט:

— רבי, מיין מאַן איז אַ גרויסער פּורן, צעטיילט זיין גאַנץ געלט אויף צדקה און גמילות־חסדים, גיט איבער די כחות.

אויף די רייד איז אַנגעקומען אַ איד און קלאָגט זיך:

— רבי, כּיבין אַן אַרימאַן, אַן אביון, גיי אויס פון הונגער מיטן בני־בית פאַר אַ שטיקל ברויט. האָב איד אַ ברודער אַן עושר, וויל ער פון מיר גיט וויסן.

שיקט ר' פינחס רופן ביידע אידן.

— פאַרוואָס — פרעגט ער איינעם — ביזטו אַזאַ פּורן?

די וועלט דערציילט

— רבי — זאגט יענער — מיאז דאך מער ניט ווי א מענטש, מ'וויסט
ניט וועמעס מארגן איז. טאמער שטארב איך מארגן? דארפ'ן אריינכאפן
וואס מ'קען און טאן צדקה.
— פארוואס — פרעגט ער דעם אנדערן — ביזטו אזא קמצו, אן אכזר,
האסט קיין רחמנות ניט אויף אן אייגענעם ברודער?
— רבי — ענטפערט יענער — א מענטש וויסט ניט ווי לאנג ער
וועט לעבן, טאמער לעב איך הונדערט יאר? מוז איך זיך פארזארגן
אויף דער עלטער.
— השם יתברך — זאגט זיי ר' פינחס — זאל אייך ביידע אויסהיטן
פון דאס וואס איר האט מורא...

424

צו ר' עקיבא אייגער איז אמאל געקומען א איר בעטן א גמילות-חסד
פופציק ר"ט. ר' עקיבא אייגער האט ביי זיך קיין געלט ניט געהאט.
האט ער גענומען א הפץ פון שטוב, געגעבן דעם אידן, ער זאל'ס פאר-
משכונען פאר פופציק ר"ט.
דער איר האט גענומען דעם הפץ און פאר'משכונ'ט פאר הונדערט
ר"ט. ס'איז אוועק א צייט און ער האט דעם משכון ניט אויסגעלייזט.
האט'ן דערציילט ר' עקיבא אייגער'ן, ס'זאל בעל-עולה יענער איז. לא
די וואס ער לייזט ניט אויס דעם משכון, האט ער נאך לכתחילה געבארגט
אויף דעם צוויי מאל אזוי פיל ווי מ'האט אים געהייסן.
— אזוי? — זאגט ר' עקיבא אייגער — ער האט געדארפט הונדערט
און געבעטן פופציק. זיך געשעמט, נעבאך. אצינד וועל איך שוין וויסן,
אז איינער וועט מיד בעטן א גמילות-חסד, וועל איך אים אליין פרעגן, צי
ער דארף ניט מער...

425

בעת ר' משה סופר, דער „חתם סופר“ האט געגעסן קעסט איז ער
געווען זייער געדריקט אין מצב. זיין שוואגער, וואס האט אים געגעבן
קעסט, איז געווארן א יורד און האט אים ניט געקענט אויסהאלטן מיט
די נויטיקסטע הצטרכות'ן. ס'איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז איינמאל,
פרייטאג-צורנאכטס, האט ר' משה סופר אכטונג געגעבן, אז זיין ווייב
גייט ניט אין דער שבת-דיקער הויב. האט ער זי געפרעגט: פארוואס?
האט זי זיך צעוויינט און אויסגעזאגט, אז דער ברודער האט ניט געהאט
קיין געלט אויף וויין, האט זי פאר'משכונ'ט איר שבת-דיקע הויב און
געקויפט וויין אויף קידוש.

איינמאל איז אריינגעקומען אן ארימאן בעטן א נדבה. ר' משה סופר
האט ניט געהאט א פרוטה אין קעשענע. ער איז אבער געגאנגען אין א

צדקה און גמילות חסדים

טלית-קטן מיט זילבערנע קנעפלעך. האָט ער אָפּגעריסן אַ קנעפל, געגעבן דעם אַרימאָן ער זאָל'ס פאַרקויפֿן און נעמען העלפט פאַר זיך און העלפט געבן אים.

און ווען ס'איז געקומען צו אים אַן אַרימאָן האָט ער אזוי געטאָן, ביז ער האָט אויסגעריסן אַלע קנעפלעך.

✽

426

ר' זלמן אור'ים איז געווען פון די שענסטע אידן אין ווילנע. ער איז געווען אַ למדן מופלג און דערצו נאָך אַן עושר גדול און אַ גרויסער בעל-צדקה. מער פון אַלץ האָט ער זיך אָפּגעגעבן מיט גמילות-חסדים. קליינע סוחרים, קרעמער, בעל-מלאכות פלעגן ביי אים קריגן געבאָרגט געלט, אַן אַ גראַשן פּראַצענט, אויף צו קירעווען זיך אין משאָומתן.

אינמאָל איז צו אים געקומען אַ יונגערמאָן, ער זאָל אים באַרגן אַ דריי-הונדערט רובל אויף אַ קורצן טערמין פון דריי חדשים. ס'האָט זיך אים געמאַכט אַ מסחר, פון וועלכן ער קען האָבן שוין פרנסה, אָבער ס'פעלט אים צו געלט. ר' זלמן האָט דעם יונגמאָן ניט געקענט.

— האָט איר — פרעגט ער אים — עמיצן, וואָס זאָל גוטזאָגן פאַר אייך?

— ניין — ענטפערט דער יונגערמאָן — כ'האָב ניט.

— האָט קיין פאַריבל ניט — זאָגט ר' זלמן — קען איר אייך ס'געלט ניט געבן.

דער יונגערמאָן איז געבליבן שטיין מיט טרערן אין די אויגן און געומען אוועקגיין. האָט'ס ר' זלמן'ען גענומען ביים האַרצן. קערט ער אום דעם יונגמאָן און פרעגט אים נאָך אַ מאָל:

— האָט איר נאָך קיינעם ניט אין שטאָט, ווער ס'זאָל גוט זאָגן פאַר אייך?

— ניין — ענטפערט דער יונגערמאָן פאַרצערט — ס'ידן דער רבונר של-עולם אַליין.

— אויב אזוי — דערפרייט זיך ר' זלמן — האָט איר דאָך אַ גוטן ערב. איר קריגט שוין ס'געלט.

האָט ר' זלמן גענומען אַ פּאַפּיר, אָנגעשריבן „מלוה ד' חונן דל", אַריינגעלייגט ס'פּאַפּיר צווישן אַלע וועקסלען און אויסגעצילט דעם יונגמאָן מאָן די דריי-הונדערט רובל.

אין דריי חדשים ארום איז דער יונגערמאָן געקומען צו ר' זלמן'ען, אים דערצילט מיט שמחה, אַז דער מסחר זיינער גייט, ב"ה, גוט און ער האָט אים אָפּגעבראַכט ס'געלט. וויל ר' זלמן ניט נעמען.

— כ'האָב שוין — זאָגט ער — דעם חוב אָפּגענומען.

די וועלט דערציילט

— ס'הייסט? — וואונדערט זיך דער יונגערמאן.
— דער ערב אייערער — ענטפערט ר' זלמן — האט מיר שוין בא-
צאלט. השי"ת האט מיר אפגעגעבן מיט פראצענט.
דער יונגערמאן האט אבער ס'געלט ניט געוואלט צוריקנעמען. זיינען
זיי איינגעגאנגען אויף א פשרה. ס'געלט זאל ליגן ביי ר' זלמן'ען צו
טאן גמילות-חסדים און די מצוה זאל זיין פאר ביידן בשותפות.

427

ר' מרדכי לעבעוויטשער איז געווען א גרויסער בעל-צדקה. וויפל
געלט ער האט געהאט פלעגט ער דעם טאג צעטיילן, ניט איבערלאזן א
גראשן.

ער פלעגט זאגן:

— אז ס'בלייבט ביי מיר א גראשן איבערנאכט קען איך א גאנצע
נאכט ניט שלאפן, ער רייבט מיך אפ די זייטן...

428

ר' חיים צאנזער איז, כידוע, געווען א גרויסער בעל-צדקה, א טוב
ומיטיב. זיין גאנץ געלט פלעגט ער צעטיילן ארימ-לייט, אויסהאלטן
בני-טובים, אוועקגעבן ס'לעצטע און אליין געלעבט בדחקות.
אז ער האט אויסגעגעבן זיין טאכטער פאר דעם הארנאסטויפעלער
רבי'ס זון, האט ער געמאכט א שיינעם חתונה-אויסשטייער, קליידער,
תכשיטים, ווי ס'פאסט פאר'ן חתנים צד.

א פאר טעג פאר דער חתונה קומט אריין אן ארימע אידענע צו
ר' חיימען און קלאגט זיך:

— רבי הייליקער, כ'בין אן ארימע אלמנה, כ'פיר מיין טאכטער צו
דער חופה און האב ניט אויף חתונה-הוצאות.
האט ר' חיים גענומען זיין טאכטער'ס גאנצן אויסשטייער און אוועק-
געגעבן דער אלמנה.

אז די כלה האט'ס געזען האט זי אָנגעהויבן:

— ס'מיינט, טאטעשי, ווי וועל איך איצט פארן צו דער חתונה?
— נישקשה, מיין קינד, נישקשה — זאגט ר' חיים בנעימות — דו
וועסט זאגן, אז דו ביזט מיין טאכטער...

429

איינמאל איז צו ר' חיים צאנזער געקומען דער זון זיינער, ר' ברוך,
און זיך געקלאגט, אז ער דארף חתונה מאכן א טאכטער און האט ניט
אויף חתונה-הוצאות.

— כ'האב אצינד קיין געלט ניט — זאגט ר' חיים.

צדקה און גמילות חסדים

איז עטלאַכע טעג אַרום זיינען צו ר' היימען געקומען אַ פּאָר חסידים זיינע גבירים אדירים און אים איבערגעלאָזן שיינע פּדיונות. ווי די גבירים זיינען אַוועק האָט ר' חיים געשיקט רופן זיינעם אַ חסיד, וואָס איז געווען אַן אַרימאַן, אַן אביון און אַ מטופּל מיט אַ פּאָר עלטערע מיידלאַך און אים אַוועקגעגעבן סיגאַנצע געלט: — נאַ. דאָ האַסטו אויף הכנסת כלה. איז אַ וויילע שפּעטער איז ר' ברוך אַריין צום טאַטן. — כּהאַב שוין — זאָגט ר' חיים — סיגעלט אַוועקגעגעבן. — סטויטש, טאַטע — הויבט אַן ר' ברוך — בין איד ערגער ווי אַ פּרעמדער? כּדאַרף דאָ אויך אַ קינד חתונה מאַכן. — דו — זאָגט ר' חיים — קענסט זיך אַן עצה געבן. וואו דו וועסט קומען וועט'ן דיר געבן אויף הכנסת כלה. יענעם אַרימאַן, נעכאַך, וועט קיינער ניט געבן.

430

איינמאַל איז צו ר' חיים צאָנזער אַריין זיין טאַכטער און אים געבעטן געלט אויף נייע שיד. ס'איז אַ חתונה אין שטעטל, גיען אַלע שטעטלעך מיידלאַך טאַנצן אויף דער חתונה, וויל זי אויך גיין. — נישקשה — זאָגט ר' חיים — קענסט גיין אין די אַלטע שיד. און איר קיין געלט ניט געגעבן. אַ וויילע שפּעטער איז אַריין דעם מלמדים טאַכטער און זיך געקלאָגט, אַז זי וויל גיין צו דער חתונה און האָט ניט קיין בכבוד'יקע שיד. האָט ר' חיים איר תּיכּף געגעבן געלט און געזאָגט: — גיי, מיין קינד, קויף דיר נייע שיד און זע צו קויפּן וואָס שענער. דער עולם אַרום האָט זיך גע'חידושיט. אַז ס'מיידל איז אַרויס, פּרעגט אים איינער: — רבי, אַ פּרעמד קינד האָט איר יאָ געגעבן אויף שיד און אַן אייגן קינד ניט? — דעם מלמדים טאַכטער — ענטפּערט ר' חיים — איז אַן אַרים קינד וועט'ן זי אין געמיניע שיד ניט בכבוד האַלטן...

431

אַ גביר איז אַמאַל געקומען צו ר' חיים צאָנזער. פּרעגט אים ר' חיים: — ווי האַלטסטו אין צדקה? — כּגיב, ניט אויסגערעדט זאַל זיין — זאָגט דער גביר — אויף אַלע נויטיקע צדקות. — רייד יאָ אויס — זאָגט ר' חיים — נאָר גיב אַ סך...

די וועלט דערציילט

ר' נחומ'קע האַראָדנער איז געווען אַ גדול בתורה און אַ צדיק עולם. קיין רב האָט ער קיינמאָל ניט געוואָלט זיין, הגם כמה קהלות האָבן אים געשיקט אַ כתב־רבנות. איז ער געוואָרן שמש אין האַראָדנער חברה ש"ס און פון שמשות געהאַט פרנסה בדוחק. כל ימיו האָט ער עוסק געווען אין צדקה, אַרומגעגאַנגען קלייבן פאַר אַרימעלייט. ער האָט שוין געהאַט זיינע נויטבאַדערפטיקע: אַלמנות, יתומים און דער עיקר—יורדים, אַראָפּגעקומענע, וואָס שעמען זיך אַנקומען צו לייטן. אַלע וואָך פֿלעגט ער זיי אַריינטראַגן אין שטוב זייער הספקה, אַריינגיין פאַמעלאַך, אַוועק־לייגן ס'געלט און זיך שטילערהייט אַרויסרוקן, קיינער זאָל ניט זען און ניט הערן.

תמיד פֿלעגט'ן אים זען אַרומגיין קלייבן, בייטאַג און ביינאַכט, ווייניג טער אין די גרעסטע זאַווערוכעם, זומער אין די גרעסטע היצן. תמיד פֿלעגט'ן זען ס'קליין, איינגעבויגן אידעלע לויפנדיק צו דער מצוה זיינער. זיין דרך איז געווען אַרומגיין אין מיטן נאַכט איבער די שיינקען, איבער די ווייניקעלערן, וואו מענטשן זיינען אויף ביינאַכט, עסן, טרינקען, שפּילן אין קאַרטן. אָט די קלים, זיינען, כידוע, גרינג אויפן גראַשן און ר' נחומ'קע פֿלעגט אַוועקגיין פון זיי מיט אַ שיינע מטבע פאַר זיינע אַרימעלייט.

ער האָט זיך אַזוי נוהג געווען:

אַריינגעקומען און געפונען אַן עולם שפּילנדיק אין קאַרטן, פֿלעגט ער צוגיין צום טיש און זאַגן בנעימות:
— שפּילט, שפּילט, קינדערלאַך, נאָר דער קאַז זאָל זיין פאַר מיינע אַרימעלייט.

דער עולם האָט אים שוין געקענט. פֿלעגט'ן אים אַוועקגעבן ס'גאַנצע געלט וואָס אויפן טיש און נאָר צולייגן פון די קעשענעס, איטלאַכער לויט זיין גוט האַרץ האָט אים געטראַגן.

מאַכט זיך אַמאָל, אַז ר' נחומ'קע פאַלט אַריין נאָך אַ האַלבע נאַכט, צו אַ חברה קאַרטנשפּילער, פון די וואוילע יונגען, וואָס האָבן אים ניט געקענט. זיךלען זיי אים אָפּ אויף זייער גראַבן לשון און הייסן אים נעמען דעם וועג.

ר' נחומ'קע טרעט אַבער ניט אָפּ. מיט ליידיגן גייט ער ניט אַוועק. שטייט ער און בעט אַלץ פאַר זיינע אַרימע לייט.

ווערט איין יונגאַטש צעקאַכט, שפּרינגט אויף און גיט אים אַ פאַטש.

— דאַס— פירט ר' נחומ'קע מיט דער האַנט אויפן באַק— האָט איר

מיר געגעבן. וואָס גיט איר פאַר מיינע אַרימע לייט? ...

צדקה און גמילות חסדים

די יונגען זיינען גערירט געווארן ביז טרערן. דער יונגמאטש האָט אים תיכף מחילה געבעטן. אַלע האָבן זיי אים געגעבן שיינע נדבות און אים אַרויסבאַלייט מיט גרויס דרד־ארץ.

433

ר' נחומ'קע האַראַדנער איז כל ימיו געווען אַ חולה און אַ גרויסער בעל־יסורים. פונדעסטוועגן פלעגט ער תמיד, בייטאָג און ביינאַכט, אַרומ־גיין קלייבן פאַר זיינע אַרימע און נויטבאַדערפטיקע.

איינמאָל, איז מיטן נאַכט, בעת ער איז געגאַנגען אין אַ דבר־מצוה, האָט אים אַנגעכאַפט זיין מיחוש און ער איז אַוועקגעפאַלן. אַרום איז חושד, קיין לעבעדיק נפש ניטאָ און ר' נחומ'קע ליגט אויף דער ערד און קרעכצט. האַט'ס דערהערט אַ אידישער דראַשקאַרוש, וואָס איז גע־שטאַנען פון ווייטן מיט דער דראַשקע זיינער. איז ער אַראָפּ פון דראַשקע און געגאַנגען נאַכן קוץ. ער גייט צו — ר' נחומ'קע ליגט כמעט אַ טויטער. הויבט ער אים אויף, טראַגט אים צו צו דער דראַשקע, זעצט אים אַריין און פירט אים אַהיים.

אויפן וועג איז ר' נחומ'קען בעסער געוואָרן. הייסט ער דעם דראַש־קאַרוש זיך אַפּשטעלן. ער וויל אַראָפּגיין.

— וואו וועט איר גיין, רבי — לאַזט אים יענער ניט — כוועל אייך אַוועקפירן אַהיים.

— ניין — זאָגט ר' נחומ'קע — כיִמוז גיין קלייבן פאַר מינע אַרי־מעלייט.

— איר זייט'ד אַבער קראַנק, רבי — זאָגט יענער — און ס'איז שוין נאָד האַלבע נאַכט.

— זאָג מיר — פּרעגט אים ר' נחומ'קע — וואָלטסטו איצט, אין מיטן נאַכט, געפאַרן אין וואַלד, ווען דיר מאַכט זיך צו פאַרדינען?

— וואָס זאָל איך טאָן? — זאָגט דער דראַשקאַרוש — ס'איז מיין פּרנסה — כּיהאב אַ ווייב מיט פינף קינדער.

— היינט פאַרשטייסטו — זאָגט ר' נחומ'קע — דו האַסט מפרנס צו זיין בלוזי זעקס נפשות און איך האָב מפרנס צו זיין הונדערטער נפשות...

434

ר' נחומ'קע איז אַמאָל געקומען צו אַן אַדוואַקאַט, בעטן אַ נדבה פאַר זיינע אַרימעלייט. דער אַדוואַקאַט איז געווען אַ פאַרגוישיטער איד, ווייט פון אידן און אידישקייט און דערצו נאָד אַ שלעכטער מענטש — אַן אביר־לב. פאַלט ער אַן אויף ר' נחומ'קען מיט זלולים:

די וועלט דערציילט

— וואס זיינט איר פאר א קלייבער? ווער האָט אייך געמאַכט פאר א כלל־פארזארגער? שלעפט זיך אַרום און אַלט אידל איבערן שטאַט און באַראַבעוועט דעם עולם. כּיגבּ ניט אַ גראַשן. גייט פון דאַנען! זעט ר' נחומקע, אַז ער וועט קיין נרבה ניט קריגן, ענטפערט ער אַ וואָרט ניט און גייט אַוועק.

איז אַ צייט אַרום האָט דער אַרוואַקאַט געהאַט אויף זיך אַ גרויסן משפּט. ער האָט זיך געלאָזט קאַסטן אַ מטמון, אַנגעווענדט גרויס שתדלנות—ס'האַט ניט געהאַלפּן. ער איז פאַרמשפּט געוואָרן אויף צוויי יאָר שווערע תּפּיסה.

אַז ר' נחומקע איז דערפון געוואויר געוואָרן, איז ער תּיכּף אַוועק צום אַרוואַקאַטס ווייב. געפונען האָט ער זי, פאַרשטייט זיך, פאַרצערט און פאַרחושכּיט. האָט זי פאַר אים אויסגעגאַסן איר שוועריכטער האַרץ. זי איז איצט געבליבן ווי אויפן וואַסער. דער משפּט האָט זיי אַפּגעקאַסט דעם גאַנצן פאַרמעגן און איצט איז דער מאַן אויף צוויי יאָר ווי אַפּגע־שטאַרבן און זי איז אַ לעבעדיקע אַלמנה און די קינדער—לעבעדיקע יתומים. ר' נחומקע האָט זי געטרייסט מיט גוטע רייד. שמועסנדיק פּרעגט ער זי וויפּל זי דאַרף אַ וואָך אויף חיונה. זאַגט זי אים: — פינף־און־צוואַנציק רובל אַ וואָך.

האַט איר ר' נחומקע געגעבן פינף־און־צוואַנציק רובל, בתּורת גמילות־חסד, און זי אַנגעזאַגט, אַז זי זאָל ניט מקמץ זיין, זי זאָל אָנהאַלטן די דירה מיט די מעבל און לעבן אַזוי ווי זי איז געווען געוואוינט פאַרן מאַן. פון דעמאָלט אַז פּלעגט ר' נחומקע אַלע וואָך אַריינטראַגן צום אַד־וואַקאַט אין שטוב פינף־און־צוואַנציק רובל. אַוועקלייגן שטילערהייט און אַרויסגיין. אַזוי די גאַנצע צוויי יאָר כּסדר.

נאָך די צוויי יאָר, אַז דער אַרוואַקאַט איז געקומען אַהיים, האָט ער זיך געחידוּשִׁט צו געפינען אין שטוב אַלץ ווי פאַר אים: די רחבות־דיקע דירה, די שיינע מעבל און די בני־בית זעען אים גאַנץ גוט, הפנים ס'האַט זיי קיין זאָך ניט געפּעלט. רעדט ער זיך פאַנאַנדער מיטן ווייב: ווי זי האָט געלעבט די גאַנצע צוויי יאָר? פּונוואַנען האָט זי גענומען אויף חיונה? דערציילט זי אים, אַז ס'אַלט אידל, וואָס גייט אַרום איבערן שטאַט קלייבן, טראַגט איר אַלע וואָך אין שטוב אַריין פינף־און־צוואַנציק רובל און אַז ווען ניט ער, ווייסט זי ניט, וואָס זי וואָלט געמאַן. ס'וואָלט איר אויסגעקומען צו שטאַרבן מיט די קינדער פון הונגער.

ווי דער אַרוואַקאַט האַט'ס דערהערט, איז ער תּיכּף אַוועקגעלאָפּן צו ר' נחומקע. מיט טרערן אין די אויגן האָט ער אים מחילה געבעטן, וואָס ער האָט אים אַמאַל מכּיּיש געווען, אים הייס באַדאַנקט פאַר דאָס, וואָס ער האָט געמאַן מיט די בני־בית זיינע און אים צוגעזאַגט, אַז פון ס'ערשטע

צדקה און גמילות חסדים

געלט וועט ער אים אוועקגעבן דעם חוב נאך מיט אן עודף פאר אריי-
מעלייט.

פון דעמאלט אן איז דער אדוואקאט געווארן אן אנדער מענטש. ער
איז געווארן נענטער צו אידן און געהאט אן אפענע האנט.

435

ר' נחומיקע האראדנער האט זיך נוהג געווען, אז וואו מ'האט אים
מכבד געווען מיט סנדק, פלעגט ער זיך נאכפרעגן אויפן בעל-ברית, ווי
ער האלט אין מצב. און אויב ער איז ניט געווען קיין בעל-יכולת, פלעגט
ר' נחומיקע פראווען דעם ברית און באזארגן דער יולדת מיט אלע
הצטרות'ן.

איינמאל האט'ן אים מכבד געווען מיט סנדק ביי א אידן א קרעמער.
איז ר' נחומיקע געוואויר געווארן, אז יענער איז זייער געדריקט אין מצב.
הגם לפנים, פאר לייט, האלט ער אן דעם שטאט פון א בכור-יגן בעל-
הבית. פארשטייט דאך ר' נחומיקע, אז קיין געלט וועט ער ניט נעמען.
איז ער אריין צו אים און פרעגט אים:

— זאגט מיר, ווען פארט איר קיין ווארשע?

— וואס דארפט איר, רבי, אין ווארשע? — פרעגט אים דער קרעמער.
— איינער א איד — ענטפערט ר' נחומיקע — מיינער א באקאנטער,
ליגט דארטן אין שפיטאל, וויל איד אים שיקן דרייסיק רובל, קען איד
אבער מיט פאטשט ניט שיקן, מחמת כיוויים ניט גענוי דעם אדרעס
זיינעם. על כן וויל איד אייד בעטן, אז בעת אירט זיין אין ווארשע נאך
קחורה אזוי גוט זיין און אים איבערגעבן סגעלט.

— כיוויים אבער ניט — זאגט דער קרעמער מיט א האלכן מויל —
ווען כוועל פארן קיין ווארשע.

— ס'איילט ניט — זאגט ר' נחומיקע — איר נעמט ביי מיר סגעלט
און ווען איר וועט זיין אין ווארשע וועט איר'ס איבערגעבן.
דער קרעמער האט גענומען די דרייסיק רובל און געפראוועט דעם
קינפעט מיטן ברית.

אז ר' נחומיקע איז געקומען אויפן ברית, זאגט אים דער קרעמער:
— רבי, איר האט מיר ניט געזאגט ווי דער חולה אין ווארשע הייסט.
— כ'האב פארגעסן — מאכט ר' נחומיקע — כוועל ביי מיר איינקוקן.
אזוי זיינען אוועק א פאר חדשים און ר' נחומיקע האט אלץ פאר-
געסן איינקוקן דעם נאמען פון יענעם חולה.
ביני לבני איז דער קרעמער געווארן בעסער אין מעמד און האט
אפגעגעבן ר' נחומיקען די דרייסיק רובל בתשואות-הן.

ר' נחומקע הארדאנער איז אמאל געגאנגען ביי נאכט נעמען ביי אן אורח א נרבה פאר זיינע ארימעלייט. ער קומט צו צו דער אכסניא — סיטויער איז שוין פארמאכט. קלאפט ער אן—מעפנט ניט. ווערט ר' נחומקע איינג: וואס טוט מען? דער אורח פארט מארגן גאנץ פרי אוועק. וויל ר' נחומקע אריבערקלעטערן איבערן טויער—איזים צו הויך פאר אים און ניט פאר זיינע כחות. ליינט ער זיך אוועק אויף דרערד און הויבט אן קריכן אויף אלע פיר.

ווי ער האט אריינגעשטעקט דעם קאפ איז אין הויף געווארן א געוואלד:

— א ננב! א ננב!

איז דער גאנצער הויף זיך צענויפגעלאפן. מינט א קוק—סיאיז ר' נחומקע!

— רבי!—חידושין זיי זיך—וואס טוט איר דא?

— כבינ געקומען—זאגט ר' נחומקע—נעמען א נרבה.

מיהאט אים תיכה אריינגענומען אין דער אכסניא און דער אורח האט אים געגעבן א שיינע נרבה.

דער מלכי"ם איז אמאל געקומען אין א שטאט. איז ער געגאנגען אין בית-מדרש אריין דאוונען. זעט ער, ווי דער עולם קושט די ספר תורה מיט דער האנט און אז ס'קומט אן ארימאן בעטן א נרבה, גיטן אים ניט. מקומט אפ מיט נדרים וואס מיזאגט צו.

— א פארקערטע וועלט ביי אייך—זאגט זיי דער מלכי"ם—איר קושט די ספריתורה מיט דער האנט און גיט צדקה מיטן מויל. ליבערשט קושט די ספריתורה מיטן מויל און גיט צדקה מיט דער האנט...

צו ר' יצחק ווארקער איז אמאל געקומען א חסיד זיינער, וואס איז געווען א גרויסער עושר און א גרויסער קמצן. ער האט זיך אליין סילעבן ניט פארגונען, געלעבט בצמצום, פלעגט אפקומען מיט שווארצן ברויט מיט הערינג. האט ר' יצחק זיך שטארק געבייזערט אויף אים.

— אז השי"ת—זאגט ער אים—האט דיך געהאלפן, דארפסטו לעבן בהרחבה, עסן אלע טאג א גוטן אנבייסן, מיט פיש און עוף און טרינקען א גלעזל וויין.

די חסידים ארום חידושין זיך: וואס ארטיס דעם רביין, אז יענער עסט ניט אזוי גוט?

— מיד ארט ניט—זאגט זיי ר' יצחק—פאר אים. מיד ארט פאר דעם ארימאן. אז ער וועט אליין עסן פיש און פלייש און טרינקען א

צדקה און גמילות חסדים

גלעזל וויין, וועט ער כאטש געבן דעם אַרימאָן אויף ברויט מיט הערינג.
אַז ער אַליין עסט ברויט מיט הערינג, וואָס קען שוין דער אַרימאָן פון
אים האָבן? ...

✽

439

ר' שלום קאַמינקער איז אַמאָל געקומען צו אַ גביר אַ קמצן בעטן
אַ נדבה פאַר אַן עני בן-טובים. דער גביר, ווי זיין טבע איז געווען,
האַט ניט געוואָלט געבן.

— כּיהאב — זאָגט ער — גענוג אַרימע קרובים.

— פאַרוואָס-זשע — מאַכט ר' שלום — דערעדסטו ניט?

— וואָס מיינט איר, רבי? — פּרעגט דער גביר.

— פשוט — ענטפערט ר' שלום — דערייד ביזן סוף און זאָג: און

אַז איר גיב מיינע קרובים ניט, וועל איר געבן אַ פּרעמדן אַרימאָן? ...

✽

440

ר' זונדל סאַלאַנטער איז אַמאָל געשטאַנען ביים טויער פון זיין הויז,
געהאַלטן אַ האַמער מיט טשוועקעס און געקלאַפּט. דער עולם אין גאַס
האַט זיך גע'חידושט.

— רבי — פּרעגט'ן אים — וואָס טוט איר?

— דער שלאָס פונם טירל — ענטפערט ר' זונדל — איז קאַליע געוואָרן

און מאַכט זיך אַליין צו, קענען די אַרימעלייט פון דרויסן ניט עפענען...

✽

441

ר' אייזל חרifa איז אַמאָל געקומען צו אַ גביר, וואָס האָט געהאַט אַ
שם פאַר אַ קמצן, בעטן אַ נדבה.

— ווייסט איר ניט, רבי — פּרעגט אים דער גביר אַן בושה — אַז איר

בין אַ בן-נח?

— יאָ — ענטפערט אים ר' אייזל — נח האָט דאָך אַבער געהאַט דריי

בנים, פאַרוואָס האָט איר אויסגעקליבן צו זיין דוקא דער צווייטער? ...

✽

442

איז ווילנע איז געווען אַ איד — שמעון קאַפּטן האָט'ן אים גערופן.
ער איז געווען אַ פשוט'ער, ערלאַכער איד און האָט תמיד עוסק געווען
איז צדקה, אַרומגעגאַנגען קלייבן איבערן שטאָט און אויסגעהאַלטן אַלע
קלויזניקעס און אַריס-בחורים. גאַנץ ווילנע האָט געקענט שמעון קאַפּטן
און וואו ער איז געקומען איז ער מיט ליידיקן ניט אַוועק.

איינמאָל איז ער אַריין צו אַ גביר בעטן אַ נדבה פאַר זיינע קלויז-

ניקעס. גראַד איז דאָרט געזעסן איינער, אַ וואוילער יונג, האָט זיך אים

פאַרוואָלט אַביסל חזק מאַכן פון דעם פשוט'ן, ערלאַכן איר.

די וועלט דערציילט

— ר' שמעון — רופט ער זיך אָפּ — כּיגבּ אייך הונדערט רובל אַ נרבה, בתנאי איר זאָלט מיר פּאַרקויפּן אייער חלק לעולם הבא.
שמעון בלייבט שטיין אַ וויילע, טוט אַ קלער און ענטפּערט:
— יא, כּיפּאַרקויף אייך.
— אַבער — דינגט זיך יענער — איר זאָלט מיר אונטערשרייבן.
— יא — זאָגט שמעון — כּיוועל אייך געבן כתוב וחתום.
דער עולם איז געוואָרן משיקאווע. מיהאַט געבראַכט טינטאון־פּען, מיהאַט אנגעשריבן אַ שטר־מכירה מיט אַלע פרטים. שמעון האָט אונטער־געשריבן, ערות האָבן געחתמעט און יענער האָט אויסגעצאָלט די הונדערט רובל במזומן.
אַז די זאך איז געוואויר געוואָרן אין שטאָט, האָט גאַנץ ווילנע גע־טאַכט. אַ איר זאָל פּאַרקויפּן זיין עולם הבא — דאָס פּאַרלויפט זיך ניט אין דער האַלבער וועלט. איזן דאָך פון אַלע זייטן צוגעשטאַנען צו שמעוניען:

— סטייטש, ר' שמעון, איר זאָלט טאָן אזא זאך? פּאַרקויפּן עולם הבא?
— וואס־זשע איז? — ענטפּערט שמעון בתמימות — קען איך ניט קלייבן פאַר מיינע קלויזניקעס אַן עולם הבא?

א

443

צו ר' יאַשע־בערין, בעת ער איז געווען רב אין סלוצק, איז אַמאָל פאַר פּסח געקומען אַ איר אַ בעל־עגלה און געוויינט מיט ביטערע טרערן:
— באַשערט אַן אומגליק, רבי. אַ גאַנצן ווינטער אָפּגעזעסן ליידיק, ניט פאַרדינט אַ גראַשן. איצטער, פאַר פּסח, אַן ס'מאַכט זיך עפעס צו פירן און מקען פאַרדינען אויף יום־טוב, איז ס'פּערד אַוועקגעפּאַלן.
— גיי אַרײַן צו מיר אין שטאָל — זאָגט אים ר' יאַשע־בער — נעם מײַן בהמה, פיר אַרײַם אויפן מאַרק און בײַט אויף אַ פּערד.
דעם בעל־עגלה איז ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. ער האָט זיך ניט געלאָזן לאַנג בעטן, איז געגאַנגען אין שטאָל, גענומען דעם רבי'ס בהמה און אַוועק מיט איר.

אין אַ וויילע אַרום, די רבי'צן גייט אַרײַן אין שטאָל, זען צו דער בהמה — ניטאָ די בהמה. לויפט זי אַרײַן אין שטוב מיט אַ געוואָלד:
— יאַשע־בער, מיהאַט אַוועקגעגנביעט אונזער בהמה!
— מיהאַט זי ניט געגנביעט — ענטפּערט ר' יאַשע־בער בנעימות — זי איז דאָ.

— וואו איז זי? — פרעגט זי.

צדקה און גמילות חסדים

— אויב דער איד האט זי נאך ניט אויסגעביטן, איז זי ביים אידן —
ענטפערט ער איר קאלט.

קוקט זי דאך אים אָן :

— וואסער איד? וואס געביטן?

דערציילט איר שוין ר' יאשע'בער די גאנצע מעשה, אָן ער האָט
אוועקגעגעבן די כחמה אָן אַרימען אידן, ער זאל פאַרדינען זיין ברויט.
ווערט זי דאך אין כעס און הויבט אָן שרייען :

— סטייטש, איין שטיקל כחמה, וואו וועט'ן איצט נעמען אַ קאַפּ
מילך?

— זע — ענטפערט איר ר' יאשע'בער — דו האָסט ברויט, ווילסטו
נאך האבן מילך אויך, און דער אַרימער איד, נעבאָד, זאל קיין ברויט אויך
ניט האבן? זאג אַליין, איז'ס אַ יושר? ...

✽

444

אין בריסק, ווי אין כמה אידישע שטעט, איז געווען אַ חברה „תומכי
תורה“, מחזיק זיין נויטבאָדערפטיקע תלמידי חכמים, בני-טובים.
האָט זיך ר' חיים דערוואוסט, אָן „תומכי תורה“ האָט ליגן געלט, וואָס
איז ניט פאַרטאָן געוואָרן. שיקט ער רופן דעם גבאי און רעדט אים אויס
מיטן האַרבן וואָרט.

— אין „תומכי תורה“ — זאָגט ר' חיים — טאָר קיין געלט ניט ליגן...

✽

445

ר' אליהו־חיים לאַדזשער איז אַמאָל געקומען צו אַ גביר אַ קמצן בעטן
אַ נדבה פאַר אַ נויטיקע צדקה. ס'איז געווען האַרבסט־צייט, נאָס און
בלאָטיק. האָט ר' אליהו־חיים געטראָגן קאַלאַשן.

דער גביר, ווי זיין טבע, האָט זיך ניט געכאַפט געבן און איז אַריין
מיט ר' אליהו־חיים אין אַ שמועס מכת זייטיקע זאַכן.

שמועסנדיק ניט דער גביר אַ קוק אויף ר' אליהו־חיים'ס קאַלאַשן.
— איר ווייסט, רבי — מאַכט ער צו אים — אַמאָליקע רבנים האָבן
פון קיין קאַלאַשן ניט געוואוסט...

— פאַרשטייט איר מיך — שמייכלט ר' אליהו־חיים — אַמאָליקע רבנים
זיינען איז אַזעלכע בלאַטעס ניט געקראַכן...

✽

446

ר' חיים וויילער, פאַנדעלער רב, איז געווען אַ גרויסער בעל-צדקה.
איינמאָל איז געווען אַ שווערער יקות, מענטשן האָבן ממש געהונג-
נערט. האָט ר' חיים פאַרקויפט אַלץ פון שטוב, חפצים, ספרים, און אויס-
געהאַלטן כמה משפחות. דער רביצין איז געווען אַ שאָד די שבת־דיקע
לייכטער, האָט זי זיי פאַרבאָהאַלטן, דער רב זאל זיי ניט פאַרקויפן.

די וועלט דערציילט

אז דער יקות איז אריבער, האט די רבי'צן ערבישבת ארויסגענומען די לייכטער און אוועקגעשטעלט אויפן טיש. ווי ר' חיים האט דערזען די לייכטער, האט ער אוועקגע'חלש'ט.

אז מ'האט אים דערמינטערט, האט ער א קרעכץ געגעבן:
— וויפל נפשות האט'ן מיט די לייכטער געקענט מציל זיין...

✽

447

אין פאנערעל איז געווען א בחור א תם, פלעגט ער ארומגיין באַרוועם, ווי א משוגע'נער. האט ר' חיים אים געקויפט א פאַר שיד.
א פאר טעג שפעטער זעט ער דער בחור גייט ווייטער באַרוועם.
— וואו זיינען די שיד? — פרעגט ער אים.
— קען ניט אַנטאן — זאגט דער בחור תמיעוואַטע.
איז ר' חיים מיט אים אוועק און אים אַנגעטאן די שיד.
אַלע אינדערפרי פלעגט ר' חיים גיין אים אַנטאן די שיד און ביינאַכט אים אויסטאן.

✽

448

באַראַן שמעון-נתנאל ראַטשילר איז געווען א גרויסער בעל-צדקה און א ירא'שמים.
איינמאל האט אים אַנגעראַפן אין גאס אַן אַרימאַן, אַז עני בן טובים, און אים געבעטן א נדבה אויף הכנסת-כלה. דער באַראַן האט בעת מעשה קיין נעלט ניט געהאַט, האט ער אַראַפגענומען פון זיך די גאַלדענע קייט און געגעבן דעם אידן:
— נא, פאַרקויפ'ס וועסטו האָבן אויף חתונה הוצאות.
ווייל יענער ניט נעמען און הויכט אן:
— אדוני הבאַראַן, שהייסט? כוועל קומען צו איך, וועט איר מיר געבן.
— ניין, ניין — האלט זיך דער באַראַן ביי זיינס — נעמט די קייט. אַצינד האב איך דעם רצון אייך געבן א שיינע נדבה און ס'קען זיין, אַז שפעטער, בעת איר'ט קומען צו מיר, וועל כישוין דעם רצון ניט האבן...

אַן אורח צום טיש

449

בעת ר' לוי'יצחק באַרדיטשעווער איז נאך געווען א יונגערמאַן און געגעסן קעסט ביי זיין שווער ר' ישראל פּרץ אין לעווערטאָוו, איז ער געווען א גרויסער מכנים-אורח. אַז ס'פלעגן קומען אורחים, פלעגט ער

אליין אוועקלויפן אין מארק, קויפן בינטלאך שטרוי, בריינגען צוטראגן אויף דער פלייצע און אליין אויסבעטן געלעגערס פאר די אורחים.
 — לוייצחק לעב— זאגט אים אמאל דער שווער זיינער— אז דו באצאלסט שוין דעם ערל פארן שטרוי, קענסטו דאך אים געבן נאך א פאר גראשן ער זאל בריינגען צוטראגן.
 — וואס רעדט איר, שווער לעב— ענטפערט ר' לוייצחק— אזא גרויסע מצוה זאל איר אוועקגעבן אז ערל און אים נאך צוצאלן?...

450

ר' הערש וואַידיסלאַווער, ר' שמחה בונמ'ס פאטער, איז געווען א גרויסער מכנים אורח. זיין שטוב איז געווען אפן פאר אלעמען. איז געקומען אן אורח, האט ער אים מאכיל ומשקה געווען, געגעבן נאכט-לעגער און אלץ בדרך כבוד און מיט גרויס שמחה.
 איינמאל, אין א ווינטערדיקער נאכט, זיינען געקומען צו אים א חברה אורחים. ר' הערש, ווי זיין דרך, האט זיי מקבל געווען מיט שמחה, געהייסן תיכף גרייטן דעם טיש און געשטעלט פאר די אורחים פון שענסטן און בעסטן, וואס ער האט געהאט. די אורחים האבן גע-געסן, געטרונקען און זיך מחיה געווען.
 ר' הערש האט געזען, אז זיי זיינען מאט פון וועג, ווילן זיך אויס-רוען, דארפן פאר זיי מאכן געלעגערס. רופט ער צו דעם זון זיינעם און זאגט אים:

— שמחה בונם לעב, זיי עפעס מחדש אין הכנסת אורחים.
 שמחה בונם גייט אוועק, זאמט זיך א היפשע ווילע און קומט צוריק.
 — האסט עפעס— פרעגט אים דער טאטע— מחדש געווען?
 — יא— ענטפערט ער.
 מיינען די אורחים, אודאי וועט ער באלד זאגן א שטיקל תורה, זיינס א חידוש.

נאכן עסן זאגט ר' הערש צו די אורחים:
 — לאמיר גיין זען וואס דער זון מיינער האט מחדש געווען.
 און ער פירט זיי אריין אין א גרויסן חדר, וואו סזיינען געבעט געלעגערס פאר אלע אורחים...

451

ר' ישעיה זשוכאוויצער איז געווען א צדיק תמים און א גרויסער מכנים אורח.
 איינמאל האט אן אורח ביי אים געהאלטן שבת. אוועקפארנדיק האט ער פארגעסן זיין שבת-דיקן קאפעלוש. ר' ישעיה ווארט דער אורח זאל

די וועלט דערציילט

קומען אפנעמען זיין קאפעלוש. ער קומט אבער ניט. האָט זיך ר' ישעיה אנגעהויבן נאָכפרעגן אויפן אורח, אפשר ווייסט עמיצער ווער ער איז, וואו ער וואוינט. ער האָט אָבער נישט געקענט דערניין.

איז געגאָנגען ר' ישעיה, פאַרקויפט דעם קאפעלוש פאַר צען גילדן און פאַרן געלט געדונגען אַ שטיקל ערד. ס'שטיקל ערד האָט ער געלאָזט אַקערן, זייען און שניידן און די תבואה פאַרקויפט אויפן מאַרק. אזוי האָט ער געמאַן יאָר־אויס און יאָר־אויס און ס'געלט געקליבן.

מיט יאָרן שפעטער איז דער אורח ווידער אַמאָל פאַרפאַרן צו ר' ישעיה'ן אין קרעטשים. ר' ישעיה האָט אים תיכף דערקענט.

— האָט איר — פרעגט ער אים — אַמאָל עפעס פאַרגעסן ביי מיר?

— יאָ — ענטפערט דער אורח — אַ קאפעלוש, אָבער ס'איז שוין יאָרן

אין דעם.

— וויפל, אַ שטייגער — פרעגט ר' ישעיה — איז ווערט געווען דער

קאפעלוש?

— אַ צען גילדן, מסתמא — ענטפערט דער אורח.

גייט צו ר' ישעיה צום קאַסטן, נעמט אַרויס צוויי־הונדערט רובל און

גיט דעם אורח:

— דאָס האָב איר פון אייער קאפעלוש. נעמט'ס, ס'אייערס.

452

ר' אליה־חיים לאַרזשער איז געווען אַ גרויסער מכניס־אורח. איז געקומען צו אים אַ תלמיד־חכם האָט ער אים ניט אָפגעלאָזן פון הויז, ער האָט געמוזט ביי אים עסן און שלאָפן.

ער פלעגט אַלעין משמש זיין זיינע אורחים, זיך ניט פאַרלאָזן אויף קיינעם. אַלעין אויסבעטן דעם אורח זיין געלעגער, אַכטונג געבן ס'זאָל אים זיין ווייך און וואַרים צו שלאָפן. און טאַמער האָט דער אורח זיך ניט געלאָזן משמש זיין, איז ער אויף אַן אמת אין כעס געוואָרן:

— סטייטש, אַזאַ מצוה, ווי הכנסת אורחים.

אין מיטן נאַכט, איידער ער איז געגאָנגען שלאָפן, פלעגט ער אַריינ־גיין שטילערהייט צום אורח, זען צי ער ליגט נוט, צי ער איז גוט צו־געדעקט, צי די קישן איז אויף אַן אָרט.

אינמאָל האָט ער געהאַט אַן אורח אַ גרויסן תלמיד חכם און אַ גרויסער אַרימאָן. האָט ר' אליה־חיים אַכטונג געגעבן, אַז די שטיוול ביים אורח זיינען צעריסן. ביינאַכט, אַז דער אורח איז געשלאָפן, איז ר' אליה־חיים אַריין צו אים שטילערהייט, צוגענומען די צעריסענע שטיוול, אוועק געשטעלט לעבן בעט זיינע אייגענע גאַנצע שטיוול, און איז שטילערהייט אַרויס.

453

ר' חיים אויערבאך, לענשיצער רב, איז געווען א גרויסער מכנים אורח. איז געקומען צו אים אן אורח, האָט ער אים ניט אָפּגעלאָזן, מאכיל ומשקה געווען פון שענסטן און בעסטן און אים אַליין משמש געווען. איינמאָל האָט ער געהאַט אן אורח הגון, א גרויסן תלמיד-הכם, האָט ר' חיים זיך זייער שטאַרק מתעסק געווען. ביינאַכט האָט ער אַליין געבעט פאַרן אורח א געלעגער, אַכטונג געגעבן ס'זאָל אים זיין ווייך און וואַרים.

דעם אורח איזים געווען איבער דער טבע. מאַכט ער צו ר' חיימען:
— צו וואָס, רבי, זאָלט איר זיך אַזויפיל מטריח זיין און נאָך אַליין
כ ע ט ן פ א ר מ י ר ?
— כ י ב ע ט ניט פ א ר א יך — ש מ י י כ ל מ ר' חיים — כ י ב ע ט פ א ר מ י ר ...

454

אין לענשיץ, וואו ר' חיים אויערבאך איז געווען רב, זיינען אַמאָל ערב שבת נאָך א האַלבו טאָג געקומען פרעמדע אַרימעלייט. און מחמת מ'האַט זיך אויף זיי ניט געריכט, האָט איטלאַך בעל-הבית זיך אָפּגעזאָגט צו נעמען אן אורח אויף שבת.

זיינען די אַרימעלייט אַריין צו ר' חיימען און זיך געקלאָגט:
— רבי, קיינער נעמט אונז ניט אויף שבת.
האַט זיך ר' חיים אויפגעהויבן, אַנגעטאָן די שבת-דיקע זשופיצע מיטן שטריימל און געזאָגט צו די אורחים:
— קומט, לאָמיר גיין קיין אַזערקאָוו, א דערבייאיק שטעטל, און דאַרטן האַלטן שבת.
אז דער עולם אין מאַרק האָט געזען דעם רב גיין מיט די אַרימעלייט, איז געוואָרן א רעש אין שטעטל פון אַלע זייטן:
— רבי, וואוהין גייט איר?

— כ'ניי קיין אַזערקאָוו — ענטפערט ר' חיים — אין א שטעטל, וואו מ'וויל קיין אורח ניט נעמען, וויל איד קיין רב ניט זיין...
דער עולם האָט זיך פאַרשעמט און די אורחים זיינען תיכף צע-כאַפט געוואָרן.

455

ר' איסר-זלמן מעלצער, דער סלוצקער רב, איז געווען א גרויסער מכנים אורח. זיין שטוב איז געווען אַפֿן פאַר אַלעמען. איז געקומען אין סלוצק אן אורח: א רב, א מגיד, א משולח, האָט ער געמוזט ביי אים איינשטיין.

די וועלט דערציילט

בעת די באַלשעוויקעס האָבן איבערגענומען די ממשלה, האָבן זיי פאַרמאכט די סלוצקער ישיבה. ר' איסרזלמן האָט אָבער ניט געהערט און מרביץ תורה געווען בשתיקה. האָט מען אים גע'מוסר'ט. אייומאָל, אַן ערב שבת, זיינען געקומען צוויי רויטע סאַלדאַטן און גענומען תפוס ר' איסרזלמניען.

ווי זיי פירן אים איבערן מאַרק, זעט ער פון ווייטן דעם נעסוויזשער מגיד. בעט ער די סאַלדאַטן זיך אַפּשטעלן אַ וויילע און צורופן יענעם אַלטן אידן, ער וויל אים עפעס זאָגן. די סאַלדאַטן האָבן זיין בקשה ממלא געווען.

אַז דער נעסוויזשער מגיד איז צוגעקומען, זאָגט אים ר' איסרזלמן:
— ר' אברהם־יצחק, כּיבעט אידן, טוט מיר אַ טובה, און האַלט ביי מיר שבת...

עניוות און סבלנות

456

ר' רפאל בערשאַדער איז געווען אַ גרויסער עניו, האָט פון זיך ניט געהאַלטן, ניט געהאַט אפילו דעם שמינית־שבשמינית פון אַ תלמיד־חכם. ער פלעגט זאָגן:

— אַ דאַנק און אַ לויב השם־יתברך, וואָס גיאות איז אַן עבירה. ווען גיאות וואַלט, חלילה, געווען אַ מצוה, ווי וואַלט איד געקענט מקיים זיין דעם רצון הבורא? ווי קען איד האָבן אַ ברעקל גאווה, אַז איד בין עפר ואפר? ...

457

צו ר' עקיבא אייגער איז אַמאָל געקומען אַ מחבר, ר' וואַלף האַראָרנער, ער זאָל אים געבן אַ הסכמה אויף זיין חיבור. האָט ר' עקיבא אייגער אים אַנגעשריבן אַ הסכמה. אַז ער איז פאַרטיק געוואָרן מיטן שרייבן, האָט ער זיך אַנגעבויהן צו דרערן און גענומען אַביסל זאַמר צו באַשיטן דעם כתב אויף אַפּצוטריקענען.

— מיאָ — זאָגט אים דער מחבר — וואָס איר האָט מיך ניט געוואַלט מטריה זיין, חידושים מיך שוין ניט אַזוי. איר האָט דאָך אָבער, רבי, אַ שמש, פאַרוואָס האָט איר אים ניט געהייסן?
— אויף אַזאָין עבודת פּרד — ענטפערט אים ר' עקיבא אייגער — איר זאָלט מיך האַלטן פאַר אַ גדול בישראל און בעטן פון מיר אַ הסכמה — אויף דעם האָב איר קיין שמש ניט גענומען.

ר' יצחק וואַרקער איז אַמאָל אין דער יונגט געפאַרן מיט אַ בעל־עגלה צוזאַמען מיט אַ חבר. אויפן וועג האָבן זיי געהאַט אויסצושטיין אַ שיינן ביסל פון בעל־עגלה, ווי אַמאָליקע יאָרן. דאָ האָט ער זיי געהייסן אַראָפּקלייבן פון וואָגן און גיין צופּוס, דאָ איז ער אינגאַנצן געבליבן שטיין. האָבן זיי זיך געשטעלט דאָוונען— האָט ער ניט געוואָלט וואַרטן. דער חבר ר' יצחק האָט זיך געהאַלטן אין איין קריגן מיטן בעל־עגלה. ר' יצחק האָט געשוויגן און אַ וואָרט ניט גערעדט. איז דעם חבר זיינעם געווען אַ גרויסער חידוש.

— ווי— פּרעגט אים דער חבר— ביזטו דאָס אַזאַ סבלן?
— פאַרשטייטו מיך— ענטפּערט אים ר' יצחק— דו ביזט, משמעות, נאָך קיינמאָל ניט געפאַרן מיט קיין בעל־עגלה, האָסטו זיך ניט געריכט אויף די אַלע ענווים, איז דיר שווער צו לייַדן. איך פאַר שוין ניט ס'ערשטע מאָל, ביקען שוין די בעל־עגלות, ווי זיי באַגניען זיך מיט די פאַרשוניען זייערע. איז איידער איך פאַר אַרויס, ריכט איך מיר צו האָבן נאָך גרעסערע ענווים. איז וואָס דער בעל־עגלה טוט מיט מיר, קומט נאָך אים אַרויס...

צום וואַרשעווער רב, ר' זלמן פּויונער, דעם „חמדת שלמה“, איז אַמאָל געקומען אַ איד, אַ בעל־הבית, און האָט זיך געקלאָגט פאַר אים, אַז ער איז זייער געדריקט אין מצב און היות ער האָט אַ רייכן קרוב אין קוטנע, לכן זאָל דער רב אים געבן אַ בריוו צום קרוב, אַז יענער זאָל מיט אים מיטיב זיין.

ר' זלמן האָט אים געגעבן אַ בריוו און דער איד איז אוועקגעפאַרן קיין קוטנע. דער קוטנער גביר, אַז ער האָט דערזען אַ ברייף פונם וואַרשעווער רב, איז ביי אים געווען אַ גרויס חשיבות און ער האָט דעם קרוב זיינעם זייער שטאַרק מקרב געווען. אַז ער האָט אָבער איבער־געלייענט דעם בריוו, איז ער נכהל ומשתומם געוואָרן. ר' זלמן האָט געשריבן אויף זיין קרוב, דעם פשוטן אידן, אַזעלכע שבחים און טיטולן, ווי אויף אַ גדול הדור. איז ער אַריין צום קוטנער רב, ר' משה־אהרן, און אים געוויזן דעם בריוו. דעם קוטנער רב איז אויך געווען אַ גרויסער חידוש.

— ווייסט איר וואָס— זאָגט ער צום גביר— אַז איר וועט זיין אין וואַרשע, גייט אַריין צו ר' זלמניען און שמועסט זיך דורך מיט אים. דער גביר איז געקומען קיין וואַרשע, איז ער אַריין צום רב, צו ר' זלמניען, אים דערציילט, אַז ער איז דער קוטנער קרוב פון יענעם יוד, וועמען דער רב האָט געגעבן אַ בריוו און אַז ער האָט געטאָן דעם

די וועלט דערציילט

רבי'ס רצון און מיטיב געווען מיטן אַרימען קרוב זיינעם. שמועסנדיק איז ער אַרויפגעקומען אויפן בריוו און זאגט צום רב:

— האָט קיין פאריבל ניט, רבי, וואָס כוועל אייך פרעגן: ווי קומט'ס איר זאָלט אים געבן אזא בריוו?

— דהיינו? — פרעגט ר' זלמן.

— ס'הייסט? — זאגט דער גביר — איר האָט געשריבן אויף אים: הרב הגאון הצדיק און נאָך אזעלכע שבחים.

— אויף מיר — ענטפערט ר' זלמן אין פשטות — שרייבט'ן אויך אזוי. — און הויבט זיך אויף, גייט צו צום קאמאָר, נעמט אַרויס עטלעכע בריוו און ווייזט דעם גביר — נאָט, זעט.

דער גביר איז נתפעל געוואָרן: אזא עניוּת, אזא תמימות.

קומענדיק אַהיים, קיין קוטנע, איז ער אַריין צום רב, ר' משה־אהרניען, און אים דערציילט די מעשה. האָט ר' משה־אהרן ניט געוואָלט גלויבן: עפעס שיקט זיך ניט אַ מענטש זאָל אזוי ניט האַלטן פון זיך.

— כוועל אליין — זאגט ער — צופאָרן קיין וואַרשע און זען, צי ר' זלמן איז טאַקע אזא תמים און אזא עניו.

אַז ר' משה־אהרן איז אַריין צו ר' זלמניען, האָט אים ר' זלמן מקבל געווען בסבר פנים יפות און געהייסן דערלאַנגען כיבוד. וויל ר' משה אַהרן ניט טועם זיין און זאגט צו ר' זלמניען אויף קאטאַוועס:

— וואָס טויגן מיר די נאַרישקייטן. זייט מיר ליבערשט מכבד מיט אַ גוטן פּלפּל.

פאַלגט ר' זלמן דעם אורח און זאגט אַ שאַרף שטיקל תורה.

אַז ער איז פאַרטיק געוואָרן, זאגט אים ר' משה־אהרן:

— איר פירט זיך, הפנים, מעשה סוחר. איר ווייזט קודם די ערגערע סחורה. אַצינד זאגט עפעס אַ גוט שטיקל תורה.

זאגט ר' זלמן נאָך אַ שטאַרקערן חידוש.

דער קוטנער רב הערט אויס און זאגט:

— דאָס הייסט שוין ביי אייך גוט? ס'איז נאָך ערגער ווי ס'ערשטע. זאגט עפעס אַ רעכט שטיקל תורה.

— גלויבט מיר — זאגט אים ר' זלמן מיט גרויס הכנעה — אַז בעסער קען איר ניט...

דער קוטנער רב איז אַרויס פון די כלים. ער האָט ר' זלמניען מחילה געבעטן און אים אויסגעזאָגט, אַז דאָס האָט ער בלויז געשפּאַסט, כדי אים צו שמעלן פאַר אַ נסיון.

460

ר' זונדל סאלאנטער איז אמאל ארויס אויפן פערדמארק. און היות ער איז געגאנגען אנגעטאן זייער פראסט, ווי א מארק מענטש, האבן אים די פערדסוחרים אנגענומען פאר א זייעריקן, אויך א פערדסוחר. ווי ער איז אזוי געשטאנען, איז צוגעקומען צו אים איינער מיט א פערד און געפרעגט זיין מבינות. ר' זונדל האט, מעשה מבין, א קוק געטאן דעם פערד אין די ציין, אים באטאפט פון קאפ ביז די פיס און אים אפגעשאצט אין פינף-און-דרייסיק רובל...

461

בעת ר' ישראל סאלאנטער איז געלעגן קראנק אין קיניגסבערג, פלעגן די נכבדים פון שטאט אים קומען געוואויר ווערן, אים באזארגן מיט אלע הצטרכות'ן און ניט אפטערעטן פון בעט. איינמאל, אז ר' ישראל איז שוין געווען שלאף, האבן זיי אכטונג געגעבן, אז דער וואנטזייגער קלאפט צו שטארק פארן הולח. האבן זיי איבערגערעדט צווישן זיך, אז מ'דארף איבערטראגן דעם זייגער אין אן אנדער חדר. אז ר' ישראל האט'ס דערהערט, האט ער א שאקל געטאן מיטן קאפ: — אי אידן, אז אלטער ארימאן ליגט קראנק, זיינט איר מרעיש עולם. אפשר וועט איר נאך הייסן אויסשפרייטן די גאס מיט שטרוי? ...

462

צו ר' יאשע-בערין איז אמאל געקומען א מגושמדיקער איד, אז עס-הארץ, מיט א אינגעלע און געזאגט: — רבי, מיון קדיש לערנט שוין חומש. כיוויל איר זאלט אים פאר-הערן. דער עולם ארום האט געקוועטשט מיט די פלייצעס אויף דער העזה פונם פראסטן אידן. ניט געפונען ווער ס'זאל פארהערן זיין חומש-אינגל, נאר דער גרול הדור. ר' יאשע-בער איז דאך אבער געווען בטבע א גוטער, האט ער עפעס געפרעגט דעם אינגל און געזאגט צום אידן: — הלואי זאל'ן זאגן אויף מיינע קינדער, וואס מ'קען זאגן אויף אייער קינד. דער איד איז אוועק א געפרעגלטער אין נחת. אז ער איז ארויסגעגאנגען, פרעגט איינער פון עולם ר' יאשע-בערין: — רבי, וואס האט איר אזוינס געזען אויפן אינגל, אז איר האט זיך געוואונטשן, מ'זאל'ס זאגן אויף אייערע קינדער? — פשוט — ענטפערט ר' יאשע-בער — הלואי זאל'ן זאגן אויף מיינע קינדער, אז זיי קענען מער פארן טאטן...

ר' שמואל סאלאנט, ירושלימער רב, איז געווען מפורסם פאר א חכם, א פקח אין מילי דעלמא.
איינמאל האט ער געהאט עפעס אן ענין מיט א גבר אלים. איז יענער ארויס פון דער העזה און זאגט צו ר' שמואלין:
— רבי, כוועל אייך די שויבן אויסהאקן!
— און דו — מאכט ר' שמואל אן ערנסט פנים — מיינסט איך וועל שווייגן?
— וואס, א שטייגער — כאפט זיך יענער — וועט איר טאן?
— ס'הייסט וואס? — שמייכלט ר' שמואל — כוועל שיקן רופן א גלעז זער, ער זאל אריינשטעלן...
✽

ר' חיים יעקב ווידרעוויץ, מאסקווער רב, איז בטבע געווען א שטאמ־לער.
איינמאל האט ער געהאט עפעס אן ענין מיט א שווערן בעל־דבר. איז יענער ארויס פון דער העזה און אנגעהויבן זידלען ר' חיים יעקב'ן מיט כל־ערליי זלוולים:
— איר זיינט א שקרן, א רמאי, אן עזות־פנים וכדומה.
— ארארן רדו — שטאמלט ארויס ר' חיים יעקב — ביכיוזט א ש־שטאמלער.
— איך בין א שטאמלער — צעלאכט זיך יענער.
— פארשטיסטו מיך — מאכט ר' חיים יעקב — אן דו זאגסט אויף מיר וואס דו ביזט, זאג איך אויף דיר וואס איך בין...
✽

בעת ר' חיים בריסקער איז געווען אויף דער אסיפת־הרבנים אין פער טערבורג, האבן די קארעספאנדענטן פון די אידישע צייטונגען זייער פיל געשריבן וועגן אים. כדרך הטבע האבן זיי דערציילט א סך נוזמות, וואס זיינען געווען ניט־געשטויגן ניט־געפלוגן. מער פון אלע האט זיך געפליסט דער קארעספאנדענט פון „היינט“ צו באשרייבן ר' חיימען און איבערגעבן אין זיין נאמען זאכן, וואס ער האט קיינמאל ניט געזאגט. ר' חיימען איז דאס זייער ניט ניחא געווען.
איינמאל איז דער קארעספאנדענט פון „היינט“ געקומען צו ר' חיימען האבן מיט אים א שמועס.
— כ'האב נאך — שמייכלט ר' חיים — דעם „היינט“ ניט געלייענט, ווייס איך ניט וואס צו זאגן וועגן מיר...
✽

פון גרויס תמימות

466

ר' חיים בריסקער איז אמאל, ערב שבת, געווען אין מרחץ. זיצן ארום אים א פאר אידן און מי שמועסט.
— א קארנער מענטש דער בעדער— רופט זיך אפ איינער— ניט צעלעכערטע שעפעלאך.
— אדרבה— שמיכלט ר' חיים— א צעלעכערט שעפעלע האט גאלע מעלות: סיגייט אריין מער, ס'אי ניט שווער צו טראגן און מ'דארף ניט איבערקערן ביים אויסגיסן...

פון גרויס תמימות

467

ר' זלמעלע, ר' חיים וואלאזשינערס ברודער, איז געווען א גאון עולם און א צדיק תמים.
איינמאל, ערב שבת אין מרחץ, האט'ן ביי אים ס'העמד אוועקגע- ננבעט. ר' זלמעלע האט א ווארט ניט גערעדט און איז אוועק אהיים.
— וואו— פרעגט אים ס'ווייב— איז ס'העמד?
— איינער— ענטפערט ר' זלמעלע— האט זיך מיט מיר פארביטן...
— טא— פרעגט אים ס'ווייב— וואו איז יענעם?
— יענער— מאכט ר' זלמעלע בתמימות— האט משמעות פארנעסן זיינס איבערצולאזן...

✽

468

ר' אברהם אבוש, פראנקפורטער רב, איז געווען א גאון, א צדיק און א גרויסער תמים אין הויזת העולם.
אז ער איז אָנגעקומען פון פוילן אויף פראנקפורטער רבנות זיינען די גרעסטע נכבדים פון שטאָט געקומען אים מקבל־פנים זיין און אים צונעטיילט גרויס כבוד.
געווען איז'ס ווינטער־צייט, ארום אדר, האט איינער, אן עושר, אים געבראכט א מתנה שפעקטאווע פלוימען, וואָס וואָסן ווינטער אין גלע- זערנע שפעקטן און קאסטן זייער טייער.
— איר ווייסט, רבי— זאָגט דער עושר צום רב— די פלוימען זיינען זייער טייער. ס'קאסט א רענדל א פלויים.
— אזוי— חידושיט זיך ר' אברהם־אבוש— און ביי אונז אין פוילן קריגט'ן עטלאַכע קוואַרט פאר א גראַשן...

ר' מאיר-מיכל שאטער איז במבע געווען א שתקן. אין שטוב מיט די בני-בית האט ער קנאפ-וואס גערעדט. בכלל האט ער זיך אין שטוב-ענינים ניט געמישט, איז תמיד געזעסן על התורה ועל העבודה. איינמאל, סוכות-צייט, בעת זיינער א זון האט געדארפט שטיין צום פריוווי, האט די רביצן אין אן אוונט אנגעהויבן איינצו-טענהן מיט אים:

— מאיר-מיכל, וואס וועט זיין? מ'דארף זען עפעס טאן, ראטעווען דעם זון אונזערן פון גוי'שע הענט.

ר' מאיר-מיכל שווייגט. די רביצן רעדט ווייטער, רעדט מיט הארץ, ווי א מאמע — ר' מאיר-מיכל ענטפערט ניט א ווארט.

מיט אמאל הויבט ער זיך אויף, גייט צו צום פענסטער און שטעלט זיך קומן אין דרויסן. די רביצן שווייגט און ווארט. זי טראכט: אוראי קלערט ער עפעס אן עצה ווי צו ראטעווען דעם זון. אזוי איז אוועק א היפשע וויילע.

— נו, מאיר-מיכל — פרעגט זי אים — וואס האסטו אויסגעקלערט?

ר' מאיר-מיכל קוקט אין פענסטער און רעדט ווי צו זיך אליין:

— שוין די קלעטע נאכט פון זמן קירוש-לכנה, און די לכנה זעט זיך ניט...

ר' רפאל וואלאזשינער, ר' הערש-לייביס איידים, איז געווען א יושב-אוהל, איז תמיד געזעסן און געלערנט און האט זיך ניט געמישט אפילו אין די משפחה-ענינים. זיין ווייב, די רביצן, איז געווען די עקרת הבית. זי האט געפירט די שטוב, התונה געמאכט קינדער, געגעבן נדן און קעסט. ר' רפאל האט פון קיין זאך ניט געוואוסט. האט אין אויס-געגעבן א קינד, פלעגט א שעה פאר דער חופה אים קומען רופן. פלעגט ר' רפאל פארמאכן די גמרא, אנטאן די שבת-דיקע קאפאטע און גיין צו דער חופה.

איינמאל איז אים געקומען רופן צו דער חופה פון זיינס א קינד. ביים אנטאן די שבת-דיקע קאפאטע האט זיך ס'ארבל פארהאלטן.

— אי — קרעכצט ר' רפאל — צער גידול בנים...

ר' רפאל וואלאזשינער איז געווען א גרויסער מתמיד, איז תמיד געזעסן און עוסק געווען בתורה און כמעט ניט ארויס מפתח ביתו. אין וועלטלאכע זאכן איז ער געווען א קנאפער ידען.

פון גרויס תמימות

איינמאל האט'ן געוואלט פועל'ן ביי אים ער זאל ארויסגיין אביסל שפאצירן. האט'ן אנגעהויבן מיט אים איינמענה'ן, אז שפאצירן איז געזונט.

— יא — מאכט ר' רפאל — אבער וואָס די פעולה? — סאָרווי קומט מען צוריק...
✽

472

איינמאל איז ר' רפאל געזעסן און געגעסן. אויפן טיש איז גע' שטאנען א פול טעלערל מיט געפרעגלטע קארשן. ר' רפאל האָט זיך פארטראכט, אויסגעלידיקט ס'טעלערל און זיך מחיה געווען:
— ס'ארא געשמאקע באַב...
✽

473

ר' רפאל איז בטבע געווען א שתקן, פלעגט כמעט ס'מױל ניט עפענען צווישן מענטשן.

פלעגט'ן אויף אים זאָגן:

— ר' רפאל שווייגט אזוי לאַנג ביז ער ווערט מאַט, רוט ער זיך אפ אביסל און... שווייגט ווייטער.
✽

474

ר' הירש מיכל איז געווען ידוע אין ירושלים פאר א צדיק תמים. ר' יהושע לייב פלעגט שיקן צו אים ער זאל מתפלל זיין.

כל ימיו האט ר' הירש מיכל עוסק געווען אין תורה און אין עבודה. אלע נאכט פלעגט ער אפריכטן „חצות“ ביים כותל מערבי. געוואוינט האט ער אין דער אלטער שטאט און דרייסיק יאָר ניט ארויס מחוץ לחומה, ניט גענאנגען אפילו צו א שמחה של מצוה.

בעת דער טייטשישער קיסר, ווילהעלם, האָט געהאַלטן ביים קומען קיין ירושלים, און אלע האבן זיך געגרייט גיין זען דעם קיסר, איז ביי ר' הירש מיכלען געווארן א ספק, צי איז ער מחויב ארויסגיין מחוץ לחומה מאַכן די ברכה „שחלק מכבודו“. האָט ער געקלערט, געזוכט אין ספרים — און זיך קיין עצה ניט געקענט געבן.

מאכט זיך גראד דעמאלט, אז נייענדיק צום כותל מערבי איז ער געפאלן און צעבראכן א פוס.

— געלויבט השי"ת — האָט ר' הירש מיכל זיך געפרייט — איצט בין איד ארויס פון ספק...
✽

ר' יצחקיעקב ריינעם, לידער רב, איז, כידוע געווען א גרויסער עסקן אין ציוניזם. ער פלעגט פארן אויף ציוניסטישע איסיפות און קאנגרעסן און אומעטום פארנומען א בכבודיקן ארט.

אויף איין ציוניסטישן קאנגרעס, וואו ר' יצחקיעקב איז געזעסן אויבנאן, איז געווען א שארפער וכות מכחין „נאציאנאלפאָנדר“. דער עולם דעלעגאטן האט זיך לאנג מתוכה געווען. אז דער וכות איז שוין געווען צוין ענד און מהאט שוין געהאלטן ביים אפשטימען, שטעלט זיך אויף ר' יצחקיעקב און פארלאנגט סיווארט.

— ס'טוט מיר זייער ליד, הער ראבינער — זאגט אים דער פאָרוי-צער, דוד וואלפסאן — די דעבאטע איז געשלאסן. זי קענען דאס ווארט האבען בלאז צור „געשעפטסארדנונג“*.

— יא — זאגט ר' יצחקיעקב — כיוויל ריידן צו געשעפטס-ארדנונג.

און ער הויבט אן א דרשה אויפן רבנישן שטייגער.

ס'גיט אוועק א היפשע וויילע און ר' יצחקיעקב צעפירט ערשט די דרשה זיינע.

— ענטשולדיגען זי, הער ראבינער — קען זיך שוין דער פאָרויצער ניט איינהאלטן — דאס איזט דאך ניכט צור „געשעפטסארדנונג“.

— איז ניט צו „געשעפטסארדנונג“ — מאכט ר' יצחקיעקב מיט דער האנט און האלט ווייטער זיין דרשה...

אָרים און רייד

דער גרויסער פילוסוף און משורר ר' אברהם אבן-עזרא איז געווען אז ארימאן אז אביון. ער האט צו קיין זאך קיין הצלחה ניט געהאט. צו וואס ער האט זיך גענומען איז אים געגאנגען מיט די פוטער אראפ. האט ער אויף זיך אליין געזאגט א ווערטל:

— וואלט איד געהאנדלט מיט ליכט — וואלט די זון קיינמאל ניט אונטערגעגאנגען; וואלט איד געהאנדלט מיט תכריכים — וואלט קיין מענטש קיינמאל ניט געשטארבן...

* סדרה'יום.

דער אידישער פילוסאף משה מענדעלסאָן איז, כידוע, כל ימיו געווען אַ בוכהאַלטער ביי אַ רייכן סוחר אין בערלין. ווי ס'טרעפט, איז דער סוחר אַליין געווען אַ פראַסטער מענטש, אַ גרויסער עס-האַרץ, האָט אָבער געפירט גרויסע געשעפטן און געהאַלטן אַ סך משרתים מיט מענטשן.

— זע — זאָגט אַמאָל צו מענדעלסאָנען איינער פון זיינע ידידים — ווי ניט ריכטיק גאָט פירט די וועלט. דו, וואָס דו ביזט אַזוי געלערנט, ביזטו אַ מענטש ביי יענעם, און דיין בעל-הבית, אַ פראַסטאַק, פירט גרויסע געשעפטן און איז אַ גביר אדיר.

— אַדרבה — ענטפערט אים מענדעלסאָן — זע ווי ריכטיק גאָט פירט די וועלט. איד, וואָס האָב געלערנט, קען זיין אַ בוכהאַלטער און האָבן חיונה. וואָס וואָלט אָבער מיין בעל-הבית, נעבאָד, געטאָן, ווען ער וואָלט קיין גביר ניט געווען? ...

דעם „חתם סופר'ס“ שמש האָט געהאַט אַ פעטער אַ גרויסן באַנ-קיר. האָט זיך דער שמש זייער איבערגענומען, אי מיט דעם וואָס ער איז אַ שמש ביים „חתם סופר“, אי מיט דעם וואָס זיינער אַ פעטער איז אַ גרויסער באַנקיר.

— וואָס גדולסטו זיך אַזוי? — פרעגט אים אַמאָל דער „חתם סופר“ — בשלמא ווען דו וואָלסט געקענט לערנען וויפל איך און געהאַט געלט וויפל דיין פעטער — וואָלסטו געהאַט מיט וואָס זיך איבערצונעמען. אַז לערנען קענסטו וויפל דיין פעטער און געלט האַסטו וויפל איך — היינט וואָס איז מיט דיר דער יחוס? ...

צו ר' דוד'ל טאַלנער איז אַמאָל געקומען אַ חסיד אַ גביר. איז דער רבי מיט אים אָפגעזעסן אַ פאַר שעה ביי זיך אין חדר. אַז דער גביר איז אַרויס, איז אַריין אַ חסיד אַן אַרימאָן. האָט דער רבי אים אָפגעפּטורט מיט אַ פאַר ווערטער. האַט'ס דעם חסיד פאַרדראַסן.

— סטייטש, רבי, — זאָגט ער — משוא-פנים, חליקה?

— שוטה איינער — ענטפערט אים ר' דוד'ל — דו, ווי דו קומסט אַריין צו מיר, ווייס איך, אַז דו ביזט אַן אַרימאָן. מיט יענעם האָב איך געדאַרפט אַפּזיצן שעה-אַלפּאָנאָ, ביז וואָנען כּיבין דערנאַנגען, אַז ער איז אַן אַרימאָן, אַז אביון ווי דו...

ר' ברוך-מרדכי שעדליצער האָט געהאַט אַ ווערטל: — סאַראַ פאַרקערטע וועלט סײַז: דעם גביר, וואָס האָט געלט, באַרגן אַלע, דעם אַרימאָן, וואָס האָט קיין געלט ניט, באַרגט קיינער ניט. אין דער אמת'ען האָט געדאַרפט זיין פאַרקערט: דעם גביר, וואָס קען קויפֿן פאַר מזומן, דאַרף קיינער ניט באַרגן; דעם אַרימאָן, וואָס האָט ניט קיין מזומן, דאַרפֿן אַלע באַרגן. אַי וואָס, דער וואָס וועט באַרגן אָן אַרימאָן, וועט דאָ אָנווערן זיין געלט? נה, איז וואָס? וועט ער ווערן אָן אַרימאָן, וועט'ן אים אויך באַרגן...

איז ווילנע איז געווען אַ פּאַרדראַטשיק, ר' שלמה פּאַמעראַנץ. ער האָט געפירט גרויסע עסקים און געווען אַ גביר אדיר. כמה משפחות האָבן פון אים געלעבט און געהאַט טובות. האָט זיך אָבער סירעדל אַ דריי געטאָן און ר' שלמה איז געוואָרן אָן אַרימאָן, אָן אביון. אין איין פּאַרדראַט האָט ער אָנגעוואוירן זיין גאַנץ פאַרמעגן. ווי דער שטייגער, האָבן זיך גוטע פריינט פון אים מרחק געווען און ניט געוואָלט וויסן פון אים.

איז ניכן האָט זיך סירעדל צוריק איבערגעדרייט און ר' שלמה איז ווייטער געוואָרן תקיף איז מעמר. האָבן די גוטע פריינט אָנגעהויבן ווידער זיך צו שאַרן אַרום אים.

יוס'טוב, שבועות איז'ס געווען, זיינען זיי אַלע געקומען אים גוט-יוס'טוב ביטן. אַז ר' שלמה האָט זיי געזען דורכן פענסטער, האָט ער געהייסן אַרויפשמעלן אויפן טיש זיין קאַסע געלט. דער עולם קומט אַריין, זעט די קאַסע אויפן טיש, חידוש'ן זיי זיך:

— ר' שלמה, וואָס איז דאָס?

— דאָס איז מיין געלט — שמייכלט ר' שלמה — איר זיינט דאָך גע-קומען מיין געלט גוט-יוס'טוב ביטן, ניט מיר...

ר' אליה'חיים לאַדזשער איז געווען אַ גרויסער עסקן אין צרכי צבור, אין כלל'ענינים. ווען סײַז געווען אַ נויט אין שטאָט, פלעגט ער אַרויס-גיין צו די גבירים און שאַפֿן וויפל מיהאַט באַדאַרפט.

אינמאַל איז אין לאַדזש געווען אַ שווערער ווינטער, גרויסע פרעסט, שנייען. האַלץ איז געוואָרן טייער, די פרנסה געשלאָגן — האָט דער אַרימער עולם, נעבאָד, געפרוירן. איז ר' אליה'חיים אַרויס איבער'ן שטאָט מאַכן אויף האַלץ פאַר אַרימעלייט.

אַרים און רייך

כדרך הטבע איז ער תחילת אריין צום גביר פון שטאט, צו פאזנאגנ' סקיין. ווי ער איז אריין אין פירהויז, האָט דער שוויצער ביים טיר תיכף געמאלדן דעם גביר, אז דער רב איז דאָ. איז פאָזנאָסקי אַרויס-געלאָפן:

— אַ, רבי, וואָס מאַכט איר? קומט אַריין.

און פאַרבט דעם רב אין שיינעם זאַל, וואו ס'איז ליכטיק און וואַרים, ווי ביי אַזאַ גביר.

ר' אליה־חיים איילט זיך ניט, בלייבט שטיין אין קאַלטן פירהויז און הויבט אָן פאַרפירן אַ שמועס מכה וועלטלאַכע זאַכן, כלל ענינים. פאַר נאַסקי שטייט, ווי ער האָט זיך אַרויסגעכאַפט און שטוביקן מלבוש און ס'טרייסלע אים אַ צאַן אין אַ צאַן. ער שווייגט אָבער. דרד־אָרץ פאַר ר' אליה־חיים מען. ר' אליה־חיים שמועסט זיך ווייטער, גייט איבער פון איין ענין צום צווייטן— און אַלץ בנעימות, ווי ער וואָלט געזעסן אין דער ליכטיק און אין דער וואַרים. אז די קעלט האָט שוין פאָזנאָסקיין דורכגענומען, מאַכט ער צו ר' אליה־חיים מען:

— רבי, האָט רחמנות, קומט אַריין אין זאַל, כיווער געפרוירן.

— אַצינד— זאַגט ר' אליה־חיים— וועל איך אייך זאַגן נאָך וואָס כּיבן צו אייך געקומען. ס'יאַ שווערער ווינטער, דער יקות איז גרויס, פּרנסה איז געשלאָגן, אַרימעלייט ווערן געפרוירן. וויל איך, איר זאַלט געבן האַלץ.

פאָזנאָסקי האָט זיך ניט געלאָזט בעטן און געגעבן מיט אַ ברייטער האַנט.

ערשט איז ר' אליה־חיים מיט אים אַריין אין זאַל.

שמועסנדיק פּרעגט אים פאָזנאָסקי:

— זאַגט מיר, רבי, למאי זיינט איר אַזוי לאַנג געשטאַנען אין פיר-הויז? איר האָט דאָך געקענט אַריינגיין אין זאַל, ווי תמיד, און מיר זאַגן נאָך וואָס איר זיינט געקומען.

— פאַרשטייט איר מיד— ענטפערט אים ר' אליה־חיים— די וועלט זאַגט: „דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגערדיקן“. איך בין געקומען בעטן ביי אייך האַלץ פאַר אַרימעלייט, וואָס ווערן געבאַד, געפרוירן אין קעלט. קענט איר דאָ אין זאַל, אין אַזאַ ליבע וואַרימקייט, וויסן וואָס הייסט קעלט? אז איר זיינט געשטאַנען אַ וויילע אין קאַלטן פירהויז, האָט איר דערשפּירט כאַטש אַ מקצת מן המקצת וואָס קעלט איז, האָב איר אייך געקענט זאַגן, מכה וואָס איך בין געקומען...

ר' אליה־ברוך, איידער ער איז אָנגעקומען אין דער מיר, איז ער געווען אַ רב אין אַ קליין שטעטל. שכירות איז געווען קליינע, די פרנסה אויך ניט קיין גרויסע. האָט ער געלעבט זייער ברוחק. כדרך הטבע איז די רביצין געווען תמיד פאַרדאָנה'ט און פאַרזאָרגט. די הוצאה איז געוואָקסן, קליינע קינדער האָבן געדאַרפט זייערס— און ס'איז ניט געווען פונדאָנען. ר' אליה־ברוך, אַ פריילאָכער פון דער נאַטור, פלעגט זיך ניט נעמען צום האַרצן, פלעגט אָפקומען מיט אַ ווייז, מיט אַ גלייכווערטל. די איבעריקע צייט איז ער געזעסן און געלערנט.

— אליה־ברוך — מאַכט צו אים אַמאָל די רביצין — ווי קענסטו פועלין ביי זיך צו זיין אַזוי? אַרט דיך גאַרניט פאַרן הויז, פאַר די קינדער? מיר גייט סילעבן ניט איין פאַר זאָרג און דו — גאַרניט, ווי אַ פּרעמדער. — כוועל דיר זאָגן — ענטפערט איר ר' אליה־ברוך — ווייסט דאָך, מיזאָגט אויף מיר, אַז איד האָב אַ וואוילן קאַפּ. וואָס איז דער חילוק פון אַ גוטן קאַפּ ביי אַ פּראַסטן קאַפּ? וואָס אַ פּראַסטער קאַפּ פאַרנעמט אין אַ וואָך פאַרנעמט עס אַ גוטער קאַפּ אין אַ שעה, אין אַ רגע. היינט פאַרשטייטו, אַז איד האָב אַ וואוילן קאַפּ, איז וואָס דו זאָרגסט אָפּ אין אַ גאַנצע וואָך, זאָרג איד אָפּ אין איין רגע — און פטור...

ר' ישראל־מאיר, דער „חפץ חיים“, איז אין די אינגערע יאָרן, איידער ער האָט נאָך מחבר געווען דעם ערשטן ספר זיינעם, געווען זייער געדריקט. ער פלעגט זיצן אין ווייבער־שול, לערנען יום־לילה און אָפקומען ממש מיט ברויט און וואַסער. אין שטעטל האָט'ן געוואוסט פון זיין דחקות, אים געוואָלט באַהילפיק זיין אויף כל־ערליי אופנים, ער האָט אַבער ניט געוואָלט זען און הערן. ער וויל צו קיינעם ניט אָנקומען. איינמאָל זיצט די מאַמע זיינע און טענה'ט מיט אים איין:

— ישראל־מאיר, דו זעסט דאָך ווי מיר לעבן. ס'פעלט ס'שטיקל ברויט. מענטשן ווילן באַהילפיק זיין. פאַרוואָס זאָלסטו זיין אַזוי?
— פאַרשטייטו, מאַמע — ענטפערט איר ר' ישראל־מאיר — מ'וויל מיר געבן, כל־זמן כ'וויל ניט נעמען; אַז כוועל אָנהויבן נעמען, וועט'ן מיר אויפהערן צו געבן...

ביי ר' ישראל־מאיר, דעם „חפץ חיים“, איז געווען איינגעפירט, אַז שבת ביים טיש פלעגט'ן שמועסן אַחוץ תורה אויך וועלטלאַכע זאַכן. קיין בלאָט איז אין שטוב ניט געגאַנגען. נאָך פאַר דער וואָך פלעגט ר' ישראל־מאיר אַליין זיין אין וואַרשע, אָדער דער איידים, ר' אהרן,

אַרים און רייך

פלעגט קומען פון א נסיעה, פלעגטזיין ביים טיש דערצייילן ניים און ארומי-
שמועסן די וועלט.

איינמאל דערצייילט ר' אהרן ביים טיש א ניים:

דער רייכער פאזנאנסקי פון לאדזש האט חתונה געמאכט א טאכ-
טער. צו דער חופה האט די כלה געטראגן א מאנטל מיט צוועלף דימענ-
טענע קנעפ, וואס איטלאך קנאפ קאסט טויזנט רובל.

— שוטים — קוועטשט ר' ישראל-מאיר מיט די פלייצעס — וואסער
הנאה האבן זיי, די גבירים, פון זייער עשירות? איד, אז איד טו אן
א בנד — האב איד אים ניט אין זינען, איד דארף ניט פילנעווען די קנעפ-
לאך. ווארים טאמער פארליר איד א קנעפל — איז א האלבער גראשן.
טראג איד דעם בנד און האב פון אים הנאה. אבער אז מיט אן א
בנד, וואס איין קנעפל קאסט טויזנט רובל, ווערט'ן דאך א משועבד צום
בנד, מיאז ניט מסיחידעת אויף א רגע, מ'האלט אין איין פילנעווען די
קנעפלאך. ווארים, טאמער פארלירט'ן א קנעפל, איז א היזק פון טויזנט
רובל. היינט וואסער הנאה קען מען האבן פון אזא בנד? ...

486

ר' משה-אהרן, קוטנער רב, איז געווען אן עסקן אין צדקה. ער פלעגט
תמיד ארומגיין איבער דער שטאט קלייבן פאר נויטבאדערפטיקע. כדרך
הטבע האט ער פון די גבירים קיין נחת ניט געהאט. ארימעלייט פלעגן
זיך אפרופן בעסער און הארציקער ווי די גבירים.

האט ער געהאט א ווערטל:

— אז כיקום צו אן ארימאן, שפיי איד אויף דער פאדלאגע. אז
כיקום אבער צו אן עושה, איז די גאנצע פאדלאגע אויסגעלייגט מיט
קאוויאר, קומט מיר אויס שפיוען אים אין פנים...

487

א אידישער שרייבער אין אדעס האט אמאל פארבעטן מענדעלע מוכר
ספרים צו זיך אויף א שמחה. כדרך הטבע איז דער שרייבער ניט געווען
קיין גרויסער עושר און האט געוואוינט גאנץ הויך, אויפן פערטן שטאק.
אז מענדעלע איז מיט כחות ארויף די פיר שטאק, האט ער אפגע-
כאפט דעם אטעם און א שמיכל געטאן:

— אז דער וואס אין הימל דערהויבט א מענטשן, קען מען גאר צו
אים ניט צוקומען...

מאן און ווייב

488

בעת ביים רמ"א איז געשטארבן ס'ערשטע ווייב זיינע, האָט ער אויף איר געמאַכט אַ גרויסן הספד, וואו ער האָט אַרויסגעוויזן גרויס הריפות און בקיאות, אַז דער עולם איז נתפעל געוואָרן.
זיין שווער, ר' שכנא, האָט געהאַט נאָך אַ טאַכטער, האָט זיך דער רמ"א צו איר גע'שדכנט. האָט אים ר' שכנא אָפגעזאָגט.
— קענסט מער — זאָגט ער — מיין איידים ניט זיין. אַז דו ביזט געווען ביכולת צו זאָגן אַזאָ הפלאה'דיקן הספד אויף אַן אייגענעם ווייב, איז אַ סימן, אַז דו האָסט מיין טאַכטער ניט ליב געהאַט...

489

בעת ר' ר' העשל איז אַן אַלמן געוואָרן, האָט זיך צו אים גע'שדכנט איינע, אַ נגידה. איז זי געקומען צו אים כלומר'שט ווי אַ שדכניטע און געזאָגט:

— רבי, כ'האב פאַר אייך אַ גוטן שידוך. די מדוברת איז אַן אשה צנועה, אַן אשת חיל און אויך אַ נגידה. פון יענעם צד איז קיין מניעה ניט. עס ווענדט זיך בלויז אַן אייך.
ר' ר' העשל האָט פאַרשטאַנען, אַז זי מיינט זיך אַליין. זי איז אים אבער ניט געפעלן געווען. האָט ער זי אָפגעזאָגט.
הויבט זי אַן ווייטער פאַרלויבן די מדוברת, ווי גוט און פרום זי איז און ס'אַראַ גליק אַזאָ שידוך איז פאַרן רב.
ר' ר' העשל וויל אָבער ניט הערן.
— וואָס, רבי — פרעגט זי אים — דער שידוך געפעלט אייך ניט?
— ניין — ענטפערט ר' ר' העשל — די שדכניטע געפעלט מיר ניט...

490

בעת ר' חיים צאַנזער איז געווען אַ יונגערמאַן, ניט לאַנג נאָך דער חתונה, איז אַמאַל געקומען צו אים איינער אַ חשוך-בנים, לאַ עלינו, אים געגעבן אַ קוויטל, ער זאַל נפקד ווערן מיט זרע של קיימא. מכח אַ קוויטל — זאַל זיך דער רבי אויסבעטן ביי אים וויפל ער וויל. גראַד איז בעת מעשה געזעסן ר' חיימים ווייב, די יונגע רביצין. האָט ר' חיים זיך געהייסן געבן הונדערט רייניש. דער איד איז תיכף אַוועקגעלאָפן אַהיים און געבראַכט ס'געלט. האָט ר' חיים ניט געוואָלט נעמען.
— סטייטש, רבי, פאַרוואָס? — פרעגט יענער — דער רבי האָט'ך גע- זאָגט הונדערט רייניש?

מאן און ווייב

— כוועל דיר— זאגט ר' חיים— דערציילן א מעשה:
שלמה המלך האט, כידוע, געקענט די לשונות פון אלע בעלי-חיים,
פון בהמות, חיות און עופות. ויהי היום איז ער אמאל געשטאנען אויפן
דאך פון זיין קיניגלאכן פאלאץ, הערט ער ווי צוויי פויגעלאך שמועסן
צווישן זיך. זאגט איין פויגעלע צום צווייטן:
— זעסט אט דעם גרויסן פאלאץ, וואס שלמה המלך האט געבויט?
אז כווייל קער איד מיט איין פיסל איבער סיגאנצע פאלאץ.
שלמה המלך הערט און שמייכלט. רופט ער צו סיפויגעלע און
פרעגט:
— ווי פאלסטו אויס צו זאגן אזא זאך?

— אדוני המלך— קניט סיפויגעלע— סיגאנרע פויגעלע איז מין
פאר, האב איד מיד געוואלט אויספיינען פאר איר.
— פארשטייסט— פירט אויס ר' חיים— כהאב דיר געבעטן הונד
דערט רייניש, מחמת זוגתי איז דערביי געזעסן, האב איד איר געוואלט
ווייזן, אז כקען אין א רגע פארדינען הונדערט רייניש. סיגעלט וויל איד
אבער ביי דיר ניט נעמען.

491

ר' חיים צאנזער איז אויף דער עלטער אן אלמן געווארן פונם דריטן
ווייב. האט ער זיך געלאזט רידן שידוכים. דעם זון זיינעם איז ניט
געווען לרצון.

זיצנדיק איינמאל מיטן טאטן, דערציילט ער, כלומר'ישט לפי תומו, אז
ר' אייזיקל זידיטשעווער האט נאכן ווייבס טויט ניט געוואלט מער חתונה
האבן. ער האט חתונה געהאט, זאגט ער, מיט דער תורה.
— איז וואס'זשע ווילסטו— שמייכלט ר' חיים— איד זאל אויך
חתונה האבן מיט דער תורה? זי איז דאך שוין אן אשת-איש...

492

אין סלוצק זיינען געווען צוויי שוחטים, א טאטע מיט א זון. ר' הירש,
דער טאטע, און ר' נאחע, דער זון, האבן ביידע אויסגעזען כמעט אין
איין עלטער.

אז ר' יאשע'בער איז געפארן קיין סלוצק חתונה האבן מיטן צווייטן
ווייב, האט ער מיט זיך מיטגענומען זיין שוחט, ר' נאחע'ען. קומענדיק
צוריק קיין סלוצק, איז ר' הירש שוחט געקומען אים אפגעבן מזל-טוב.
זאגט די נייע רביצין צו ר' יאשע'בערין:
— דאכט זיך ר' נאחע איז דא געווען.
— ניין— ענטפערט איר ר' יאשע'בער— דאס איז ר' נאחע'ס טאטע.

די וועלט דערציילט

— דער טאטע — חידושיט זי זיך — זעט אויס אין איינע יארן מיטן זון.

— פארשטייסטו — זאגט איר ר' יאשע-בער — ר' הירש שוחט האט סיצווייטע ווייב און א צווייט ווייב נעמט אוועק א העלפט יארן...

493

ר' יאשע-בער האט חתונה געמאכט זיינעם א זון מיט אן עושרים א טאכטער. כדרך הטבע האט דער עושר געגעבן א גרויסן נדן מיט רייכע מתנות. א קלייניקייט אזא יחוס: ר' יאשע-בער'ס א זון. האט זיך דער חתן איבערגענומען און געווען אביסל האפערדיק.

— שוטה איינער — מאכט צו אים ר' יאשע-בער — וואס נעמסטו זיך אזוי איבער? מיינסט טאקע, אז דעם נדן האט'ן צוליב דיר געגעבן? האסט א טעות. דעם נדן האט'ן צוליב מיך געגעבן. אי פאר וואס האט'ן ניט געגעבן מער? דאס האסטו קאליע געמאכט...

494

ר' חיים-יעקב ווידרעוויץ, מאסקווער רב, איז געווען א פקה און א גרויסער וויצלונג. א רבי'צן האט ער געהאט ניט קיין יפת-תואר. איינמאל איז געקומען א פרעמדער רב אים געוואויר ווערן. בעת זיי זיינען געזעסן און געשמועסט האט די רבי'צן אריינגעטראגן טיי, כיבוד פאר'ן אורח.

אז זי איז ארויסגעגאנגען פרעגט דער רב ר' חיים יעקבין:

— איר האלט א דינסט אויך?

— טפו — שפייט אויס ר' חיים-יעקב — אזא מכוורת וועל איד האלטן פאר א דינסט? דאס איז מיין ווייב!...

495

בעת ר' מאטעלע פראסקוראווער איז, לא עלינו, אן אלמן געווארן פונם ערשטן ווייב, האט ער גענומען אירם א שוועסטער. ס'ערשטע ווייב איז געווען אזא אשה כשרה, א גוטע, א שטילע און אים געהאלטן זייער בכבוד. געהייסן האט זי חיה. ס'אנדערע ווייב איז געווען אן ארוחה, א שלעכטס און האט אים פארביטערט ס'לעבן. זי האט געהייסן ברכה.

— זע — זאגט אמאל ר' מאטעלע צו איר — די שוועסטער דיינע, עליה השלום, האט געהייסן חיה, איז זי געווען א ברכה; דו הייסט ברכה און ביזט א חיה...

קליין און גרויס

קליין און גרויס

496

ר' אברהם־אבוש, פראנקפורטער רב, האט שוין אינגלויז ארויסגע-
וויזן גרויס חריפות.

איינמאל איז ער געזעסן אין חדר און איינגע־חזרט מיט די חברים
די ברכות: אויף דעם און דעם מין מאַכט מען „אדמה“, אויף און דעם
מין — „העץ“, אויף דעם — שהכל, אויף דעם — „מזונות“.

איז גראד פאַרבייגעגאַנגען דער סטראַזשניק פון שטעטל, וואָס איז
געווען אַ משומד. שטעלט ער זיך ביים פענסטער און הערט זיך צו,
ווי ס׳אינגל חזרט מיט די חברים זיינע די ברכות.

— זאָגזשע מיר, אינגעלע — פרעגט ער אים — וואָסער ברכה מאַכטן
אויף אַ סטראַזשניק?

— אדמה *... — ענטפערט דער קליינער אבוש'ל ניט געטראַכט.

✽

497

רבי יונתן פרעגער, וואָס האט געשימט פאַר אַ וועלט־חכם, האָט שוין
קינדוויזן אַרויסגעוויזן גרויס חכמה און גרויסע מענטשן פלעגן ליב האָבן
מיט אים צו שמועסן.

בעת ר' יונתן איז געווען אַ אינגל פון אַ יאָר פינף, איז צו זיין
טאַטן אַמאל פאַרפאַרן אַ גרויסער רב, פון די גדולי הדור. דער קליינער
יונתן האָט ביים רב שטאַרק נושא חזן געווען און ער פלעגט אָפט מיט
אים שמועסן.

איינמאל פרעגט ער אים:

— זאָג מיר, יונתן, וואָס האַסטו היינט געגעסן?

— ברוט מיט...

אין מיטן האַטן דעם רב אַוועקגערופן.

מיט יאָרן שפעטער האָט דער רב זיך געטראַפן מיט ר' יונתן, ניט

ער אים שלום און פרעגט אים תיכה:

— מיט וואָס?

— מיט פוטער... — ענטפערט ר' יונתן ניט געקלערט.

✽

498

בעת ר' בער, דער מעזער־טשער מגיד, איז געווען אַ אינגל פון אַכט
יאָר, איז אין שטעטל געווען אַ שרפה און זייער שטוב איז אַוועק מיטן
פּייער. האָט די מאַמע זיינע זייער געוויינט.

* ערד — אין דרערד אַרײַן...

די וועלט דערציילט

— וואס ווינסטו, מאמע? — פרעגט ער זי — אז ס'ווערט פארברענט
א שטוב דארפ'ן אזוי וויינען?
— ניין, מ'יין קינד — זאגט די מאמע זיינע — כ'וויין ניט אויף דער
שטוב. כ'וויין אויף אונזער יחוס-בריוו, וואס איז פארברענט געווארן.
אונזער יחוס ציט זיך ביז ר' יוחנן הסנדלר.
— וועט זיך — ענטפערט ס'אינגל — דער יחוס אנהויבן פון מיר...

✽

499

ר' ר' העשל האט שוין אינגל'וויין ארויסגעוויזן גרויס פקחות. געווען
א שטיפער — א מו"ק.
אז ער האט אנגעהויבן ניין אין חדר האט ער קיין גרויס חשק ניט
געהאט. אל'ין איז ער קיינמאל ניט געגאנגען. דער בעלפער האט אלע
טאג געמוזט קומען אים רופן, ס'רוב נעמען אים מיט געוואלד.
האט אים דער טאטע זיינער אמאל אנגעהויבן מוסר'ן:
— פע, העשעלע, ניט שוין, א אינגל ווי דו דארף לויפן אין חדר,
באגערן צו לערנען.
— יא, טאטע — זאגט דער קליינער העשל — כ'טו באגערן צו לערנען.
כ'ווייל אבער ניט ניין אין חדר, מחמת דער בעלפער רופט מיך ניט ווי
געהעריק.
— ווי ווילסטו — פרעגט אים דער טאטע — דער בעלפער זאל דיך
רופן?

— עליי — זאגט העשל — מ'רופט דיך צו א ברית. קומט אריין דער
שמש, שטעלט זיך ביי דער טיר און זאגט: יענער און יענער האט אייך
געלאזט בעטן, איר זאלט אזוי גוט זיין, אים אנטאן דעם כבוד און קומען
צו אים אויפן ברית. ווילסטו ניין — גייסטו. ווילסטו ניט ניין — זאגסטו:
אזוי גוט ווי געווען. אבער דער בעלפער קומט אריין מיט א געשריי:
העשל, קום אין חדר! און שלעפט נאך מיר פאר דער האנט — וויל איך
ניט ניין.

אויף מארגן קומט דער בעלפער, שטעלט זיך ביי דער טיר און זאגט:
— ר' העשל, דער רבי האט אייך געלאזט בעטן, איר זאלט אזוי גוט
זיין, אים אנטאן דעם כבוד און קומען אין חדר.
העשל הערט אויס דעם בעלפער און ענטפערט וואזשנע:
— אזוי גוט ווי געווען...

✽

500

איינמאל, צום איבערבייס, האט זיך העשליען פארוואלט הערינג, אבער
דוקא א גאנצן.

קליין און גרויס

האט די מאמע זיינע גענומען א קאפ און אז עס פון א הערינג.
אוועקגעלייגט אויפן טיש און געזאגט:
— אט דא, העשעלע, האסטו א גאנצן הערינג. אבער דאוון קודם
אפ, וועסטו עסן איבערבייס.
איז העשעלע אריין אין א צווייטן חדר, זיך געזאמט א מינוט און
ארויס צוריק.
— מאמע— זאגט ער— כ'האב שוין אפגעראוונט.
— אזוי גיך?— חירושיט זיך די מאמע זיינע.
— יא— מאכט העשעלע— אז א קאפ און אז עס איז א גאנצער
הערינג, איז „מה טובו“ און „עלינו“ א גאנצער דאוונען...

501

איינמאל איז העשל אריין אין קיך, זעט ער א געבראטענע
הון. האט זיך אים פארשמעקט. קלערט ער ניט קיין סך, נעמט א פיסל
און עסט אויף.
ביים טיש דערלאנגנטן די הון מיט איין פיסל. פארשטייען אלע
וועמעס ארבעט ס'איז.
— העשעלע— פרעגט דער טאטע זיינער— וואו איז ס'צווייטע פיסל?
— די הון— ענטפערט העשל— האט מער ניט געהאט ווי איין פיסל.
א פאר טעג שפעטער גייט העשל מיטן טאטן אין בית-מדרש. זעט
ער ווי א הון שטייט אויף איין פיסל און ס'אנדערע האלט זי אונטער
די פערדן.
— זע, טאטע— זאגט העשל— אט איז נאך א הון, וואס האט מער
ניט ווי איין פיסל.
— קיש!— גיט דער טאטע זיינער א טרייב די הון, שטעלט זי ארויס
ס'צווייטע פיסל און אנטלויפט.
— זעסט— זאגט ער צו העשלען— די הון האט אויך צוויי פיס.
— האסטו— מאכט העשל— יענע הון אויך געזאלט א טרייב טאן,
וואלט זי ארויסגעשטעלט ס'אנדערע פיסל...

502

אז העשל איז אלט געווארן א יאָר צען האָטן אים אָנגעהויבן ריידן
שידוכים. אויף אזא כלי האָבן זיך, כּרדד הטבע, געפונען א סך בעלנים.
איין שידוך איז געוואָרן. זיינען געקומען די מחותנים אים פאַרהערן.
— העשל— פרעגטן אים— זאָג, ווער איז דער כּלה'ס טאטע?
— אט דער!— ווייזט ער אָן אויף איינעם.
— פּונוואָנען וויסטו?— פרעגטן אים.
— מחמת— זאָגט העשל— כּ'האָב אים שוין פיינט...

אז ר' העשל איז נאך געווען א אינגל איז א שרכן אמאל געקומען
 אים ריידן א שידוך און אים פארהערן.
 — כ'האב געהערט אויף דיר — זאגט אים דער שרכן — אז וואסער
 ספר מ'עפנט דיר, זאגסטו.
 — יא — ענטפערט העשל.
 עפנט דער שרכן א ספר אויפן ליידיקן שער-בלאט און גיט אים:
 — זאג דא.
 — הויבט זיך אן העשל צו שאַקלען, זינגט אונטער מיט א ניגון,
 אבער אן איין ווארט.
 — כ'הער גארניט — זאגט דער שרכן.
 — אז איד — זאגט העשל — זע גארניט...

בעת ר' עקיבא אייגער איז אלט געווען פופצען יאָר האָט ער שוין
 געשימט פאַר אַן עילוּי. האָט אים דער טאַטע, ר' משה גינז, געשיקט
 לערנען אין דער ברעסלער ישיבה, וואו זיין שוואַגער, ר' זאָוול, איז געווען
 ראשי־ישיבה. דאָרט האָט אים אָנגעהויבן ריידן שידוכים.
 פון אַלע שידוכים איז געפֿעלן געוואָרן דער שידוך פון ליסא, מיט
 ר' יצחק מרגלית, וואָס איז געווען אַ גביר און אַ למדן און האָט געהאַט אַ
 בתי־חידה, אַ מושלמת און אַ צנועה. דער מדובר איז געווען, אַז די
 מחותנים זאָלן זיך צוזאַמענפאַרן אין אַ שטעטל לעבן ברעסלע.
 דער ליסער גביר איז געקומען און מיטגעבראַכט מיט זיך צוויי
 לומדים זיי זאָלן, ווי דער שטייגער איז, פאַרהערן דעם חתן. די לומדים
 האָבן אָנגעהויבן צו שמועסן מיטן חתן אין תורה, געפרעגט קשיות, פאַר-
 ענטפערט, געוויזן הריפות — ר' עקיבא איז געזעסן און זיך ניט אָפּגערופן
 מיט קיין וואָרט, ווי אַ בחור אַז עס־הארץ. איו־ס ביי אַלעמען געווען אַ
 גרויסער חידוש און ס'האַט שוין געהאַלטן, אַז פון שידוך זאָל גאַרניט
 ווערן.
 האָט דער טאַטע אים אַרײַנגערופן אין אַ זייטיקן חדר און אים
 געפרעגט:
 — וואָסי מיט דיר געשען, עקיבא? האָסטו ניט פאַרשטאַנען די
 תורה, וואָס זיי האָבן געזאָגט?
 — דיר, טאַטע, וועל איך זאָגן דעם אמת — האָט אים ר' עקיבא גע-
 ענטפערט — איינער האָט געפרעגט אַ קשיא און האָט פאַרזען, אַז תוספות
 פרעגט־ס. דער אַנדערער האָט פשוט ניט פאַרשטאַנען דעם פשט פון דער
 גמרא. האָב איך זיי ניט געוואָלט פאַרשעמען און אויפווייזן זייער טעות.
 זאָל ליבערשט דער שידוך ניט ווערן, איידער כּי־זאָל מבייש זיין אַן עלטערן
 אידן.

ר' נפתלי ראפשיצער איז אינגלוייז געווען א גרויסער שטיפער, א מוזיק. ער פלעגט לויפן, שפרינגען, זיך שלאגן — איבערקערן די וועלט. איינמאל האט דער טאטע זיינער אים אויסגעמוסרט: — שוין צייט, נפתלי, זאלסט ווערן א מענטש, אוועקווארפן די קינד דערשע נארישקייטן, זיך נעמען צום לערנען.

— וואס זאל איד טאן — פארענטפערט זיך ס'אינגל — אז כ'האב א יצירהרע, וואס רערט מיך אז צו שלעכטע מעשים. איד בין ניט שולדיק. דער יצירהרע איז שולדיק.

— אדרבה — מוסרט אים דער טאטע — פון יצירהרע גופא קענסטו זיך אראפנעמען א מוסר. פארוואס רערט ער דיך אז צו שלעכטע מעשים? וואס האט ער דערפון? איז דער תירוץ: ער פאלגט דעם רבונר-של-עולם, וואס האט אים באשאפן אויף אנצורירדן מענטשן צו טאן עבירות. לערוזשע זיך פון אים און פאלג אויך דעם רבונר-של-עולם, צו גיין בדרדהישר און באגערן צו לערנען.

— יא — ענטפערט דער קליינער נפתלי — דער יצירהרע האט ניט קיין יצירהרע, וואס זאל אים אנרירדן ניט צו פאלגן דעם רבונר-של-עולם, אבער איד האב יא א יצירהרע...

ר' אברהמעלע סאכאטשעווער האט אינגלוייז שוין געשמיט פאר אן עילוי. אז ער איז אלט געווען עלף יאר האט'ן אים גערעדט א שידוך מיט ר' חיים צאנזערס א טאכטער. איז זיין טאטע, ר' זאבינחום, דער ביאלער רב, געפארן מיט אים קיין צאנז. ר' חיים האט'ן פארהערט — א כלי נפלא. איז געבליבן מיזאל שרייבן תנאים.

פאר תנאים-שרייבן האט ר' חיים אים נאך אמאל געוואלט פאר-הערן. האט זיך ס'אינגל ניט געלאזן.

— אויב אזוי — זאגט ער צו ר' היימען — דארפ'ן איך אויך פאר-הערן.

— אברהמל — בייזערט זיך אויף אים דער טאטע — וואס רעדסטו? — נאר פשוט — מאכט ס'אינגל בנעימות — אין פלוג איז דאך א קשיא: פארוואס פארהערט דער מחותן דעם חתן, כדי ער זאל וויסן, צי גיט ער ניט אויס זיין טאכטער פאר אן עס-הארץ, דארף דאך דער חתן אויך פארהערן דעם מחותן, צי נעמט ער ניט די טאכטער פון אן עס-הארץ? אלא איז דער תירוץ: דעם מחותן האט'ן שוין איינמאל פאר-הערט, בעת ער איז אליין געווען א חתן. אבער אז דער מחותן באנוגנט זיך ניט מיט איין מאל פארהערן און וויל מיך פארהערן נאך אמאל, דארפ'ן דאך אים אויך פארהערן...

בעת ר' יצחקאלחנן איז געווען א אינגל פון צוועלף יאר, האטן אים אנגעהויבן ריידן שידוכים. ער האט שוין דעמאלט געשמיט פאר אן עילוי.

איין שידוך האטן אים גערעדט פון וואלקאוויסק. האטן אראפגעבראכט דעם חתן, אים פארהערן. ווי דער שטייגער, האט דער מחותן פארבעטן צו זיך די לומדים פון שטאט, געשטעלט שיינעם כיבוד: משקאות, איינגעמאכצן. דער צוועלף-יעריקער חתן האט זיך אריינגעלאזן אין א שארפן פלפול מיט זיינע פארהערער און בעת מעשה אויפגעגעסן סיגאנצע איינגעמאכצן פון טיש.
דער כלח מיט דער מחותנת'טע איז אזא דרד-ארץ ניט אנגעשטאנען און דער שידוך איז ניט געווארן.

✽

ר' חיים בריסקער און ר' זלמן-סענדער זיינען געווען חברים, האבן אין דער יוגנט ביידע געלערנט ביי ר' יאשע-בערין.
האט אמאל ר' יאשע-בער געפרעגט זיין זון:
— זאג מיר, היימקע, ווער פון אייך ביידע קען בעסער לערנען: דו, צי זלמן-סענדער?

— כקען דיר, טאטע— זאגט ר' חיים— אויף דעם ניט ענטפערן.
זאל כ'דיר זאגן, אז איך קען בעסער— וועל איך זיין א בעליגאוה;
זאל כ'דיר זאגן, אז זלמן-סענדער קען בעסער— וועל איך זיין א שקרן...
ר' זלמן-סענדער האט געהערט. זאגט ער צו ר' חיימען:
— און איך זאג דיר, אז דו ביזט אי א שקרן, אי א בעליגאוה...

✽

ר' יוסף ראזען, דער דווינסקער רב, האט נאך אינגלווייז געשמיט פאר אן עילוי. דער נאמען „ראטשאווער עלוי“ האט געקלונגען אין גאנצע געגנט. כדרך הטבע איז אזא אינגל געווען ביי זיך האפערדיק און פאר קיינעם קיין דרד-ארץ ניט געהאט.

אז ער איז אלט געווען צוועלף יאר האט אים זיין טאטע, א ליבא-וויטשער חסיד, געבראכט קיין סלוצק, צו ר' יאשע-בערין, וואס איז געווען דער גדולה-הדר. ס'אינגל איז געשטאנען פאר ר' יאשע-בערין אן א ברעקל מורא, ווי פאר זיין גלייבן.

— איז וועלכע מסכתות— פרעגט אים ר' יאשע-בער— ביזטו בא-הבניט?

— כ'בין בקי— ענטפערט דער ראטשאווער— אין האלב ש"ס.

— וועלכע האלב?— פרעגט ר' יאשע-בער.

— וועלכע— ענטפערט דער ראטשאווער— איר וועט אַנכאַפּן...

שבת, יום-טוב

דער ליבער שבת-קורש

510

ר' יצחק דראַהביטשער'ס דרך איז געווען פאסטן הפסקות מערב שבת לערב שבת. א גאנצע וואך האט ער ניט טועם-טעם געווען. פרייטאָג צו-נאַכטס, צום טיש, פלעגט ער אָפּפּאַסטן. שבת פלעגט ער עסן אַ סך. אי לכבוד שבת, אי ער זאל האבן כח אַ גאנצע וואך צו פאסטן. איז ער אַמאל געקומען קיין מעזשיבוזש. האט אים ר' ישראל בעל-שם-טוב פאַרבעטן צו זיך אויף שבת. האט ר' יצחק זיך געלאזט בעטן. — מיין טבע איז — זאגט ער — שבת אביסל מער צו עסן. — כיוועל, אי"ה — ענטפערט ר' ישראל — אַנגרייטן גענוג. האט ר' ישראל געהייסן די בני-בית מאכן אַ ברייטן שבת, אַנגרייטן פון אַלץ און מיט דער פולער האנט.

פרייטאָג צו-נאַכטס, מיזעצט זיך צום טיש, מימאכט קידוש, מירער לאַנגט די שבת-דיקע מאכלים. גיט'ן די גרעסטע חלקים ר' יצחק'ן. ר' יצחק עסט און הייסט זיך געבן נאך. און וואָס מישטעלט אַוועק אויפן טיש ווערט פאַרברענט. בקיצור, מהאט אים אַוועקגעגעבן אַלץ וואָס מהאט אַנגעגרייט אויף אַ גאנץ שבת און ר' יצחק איז געבליבן הונגעריק. — סטייטש — זאגט ער צו ר' ישראל'ן — כבודו האט דאך מיר צו געזאגט אַנגרייטן גענוג.

— כיוועל אייד זאגן — ענטפערט ר' ישראל — אויף מלאכים האב איך מיך געריכט, אויף שרפים האב איך מיך ניט געריכט...

✽

511

ר' שמעלקי ניקלשבורגער האט אין דער יוגנט געהאט אַ חברה אַ גדול בתורה, אַן עלוי. איז ער געווארן רב אין יאַנעווע. האט מיט אים פאסירט אַזאַ מעשה:

ער איז אַמאל געפארן מיט נאך מחותנים אויף אַ חתונה. פאַרנאכט האבן זיי זיך אָפּגעשטעלט אין אַ וואַלד דאַוונען מנחה. איז דער רב אַוועק און אַ זייט, צווישן די בוימער, דאַוונען ביחידות. אָפּגעראַוונט מנחה זיינען די מחותנים געפארן ווייטער. און היות ווי די פורן זיינען ניט אָפּגעפארן גלייך, האבן די פון איין פור געמיינט, אַז דער רב פאַרט מיט דער צווייטער. אַזוי ארום איז דער רב געבליבן אַליין אין וואַלד. דער וואַלד איז געווען אַ גרויסער און אַ געדיכטער. און דא איז צוגעפאלן

דער ליבער שבת-קודש

די נאכט, ס'איז געווארן הושך. האָט דער רב אָנגעהויבן בלאַנדזשען. וואָס ווייטער איז ער אַלץ טיפער אַרײַן אין וואַלד און מער געבלאַנדזשעט. בקיצור, ער האָט אַזוי אָפגעבלאַנדזשעט טעג און וואָכן, ביז ער האָט זיך דערשלאָגן צו אַ ישוב און געקומען צוריק אַהײם.

איז וואַלד האָט ער אַ טעות געמאַכט אין די טעג פון דער וואַך און געהאַלטן פּרײַטאַג—שבת. אָפּבלאַנדזשענדיק אַזױפּיל וואָכן איז ער געוואָרן אַביסל מטושטש און אַז ער איז געקומען אַהײם האָט ער זיך אײנגערעדט, אַז ער האַלט דעם ריכטיקן שבת און די גאַנצע וועלט האָט אַ טעות. און קײנער האָט אים נישט געקענט אײבערײַדן. דאָנערשטאַג איז בײ אים געווען ערב שבת מיט אַלע הכנות, מיט מקוה, מיט קבלת-שבת, און פּרײַטאַג האָט ער געהאַלטן שבת מיט אַלע פרטים.

אַז ר' שמעלקי, וואָס איז דעמאָלט געווען רב אין שינעווע, איז גע- וואויר געוואָרן פון דער מעשה, איז ער געקומען צופאַרן קײן יאַנעווע. דער רב האָט'ן דערקענט, זיך דערפּרײט מיט אים.

— וועסטו— פרעגט ער אים— בײ מיר שבת האַלטן?

— יאָ— ענטפערט ר' שמעלקי— על-מנת-כן בין איד געקומען.

דאָנערשטאַג נאָך אַ האַלבן טאַג, דער רב הויבט זיך אָן מכוין זײן אויף שבת— ר' שמעלקי מיט אים. זײ גײען בײדע אין מקוה, טוען זיך אָן בגדי-שבת. דער רב איז מקבל שבת, ועצט זיך מיט ר' שמעלקי'ן צום שבת-דיקן טיש, מאַכט קידוש, זינגט זמירות— ווי שבת. ר' שמעלקי האַלט מיט.

ביים טיש גיט ר' שמעלקי אַ וואונק מיזאַל דערלאַנגן שטאַרקן ווײן. ר' שמעלקי רוקט אונטער דעם רב אַ כּוס נאָך אַ כּוס. יענער טרינקט ביז ער איז שטאַרק אײנגעשלאָפן. הויבט זיך ר' שמעלקי אויף, פאַרוי- כערט זײן פּײַף און הײסט אים לאָזן שלאָפן.

דער רב איז אַזוי אָפגעשלאָפן אַ גאַנצע נאַכט און פּרײַטאַג אַ גאַנצן טאַג.

פּרײַטאַג-ציר-נאַכטס, צום טיש, אַז ר' שמעלקי איז שױן פאַרטיק געוואָרן מיטן עסן, האָט ער אױפגעוועקט דעם רב:

— יאַנעווער רב, שטייט-אױף בענטשן.

און אַזוי אַרום איז דער רב אױסגעהײלט געוואָרן פון זײן אײנ- רײדעניש.

✽

512

ר' ברוד מעזשיבוזשער האָט זיך געפירט כרחבות, געלעבט ווי אַן עושר. זײן ברודער, ר' משה-חיים-אפרים, דער „דגל“, איז געווען אַן ארימאָן, אַן אביון און געלעבט אין גרויס דחקות.

די וועלט דערציילט

איינמאל איז ר' ברוך געקומען געוואויר ווערן זיין ברודער און גע-
בליבן ביי אים שבת-האלטן. האָט ר' משה-חיים-אפרים געהייסן אין שטוב
מאָכן אַ שיינעם שבת איבערן כה.

פרייטאָג-צוואַנצט איז דער טיש געווען געדעקט מיט אַ ריינעם,
לייונטענעם האַנטוד, אויפן טיש איז געווען געגרייט: אַ פּאַר קליינע
חלה-לאָך, אַביסל צמוקים-וויין מיט אַ קידוש-גלעזל און אַ הערינג גע-
מאַכט מיט ציבעלע. צוויי ליכטלאָך האָבן געברענגט אין ליימלאָך. צום
וואַשן זיך איז געווען גרייט אַן ערדענע כלי.

מיזעצט זיך צום טיש, קען זיך ר' ברוך ניט אָפּהידוש'ן פונם גרויסן
דלות.

— וואָס עפעס זאָג עניות? — פרעגט ער דעם ברודער.

— פעלט, חליה, עפעס? — פרעגט ר' משה-חיים-אפרים.

— ביי מיר — מאַכט ר' ברוך — בין איך געוואוינט צו זיצן שבת
ביי אַ טיש געגרייט פון כל-טוב, מיט זילבערנע לייכטער, מיט אַ גאַלדן
קידוש-בעכער, וויין — מן המובחר, וואַשן זיך מיט אַ קופערנע קוואַרט —
ווי ביי לייטן.

— פוננאָנען — פרעגט ר' משה-חיים-אפרים — נעמסטו אויף דעם?

— ס'הייסט פוננאָנען? — חידושי'ט זיך ר' ברוך — כּיפּאַר אַרום אי-

בער דער וועלט, בין מדריד אידן אין עבודת ה', זיינען אידן מיד מהנה.

— זע-זשע — זאָגט אים ר' משה-חיים-אפרים — ביי דיר איז ס'זילבער

מיטן גאַלד אין דרהיים און דו ביזט אין גלות. ביי מיר איז ס'זילבער

מיטן גאַלד אין גלות און איד זיך מיד אין דרהיים...

✽

513

ר' משה-חיים-אפרים סודילקאווער, דער „דגל“, איז די ערשטע יאָרן
געווען אַן אַרימאָן, אַן עני ואביון, געלעבט ברוחק. ס'ווייב זיינע פלעגט
בענטשן ליכט אין ליימלאך.

אַז ער איז געוואָרן תקיף אין מעמד האָט ס'ווייב געקופט זילבערנע
לייכטער.

דעם ערשטן שבת, אַז ער איז געקומען פון שול און געזען די זילבערנע
לייכטער אויפן טיש, האָט ער געזאָגט צום ווייב:

— דיר איז אַ צינד ליכטיק און מיר איז פריער געווען
ליכטיק...

✽

514

ר' זלמעלע, ר' חיים וואלאַזשינערס ברודער, איז שבת אַמאָל געזעסן;
ביים ווילנער מורה-הוראה. איז עמיצער געקומען פרעגן אַ שאלה וועגן

דער ליבער שבת-קודש

א חולה מסוכן, צי מימעג מחלל-שבת-זיין. דער מורה-הוראה האָט אַ וויילע געקלערט דעם דין. האָט ר' זלמיעלע ניט געוואַרט ביז דער מורה-הוראה וועט פסקיענען און האָט באַתו רגע געענטפערט:

— מימעג, מעימעג.

דער עולם אַרום האָט זיך גע'חידושיט.

אַז יענער איז אַוועקגעגאַנגען האָט ר' זלמיעלע געבעטן דעם מורה-הוראה ער זאָל אויף אים קיין פאַריבל ניט האָבן.

— דינים פון פּוּקח-דַבֵּשׁ— זאַגט ר' זלמיעלע— דאַרפֿן וויסן אויף אויסנווייניק, כּדי אַז ס'קומט אויס צו ענטפערן זאָלן קיין איבעריקע רגע ניט פאַרזאַמען, מחמת ס'איז דאָך נוגע אַ מענטשנס לעבן...

✽

515

אַז אַרענדאָר איז אַמאַל געקומען צום בעלזער רבי, ר' שלום רוקח. פרעגט אים ר' שלום: ווי האַלט ער מיט אידישקייט, צי היט ער אַפֿ שבת. איז זיך דער אַרענדאָר מודה, אַז שבת איז ער ניט ביכולת אַפֿ צוהיטן, מחמת די אַרבעט אין פעלד קען ניט וואַרטן. הויבט ר' שלום אים אַן מוסר'ן, ווייזט אים אויף ווי הייליק שבת איז און ווי גרויס דער עונש איז פון הייל'שבת. איז דער אַרענדאָר מהרהר בתשובה און זאַגט:

— רבי הייליקער, כּיבן מקבל אויף מיר אַפּצוהיטן שבת אַ נאַנץ יאָר, אַחוץ שניט-צייט, בעת די אַרבעט ברענט.

— כּוועל דיר— זאַגט אים ר' שלום— דערציילן אַ מעשה.

אַ איד האָט געהאַלטן אַן אַרענדע ביי אַ פּריץ, ויהי היום האָט דער פּריץ געמאַכט אַ גרויסע סעודה פאַר אַלע פּריצים פון דער סביבה. כּטובֿ לָבֵם, אַז דער עולם איז געוואָרן בגלופין, האָט'ן, ווי דער שטייגער, אַנגעהויבן ריידן מכת אידן. איטלאַך פּריץ האָט פאַרלויבט זיין אידן, אַז זיין אַרענדאָר איז דער קליגסטער און דער געטרייסטער. רופט זיך אַפֿ דער פּריץ, וואָס האָט געמאַכט די סעודה:

— אַזוי געטריי ווי מיין איד איז מיר, איז גאָר קיין גלייכן ניטאָ.

ער וועט טאָן פאַר מיר וואָס כּוועל אים הייסן.

— אפילו זיך שמד'ן?— כאַפט זיך אַרויס איינער פון עולם.

— יאָ— זאַגט דער פּריץ— אפילו דאָס.

און שיקט תיכּה רופן דעם אַרענדאָר זיינעם.

— מאַשקע— פרעגט ער אים פאַר אַלע פּריצים— ביזטו מיר געטריי?

— יאָ, אודאי, אדוני הפּריץ— ענטפערט דער אַרענדאָר— פאַרן

פּריץ ביז איד מוכן צו גיין אין פייער און אין וואַסער.

די וועלט דערציילט

— ככן — זאגט דער פריץ — וויל איד, אז דו זאלסט זיך שמד'ן.
ווערט דער איד א פארציטערטער. קלערט ער, קלערט ער, איז זיך
מיישב אהין אהער. קען זיך קיין עצה ניט געבן. ער האט דאך אָבער
פארט מורא פארן פריץ, זאגט ער מיטן האַלבן מויל:

— יא.

האט דער פריץ אים אָפגעשמד'ט.

אין א פאר חדשים ארום שיקט אים דער פריץ רופן און זאגט אים:
— מאַשקע, אַצינד קענסטו ווערן צוריק א איד.

— אדוני הפריץ — זאגט דער אַרענדאַר — כוועל מיך גיין מיישב זיין
מיטן ווייב.

איז ער אַוועק אַהיים און דערציילט דעם ווייב די בשורה, אז דער
פריץ ניט זיי רשות ווערן צוריק אידן.

— אוי וויי — זאגט ס'ווייב — וואָס וועלן מיר אַצינד טאָן? ס'גייעט
צו פסת. אַזא הוצאה: מצות, וויין, כלים. גיי בעט דעם פריץ, אז מיר
זאָלן מעגן זיין גוים ביז איבער פסת..

✽

516

איינער, א משכיל, האט אַמאָל אויף קאַטאַוועס געפרעגט דעם
מלבי"ם:

— רבי, איז דאָ א היתר אויף רויכערן אום שבת?

— יא — ענטפערט דער מלבי"ם — מיט א שינוי.

— דהיינו? — פרעגט יענער.

— דהיינו — שמייכלט דער מלבי"ם — מיטן פייער אין מויל...

✽

517

ר' חיים צאַנזער איז אַמאָל געזעסן ביי זיך ערב שבת נאָך א האַלבן
טאָג און זיך מכין געווען צום שבת. ער איז שוין געגאַנגען טבילה און
געהאַלטן ביי די הכנות צו קבלת-שבת.

קומט אַריין א אידענע מיט א קאַשיק עפל און הויבט אָן אויסניסן
פאר אים איר שווער, ביטער האַרץ:

— רבי הייליקער, כ'בין אָן אַרימע אידענע, א מאַרקזיצערן, פאַרקויף
אויפס אין מאַרק און בין מיר מפרנס. האָב איד היינט, ניט פאַרן רבין
געראַכט, זייער א שלעכטן טאָג. ס'איז ערב שבת און דער טאָג איז
שוין באַלד אַוועק און כ'האָב נאָך קיין אַנהויב ניט געהאַט, קיין קרייצער
ניט געלייזט. כ'קען מיר נאָך קיין עצה ניט געבן ווי זאָל איד מאַכן שבת.
הויבט זיך ר' חיים אויף, טוט אָן די שבת-דיקע זשופיצע מיטן
שטריימל און זאָגט צו דער אידענע:

— קומט מיט מיר.

דער ליבער שבת-קודש

ר' חיים גייט ארויס מיט איר אין מארק, שמעלט זיך לעבן קאשיק
עפל און הויכט אן רופן:

— שבת-אויפס! אידן, שבת-אויפס!

איז געווארן א געלאף אין מארק. דער רבי אליין שטייט און פאר-
קויפט עפל. און ווער וועט'ס ניט וועלן האבן די זכיה קויפן פון רבי'ס
האנט אליין?

אין א רגע איז דער גאנצער קאשיק עפל צעכאפט געווארן.

ר' חיים האט דערלאנגט סיגעלט דער אידענע און איר געזאגט:

— נאט אייך אייער געלט און גייט ניכער מאכן שבת...

✽

518

ר' הציקעלע שינעווער, ר' חיים צאנזער'ס זון, איז אמאל געקומען
אויף שבת אין א שמעטל. צו ליכטבענטשן האט'ן ביי אים אויפן טיש
אוועקגעשמעלט לייכטער פון נייזליבער. האט ער געהייסן אוועקנעמען:
— כ'קען עס ניט ליידין — האט ער געזאגט — ס'איז אי גאוה אי שקר...

✽

519

ר' ישעיה זשוכאוויצער האט גע'שמ'ט אין גאנץ ליטע מיט זיין גרויס
צידקות. געווען איז ער אן ארענדאר, געהאלטן אין ארענדע די מיל און
די קרעמשים און געוואוינט זיינע גאנצע יארן אויפן ישוב. בייטאג
ארומגעגאנגען ארום דעם מיל, זיך גע'עוסק'ט אין קרעמשים און ביינאכט
געזעסן על התורה ועל העבודה.

ר' ישעיה איז געווען א גרויסער מכנים אורח. איז א איד פאר-
בייגעגאנגען אדער פארבייגעפארן, האט ער אים ניט אפגעלאזן, אריינ-
גענומען צו זיך, געגעבן עסן און טרינקען און נאכטלעגער — אלץ פון
שענסטן און בעסטן און אן א גראשן געלט.

איינמאל, פרייטאג נאך האלבן טאג, תחלת ווינטער, זיינען דריי
אידן פארבייגעפארן זיין קרעמשים, פארנדיק אויף א יריד. איז ר' ישעיה
צו זיי ארויסגעגאנגען און זיי פארבעטן צו זיך אויף שבת.
האבן די אידן ניט געוואלט.

— וואו וועט איר שוין פארן? — בעט זיך ביי זיי ר' ישעיה — ס'איז
שוין ערב-שבת נאך האלבן טאג און דער טאג איז קורץ. זייט שוין ביי
מיר שבת, איר וועט האבן א גוטע אכסניא. מיר האבן דא אויך א מקוה
און א מנין צום דאוונען.

די אידן אבער ווילן ניט הערן און זען. זיי וועלן ניט האלטן שבת
אויפן ישוב.

— מיר האבן גוטע פערד — זאגן זיי — און מיר וועלן נאך אנהאנגן
אויף שבת אין שמאט.

די וועלט דערציילט

זיי זיינען ניט אפגעפארן קיין תחום שבת — טראַד 1 אַ ראַד האָט זיך צעבראַכן. שטייען זיי און קענען זיך ניט רירן פון אָרט.

ר' ישעיה'ס משרת האַט'ס געזען פון ווייטן, איז ער געגאַנגען און דערציילט ר' ישעיה'ן. האָט ער אים געהייסן תיכף נעמען אַ ראַד און אַוועקטראַגן די אידן און זיי אומקערן פון וועג. דערווייל איז שוין געדוואָרן שפעטלאַך. די אידן האָבן געזען, אַז זיי וועלן שוין אין שטאַט אויף שבת ניט אַנציען, האָבן זיי זיך אומגעקערט.

קומענדיק צוריק אין קרעטשיס, זאָגט זיי ר' ישעיה' :

— פרעמדע אידן, קענטיק ווייטלאַכע, קענט איר נאָך ניט מיינן אַכסניא. וועל איר אייך דעריבער מודיע זיין, אַז ביי מיר קאָסט שבת פיר גילדן פון אַ פאַרשוין. ס'איז אפשר אַביסל צו טייער, דערפאַר קענט איר עסן און טרינקען אַ גאַנץ שבת וואָס און וויפֿל אייער האַרץ גלוסט. אויך מלוה-מלכה קענט איר עסן פאַרן אייגענעם געלט.

אַ גאַנץ שבת האָבן די אידן געגעסן און געטרונקען און זיך געלאָזן וואוייל גיין. זיי האָבן זיך געהייסן דערלאַנגען פון די בעסטע מאַכלים און משקאות און וואָס מער. ס'קאָסט דאָך עפעס פיר גילדן פון אַ פאַרשוין — אַ היפשע מטבע אין יענע יאָרן. שבת-צורנאַכטס, אָפּגעפראַוועט מלוה-מלכה, הויבן זיי זיך אַז קלייבן אין וועג. נעמט איטלאַכער אַרויס פיר גילדן און וויל באַצאלן פאַר שבת. אַחוץ דעם ווילן זיי באַצאלן פאַרן ראַד.

— ניין, ליבע אידן — שמייכלט ר' ישעיה' — פאַר דער מצוה פון הכנסת אורחים נעם איר קיין געלט ניט. אַררבה, איר קום אייך אַ דאַנק, וואָס איר האָט מיך מוזק געווען מיט אַזאַ גרויסע מצוה און דעם ראַד גיב איר אייך במתנה. כיבעט איר נאָר, אַז מכאן ולהבא זאָלט איר ערבישבת נאָך האַלבן טאַג זיך ניט לאָזן ווייטער אין וועג אַריין...

520

בעת ר' זונדל סאַלאַנטער האָט געוואוינט אין סאַלאַנט איז ער געווען אַ תבואה-סוחר און געהאַנדלט מיט פרייסן. פרייטאָג האָט ער זיך נוהג געווען ניט צו האַנדלען. זיין עובדה יענעם טאַג איז געווען גיין פון אַכסניא צו אַכסניא און איבערלאָזן פאַר איטלאַך סוחר, וואָס קומט פון דער פרעמד, חלה מיט וויין אויף קידוש.

521

ר' נחומקע האַראַדנער פלעגט באַשטעלן די אַרימע ישיבה-קינדער טעג און שבתים.

דער ליבער שבת-קודש

איינמאל, פרייטאג-צו-נאכטס, ר' נחומ'קע זיצט ביים טיש מיט די בני-בית, עפנט זיך די טיר און ס'קומט אריין א ישיבה-אינגל פארוויינט. — וואס'י געשען? — פרעגט אים ר' נחומ'קע. — ביים שבת, וואס איר האט מיר באשטעלט — זאגט ס'אינגל — שטייט א הונט ביי דער טיר, האב איך מורא אריינצוגיין. הויבט זיך ר' נחומ'קע אויף פון טיש, נעמט ס'אינגל פאר דער האנט און פירט אים אוועק אויפן שבת זיינעם. דארט איז ר' נחומ'קע געשטאנען אין דרויסן, געווארט די גאנצע צייט, ביז דער גביר האט אפגעגעסן די גרויסע שבת-דיקע סעודה און ס'אינגל איז ארויס פון טוב. ערשט דעמאלט איז ר' נחומ'קע אוועק אהיים קאנטשען ס'שבת-דיקע עסן.

522

ר' שמואל מאליווער איז געווען אנגענומען ביי אלע סארטן מענטשן, הן ביי פרומע, הן ביי ניט-פרומע. אלע האבן פון אים געהאלטן. איינמאל איז ר' שמואל געקומען קיין אדעס, אויף דער ערשטער אסיפה פון די „חובבי-ציון“. איז דארט אויך געווען דער אידישער שרייב-בער „שלום עליכם“.

זאגט „שלום עליכם“ צו זיינעם א פריינט, וואס'לי בערמאן:

— קומט, לאמיר גיין געוואויר ווערן ר' שמואל מאליווער.

זעצן זיי זיך אויף אויף א דראשקע און פארן צו דער אכסניא, וואו ר' שמואל איז איינגעשטאנען. זיי קומען צו דער אכסניא און גייען אראפ פון דראשקע, זעען זיי ר' שמואל זיצט אויפן באלקאן אנגעטאן כנדי שבת און איז מעיין אין א ספר. כאפן זיי זיך אז ס'איז שבת. ווערט זיי איינג, נאר פארקירעווען צוריק איז שוין שפעט. ר' שמואל האט זיי געזען פון באלקאן. גייען זיי ארויף צו ר' שמואל'ן און בלייבן שטיין ביים טיר ווי באגראבענע.

ר' שמואל קוקט זיי אן א ווילע און מאכט מיט א שמויכל:

— ביזע דאך, אז איר זיינט, נעבאך, טויטע מענטשן, נו, ווייסט איר דאך, אז פקוח נפש איז דוחה שבת...

523

ר' רפאל, דער מאזשורער מגיד, איז אמאל, שבת, געזעסן ביי איינעם א בעל-הבית. נאך האט אין דרויסן אנגעהויבן גיין א רעגן און זיך פארנומען אויף לאנג.

די וועלט דערציילט

אז ר' רפאל האט זיך געקליבן אוועקצוגיין, האט'ן אים דערלאנגט א פארזאמל. ר' רפאל האט אבער דעם פארזאמל ניט געוואלט נעמען. שבת.

— ניין — שמיכלט ער — כהאב פיינט צו נעמען איבערן

קאפ...

די דאזיקע נאכט פון פסח

524

ר' זונדל סאלאנטער איז געווען א גרויסער מתמיד. איז תמיד געזעסן על התורה ועל העבודה, זיך ניט פארגונען אפילו קיין צייט אויף צו עסן.

איינמאל האט ער פון גרויס התמדה אוועקגעחלשט, אבער אזוי שטארק, אז מ'האט אים בשום אופן ניט געקענט דערמינטערן. האט'ן געבראכט דעם שטעטלשן רופא. האט ער געגעבן א מיטל — ארויסרייסן דעם געחלשט'ן א צאן, וועט ער פון ווייטיק קומען צו זיך.

און אויפן ארט האט דער רופא שוין געטאן די רפואה.

אז ר' זונדל איז געקומען צו זיך און דערשפירט דעם ארויסגענומענעם צאן, האט ער א קרעכץ געטאן:

— אוי-ווי, ווי וועל איך איצט מקיים זיין די מצוה פון עסן מצה

אום פסח? ...

א

525

ר' ישראל סאלאנטער פלעגט זיך נוהג זיין אליין שטיין ביי זיינע מצות, אכטונג געבן אויפן קנעטן און אויפן באקן און זיך עוסק זיין אין דער מצוה.

איינמאל, א פאר-פסח, איז ער עפעס ניט געזונט געווען און האט ניט געקענט גיין צו די מצות. זיינען די תלמידים אליין געגאנגען. איידער זיי זיינען אוועק פרעגן זיי אים:

— רבי, אויף וואס זאלן מיר בעיקר אכטונג געבן?

— דער עיקר — ענטפערט זיי ר' ישראל — זאלט איר זען, אז מ'זאל

זיך ניט בייזערן אויף דער קנעטערן, זי איז נעבאך אן אלמנה...

א

526

צו ר' יאשע'בער איז אמאל פאר פסח געקומען א איד מיט אזא

שאלה:

די דאָזיגע נאָכט פֿון פסח

— רבי, מעג איד יוצא זיין די אַרבע כּוּסות מיט מילך?
— זיינט איר, הלילה, קראַנק? — פּרעגט דער רב.
— כּיבין, ב"ה, געזונט — ענטפּערט דער איד — נאר וויין — זאָגט ער
מיט אַ האַלבן מויל — איז הייִנאָר פּאַר מיר צו טייער.
רופּט ר' יאַשע־בער דער רביצין און הייסט זי געבן דעם אידן פינף־
און־צוואַנציק רובל. כּדרך הטבע וויל דער איד לכתחילה סגעלֶט ניט
נעמען. ער איז געקומען פּרעגן אַ שאלה, אָבער, הלילה, ניט בעטן. נאר
ר' יאַשע־בער האָט אים משדל געווען, אַז דאָס גיט ער אים בתורת הלואה,
השי"ת וועט אים העלפּן, וועט ער אָפּגעבן.
אַז דער איד איז אַוועקגעגאַנגען, פּרעגט די רביצין:
— וואָס האָסטו אים עפּעס געגעבן אַ גאַנצן פינף־און־צוואַנציקער?
וויין אויף אַרבע־כוּסות קען מען, דאָכט זיך, קויפּן פּאַר צוויי־דריי רובל.
— וואָס פּאַרשטייסטו דאָ ניט — ענטפּערט איר ר' יאַשע־בער —
סיטאָד געהערט, ווי דער איד האָט געפּרעגט, צי מעג ער יוצא זיין די
אַרבע־כוּסות מיט מילך. ווען ער וואָלט געמאַכט פּסח, ווי ביי לייטן,
מיט פּיש און פּלייש, וואָלט ער דאָך קיין מילך ניט געטאַרט טרינקען
צום סדר; איז דאָך אַ סימן, אַז ער מאַכט קיין פּסח ניט, האָב איד אים
געגעבן, ער זאָל האָבן אויף פּסח.

א

527

אין וואָלאַזשין איז געווען אַ מנהג, אַז אַלע ישיבה־לייט, וואָס זיינען
ניט געפּאַרן אויף פּסח אַהיים, זיינען געווען פּאַרבעטן צום ראשי־שיבה
אויף די סדרים. אַזעלכע זיינען איטלאַכס יאָר געווען אַ שיינע פּאַר
צענדליקער מנינים. טייל פּלעגן כּביון ניט פּאַרן אַהיים, כּדי כאַטש איין
מאַל האָבן די זכּיה צו זיין די סדרים ביים ראשי־שיבה. און ס'איז טאַקע
געווען אַ תּענוג צו זען, ווי ר' הערש־לייב מיטן עולם ישיבה־לייט האָבן
געפּראַוועט דעם סדר. ביז פּאַרטאַג איזן ניט אַוועק פּון סדר־טיש.
דער רביצין, ר' הערש־לייב'ס ווייב, איז'ס ניט ניהא געווען. כּדרך
הטבע, אַז אשה, אגב איז טאַקע געווען אַ גרויסע חבּדה פּאַר איר, אַנז
גרייטן פּאַר אַן עולם מענטשן צו עסן. זי מיט די דינסטן פּלעגן פּאַר
מאַטערט ווערן.
איינמאַל, אַ פּאַר פּסח, האָט זי אָנגעהויבן איינטענהין מיט ר' הערש־
לייב'ן מבטל מאַכן דעם מנהג. זאָלן די ישיבה־לייט פּאַרן אַהיים אויף
פּסח, אַדער פּראַווען די סדרים, וואו זיי עסן אַ גאַנצן פּסח. ר' הערש־לייב
האָט, פּון שלום־בית וועגן, כּמעט ווי מסכים געווען.
די זאך איז דערנאַנגען צו די ישיבה־לייט. האָבן זיי אָנגעהויבן זיך
בונטעווען. סטייטש, מבטל מאַכן אַ מנהג — זייערס אַ חזקה.

די וועלט דערציילט

האט'ן זיך אויפגעקליבן אין דער שטיל און אפגעמאכט אַנצושרייבן אַ פאַשקוויל אויף ר' הערש־לייב'ן און אַוועקלייגן ביי אים אויפן שטענדער. און תיכף אויפן אָרט האָט איינער פון די ישיבה־לייט, וואָס איז געווען געכאַפט אין השכלה, אָנגעשריבן דעם פאַשקוויל. אין שאַרפער מליצה, איז לשון־קודש, האָט ער אויסגערעדט אַסור־לרַבֵּר אויף ר' הערש־לייב'ן, אויף דער רביצין און אויפן גאַנצן בית הרב. דעם פאַשקוויל האָט'ן אַוועקגעלייגט ביי ר' הערש־לייב'ן אויפן שטענדער, איידער ער האָט געדאַרפט קומען זאָגן דעם שיעור.

ר' הערש־לייב קומט אַריין אין דער ישיבה, גייט צו צום שטענדער זיינעם, געפינט דעם פאַשקוויל און הויבט אָן לייענען. די ישיבה־לייט קוקן פאַרגנביעט פון די גמרות, ריכטן זיך צו כאַפן אַ פסק און מאַכן אַפּ ביי זיך צו כלייבן יד־אחת. ר' הערש־לייב לייענט איבער און גיט אַ שמיכל: — אַ פיינער בעל־לשון, שרייבט לשון־קודש ווי אַ וואַסער...

528

„שבת הגדול“ איז ר' נפתלי ראַפשיצער אַמאָל געקומען פון בית־מדרש זייער אויסגעמאַטערט.

— וואָס — פרעגט אים די רביצין — ביזטו אזוי פאַרמאַטערט?
— כ'האב היינט — ענטפערט ר' נפתלי — געהאַט אַ שווערע דרשה. ס'זיינען דאָ אַ סך אַרימעלייט אין שטאָט און סיקרות אין גרויס. האָב איך לאַנג גערעדט מכה מעות־חטים, מעורר געווען די עשירים צו באַזאָרגן די אַרימעלייט מיט פסח.
— נו — פרעגט אים די רביצין — האַסטו עפעס גע'פועל'ט מיט דיין דרשה?
— אַ העלפֿט — שמויכלט ר' נפתלי — האָב איך שוין גע'פועל'ט: די אַרימעלייט זיינען מרוצה צו נעמען. צי די עשירים וועלן געבן — ווייס איך נאָך ניט...

529

ר' לוי־צחק באַרדיטשעווער איז אַמאָל, ערב־פסח נאָך ביעור חמץ, אַרויס אין מאַרק. טרעפט ער אַ גוי אַ שמוגלער, וואָס שמוגלט סחורה איבערן גרעניץ.

— האַסטו — פרעגט אים ר' לוי־צחק — אויסלענדיש זיידנס?
— יאָ — זאָגט דער גוי.
— וויפל איילן האַסטו? — פרעגט ער אים ווייטער.
— כ'קען דיר קריגן — זאָגט דער גוי — וויפל דו ווילסט.

די דאָזיגע נאַכט פון פסח

גייט ער אַוועק פון נוי און טרעפט אָן אַ אידן.
— האַסטו ביי זיך — פּרעגט אים ר' לוי־יצחק — עפעס חמץ?
— חמץ? — ווערט יענער אַ פאַרציטערטער — חלילה, רבי, אַלץ מבער
געווען.

טרעפט ער אָן אַ צווייטן אידן:
— האַסטו עפעס חמץ?
— וואָס רעדט איר, רבי? — חידושיט זיך יענער — אַצינד חמץ? בין
איד, חלילה, קיין איד ניט?

הויבט אויף ר' לוי־יצחק די אויגן צום הימל און זאָגט:
— זע, רבונר־של־עולם, ס'אַראַין עס הנבחר אידן זיינען. דער רוסי־
שער קיסר איז אַ מלך אדיר, האָט מעכטיקע חילות, מיט כליוני, מיט
תפיסות. האָט ער פאַרבאַטן אַרײַנצופירן סחורות מן החוץ און אַוועק־
געשטעלט אויף דער גרעניץ אַ וואַך, וואָס היט טאַג און נאַכט — פונ־
דעסטוועגן פירט'ן אַרײַן כל מיני סחורות און מיפאַרקויפט זיי בריש גלי.
און דו, רבונר־של־עולם, האַסט געשריבן אין דיין הייליקער תורה אין
פסוק: „לא יראה לך חמץ“, אָן אַ גרעניץ, אָן אַ וואַך — און ערב־פסח
נאָכן זמן געפינט זיך ניט אין גאַנצן אידישן גבול קיין ברעקל חמץ ניט...

530

ר' יוסף־שאלו נאַטאַנאַן איז געווען אַ גרויסער מקיל אין שאלות.
איינמאַל, ערב־פסח נאָך ביעור חמץ, איז צו אים אַרײַנגעקומען
ר' משה בערנפעלד, איינער פון זיינע מקורבים, אַ איד אַ למדן, וואָס
האָט געקענט פסקענען אַ שאלה.
— גוט וואָס איר זיינט געקומען, ר' משה — זאָגט אים ר' יוסף־
שאלו — כּי־דאַרף גראַד אַוועקגיין און דאָ קומט דער עולם מיט שאלות.
זייט־זשע מוחל און בלייבט דאָ ענטפערן אַ שאלה ביו כּיועל צוריק־
קומען.

— רבי — זאָגט ר' משה — כּיבין ניט אַזאַ בעל־הוראה ווי איר. אַז
איד וועל זיין אין ספק אויף אַ שאלה, וועל איד טריף מאַכן.
— חלילה וחלילה — זאָגט אים ר' יוסף־שאלו מיטן האַרבן וואַרט —
אַז איר וועט זיין אין ספק, זאָלט איר כּשר מאַכן. מחמת טריף מאַכן
כּשרים איז אַ גרעסערע עבירה, ווי כּשר מאַכן טריפּים...

531

רבי עקיבא איינער איז געווען אַ גרויסער מכנים אורח. ער האָט
תמיד געהאַט אַן אורח צום טיש. ווער שמועסט יום־טוב און אַזאַ יום־טוב
ווי פסח — „כל דכפּין“...

די וועלט דערציילט

איינמאל, פסח צום סדר, בעת ר' עקיבא אייגער מיט זיינע אורחים זיינען געזעסן ביים טיש און געפראוועט דעם סדר, האט אן אורח אומ' גערן אויסגעקערט זיין כוס, וואס איז געשטאנען לעבן אים, און אויס' גענאסן דעם וויין אויפן ווייסן, יום-טוב'דיקן טישטוך. כדי דער אורח זאל ניט מבוש ווערן, גיט ר' עקיבא אייגער א שאקל דעם טיש, גיסט אויס זיין כוס און זאגט:

— דער טיש שטייט עפעס ניט גלייך...

✽

532

צו ר' יהואל-מיכל נאווארדקער, דער „ערוך השלחן“, איז אמאל פסח פארן סדר געקומען א אידענע מיט א פסח'דיקע שאלה. איזים גראד געווען זייער א שווערע שאלה, אז ר' יהואל-מיכל, זייענדיק איינער פון די גרעסטע בעלי-הוראה אין דור, האט ניט תיכף געענטפערט. ער איז אריין צו זיך אין בית-דין-שטוב, האט געזוכט, געבלעטערט אין ספרים און זיך שטארק געמאטערט אויף דער שאלה. דא זיצן די גאנצע בני-בית און ווארטן מיזאל זיך זעצן צום סדר— ר' יהואל-מיכל גייט אבער ניט ארויס פון בית-דין-שטוב. סיגייט אוועק א פערטל שעה, א האלבע שעה— און ער זיצט נאך אלץ ביי זיך און הארעוועט אויף דער שאלה. אז די בני-בית האבן זיך ניט געקענט דערווארטן, איז איינער פון זיי, ס'אייניקל, אריין צו אים און געזאגט:

— האט קיין פאריבל ניט, זיידע, וויפל איז דער שיעור? ס'ווערט דאך פארשטערט דער גאנצער יום-טוב. מילא, אז מ'קען ניט כשר מאכן, מאכט מען אמאל טריף.

— וואס רעדסטו? — לאזט אים ר' יהואל-מיכל ניט ריידן— ווי קען איך מיד זעצן צום סדר מיט מיינע בני-בית און הנאה האבן פון יום-טוב, ווען ביי דער ארימער אידענע וועט טריף ווערן דאס עסן און זי וועט האבן א פארשטערטן יום-טוב?

און האט ווייטער גענומען בלעטערן ספרים. אין א היפשע וויילע ארום איז ער ארויסגעקומען פון בית-דין-שטוב און געזאגט צו דער אידענע:

— סאי כשר, איר מעגט עסן.

און ערשט דעמאלט האט ער זיך געזעצט צום סדר.

✽

533

אלכסנדר צערעכובים, דער רעדאקטאר פון „המליץ“, בעת ער האט געוואוינט אין פעטערבורג, איז זיין מנהג געווען האבן פסח צום סדר עטלאכע מנינים מענטשן. אידישע סטודענטן, שרייבער, דאקטוירים, וואס

די דאָזיגע נאכט פון פסח

האבן געביינקט נאך אַ אידישע סביבה אינם נוישן פעטערבורג, פלעגן קומען צו צעדערבוים סדרים, אַפפרישן אַביסל סאידישקייט זייערס. צעדערבוים האט אַפגעריכט דעם סדר אויפן עכט־אידישן שטייגער, מיט אַלע פֿיטשעווקעס. איינער פון די סטודענטן האט געפרעגט די פיר קשיות, צעדערבוים האט פֿארטייטשט די הגדה און דער עולם האט זיך איינגעהערט מיט גרויס כונה.

צווישן עולם פסחדיקע געסט זיינען תמיד געווען: דער משורר מינסקי, פראפעסאר ווענגראַוו, לודוויג סלאַנימסקי (ר' היים־זעליג סלאַנימסקים אַ זון) און ש. פֿרוג.

אין יאָר תרמ"א איז אין פעטערבורג געווען אַ שמד־מגפה. כמה איז יישע יונגעלייט האָבן זיך געשמד'ט, כדי צו קריגן זכיות פון דער רוסישער מלכה. צווישן די געשמד'טע זיינען געווען: מינסקי, ווענגראַוו און סלאַנימסקי.

יענעם פסח איז ביי צעדערבוים צו די סדרים געווען נאך לעבע־דיקער, ווי אַלע יאָר. דער עולם איז געווען גרעסער, סייזינען צוגעקומען פנים חדשות. מהאט געוואַלט, ווי אויף־ציר־לחכים, אַרויסווייזן סאי־דישקייט.

בעת דער גאַנצער עולם איז שוין געזעסן ביים סדר־טיש און צעדער־בוים האט זיך געקליבן מאַכן קידוש — עפנט זיך די טיר און סגייען אַריין די דריי משומדים: מינסקי, ווענגראַוו און סלאַנימסקי.

צעדערבוים בלייבט שטיין ווי געפֿלעפט. דער עולם קוקט זיך איבער.

פֿלוצלונג שטעלט זיך אויף פֿרוג און גיט אַ געשריי:

— וואס שווייגט איר? עפנט די טיר און זאָגט: „שפוך חמתך“!
און ער הויבט אַן זאָגן אויפן קול, מיטן הגדה־ניגון:

— „שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך“...

דער גאַנצער עולם האט אַנגעהויבן פֿאַטשן און די דריי משומדים האבן זיך אַרויסגערוקט באַגראַבענע פון חרפה.

⋮

534

ר' גרשון טיקטין, ברעסלויער רב, איז אַמאָל יום־טוב געגאַנגען פון בית־מדרש אַהיים. טרעפט ער אַן עטלעכע טייטשן, וואָס ער האט געקענט פֿאַר מחללי־שבת, מיט ציגאַרן אין מויל.

— גוט־שבת! גוט־שבת! — זאָגט זיי ר' גרשון.

— ס'טייטש, רבי — חידושין זיי זיך — היינט איז דאָך יום־טוב.

— כּיהאָב געזען — שמייכלט ר' גרשון — אַן איר רויכערט, האָב איר

געמיינט סאיז שבת...

איז פרוזשינע איז געווען א גביר, ר' משהוועלוול, א איד א נכד
און א פקח.

איינמאל, חול'המועד, זיינען צו אים אריין צוויי ארימע בעלי-בתים
פון שטעטל, ער זאל זיי שרייבן א וועקסל און זיי וועלן עס ביי אים
משליש זיין. איז געווארן א קלער, צי מימעג אזא וועקסל שרייבן אום
חול'המועד, צי ס'איז א "דבר האבוד".

— מימעג אז שום קלער — שמיכלט ר' משהוועלוול — אז אמת'ער
"דבר האבוד". אזעלכע קבצנים ווי איר וועלן צאלן א וועקסל? ...

ר' חיים צאנזער האט אמאל, שבועות נאכן דאווענען, געהייסן דם שמש
פארבעטן צו זיך אויף קידוש א פאר גבירים.

די גבירים זיינען אריין צו ר' חיימען. דער טיש איז געווען גע-
גרייט צו קידוש, ווערליק יום-טוב. באלד איז אריין ר' חיים, געזאגט
אלעמען: "גוט-יום-טוב" און זיך געזעצט ביים טיש. זעצן זיך די גבירים
אויך און ווארטן מיט דר-ארץ ר' חיים זאל פריער קידוש מאכן.

— אמאל — זאגט ר' חיים — אין די אינגערע יארן, פלעג איד מ'ך
נוהג זיין, שבועות פאר קידוש זאגן א פשטל. היינט, צו דער עלטער,
האב איד קיין כה נ'ט, וועל איד אייד זאגן איין ווארט בקיצור.
די גבירים שטעלן אז מויל און אויערן, הערן ר' חיימים תורה.

— איר זאלט וויסן זיין — זאגט זיי ר' חיים — אז כ'דארה האבן
טויזנט ריינעש אויף א נויטיקע צדקה, כ'וועל קיין קידוש ניט מאכן,
ביז איר וועט אייך צווישן זיך איינטיילן מיטן סכום און אי"ה מוצאי יום
טוב מ'ר אריינטראגן ס'נעלט.

און ר' חיים הויבט זיך אויף פון טיש.

די גבירים האבן צווישן זיך איינגעטיילט, וויפל איטלאכער פון זיי
וועט געבן און צוגעזאגט ר' חיימען, אז מוצאי יום טוב טראגן זיי אים
אריין טויזנט רייניש.

ערשט דעמאלט האט ר' חיים קידוש געמאכט.

אין די ניין טעג

ר' לוי-צחק בארדיטשעווער איז אמאל אין די ניין טעג געגאנגען
קלייבן אויף א צדקה זאך. איז ער אריין צו א נגיד אין שטוב און אים
געטראפן מיט א גאנצן עולם זיצן ביים טיש און עסן עופות.

אין די ניין טעג

— ס'אי מיר א גרויסער חידוש אויף אייך — שמייכלט ר' לוייצחק —
אז איר עסט היינט אויף די עופות, וועט איר דאך בלייבן ערב'יום-כפור
אז א כפרה...

✽

538

ר' לוייצחק באַרדיטשעווער אין אַמאָל, תּשעה־באב, געגאַנגען אין
נאָם. זעט ער, ווי אַ איר עסט.
נייט ער צו און זאָגט אים:
— אוראי פאַרנעסן, אַז היינט איז תּשעה־באב.
— ניין, רבי — זאָגט יענער — כּוויים, אַז היינט איז תּשעה־באב.
— ווייסט אוראי ניט — זאָגט ווייטער ר' לוייצחק — אַז תּשעה־באב
טאַר'ן ניט עסן.
— ניין — זאָגט יענער — כּוויים, אַז היינט איז אַ תּענית.
— ביזטו אוראי — זאָגט ר' לוייצחק — אַ שוואַכער מענטש און
טאַרסט ניט פאַסטן.
— ניין — שמייכלט יענער — כּיבין גאַנץ געזונט.
הויבט ר' לוייצחק אויף די אויגן צום הימל און זאָגט:
— זע, רבונר־של־עולם, וואָס אַ איר איז. ער וועט ליבערשט זאָגן
אויף זיך, אַז ער טוט אַז עבירה, איידער בריינגען פאַרן מויל אַ שקר...

✽

539

צו ר' יאַשע־בער'ן אין אַמאָל, ערב תּשעה־באב, געקומען אַ אידענע
מיט אַ שאלה.
— רבי — זאָגט זי מיט אַ צובראַכן געמיט — כּיבין אַ אירישע טאַכ־
טער און היט אַפּ אירישקייט ווי גאָט האָט געבאַטן. זינט כּיבין אַ בעל־
הבית'טע מאַד איר ערב תּשעה־באב לאַקשן, ווי ס'פירט זיך ביי אירן.
היינט האָט זיך, מעשה־שטן, געמאַכט אַ פאַרררייעניש: כּיהאָב פאַר־
קנאַטן לאַקשן און בעת־מעשה פאַרנעסן און געמאַכט פאַרפּל.
— אַ שווערע שאלה — מאַכט ר' יאַשע־בער אַן ערנסט פנים.
און הויבט זיך אויף, נייט צו צום אַלמער ספרים, נעמט אַרויס אַ
גרויסן, דיקן ספר, בלעטערט, זוכט, איז כלומרשט מעיין. נאָך אַ היפשע
וויילע זאָגט ער צו דער אידענע:
— דאָס מאַל מענט איר עסן די פאַרפּל. איר זאָלט אַבער מקבל זיין
אויף זיך זיין זהיר אַלע ערב תּשעה־באב צו מאַכן לאַקשן.
די וואָס שטייען דערביי קוקן זיך איבער און קוועטשן מיט די
פלייצעס.
אַז די אידענע איז אַרויס פּרעגט איינער ר' יאַשע־בער'ן:
— רבי, פאַרוואָס האָט איר געמאַכט אַזאָ וועזן פון אַ נאַרישקייט?

אין די פאָרכטיקע טעג

— גאר פשוט — זאגט ר' יאָשע־בער — איר זעט דאָך, אַז די אירענע
איז אַ פראַסטע זאָך. איז אַז כוועל חוזק מאַכן בעת זי קומט פרעגן
אַ נאַרשיקייט, וועט זי אַ צווייטן מאָל ניט קומען פרעגן אַ האַרבע שאלה...
א

540

צו ר' חיים בריסקער איז אַמאָל, אין די ניין טעג, געקומען אַ אינגעלע
מיט אַ שאלה:

— רבי, די מאַמע האָט געשיקט פרעגן, צי כמעג עסן פלייש.
ר' חיים קוקט אָן דעם אינגעלעס בלאַס פנים, גיט אים אַ גלעט און
ענטפערט:

— יא, מיין קינד, דו מעגסט עסן פלייש און גיי זאָג דער מאַמען
דיינער, אַז זי מעג אויך.

די דיינים קוקן זיך איבער.

— וואָס חידושי'ט איר זיך? — זאגט ר' חיים — אַזא בלייך קינד האָט
מסתמא אַ מאַמען אויך אַ שוואַכע...

אין די פאָרכטיקע טעג

541

ר' יחזקאל לאַנדא, דער „נודע ביהודה“, האָט געהאַט אַ חזקה צו
דאוונען ימים נוראים פאַרן עמוד. פאַר „מכלכל חיים“ האָט ער געהאַט אַ
באזונדער ניגון, וואָס ער פלעגט זינגען אַלע יאָר. אין פראג האָט גע-
הייסן: „דעם רבי'ס מכלכל חיים“.

אין פראג איז געווען אַ ברחן. האָט ער זיך מיישב געווען און אָנ-
געהויבן זינגען אויף שמחות „דעם רבי'ס מכלכל חיים“, נאָכמאָכנדיק דעם
„נודע ביהודה“ מיט זיין קול און אַלע זיינע תנועות. דעם עולם איז'ס
שטאַרק געפעלן געוואָרן און דער ברחן האָט אומעטום אויסגענומען.

האַב'ס דערהערט די פרנסים פון פראג, האָבן זיי געשיקט רופן דעם
ברחן און אים מתרה געווען, אַז זיי וועלן אים מעביר זיין און קנסענען
מיט געלט, אויב ער וועט ניט אויפהערן צו זינגען „דעם רבי'ס מכלכל
חיים“. און אַצינד זאָל ער תיכף גיין בעטן דעם רב מחילה, פאַר דעם
אומכבוד, וואָס ער האָט אים אָנגעטאָן.

דער ברחן איז אַוועק צום „נודע ביהודה“ און אים אָנגעהויבן בעטן:
— רבי, האָט קיין פאַריבל ניט, כּיהאַב ניט געמיינט, חלילה, אייך
פוגע בכבוד זיין, כּיהאַב'ס געטאָן בלויז צוליב פרנסה און איך זאָג אייך
צו, אַז מער...

אין די פארכטיקע טעג

— חלילה — שלאגט אים איבער דער „נודע ביהודה“ — כיהאב אויף
איך קיין ברעקל פאריבל ניט, אדרבה, סיטוט מיר הנאה, אז איך קען
העלפן א אידן אין פרנסה. כיניב איך רשות צו זינגען מיין „מכלכל
חיים“ ווען און וואו איר ווילט.

— אבער — שטאמלט דער ברחן — די פרנסים, רבי...
— וועל איך איך געבן — זאגט דער „נודע ביהודה“ — כתוב וחתום.
און ער זעצט זיך אוועק און שרייבט אן א כתב מיט אזא נוסח:
„צו מודיע זיין, אז דער מוכ“י, הבדחן דער און דער, האט פון מיר
רשות, זיך מפרנס צו זיין מיט מיין מכלכל חיים. נאום...“

✎

542

אין פרעסבורג, וואו ר' משה סופר, דער „חתם סופר“, איז געווען
רב, איז איינער געווען א בעל-תקיעה אין שול כמה יארן. איזין דערנאנגען,
אן זייענדיק אין דייטשלאנד האט ער געגעסן האזנפלייש. האט אים
דער „חתם סופר“ ניט צוגעלאזן צו זיין א בעל-תקיעה.

איז ער געקומען צולויפן צום „חתם סופר“ מיט א טענה:
— סטייטש, רבי, כיהאב דאך שוין א חזקה, אזויפיל יארן געבלאזן.
— אז איר קענט עסן האס * — שמייכלט דער „חתם סופר“ — ברויכט
איר ניט צו בלאזן...

✎

543

ר' לוי-יצחק בארדיטשעווער האט אמאל פאר ראשי-השנה געזוכט א
בעל-תקיעה. זיינען צו אים געקומען בעל-תקיעות פון גאנץ שטאט, איט-
לאכער האט געוואלט האבן די זכיה צו זיין ר' לוי-יצחקים בעל-תקיעה.
האט ער זיי אלעמען פארהערט און איטלאכן געפרעגט:

— וואס ביזטו מכוון בעת די תקיעות?
האט איטלאכער זיך געפלייסט צו צייגן וואס א גרעסערע ידיעה
אין די כונות און די יהודים פון תקיעת שופר.
איין בעל-תקיעה האט געענטפערט:

— רבי, כיבין א פראסטער איד. כיהאב פיר דערוואקסענע טעכטער
חתונה צו מאכן און האב ניט פאר זיי א גראשן נדן. בין איר מכוון
אין די תקיעות: רבונד-של-עולם, איך האב געטאן דיין רצון און געבלאזן
פאר דיר שופר, טו דו מיין רצון און שיק מיר צו זונגים פאר מיינע
טעכטער.

האט זיך ר' לוי-יצחק דערפרייט און אים געזאגט:
— דו ביזט מכוון די אמת'ע כונה, דו וועסט זיין מיין בעל-תקיעה...

* אין אונגארן רעדט מען אויס היים — האס און האז — האס.

איינמאל, אין א סליחות-נאכט, בעת ר' לוי-יצחק מיטן שמש זיינעם זיינען געגאנגען צו סליחות, איז ארויס א גרויסער רעגן און זיי האָבן ביידע געמוזט זיך שטעלן אונטער א דאך, איבערווארטן דעם רעגן. גראד איז'ס געווען א שיינק, וואו ס'קומען זיך צענויף אלע גנבים, פרעסן, זויפן און מאַכן אפ צווישן זיך אלע זייערע בלאַטע עסקים.

זעט דער שמש דורכן פענסטער, ווי א חברה יונגן זיצן ביי א טישל, וואס איז אַנגעשטעלט מיט בראַנפן און ביר און כליערליי פאַרבייסאַכץ, און לאָזן זיך וואוילגיין.

— זעט, רבי — זאָגט ער צו ר' לוי-יצחק — ס'אַראַ פּושעים, צו סליחות זיצט'ן און מישכּוּר'ט.

— וואָס רעדסטו? — שלאָגט אים אָפּ ר' לוי-יצחק — דאָס מאַכן אידן ברכה.

זעט ווייטער דער שמש, ווי די יונגן ניבן זיך איינע די אַנדערע די הענט.

— אַצינד -- זאָגט ער צו ר' לוי-יצחק — מאַכן זיי אָפּ צווישן זיך, ווי זיך צו טיילן מיט די גנבות.

— חס ושלום! — זאָגט ר' לוי-יצחק — דאָס זאָגן זיי „לחיים" און ווינטשן זיך אַ גוט יאָר.

זעט ווידער דער שמש, ווי זיי שושקען זיך צווישן זיך. זאָגט ער: — און אַצינד זאָגט'ן אויס איינער דעם אַנדערן וואו און וועמען

מ'האַט באַגינגעט.

— אויב אַזוי — זאָגט ר' לוי-יצחק מיט שמחה — זיינען זיי דאך אמת'ע בעלי תשובה — זיי זיינען זיך מתודה איינער פאַרן אַנדערן, כדי צו קומען גערייניקטע צו סליחות...

ר' לוי-יצחק האָט אַמאַל פאַרשפּעטיקט צו סליחות. כּדרך הטבע האָט דער גאַנצער עולם געוואָרט אויף אים. ווען ער איז געקומען אין בית-מדרש, איז שוין געווען גרויסער טאָג, ווען אומעטום האָט מען שוין באַלד אַפּגעזאַגט סליחות. האָט זיך ר' לוי-יצחק אַוועקגעשטעלט און געזאָגט:

— רבּונ־שְׁלֵעוֹלָם! איד בּין דאָך ניט מער ווי אַ בשר ודם, בין שוין אַלט און שוואַך, ניטאָ שוין קיין כּח אויפּצושטיין פאַרטאָג און זאָגן גאַנץ סליחות. אָבער דו, רבּונ־שְׁלֵעוֹלָם, דו ביזט דאך אַן אל חי וקים, ביזט ניט אַלט, ביזט ניט שוואַך, דאַרפסט ניט שלאָפּן — טאָ זאָג דו פאַר אונז סליחות. און דו דאַרפסט קיין סך ניט זאָגן. ריינע סליחות איז דאך איין וואָרט: סלחתי!...

546

ר' לוי־יצחק באַרדיטשעווער איז, כידוע, געווען אַ גרויסער מלמד־זכות אויף אידן. ער פלעגט זיך אַוועקשטעלן און אויסטענהן זיך מיטן רבונרש־לעולם אויף פראַסט אידיש, אַט כדבר איש אל רעה. איינמאַל, ווען דער ערשטער טאַג ראש־השנה איז אויסגעפאַלן שבת, האָט ר' לוי־יצחק זיך אַוועקגעשטעלט פאַרן רבונרש־לעולם און געהאַט מיט אים אזא שמועס:

— היינטיקן ראש־השנה מוזטו אונז אַלעמען אַנשרייבן לחיים. מחמת היינט איז דאָד שבת־קודש, טאַרסטו דאָך ניט שרייבן. היינט וואָס וועסטו טאָן מיטן „בראש השנה יכתבון“? האָסטו בלויז איין עצה: אַג־שרייבן אַלעמען „לחיים“ און פקוח נפש איז דוחה שבת...

547

איינמאַל, ראש־השנה צו תקיעות, בעת ר' לוי־יצחק האָט זיך גע־שטעלט בלאַזן שופר, האָט זיך דער שופר פאַרהאַקט און ניט אַרויסגעגעבן קיין איין קול. ר' לוי־יצחק האָט געפרוּאווט דעם שופר אויף אַלע זייטן, געטאן אַלע סגולות, געזאָגט „ויהי נועם“ — ניטאָ קיין קול שופר. האָט ר' לוי־יצחק אַוועקגעלייגט דעם שופר און געזאָגט:

— רבונרש־לעולם, ווילסטו ניט, אַז איך זאָל בלאַזן שופר, טאָ זאָל דיר איין זאָל בלאַזן שופר...

548

איינמאַל, ראש־השנה צו מוסף, בעת ר' לוי־יצחק באַרדיטשעווער האָט געהאַלטן אין מיטן „ונתנה תוקף“, ביי די ווערטער: „ויכון בסדר כסאד ותשב עליו באמת“, האָט ער מפסיק געווען און גענומען זיך אויס־טענהן מיטן רבונרש־לעולם:

— רבונרש־לעולם, אויב דו ווילסט זיצן אויף דיין כסא־הכבוד מיט אַן אמת, ווי עס פאַסט פאַר דיר, דעם מלך מלכי המלכים, אַז וואָס דו זאָגסט זאָל זיין געזאָגט, מוזטו זיך נוהג זיין מיט אונז כמדת החסד, גוזר זיין אויף אונז גזירות טובות, ישועות און נחמות, דעמאָלט וועלן דינע גזרות מקוים ווערן. טאַמער, הלילה, וועסטו זיך נוהג זיין מיט אונז כמדת הדין, און גוזר זיין, חס ושלום, גזירות רעות, וועסטו אויף דיין כסא־הכבוד ניט איינזיצן און דינע גזירות וועלן ניט מקוים ווערן. וואָרים די צדיקי הרור וועלן דיך ניט צורו לאַזן און וועלן דינע גזירות מבטל זיין. על־כן, רבונרש־לעולם: „ויכון בסדר כסאד ותשב עליו באמת“ ...

איינמאל, ראש־השנה צו מוסף, בעת ר' לוי־צחק האט געהאלטן ביי „בראש השנה יכתבון“ האט ער מפסיק געווען און אָנגעהויבן פֿאַר טייטשן:

„בראש השנה יכתבון“—אום ראש־השנה שרייבן זיי, די אומות העולם; „וביום צום כפור יחתמו“—אום יום־כפור חתמינען זיי; „כמה יעברון“—וויפל נשים מאַכן זיי מעוברת אין די הייליקע טעג, „וכמה יבראון“—וויפל ממזרים באַשאַפן זיי אין די פֿאַרכטיקע טעג. טאָ זאָג זשע אַליין, רבונ־של־עולם, „מי יחיה“—ווער דאַרף צו לעבן, „ומי וכו'“...

✽

ר' לייב, דער שפּאַלער זיידע, האָט אַמאָל, ראש־השנה פֿאַר תקיעות, געזאָגט:

—רבונו של עולם, וואָס ווילסטו פון דיין פֿאַלק ישראל? גלויב מיר, ווען כיוואַלט ניט געזען מיט די אויגן, אָ אידן טוען מצוות און מעשים טובים, וואַלט איד ניט געגלויבט, אָ זיי זיינען ביכולת צו טאָן איין מצוה אין אזאָ שווערן גלות...

✽

פֿאַר ר' וועלוועלען, דעם ווילנער שטאַט־מגיד, איז אין ווילנע געווען חזן ר' יואל־דוד שטראַשון, דער ווילנער בעל־הבית־ליל, וואָס איז געווען מפורסם פֿאַר דעם גרעסטן מנגן אין דור. איינמאל, ראש־השנה, האָט ער זיך פֿאַרזונגען אין מוסף און אָפֿ־ געהאַלטן דעם עולם ביז פיר אַזוייגער. נאָכן דאַונען גייט צו דער חזן צום שטאַט־מגיד גוט־יום־טוב־ביטן, ווי דער שטייגער.

— מ'דאַרף דאָך — זאָגט ר' וועלוועלע — אייך זאָגן אַ דבר־תורה, נאָר אזוי ווי ס'איז שוין שפּעט, וועל איך אייך זאָגן איין וואָרט בקיצור. מיר ווייסן, אָ: „על שלשה דברים העולם עומד“, די וועלט שטייט אויף דריי זאַכן, אויף תורה און עבודה און גמילות חסדים. תורה — איז ווילנע יוצא מיט מיר, איד זאָג פֿאַרן עולם. עבודה — איז שטאַט יוצא מיט אייר, איר דאַונט פֿאַרן עולם. גמילות חסדים — טוט ווילנע מיט אונז ביידן, וואָס מ'קומט אונז הערן. ווען ניט דער עולם, וואַלט איד ניט געהאַט פֿאַר וועמען צו זאָגן און איר — פֿאַר וועמען צו דאַונען. און איר ווייסט דאָך, אַ גמילות־חסד דאַרפֿן לאַנג ניט האַלטן...

552

צלאל אדעסער, דער חזן מפורסם, פלעגט דאווענען אין סאווראנער הויף. איינמאל איז ער עפעס נכשל געווארן אין אן עבירה, רחמנא ליצלן. יענעם ראשהשנה צו מוסף האט דער סאווראנער ניט צוגעלאזן צלאלין צום עמוד און געהייסן גיין אן אנדערן. צלאל איז געשטאנען אין א ווינקל א פארשטויסנער, א פארשעמטער און געדאוונט מיט א צעבראכן הארץ. אז דער בעל־תפילה איז געקומען צו „הפותח שער לדופקי בתשובה“, האט צלאל געגעבן אזא קרעכץ, אז ס'האט זיך געהערט איבערן גאנצן בית־מדרש.

האט דער סאווראנער אפירגעהויבן דעם קאפ פון אונטער'ן טלית און געזאגט:

— זאל צלאל גיין צום עמוד. ער איז א חוזר בתשובה...

553

ר' הערש־לייב פלעגט זיין זייער נזהר, זיך ניט צו זעצן צום טיש, ביז מ'האט פריער ניט געגעבן עסן די עופות.

איינמאל, ראשהשנה בייטאג, קומענדיק פון שול, האט ער, ווי זיין שטייגער, געווארט מיט קידוש ביז מ'וועט פריער געבן עסן די עופות. האט מען אבער ניט געפונען ס'שליסל פון קעמערל. מ'האט געזוכט און געזוכט און ניט געפונען. האט ער געהייסן בריינגען א גוי, ער זאל אויפ־ברעכן דעם שלאס. דערווייל ווערט שפעט, קיינער פון די בני־בית האט נאך היינט ניט טועם געווען, ר' הערש־לייב אליין איז אלט און שוואך, אבער ער ווארט און מאכט ניט קיין קידוש.

ערשט ווען מ'האט געפונען א גוי און ער האט אויפגעבראכן דעם שלאס און מ'האט געגעבן עסן די עופות, האט זיך ר' הערש־לייב געזעצט צום טיש און געמאכט קידוש.

554

ר' נחמן בראַצלאַווער פלעגט זאגן:

— תיכף נאך ראשהשנה לייג איך צו ס'אויער צום וואנט, צי מ'קלאפט שוין צו איבעראַיאַריקע סליחות...

555

ר' נחמן בראַצלאַווער האט אמאל געשיקט זיין תלמיד, ר' נתן, קיין מעזשיבוש. דעם בעל־שם־טובים א נחלה איז געשטאנען פארקויפט צו ווערן אויף א ליצעטאציע. געווען איז גראַד בין כסא לעשור, צווישן ראשהשנה און יום־כפור, אין די עשרת ימי תשובה. פארן פארן זאגט ר' נחמן צו ר' נתניען:

די וועלט דערציילט

— אז דו וועסט זיין אין מעזשיבוזש, זאלסטו אריינגיין געוואויר ווערן דעם פעטער ברוך*.

אז ר' נתן איז צוריקגעקומען, פרעגט אים ר' נחמן:

— נו, האָסטו געזען דעם פעטער?

— יאָ— ענטפערט ר' נתן— און ער האָט שטאַרק מתרעם געווען.

עשרת ימי תשובה— זאָגט ער— האָט דיין רבי אין זינען נחלאות, קניני עולם הזה.

— אַוואָ— מאַכט ר' נחמן— ביים פעטער איז אויך די טעג עשרת

ימי תשובה? און אַ גאַנץ יאָר וואָס איז?...

556

ר' נתן, דער „מגלה עמוקות“, איידער ער איז געוואָרן רב אין קראָקע,

איז ער דאַרט אַמאָל געקומען אויף „ימים נוראים“.

יוס־כפור נאָך כל־נדרי איז אין קראָקע אַ מנהג צו זינגען „אדון

עולם“ און מ'איז מכבד מיט דעם דעם שענסטן אידן.

איז דער ראש־הקהל צוגעגאַנגען צום „מגלה עמוקות“ און אים גע־

זאָגט:

— רבי, קהל איז אייד מכבד מיט „אדון עולם“.

— און איד— זאָגט אים דעם „מגלה עמוקות“— וואָלט ליבערשט

געוואָלט, אַז דער אדון עולם זאל מיר מכבד זיין מיט קהל...

557

ר' לוי־יצחק באַרדיטשעווער האָט אַמאָל, ערב יוס־כפור, פאַרנאַכט,

בעת דער גאַנצער עולם איז שוין געווען אין בית־מדרש צו „כל־נדרי“, גע־

נומען אַ ליכט און אַנגעהויבן זוכן אונטער די ביינק.

— וואָס זוכט איר, רבי— פרעגט אים.

— כּיזוד— ענטפערט ר' לוי־יצחק— אַ שכור'ן אידן און קען בשום

אופן ניט געפינען.

און תּיכּף שטעלט ער זיך אַוועק און הויבט אָן, ווי זיין דרך, זיך

אויס־טענה'ן מיטן רבונר־של־עולם:

— זע, רבונר־של־עולם, ס'אַראַ טייער פּאַלק דייע אידן זיינען. דו

האָסט זיי געבאַטן צו עסן און צו טרינקען און זיי נאָך צוגעזאָגט, אַז

ס'עסן און ס'טרינקען וועט פאַר דיר אַנגענומען ווערן ווי אַ תּענית.

ווען די אומות־העולם וואָלטן געהאַט אַזאַ טאַג, וויפל פון זיי וואָלטן איצט

געלעגן טויט־שכּור, וויפל וואָלטן זיך געוואָלגערט אין בלאַטע, וויפל

* ר' ברוך מעזשיבוזשער, דעם בעל־שמים אייניקל, איז געווען ר' נחמן

בראַצלאַווערס אַ פעטער.

אין די פארכטיקע טעג

וואלטן געווען צעממית'טע, צענהרג'טע. און זע, ניב א קוק אויף דיינע אידן. בייטאג האבן זיי מקיים געווען דיין מצוה, געגעסן און געטרונקען און געפראוועט יום-טוב'דיקע סעודות. און אצינד, נאך א שטיק צרנאכט, זיינען שוין אלע דא אין בית-מדרש, קיינער איז ניט שכור, קיינער שלאפט ניט, אלע שטייען אויף די פיס, געהייליקטע און גערייניקטע, מוכן ומזומן צו מקבל זיין אויף זיך אלע ענויים פון דעם יום הקדוש, זיך מתודה זיין פאר דיר און טאן תשובה מיטן גאנצן הארצן. היינט, זאג אליין, רבונר-של-עולם, זיינען זיי ניט ווערט, אז דו זאלסט זיי מוחל זיין אלע זייערע עבירות, זיי אנהתמיענען לחיים טובים און זיי געבן א שנת ברכה והצלחה און א שנת נאולה וישועה...

558

ר' לוי'צחק פלעגט זאגן :

היינטיקע דורות זיינען ערלאכער ווי אמאליקע. אמאליקע דורות האבן אפילו יום-כפור אין שול ניט געזאגט דעם אמת. זיי האבן זיך געקלאפט אין הארצן : „אשמנו, בגדנו, גזלנו“, „על חטא שחטאנו“ — און קיין איין וואר ווארט איז ניט געווען אין דעם; זיי האבן זיך מתוודה געווען אויף עבירות, וואס זיי האבן קיינמאל ניט געטאן. היינטיקע דורות אבער, ווען מיר קומען יום-כפור אין שול, זאגן מיר דעם אמת פארן רבונר-של-עולם : „אשמנו, בגדנו, גזלנו, דברנו דופי“ — אלץ אמת, ניטא קיין ווארט שקר. און דערפאר אליין זיינען מיר ווערט, אז השי"ת זאל אונז מוחל זיין אלע אונזערע עבירות.

[אז אנדער נוסח :

אמאליקע יארן האט א איד געזאגט אמת אין מארק און שקר אין בית-מדרש. היינט זאגט'ן שקר אין מארק און אמת אין בית-מדרש. אמאליקע דורות איז דער משאומתן אין מארק געווען באמונה, א ווארט איז געווען א ווארט, הו איז געווען הו און לאו — לאו. און אז מ'איז געקומען אין בית-מדרש און זיך געקלאפט : „אשמנו, בגדנו, גזלנו“ — איז געווען כולו שקר, קיין ווארט ווארט ניט. היינטיקע דורות איז שקר אין מארק, א ווארט איז קיין ווארט ניט. אבער אז מ'קומט אין בית-מדרש און מ'זאגט : „אשמנו, בגדנו, גזלנו“ — איז אלץ אמת, גאלע ווארהייט...]

559

דער קאזשניצער מגיד, ר' ישראל, איז כל ימיו געווען א חלוש, הויט און ביינער, קוים וואס די נשמה האט זיך אין אים געהאלטן. ער פלעגט גיין אין העמרער פון האזנפעל און ליגן תמיד אין בעט.

די וועלט דערציילט

יוס־כפור פלעגט ער זיך שטארקן מיט אלע כחות, אראפגיין פון בעט און דאוונען פארן עמוד.

איינמאל, יוס־כפור צו „כל־נדריו“, אז ער האט געהאלטן ביי „סלחתי כדבריד“, האט ער מפסיק געווען א ווילע און זיך אָנגעהויבן אויסטענהן מיטן רבונר־של־עולם:

— רבון העולמים, קיינער, אַ חוץ דיר, ווייסט ניט ווי שוואַך איך בין און קיינער, אַ חוץ דיר, ווייסט ניט ווי שטאַרק דו ביזט. און אז איך האב מיר געשטאַרקט מיט די לעצטע כחות און זיך געשטעלט פאַרן עמוד, בלויז פון דינע קינדערס וועגן, איז דיר, רבונר־של־עולם, שווער צו זאָגן פון זייערע וועגן צוויי ווערטער: „סלחתי כדבריד“? ...

560

ר' הירש זידיטשיווער מיט זיין ברודער ר' משה סאַמבורער זיינען אַמאַל געווען יוס־כפור אין לובלין, ביים „חוזה“. יוס־כפור איז ר' הירש אַוועקגעפאַלן, געווען פאַרביי. האט ר' משה זיך גע'עוסקט אַרום אים, געמאַכט פייער און געוואַרימט רפואות.

מוצאי יוס־כפור, נאָך מעריב, פרעגט דער „חוזה“ ר' משה'ן, וואָס ר' הירש, דער ברודער זיינער, מאַכט. דערציילט אים ר' משה, אז ער האט געמוזט מחללי־יוס־כפור זיין, מאַכן פייער און וואַרימען רפואות. — אַצינד — שמייכלט דער „חוזה“ — ווייס איך פאַר וואָס מיר האָבן היינט געהאַט אַזאַ היים דאוונען, מחמת איר האט אָנגעוואַרימט...

561

ר' נפתלי ראַפשיצער איז, כידוע, געווען אַ גרויסער וויצלונג און פלעגט זיך ניט אָפהאַלטן פון אַ גלייכווערטל אפילו בעת דער גרע־סטער התרוממות.

איינמאל, יוס־כפור, בעת ער איז געשטאַנען איינגעבויגן אין דער שמונה־עשרה, האט איינער אויף אים אַרויפגעלייגט דעם מחזור און געזאָגט די שמונה־עשרה מיט „אַשמנו“ און „על־חמא“.

נאָך דער שמונה־עשרה מאַכט ר' נפתלי צום יענעם:

— דו האַסט געזינדיגט און אויף מיר זאָגסטו...

562

אין צאַנז האט אַמאַל יוס־כפור אַ אירן זיך פאַרוואַלט טרינקען, אָבער אַזוי שטאַרק, אז ס'האַט געהאַלטן ביי סכנת נפשות.

איזן געקומען פרעגן ר' היימען אַ שאלה, וואָס זאָלן טאָן. — גיט אים — פסקינט ר' היים — אַ לעפל וואַסער.

אין די פארכטיקע מעג

האָט'ן אים געגעבן. דער איד האָט זיך אָבער ניט באַרואַיקט און געהאַלט אַ טרונק. איז'ן ווייטער געקומען פּרעגן ר' חיימען, וואָס זאָל'ן טאָן.

— זאָגט אים— הייסט ר' חיים— אַז ער וועט קריגן וואַסער וויפל ער וויל, נאָר בתנאי אַז פאַר אַיטלאַך לעפל וואַסער זאָל ער געבן פּדיון־נפש הונדערט רייניש...

דער איד האָט זיך תיכף באַרואַיקט.

563

ר' יוסף־שאול נאָטאַנסאָן, איידער ער איז געוואָרן רב אין לעמבערג, איז ער געווען אַ גרויסער עושר. ס'נאָנצע עשירות איז אָבער געלעגן ביים ווייב אין די הענט— זי איז געווען די מפרנסת. ר' יוסף־שאול האָט עוסק געווען יום ולילה אין תורה און אין עבודה און האָט קיין צורת מטבע ניט געוואוסט.

אינמאָל, ערבי־יום־כּפור, האָט ס'ווייב זיינס, אַדל, אים געגעבן צוויי מטבעות, אַ גאָלדן רענדל און אַ קופּערנעם פירער, ער זאָל געבן אַ נדבה אויפן בית־מדרש און אויך אַ נתינה דעם שמש.

ר' יוסף־שאול איז געקומען אין בית־מדרש, אָפּגעדאַונט מנחה, האָט ער דערלאָנגט דעם גבאי דעם קופּערנעם פירער און דעם שמש האָט ער געגעבן ס'רענדל. דער שמש האָט צוגענומען די גאָלדענע מטבע, אים באַראַנקט און אַנגעוואונטשן. דעם גבאי האָט שטאַרק פאַרדראַסן אויף אַדלען: ס'הייסט? חוזק מאַכן פון אַן ערה אידן? שיקן אַ פירער אַ נדבה. און היות אַדל האָט געשמיט פאַר אַ קמצניטע, האָט'ן וועגן דעם גערעדט אין גאַנץ שטאָט.

אַז אַדל איז דערפון געוואויר געוואָרן, פּרעגט זי ר' יוסף־שאול'ן:

— ווי האַסטו געגעבן ס'געלט?

— ס'הייסט, ווי? — חידושיט זיך ר' יוסף־שאול— דו האַסט מיר גע־געבן צוויי מטבעות, איינע אַ גרויסע און איינע אַ קליינע. האָב אידן די קליינע געגעבן דעם שמש און די גרויסע דעם גבאי...

564

ר' ישראל סאַלאַנטער האָט אַמאָל פאַרשפּעטיקט צו „כל־נרדיו“. כּדרך הטבע האָט דער גאַנצער עולם אויף אים געוואַרט. מ'וועט זיך דאָך ניט שטעלן אַז אים זאָגן „כל נרדיו“. מ'וואַרט אָבער אַ צייט, ס'ווערט שוין שפּעטלאַך, און ר' ישראל איז נאָך ניטאָ. שיקט'ן דעם שמש צו אים אַהיים— קיינער איז ניטאָ. אַלע זיינען אַוועק צו „כל־נרדיו“. ווערט שוין דער עולם אומרואיק, טאַמער האָט, חלילה, עפעס פאַסירט. לאָזט'ן

די וועלט דערציילט

זיך ארויס אים זוכן. מיזוכט, מפרעגט — ר' ישראל זעט זיך ניט. גייטן שוין צוריק. מיגייט פארביי א שטוב, ניט ווייט פון בית-מדרש, מיגייט א סוף דורכן פענסטער, ווערטן נבהל ומשתומם: ר' ישראל זיצט ביי א וויגעלע און וויגט א קינד. לויפטן אריין:

— רבי, מיר זוכן דאך אייך ארום, מיווארט אויף אייך מיט „בל-נדרי“.

— ששש... — מאכט צו זיי ר' ישראל — אירט אויפועקן סקינד. ס'איז ערשט איינגעלאפן. גייענדיק אין שול האָב איך געהערט ווי א קינד וויינט. בין איך אריין אין שטוב — קיינער ניטא, אלע זיינען אוועק אין שול. האָב איך מיד געזעצט און צוגעוויגט סקינד ביז ס'איז איינגעשלאפן...

565

אינם יאר פון דער מגפה, ניט היינט געדאַכט, האָט ר' ישראל סאָ-לאַנטער מיטן ווילנער בית-דין געלאָזט אויסרופן, אַז קיינער זאָל דעם יום-טוב ניט פאַסטן, מחמת דאַקטוירים האָבן געזאָגט, אַז ס'איז סכנת נפשות צו פאַסטן אין אַ צייט פון חל"דע.

יום-כפור נאָך שחרית גיט דער שמש אין ווילנער שול אַ קלאַפ אויפן בעלעמער און רופט אים, אַז דער גאַנצער עולם זאָל גיין אַהיים מאַכן קידוש און עסן די יום-טובדיקע סעודה. קיינער אָבער גייט ניט. אלע שטייען אין טלית און קיטל, קוקן איינער אויפן אַנדערן און לאָזן אַראַפ די אויגן, פול טרערן, צו דער ערד. אַ קלייניקייט, יום-כפור, וועמען וועלן עס דינען די פיס צו גיין אַהיים? שטייט די גאַנצע עדה אידן און רירט זיך ניט פון אַרט.

איז ר' ישראל סאַלאַנטער אַרויף אויפן באַלעמער און אָנגעהויבן איינצורידן דעם עולם, אַז זיי זאָלן גיין אַהיים טועם זיין, אַז „ושמרתם לנפשותיכם“ איז אַזא מצוה ווי „ועניתם את נפשותיכם“ און פקוה נפש איז דוחה די גאַנצע תורה. — און דאָ איז געשען עפעס, אויף וואָס קיינער האָט זיך ניט געריכט.

ר' ישראל האָט אַ וואונק געטאָן צום שמש און יענער האָט אים אָנגעגאָסן אַ בעכער וויין. ר' ישראל האָט גענומען דעם בעכער, נעמאַכט אַ ברכה מיט גרויס געוויין און געטרונקען דעם וויין בפני קהל עם וערה.

דער עולם האָט געשלאָנגען די טרערן, געענטפערט אָמן און מיט גע-בויגענע קעפ זיך אָנגעהויבן אַרויסשאַרן פון שול צו גיין אַהיים עסן דעם ערשטן יום-כפור...

אין סלוצק איז געווען א רייכער פאדריאטשיק. איז ער געווען זייער א פרומער און זייער א קארגער. ער פלעגט גיין אין רביס בית-מדרש דאוונען, זאגן תהלים, נאָר אַ נדבה איז ביי אים געווען שווער אַרויסצונען מען. ר' יאָשע־בער האָט אים גוט געקענט און ניט איין מאָל געהאַט מיט אים צו טאן פאַר זיין קמצנות.

יום־כפור נאָך „כל־נדריו“, ווען דער גרויסער עולם גייט אַהיים און בלוז געקליבענע, ערלאָבע אירן בלייבן אין שול אויף אַ גאַנצע נאַכט, איז דער גביר אויך געבליבן. ער האָט געזאָגט „שיר היתוד“ מיטן עולם, געזאָגט פאַרן עולם אַ פאַר ימים תהלים און זיך אַלץ געפלייסט, אַז דער רב, ר' יאָשע־בער, זאָל עס זען.

פאַרטאָג, בעת דער עולם רוט זיך אַפּ אַביסל, זיך מכין זיין צו שחרית, גייט ער צו צום רב און מאַכט.

— וואָס זאָגט איר, רבי? שווערלאַך צו זיין אויף אַ גאַנצע נאַכט און שטיין אויף די פיס.

— הערט — זאָגט אים ר' יאָשע־בער — איר זיינט דאָך אַ פאָדריאטשיק, האָט איר דאָך אַ ידיעה אין מלכה־ענינים, וועל איך ביי אייך עפעס פרעגן:

כידוע איז ביי אַ מלכה איינגעפירט פאַרשיידענע מינים חיל. ס׳זײַן נען דאָ פוסגייער, ס׳זײַנען דאָ רייטער און ס׳איז דאָ אַרטילעריע. יעדער מין חיל האָט זיך זיין עובדה און יעדער סאָלדאַט זיין אָרט. וועל איך אייך פרעגן: ווי איז, אַז אַ סאָלדאַט, וואָס מ׳האַט אים אַריינגעגעבן אין איין מיל חיל, זאָל אַליין אַוועקגיין צום אַנדערן מין; אַ רייטער זאָל, למשל, אַוועקגיין צו די פוסגייער, וואָס קומט אים?

— אַזאָ סאָלדאַט — ענטפערט דער פאָדריאטשיק — קריגט אַ שווערע שטראַף, ער האָט געבראַכן די דיסציפלין, אַ מורד במלכות. אָבער אַנט־קעגן וואָס פרעגט אירס, רבי?

— טאַקע אַנטקעגן אייך אַליין — ענטפערט ר' יאָשע־בער — מיר ווייסן, אַז „מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע“. דער רבונג־שליעולם האָט אויך פאַרשיידענע מינים חיל. ס׳זײַנען דאָ בעל־יתורה, בעל־עבודה און בעל־יצדקה. אייך האָט דער אויבערשטער געגעבן עשירות און אַזוי אַרום אייך אַריינגעגעבן אין דעם חיל פון די בעל־יצדקה. אייער עובדה איז צו געבן גרויסע נדבות, צו העלפן אַרימע לייט, צו אויסהאַלטן לומדי תורה. אַצינד האָט איר זיך געקענט ליגן אין אייער ווייכן בעט און שלאָפן. זאָגן תהלים און לערנען — דאָס איז פאַר די אַרימע אירן, וואָס געהערן צו דעם מין חיל פון די בעל־יתורה און בעל־עבודה. וואָס האָט איר געטאָן? — איר זיינט אַליין אַוועקגעגאַנגען פון די בעל־יצדקה, וואו

די וועלט דערציילט

מ'האט אייד אריינגעגעבן און שטייט א גאנצע נאכט מיט ארימע אידן, צו וועמען איר געהערט ניט. היינט זאגט'זשע אליין, וואס קומט אייד? ...

567

אינם יאר פון דער מגפה איז ר' אליההיים לאדזשער געווען רב אין פרוזשינע. תיכף ווי די מגפה איז אויסגעבראכן האט זיך ר' אליההיים געשטעלט בראש פון דער מחנה ראטעווער. וואו נאך א חולה איז ער געווען דער ערשטער צו ראטעווען. בייטאג און בינאכט פלעגט ער ארומלויפן איבערן שטעטל, געוואויר ווערן די קראנקע, באזארגן זיי מיט רפואות און מיט הילפס-מיטלען. לויפנדיק איינמאל צו א חולה איז איין קאלאש אראפגעפאלן ביי אים פון פוס און געבליבן שטעקן אין בלאטע. איז אים א שאך געווען די מינוט, האט ער דעם קאלאש געלאזט ליגן און געלאפן ווייטער אין איין קאלאש.

יום-כפור נאך „כל-נדרים“ איז ער תיכף אוועקגעלאפן געוואויר ווערן די קראנקע. און אזוי איז ער ארומגעלאפן א גאנצע נאכט. אינדערפרי, בעת דער עולם איז שוין געגאנגען דאווען, האט'ן אים געפונען ליגנדיק פאר א שטוב, אויף א קלאץ, כאפנדיק א דרעמל.

568

בעת'ן פוילישן אויפשטאנד איז ר' שמואל מאליווער געווען רב אין סוואוואל. ר' שמואל האט ניט נוטה געווען צו די פאליצקן, געהאלטן, אז זיי וועלן האבן א מפלה און אין זיינע דרשות האט ער געווארנט אידן בלייבן געטריי דער רוסישער מלוכה און ניט צושטיין צו די פאליצקן. פאר דעם איז ער געווען חשוב ביי מלוכה און אלע שרים האבן פאר אים געהאט גרויס דרד-אריץ.

ראש-השנה זיינען די קאזאקן אריין אין סוואוואל און דער אטאמאן זייערער האט אנגעהויבן בעל-בית-עווען אין שטאט אויפן קאזאקן שטיי-נער. אויף וועמען ס'איז געפאלן א חשד, אז ער האט א יד אינם אויפ-שטאנד — דער איז ניט געווען זיכער מיטן לעבן.

בין כסא-לעשורה, צווישן ראש-השנה און יום-כפור, האט'ן גענומען תפוס צען אידן, פון די פני, אויפן חשד, אז זיי זיינען פארמישט אינם אויפשטאנד. אין שטאט איז געווארן חושד. אן אימת-מות איז געפאלן אויף אלעמען. אמת'ע, „ימים נוראים“ זיינען דעמאלט געווען.

ערב-יום-כפור זיינען די משפחות פון די תפוסים צוגעפאלן צום רב מיט די פרנסים, זיי זאלן פועל'ן ביים אטאמאן, ער זאל ארויסלאזן די תפוסים כאטש אויף דעם איין טאג יום-כפור. ר' שמואל מיט די פרנסים האבן זיך געישובט, געקלערט אהין-אָהער, מחמת גיין צום אטאמאן אין

אין די פארכטיקע מעג

אזא שעת חירום האט געשמעקט מיט סכנת נפשות. נאך א לאנגן ישוב־הדעת איז געבליבן גיין בעטן פאר די תפוסים. אולי ירחם. איז דער רב מיט די פרנסים אָוועק צום אַטאַמאַן. ווי ער הערט מבח וואָס זיי זיינען געקומען, צינדט זיך אין אים אַן די רציחה און ער גיט אַ געשריי אויף פּאַניע־לשון:
— „פּאַשאַל וואָו!“ פאַר מורדים במלכות זיינט איר געקומען בעטן?!

דער רב מיט די פרנסים האָבן קוים געפונען דעם וועג צוריק. זיי גייען אַפּ אַ שטיק וועגס, הערן זיי ווי אַ קאַזאַק לויפט זיי נאָך און שרייט:

— שטייט! שטייט!

פאַלט זיי אין די דמים און בלייבן שטיין דערשראָקענע אויף טויט. דער קאַזאַק קומט צו.

— איז דער ראָוויין— פרעגט ער— דאָ מיט אייך?

— יאָ— ענטפערט ר' שמואל— איד בין דער ראָוויין.

— קום צוריק צום אַטאַמאַן— זאָגט דער קאַזאַק.

גיט ר' שמואל מיט אים און די פרנסים בלייבן וואַרטן אין איין פּחד.

אַ וויילע שפּעטער קומט ר' שמואל מיט אַ בשורה:

— די תפוסים וועטן אַרויסלאָזן אויף זיין אַחריות. מוצא־ימים־כּפּור מוז ער זיי צושטעלן צוריק אין תּפּיסה.

די תפוסים זיינען געקומען אַהיים, זיך גוט אָנגעוויינט מיט די בני־בית זייערע און אָוועק אין שול.

יענעם יום־כּפּור וועלען סוואַואַלקער אידן קיינמאַל ניט פאַרגעסן. די בכיות מיט די יללות זיינען גענאַנגען עד לב השמים. און וואָס ווייטער דער טאַג האָט זיך גערוקט, אַלץ גרעסער זיינען געוואָרן די בכיות. צו נעילה איז גאָר געווען פּחדים.

נאָר נעילה גייען די תפוסים צו צום רב, זיך אָפּזעגענען מיט אים און גיין צוריק אין תּפּיסה.

— וואָס איז די געאייִל?— זאָגט ר' שמואל— לאַמיר קודם דאווענען מעריב און איר וועט גיין אַהיים אַפּפּאַסטן. ס׳איז דאָך יום־טובּ. מיהאַט אַפּגעדאוונט מעריב, זיך געוואונטשן אַ גוט־יאָר און גע־נאַנגען אַהיים אַפּפּאַסטן.

תיכּה נאָכן עסן זיינען די תפוסים, באַלייט פון זייערע משפּחות, געקומען צום רב, גרייט צו גיין צוריק אין תּפּיסה.

— וואָס איילט איר?— זאָגט זיי ר' שמואל— איד בין דאָך פאַר אייך ערב. גיט אַהיים, רוט זיך אויס און מאַרגן וועל איד אייך צו־שטעלן.

די וועלט דערציילט

זיינען די תפוסים אוועק אהיים.
באנאכט זיינען די קאזאקן ארויס פון סאוואלע.

✽

56

איינער פון די בריסקער נכבדים איז, לא עלינו, געווארן א יורד, זיך אפגעשמעלט און ניט געקענט צאלן. האבן די בעלי-חובות אים ארייני געווארפן אין תפיסה. מהאט געדארפט שאפן א סכום פון זעקס-טויזנט רובל אים צו באפרייען פון תפיסה.
ערביים-כפור, פארנאכט, בעת דער גאנצער עולם איז שוין געווען אין שול צו „כל-נדריו“, האט ר' חיים געלאזט אויסרופן, אז מיוועט ניט זאגן „כל-נדריו“, ביז דער עולם וועט זיך אויפלייגן און שאפן סיגעלט צו באפרייען דעם אידן. ערשט אז די גאנצע סומע איז געשאפן געווארן, האט ער געהייסן זאגן „כל-נדריו“.

✽

570

בעת די מהומות אין רוסלאנד האט'ן אין בריסק גענומען תפוס א אירישן בחור אויפ'ן חשד, אז ער איז א מורד-במלכות. אן גרויסע חקירות ודרישות האט'ן דעם בחור פארמשפט צום טויט.
אז ר' חיים איז דערפון געוואויר געווארן האט ער אנגעהויבן זיך משתדל זיין ראטעווען דעם בחור.
ערביים-כפור צו „כל-נדריו“ איז ר' חיים ארויף אויף דער בימה, ארויסגענומען א פאפיר מיט טינט-אונד-פען, געחתמעט זיין נאמען און געהייסן, אז איטלאכער פון עולם זאל חתמענען די בקשה צו מלוכה, באפרייען דעם בחור. האט דער עולם אזוי געטאן. יעטווידער איינער איז ארויף אויף דער בימה און געחתמעט.
דערווייל איז געווארן שפעטלאך. האבן טייל אנגעהויבן:
— רבי, סאי שוין שפעט... יום-כפור...
— ניין— זאגט ר' חיים— ראטעווען א אידן איז בילכער. פיקוח-נפש איז הארבער ווי יום-כפור.
ערשט, אז דער לעצטער פון עולם האט געחתמעט, האט ר' חיים געהייסן זאגן „כל-נדריו“.

✽

571

ר' דוד-שלמה דובנער פלעגט אויף אלע ימים נוראים פארן צום רבי'ן. איין יאר איז ער געקומען אויף סוכות.
— פארוואס— פרעגט אים דער רבי— ביזטו ניט געקומען אויף ראש-השנה?
— געווען פארנומען, רבי— ענטפערט ר' דוד-שלמה— טרדת הזמן.

זמן שמחתנו

— אוי-וויי — קרעכצט דער רבי — „ובכן תן פחדך“ איז שוין אויך געלט?
— יא — קרעכצט אים נאך ר' דוד-שלמה — „ובכן צדיקים“ איז אויך געלט...
...

זמן שמחתנו

572

דעם גאנצן מנהג איז געווען, אז סוכות, „זמן שמחתנו“, איז ער געווען זייער פריילאך, פלעגט זיצן אין סוכה און שמועסן מיט זיינע מסורבים איז מילי דעלמא, זיי פרעגן ווי סיגייט זיי אין ענין פון פרנסה וכדומה.

איינמאל, חוץ-המועד-סוכות, איז צו אים אין סוכה אריינגעקומען א יונגערמאן, פון די וואס זיינען געווען ביי אים יוצאים ונכנסים. דער גאון איז גראד געווען פארטיפט אין אן ענין, האט ער מיטן יונגמאן ניט געשמועסט. איז דער יונגערמאן אוועק א פארציערטער: ניט אן דערש, דער גאון האט אויף אים תרעומות. איז ער אוועק צו זיינעם א חבד, אויך א יוצא ונכנס ביים גאון, און האט אויסגעגאסן פאר אים זיין ביטער הארץ. יענער האט געפרוואווט אים אפשלאגן, ער האט זיך אבער ניט בארואיקט.

— ווייסטו וואס? — זאגט אים יענער — לאמיר ביידע אריינגיין צום חסיד און איד וועל אים פרעגן.

זיינען זיי בייד אריין צום גאון. שמועסנדיק מאכט זיך יענער הארץ הארץ און פרעגט דעם גאון:

— האט קיין פאריבל ניט, רבי, וואס כוועל איך פרעגן. אט דער יונגערמאן, וואס איז געקומען מיט מיר, מיינט, אז איר האט עפעס תרעומות אויף אים.

— תלילה — ענטפערט דער גאון — וואס האב איך צו אים? זאל ער זיך לעבן ביז הונדערט יאר.

אויסגעלאזן האט זיך, אז דער יונגערמאן האט טאקע מאריך ימים געווען און דערגרייכט א טיפן עלטער. צו אכט-און-ניינציק יאר איז ער איינמאל קראנק געווארן, האבן די קינדער געוואלט שיקן נאך א דאקטער, האט דער זקן ניט געלאזן און זיך נאך שטארק אנגעבייזערט אויף זיי:
— כהאב נאך צו לעבן צוויי יאר. אפילו איין טאג וועל איך ניט אפלאזן פון חסידים ברכה...
...

ר' יחזקאל, דעם „חכם צבי" אן אייניקל, איז צו פופצען יאָר אנגעקומען פאַר אַן איידים צו ר' לייבעלע ר' בערס. סוכות האָט דער שווער גענומען דעם וואוילן איידים זיינעם, וואָס האָט שוין דעמאָלט גע'שמיט פאַר אַן עילוי, צום גאון. דער גאון איז גראָד דעמאָלט געזעסן אין סוכה און געגעסן. זיינען זיי אַרײַן צו אים אין סוכה און זיך משתעשע געווען אין דברי־תורה און אין מילי דעלמא. פאַרן אַוועקגיין האָט ר' לייבעלע געבעטן דעם גאון, ער זאָל בענטשן זיין איידים. האָט דער גאון אַרויפגעלייגט די הענט אויף ר' יחזקאל'ס קאָפּ און אים געבענטשט. און אזוי ווי דעם גאונים הענט זיינען געווען פעט פונם עסן, זיינען אַלע צען פינגער געבליבן שטיין ביים ר' יחזקאל'ן אויפן שטריימל, וואָס האָט געקאָסט גאַנצע צען רענדלאַך. האָט זיך ר' יחזקאל מצער געווען, גע'שטור'ט אַ נייעם שטריימל. שפעטער אָבער, אַ ר' יחזקאל איז עלטער געוואָרן, איז דער שטריימל ביי אים געווען זייער טייער און ער פלעגט ציטערן איבער אים. בלויז איין מאָל איז יאָר פלעגט ער אים אַנטאָן — דאָס איז געווען יום־כּפּור.

ר' לייבעלע ר' בערס איז געווען דער גרעסטער נכד אין ווילנע, אין גאונים צייט. ער איז געווען אַ גרויסער גביר און דערצו אַ למדן מופלג און אַ צדיק תמים. פון גאונים מקורבים. ער האָט תמיד געהאַט דעם שענסטן טלית, די שענסטע תפילין און ווער שמועסט סוכות — דעם שענסטן אתרוג.

מאָכט זיך אַ יאָר, אַז אתרוגים זיינען ניט בנמצא; אַז אתרוג איז געווען מיט גאַלד צוגלייך. יענעם סוכות זיינען אין גאַנץ ווילנע מער ניט געווען ווי צוויי אתרוגים. איינעם האָט געהאַט קהל און נאָך איינעם האָט געהאַט ר' לייבעלע ר' בערס, וואָס האָט זיך געלאָזט קאָסטן אַ הון רב צו קריגן אַן אתרוג.

דעם ערשטן טאָג סוכות איז ר' לייבעלע אויפגעשטאַנען אינדערפרי מקיים זיין די מצוה. האָט ער זיך מקדים געווען פאַרן בעל־הבית, איז אַרײַן אין סאַליע, אַרויסגענומען דעם אתרוג פון דער זילבערנער פּושקע און אנגעהויבן זאָגן דעם „יהי רצון" פון אתרוג־בענטשן. אינמיטן הערט ער — ר' לייבעלע גייט. ווערט ער אַ צעצאַפּלמטער, וואַרפט אַרויס דעם אתרוג פון האַנט און צעברעכט דעם פיטום.

ר' לייבעלע איז אַרײַן, זעט ער, ווי דער משרת זיינער שטייט בליך ווי די וואַנט און ציטערט ווי אַ בלאַט און דער אתרוג ליגט אַ פּסול־ער. איז ער אַ האַר ניט אין כעס געוואָרן, נאָר געזאָגט מיט אַ בנעיות־דיקן שמיכל:

— מילא, אַז ס'איז ניטאָ קיין אתרוג בענטשט'ן ניט...

ר' יעקב קאזלאווער איז געווען א גדול בתורה און געשימט אין דער גאנצער סביבה. האט ברעזשאן אים געוואלט נעמען פאר א רב און אים אנגעבאטן א כתב-רבנות. האט ר' יעקב ניט אנגענומען. ער וויל קיין רב ניט זיין. דעם ווייב זיינעם האט זיך אָבער געוואלט זיין א רבי'צו, בפרט אין אזא קהלה ווי ברעזשאן. האט זי אנגעהויבן איינמענה'ן מיט אים, ער זאל ס'רבנות אנעמען. ר' יעקב האט זיך אָבער געהאלטן ביי זיינס: ער וויל קיין רב ניט זיין.

איינמאל, פאר סוכות, איז ס'ווייב צו אים שטארק צוגעשטאנען, ער זאל אנעמען ס'ברעזשאנער רבנות.

— ווייסטו וואס — זאגט איר ר' יעקב — אז דו וועסט מיר קויפן אן אתרוג א מהודר, וועל איר זען.

איז זי תיכף אוועקגעפארן קיין ברעזשאן, ניט געשפארט קיין געלט און געבראכט אן אתרוג א הדר, א יופי.

אז מ'איז געוואויר געווארן אין שטעטל, אז ר' יעקב האט אן אתרוג א הדר, איז גאנץ שטעטל געקומען צו אים בענטשן אתרוג. און תיכף דעם ערשטן טאג האט דער אתרוג אנגעווארן די מראה זיינע, געווארן שווארץ און פארפלעקט. גארניט צו דערקענען.

— זע — זאגט ר' יעקב צום ווייב — דער שענסטער אתרוג ווערט אויס הדר, אז ער פאלט אריין אין קהלישע הענט...

ר' מרדכי לעכעוויטשער, דעם מעזעריטשער מגידים א תלמיד, האט זיך נוהג געווען צו קויפן ברעטער און זיי פארבארגן נאך יום-כפור ארימעלייט צו מאכן סוכות.

איינמאל, ערב-סוכות, איז א רעגן, איז צו אים געקומען אן ארימער שוסטער, א לאמער אויף א פוס, און געבעטן באַרגן א פאַר ברעטער אויף א סוכה. ר' מרדכי האט אים געענטפערט, אז ער האט שוין אלע ברעטער צעמילט און מער האט ער ניט. איז דער שוסטער אוועקגעגאנגען.

זעט ר' מרדכי דורכן פענסטער, ווי דער שוסטער גייט פון שטוב צו שטוב, לאמט אין דער בלאַטע און זוכט צו קריגן ברעטער אויף א סוכה.

— זע, רבנו-של-עולם — האט זיך ר' מרדכי פאנאנדערגעוויינט — ס'ארא טייער פאלק אידן זיינען. ווי ליב דינע מצוות זיינען זיי. אט איז אן ארימער איד, א קאליקע, שלעפט ער זיך ארום אין רעגן, אין בלאַטע, כדי צו קענען מקיים זיין די מצוה פון סוכה.

און תיכף איז ר' מרדכי אליין ארויף אויפן בוידים, האט געזוכט און געפונען א פאר ברעטער. האט ער געהייסן דעם משרת זיינעם

די וועלט דערציילט

אוועקטראגן די ברעטער צום שוסטער צוזאמען מיטן סכד, וואָס איז געבליבן, און העלפן דעם שוסטער מאַכן די סוכה.

✽

577

ר' חיים צאנזער האָט זיך נוהג געווען, אַז ערביסוכות פלעגט ער טיילן אַ סך צדקה. ער פלעגט לייען און באַרגן ביי די אתרוגים-הענדלער און אַלץ צעטיילן.

— טאַטע — האָט אים דער זון זיינער אַמאָל געזאָגט — צדקה איז טאַקע אַ גרויסע מצוה, אָבער ס'ווערט ניט דערמאָנט אין קיין אָרט, אַז מ'איז מחוייב צו לייען און געבן צדקה.

— נוואָלד! — גיט ר' חיים אַ געשריי — ווי איז'ס אַ זון אַ רוצח אויף אַן אייגענעם טאַטן. דו זעסט, אַז דו האָסט אַ טאַטן, וואָס האָט ניט קיין ריח תורה, קיין ברעקל יראַת-שמים, האָט איין שטיקל מצוה — ווילסטו דאָס אויך ביי אים אַוועקנעמען...

✽

578

בעת ר' לוייצחק באַרדיטשעווער איז נאָך געווען אַ יונג בחור'ל האָט ער שוין געישמט פאַר אַן עילוי, פאַר אַ גדול בתורה און פאַר אַ גרויסן יראַת-שמים. האָט זיך מיט אים משדד געווען ר' ישראל פּרץ פון לעווערטאָוו, אַ גרויסער עושר, אַ נכבד און אים געגעבן קעסט, ווי דער סדר-עולם איז געווען אַמאָליקע יאָרן. כּרדד הטבע האָט'ן איז שטעטל ר' לוייצחק'ן אַפּגעגעבן גרויס-כבוד: אַ יונגערמאַן אַן עילוי און אַ גביר'ס אַן איידים — תורה וגדולה במקום אחר.

דעם ערשטן שמחת-תורה האָט דער גבאי מכבד געווען ר' לוייצחק'ן מיט „אתה הראית“. רופט אים דער שמש אויף שמחת-תורה-דיק און דער גאַנצער עולם שטעלט אַן מויל-און-אויערן הערן דעם וואוילן יוגנטאָן. ר' לוייצחק נעמט סיטלית, איז זיך מיישב און לייגט אַוועק. נעמט נאָך אַ מאָל און לייגט ווייטער אַוועק. דער עולם קוקט און גאַפט. דער שווער געפינט זיך קיין אָרט ניט פאַר בושה. צום סוף זאָגט ר' לוייצחק אויפן קול:

— אַז דו ביזט אַ למדן און אַ חסיד, גיי דו און זאָג „אתה הראית“. און ר' לוייצחק איז ניט געגאַנגען.

קומענדיק אַהיים איז דער שווער געווען אין כּעס. ר' לוי יצחק איז געווען בשמחה. יום-טוב. ביים טיש פרעגט אים דער שווער:

— לוייצחק לעב, פאַרוואָס האָסטו מיר אַנגעטאָן אַזאַ בושה? וואָס וועלן לייט זאָגן?

— כיוועל אייד זאגן, שווער לעב, ווי די מעשה איז געווען — זאגט
 ר' לוי-יצחק — אז כיהאב גענומען סיטלית גיין זאגן „אתה הראית“, זע
 איד דער יצר-הרע איז דא.
 — ווער ביזטו? — פרעג איד אים.
 — און ווער ביזטו? — פרעגט ער מיר.
 — איד בין א למדן — זאג איד.
 — איד בין אויך א למדן — זאגט ער.
 — וואו — פרעג איד אים — האסטו געלערנט ש"ס און פוסקים?
 — און וואו האסטו געלערנט? — פרעגט ער מיר.
 — איד האב געלערנט — זאג איד — ביי יענעם און יענעם גאון.
 — צוזאמען מיט דיר — זאגט ער — האב איד אויך געלערנט.
 — איד — זאג איד — בין אכער א חסיד.
 — איד בין אויך א חסיד — זאגט ער.
 — וואו — פרעג איד — האסטו געלערנט חסידות?
 — און וואו האסטו געלערנט? — פרעגט ער מיר.
 — איז ספרי יראים — זאג איד.
 — צוזאמען — זאגט ער — האבן מיר ביידע געלערנט.
 זע איד, אז ער לאזט מיר ניט אפ, האב איד אוועקגעלייגט סיטלית
 און אים געזאגט:
 — אז דו ביזט א למדן און א חסיד, גיי דו און זאג „אתה
 הראית“...
 ✽

579

א איד איז אמאל געקומען צו ר' יצחק-אלחנן, זיך שואל-עצה-זיין, צי
 זאל ער פארן קיין אמעריקע.
 — האט איר פרנסה? — פרעגט אים ר' יצחק-אלחנן.
 — מיט פרנסה — ענטפערט דער איד — קומטין דורך ווי ס'איז.
 ס'פעלט אכער שישטיקעלע הצלחה, מיזאל קענען אפשפארן א רובל.
 — אויב אזוי — זאגט אים ר' יצחק אלחנן — דארפט איד ניט פארן.
 פארשטייט איר: צו „הושיעה נא“ מאכטין נענועים, מידרייט זיך אהין-
 אהער; צו „הצלחה נא“ מאכטין קיין נענועים ניט, מישטייט אויף אן
 ארט...
 ✽

580

איז ראדיון איז געווען איינגעפירט אז א גאנץ סוכות פלעגטין הוליען
 און זיך משמח זיין אין דער ישיבה און ביי ר' ישראל-מאירן, דעם „חפץ
 חיים“, אין שטוב. ר' ישראל-מאיר פלעגט זיך משמח זיין צוזאמען מיט
 די בחורים, די „פרושים“ פון זיין קיבוץ. ער פלעגט זאגן יוסטובדיקע

די וועלט דערציילט

תורה אויף זיין דרך און די בחורים פלעגן זינגען, טאנצן און הוליען. איינמאל, א סוכות, בשעת חדוה, ווען דער עולם איז געווען צע-ווארימט, האט איינער פון די בחורים, א געזונטער חבר'מאן, א כאפ געטאן ר' ישראל-מאיר'ן און אים אויפגעהויבן אין דער הויך, ווי ס'פירט זיך ביי סטודענטן. ר' ישראל-מאיר האט'ס ניט געוואלט לידן און שטארק מקפיד געווען. ער האט זיך כמעט ווי אַנגעבייזערט אויפן בחור. א וויילע שפעטער איז ער צוגעגאנגען צום בחור און אים מפיס געווען.

— פארשטייט איר מיד— זאגט ר' ישראל-מאיר— מדאָרף א מענטשן ניט הויבן העכער ווי ער איז...

פאר די חנוכה ליכט

581

איינמאל, חנוכה, איז צונויפגעקומען א גרויסער עולם ביי ר' משה קאברניער, זען ווי דער רבי בענטשט חנוכה-ליכט. אז ס'איז געוואָרן א גרויס איינגשאַפט, האט ר' משה זיך אומגעקערט צום עולם און גע-זאָגט:

— וואס טאיר זען, ווי אז אַלטער איר מאכט זיך נאָריש?...

✽

582

ר' נחום טריסקער האט געפירט א ברייטן שטאט. ער האט פאַר-וואוינט רייך און געהאט א סך זילבערנע און גאלדענע חפצים. נאָר אז אַנטיק איז געווען זיין חנוכה-מנורה. א גאָרשמיר האט אויף איר געאַרבייט שיינע עטלאַכע יאָר. געווען איז זי א מאן די הויך, אינגאנצן כּסף טהור, אויסגעצאצקעט מיט אַלערליי קווייטן און כּוימער. איז מיטן איז געווען א שטוב מיט אַלע פרטים, מיט מירן און פענסטער און חדרים— ס'איז געווען אויף חידושים אַנצוקוקן.

איינמאל איז ביים טריסקער געווען צו גאסט אן אַנדער גוטער איד. איז אים ניט געפעלן געוואָרן ס'ברייטע פיראַכץ מיט די אַלע מותרות. אז דער טריסקער האט אים געוויזן די חנוכה-מנורה, באַקוקט ער זי און זאָגט:

— יא, א יופי. חידושים. אַלץ איז דאָ אין דער מנורה, אפילו א פארטיקע שטוב. ס'פעלט בלוין איין זאך, אן וואָס א שטוב קען זיך ניט באַגנין...

פורים גרייט

583

ר' משה איסרליש, דער רמ"א, איז נסתלק געווארן נאך גאר א יונגער-מאן. ער האט מחבר געווען, פארן לעבן, דריי-און-דרייסיק ספרים, נפטר געווארן צו דריי-און-דרייסיק יאָר, דעם דריי-און-דרייסיקסטן טאָג אין ספירה (ל"ג בעומר) און דער ספדן, וואָס האט אים מספיד געווען, האָט געזאָגט אויף אים דריי-און-דרייסיג שבחים.

אַז דער ספדן איז געקומען צום צוויי-און-דרייסיקסטן שבת איז ער געבליבן שטיין. ס'האָט אים אויסגעפעלט נאָך איין שבת. האָט אים דער שמש אונטערגעזאָגט נאָך אַ שבת:

דער רמ"א האָט געהאָט אַ מנהג, פורים ביינאַכט צו דער סעודה ניין איבער די הייזער, דערמאַנען דעם עולם דאַוונען מעריב.

ער פלעגט אַריינקומען אין אַ שטוב, בעטן אַביסל וואַסער צו וואַשן די הענט און זאָגן, ווי פאַר זיך:

— מ'דאַרף דאַוונען מעריב...

און תיכף לויפן אין אַן אַנדער שטוב.

584

פאַר ניקאַלאַי דעם ערשטן, בעת מלוכה האָט זיך גענומען בילדן אירן און עפענען פאַר זיי שקאַלעס, האָט אין אומאַן געוואוינט איינער, ר' משה לאַנדא, דעם „גודע ביהודה'ס" אַן אייניקל. ר' משה איז געווען אַ איד אַ למדן און אַ משכיל. ער איז געווען פון די ערשטע, וואָס האָבן זיך אַנגעכאַפט אַן דעם השכלה-פראַיעקט און אַנגעהויבן איינצורידן אירן, אַז זיי זאָלן פאַלן מלוכה, שיקן זייערע קינדער אין די שקאַלעס און מאַכן זיי פאַר לייטן.

האָט ער איינמאַל צענויפגערופן אויף אַ באַפעל פון מלוכה, אַלע אירן איז שול און געהאַלטן פאַר זיי אַ דרשה, אויפווייזנדיק, ווי ווייט גויטיק ס'איז צו קענען ס'לשון פון דער מדינה; אַז אונזערע עלטערן, אין די אמאַליקע דורות, האָבן תמיד געלערנט פרעמדע לשונות און גע-בראַכט אויף דעם ראַיות פון כמה פסוקים און מאַמרים. איינע פון זיינע ראַיות איז געווען דער נס פון פורים.

— רבותי — זאָגט ער — איר ווייסט אַלע, אַז דער נס פון פורים איז געשען, מהמת מרדכי האָט מציל געווען אחשוורושן פון טויט, אים אויס-געזאָגט, אַז זיינע צוויי סריסים, בגתן ותרש, ווילן אים פאַרסמען. ווי אזוי איז מרדכי געוואויר געווארן? ער האָט געהערט, ווי די סריסים

די וועלט דערציילט

האבן גערעדט צווישן זיך. ווי האבן די סריסים גערעדט? פערסיש, ס'לשון פון דער מדינה. היינט זיינט איך מצייר, רבותי — האט ער זיך צעווארימט — ווען מרדכי וואלט, ווי היינטיקע רבנים, ניט געקענט דעם לשון פון דער מדינה, וואלט ער דאך ניט פארשטאנען וואס די סריסים ריידן, וואלט טאקע אחשוורוש פארסמיט געווארן און המן הרשע וואלט געטאן מיט אידן וואס זיין הארץ גלוסט.

— א טעות, פאני טייטש! — שלאגט אים איבער א חסיד — אדרבה, דאס גופא איז א ראייה, אז אידן האבן ניט געלערנט קיין גוי'ש. אלס ניט — וואלטן דאך די סריסים זיך געהיט פאר מרדכי, ער זאל ניט הערן וואס זיי ריידן...

585

בעת דער מלבי"ם איז געווען רב אין כערסאן, האט ער געהאט גרויס מחלוקת און א סך מתנגדים.

פורים האט אים איינער פון זיינע מתנגדים, א איד א גביר און א תקיף, געשיקט משלוח־מנות אין א טעלער, מיט א ווייס טישטיכל איי בערגעדעקט, ווי דער מנהג איז. דער מלבי"ם האט אפגעדעקט דאס טישטיכל און געפונען אין טעלער א צוקערנעם דבר־אחר.

— ס'ראָ געטרייע בעלי־בתים כ'האָב — שמייכלט דער מלבי"ם — דעם ביסן פון מויל גיבן זיי מיר אוועק...

אויף אפצושיקן דעם גביר משלוח־מנות האט ער גענומען זיינס א פארטרעטל, עס אריינגעלייגט אין א טעלער און אפגעשיקט דעם גביר מיט א צעטעלע:

— איר האט מיר געשיקט אייער בילד, שיק איר איך מיין בילד...

586

איז לעמבערגער בית־מדרש איז אמאל פורים געזעסן א בעל־הבית, א איד אז עושר און א ב'תורה, און געלערנט. האט דער רב, ר' יוסף־שאול, אויף אים זיך שטארק אנגעבייזערט, צוגעמאכט די גמרא און אים גע' הייסן גיין פון בית־מדרש.

— דיין ארט — זאגט ער — איז היינט ניט אין בית־מדרש ביי דער גמרא, נאר אין שטוב ביי א הורבע מיט געלט צו טיילן ארימעלייט.

587

בעת ר' שלמה קלוגער איז געווען מגיד אין בראך, האט ער געהאט א בעל־הבית, א גביר, וואס פלעגט אים איטלאך פורים שיקן שלח־מנות א רענדל.

איין פורים האט ער אים געשיקט זעקס רענדלאך. האָט ר' שלמה אים אפגעשיקט פינף רענדלאך צוריק.

— מסתמא — זאָנט ער — דאָרף ער צו מיר אָנקומען.

און כד הוה. אַ וואָך שפּעטער איז דער גביר געקומען צו ר' שלמה'ן און געבעטן אים אַרויסגעבן אַ הכשר אויף פּסח'דיקן ראָם.

אין וואלאזשין איז געווען אַ מנהג, אַז פורים פלעגן די ישיבה'לייט מאַכן איינעם פון זיי פאַר אַ „פורים-רב“, ער זאָל משמח זיין דעם עולם. כּרדד הטבע פלעגט'ן אויסקלייבן איינעם מיט אַ שאַרפּן קאַפּ, מחמת ער האָט געדאַרפט קענען זאָגן פּורימדיקע תּורה, פּאַלשע פּלפּולים, ניט געשטויגענע און ניטגפּלויגענע חילוקים, צענופּירן אַ וואָנט מיט אַ וואָנט — אויפן פּורימדיקן שטייגער. זיין עיקר עובדה איז אָבער געווען אריינצוזאָגן דעם ראשישיבה. וואָס די ישיבה'לייט האָבן אַ גאַנץ יאָר געטראָגן אויפן האַרצן קעגן ראשישיבה; אַלע עוולות, וואָס איז זיי געטאָן געוואָרן מצד דער הנהגה — דאָס אַלץ האָט דער „פורים-רב“, אין זיין פּורימדיקע תּורה, געגעבן אַנצוהערן דעם ראשישיבה, וואָס פלעגט תּמיד קומען צו דער פּורים-שמחה פון די ישיבה'לייט.

איין פורים האָט דער „פורים-רב“ אַביסל אַריבערגעכאַפּט די מאָס און צו גראַב אַנגעקומען דעם ראשישיבה, ר' הערשלייבין *.

איינער פון די ישיבה'לייט האָט דעם „פורים-רב“ געפרעגט אַ פּורימ-דיקע קשיא:

— וואָס איז מרדכי געווען, אַ וואַכערניק, צי אַ קעסטניק **?

— סתם מקשו! — ענטפערט כלומר'שט ביז דער „פורים-רב“ — ס'איז גאָר קיין קלער ניט, אַז מרדכי איז געווען אַ וואַכערניק. וואָרים זעלט עס אַנדערש זיין, אַז ער איז געווען אַ קעסטניק, וואָלט דאָך אים ה'מ'ן ניט גע'רודפּט? ...

* לויט אַנדערע — איז דער ראשישיבה דעמאָלט געווען ניט ר' הערש-לויב, נאָר ר' יאָשע'בער.

** אין וואלאזשין זיינען געווען צוויי סאַרטן ישיבה'לייט: קעסטניקעס, רייכע קינדער, וואָס האָבן געקראָגן געשיקט געלט פון דריהיים און זיינען צו דער ישיבה ניט אַנגעקומען, און וואַכערניקעס, די אַרימערע, וואָס האָבן גענומען וואַכער פון דער ישיבה. פאַרשטויש זיך, אַז די וואַכערניקעס זיינען געווען מער ביי דער הנהגה אין האָנט און האָבן שטיל'ערהייט מקנא געווען די קעסטניקעס.

די וועלט דערציילט

די ישיבה־לייט האבן פארשטאנען דעם שטאך, וואָס איז געווען אביסל צו שאַרף, און האבן פּוּרִימִדִיק געלאָכט. ר' הערש־לייב, וואָס איז דערביי געזעסן, האט געשוויגן.

אויף מאַרנז, שושן־פורים, האט זיך דער ישיבה־מאַן, דער נעכטיקער „פורים־רב“, געכאַפּט, אַז ער איז צו־גראַב אַנגעקומען דעם ראשי־ישיבה, איז ער אַרײַן צו ר' הערש־לייב'ן און אים געזאָגט:

— רבי, האט קיין פאַריבל ניט. כּהאַב נעכטן אַריבערגעכאַפּט די מאַס, געווען אביסל מבוסמדיק, „ער דלא ידע“. זייט מיר מוחל, רבי.

— חלילה — ענטפערט אים ר' הערש־לייב — כּהאַב אויף דיר קיין פאַריבל ניט. די וועלט זאָגט: „וואָס ביי אַ ניכטערן אויף דער לונג איז ביי אַ שכור'ן אויף דער צונג“. איז דאָך אײַגנטלאַך אַ קשיא: וואָס גיט'ן אַן אַזױפֿיל מעשים אויף אַ שאַל־תּהרױאַה: שוחטים ווערן פאַר־מאַטערט אַראַפּגעמענדיק אַ סירכאַ, רבנים זוכן אַ היתר ביי אַ הפסד מרובה, קצבים שטעלן אײַן זײער אײַגנס — אַ מער איז דאָך דאָ אַ פשוטע עצה: זאַל'ן דער בהמה געבן אַ טרונק בראַנפֿן פאַר דער שחיטה, וועט וואָס אויף דער לונג אַרויס אויף דער צונג? איז דער תּירוץ, אַז דער כּלל איז בלוז ביי אַ מענטשן אַבער ניט ביי קיין בהמה...

589

איז קאַכרין איז געווען אַ שניידער, יאַנקל ראַשעס, אַן ערלאַכער איד, אַ תּמים.

אײַנמאַל, שושן־פורים אינדערפרי, גײענדיק אין בית־מדרש דאַונען, זעט ער ווי אידן שטייען אין מאַרק און קויפֿן האַלץ ביי אַ גוי.

לויפט ער אַרײַן צום רבי'ן, ר' נח לעכעוויטשער, מיט אַ גוואַלד:

— רבי, אידן קויפֿן שוין באַלד אינדערפרי, פּונױאָנען קומט צו זיי

געלט, אַז זיי האבן נעכטן אַלץ צעטיילט אויף צדקה?

— פאַרשטייטו מיר — זאָגט אים ר' נח — דאַס קויפֿן די, וואָס האָבן

נעכטן גענומען צדקה...

590

פיצי אַדעסער (יהושע אַבראַש) דער חזן מפורסם, איז געווען אַ גרויסער עס־האַרץ. און ווי די טבע פון אַן עס־האַרץ, האָט ער דוקאַ האַלט געהאַט זיך אַרײַנצומישן אין אַ שמועס און אַרויסווייזן זיין לומדות.

זײַנדיק אײַנמאַל פורים אין אַ מסיבה, וואו מ'האַט געשמועסט

מעניא דיומא, רופט זיך אַפּ פיצי אויף זיין ווינער טייטש:

— יא, אַבער די חרכונה וואָר דאָך אײַנע געשייטע פרוי...

רשימה

מענטשן, וואָס ווערן דערמאָנט אין בוך.
(נאָכן אַלף-בית, לויט די נומערן פון די פרקים).

- ר' אבלי פאסווילער, ווילנער רב — 161, 162, 163.
 ר' אברהם אבן עזרא — 476.
 ר' אברהם אהרנסאָן, קרוטשער רב — 416.
 ר' אברהם ברודע, דער „אשל אברהם“ — 328.
 אברהם זאקעיים — 35.
 ר' אברהם זשעטלער — 183.
 ר' אברהם כהן — 114.
 אברהם מאָפו — 367.
 ר' אברהמעלע טריסקער — 346.
 ר' אברהמעלע סאַטשאווער, באַרנשטיין — 234, 506.
 ר' אברהמעלע סלאַנימער — 348.
 ר' אברהם אבוש, פראַנקפורטער רב — 102, 379, 468, 496.
 אברהם-אהרן וואַלקאוויסקער — 245.
 אברהם-בער גאַטלאַבער — 66, 376.
 ר' אברהם יצחק, דער נעסוויזשער מגיד — 455.
 ר' אברהם-העשל, דער אפטער רב — 317, 33.
 ר' אברהם-שמואל, וואַלקאוויסקער רב — 245.
 אדאלף זאַנענטאַל — 359.
 אד"ם הכהן, בער, לעווינאָן — 57, 60.
 ר' אהרן, ר' חיים צאַנזער'ס זון — 322.
 ר' אהרן, ר' ישראלמאיר'ס איי-דים — 485.
 אחר העם (אַשר גינזבורג) — 360, 361, 376, 419.
 ר' אייזיקל זידיטשאווער — 491.
 אייזיקהירש ווייס — 358.
 אייזיקמאיר דיק — 10, 374.
 ר' אייזל חריף, סלאַנימער — 26, 64, 94, 130, 131, 132, 133, 171, 177, 200, 235, 236, 348, 349, 368, 369, 370, 371, 441.
 ר' אייזל סואוואַלקער, חבר — 347.
 איסר איסרלין — 406.
 איסר קאַפּוליער — 155.
 ר' איסרזלמן, סלוצקער רב, מעל-צער — 455.
 ר' איצעלע וואַלאַזשינער — 32, 215, 216, 258, 381.
 ר' אליהו הגר"א, דער ווילנער גאון — 90, 211, 281, 329, 330, 513, 572.
 ר' אליה גריידיצער, גומטאַכער — 325.
 ר' אליה לידער, זשאַנערער, שיק — 44.
 ר' אליה-לייזער — 404.
 ר' אליה קראַטינגער, לעווינאָן — 367, 44.
 ר' אליה ראַגאַלער — 112.
 אלכסנדר צעדערבוים — 533.

- ר' אליה־ברוך, מירעה, קאמאי — 187, 147, 187, 488.
 ר' אליה־חיים לאָדזשער, מייזל — 8, 49, 152, 445, 482, 567.
 ר' אלימלך ליוזענסקער — 68, 262, 286, 287, 391.
 אליעזר בן־יהודה — 67.
 אליקום צונזער — 353.
 ר' אלעזר־משה פינסקער, הורוויץ — 349.
 א. קויפמאַן — 88.
 ר' בער, דער מעזעריטשער מגיד — 220, 498, 576.
 ר' בעריש מייזלש, וואַרשעווער רב — 6, 41, 83, 173.
 ר' בעריש, לובלינער מגיד, האַל־פען — 7.
 בראַדסקי — 375.
 ר' ברוך לייפניקער, דער „ברוך טעם“, פריינקל — 5, 160, 229, 280, 390.
 ר' ברוך מעזשיבוזשער — 381, 382, 333, 334, 512, 555.
 ר' ברוך, ר' חיים צאנזער'ס זון — 320.
 ר' ברוך קאסעווער — 227.
 ר' ברוך־מרדכי שעדליצער, ליוורשיץ — 480.
 באַראַן גינזבורג — 50.
 ר' גרשון אַמשטערדאַם — 351.
 ר' גרשון טיקטין — 534.
 ר' דוד ביכאווער, דער רר"ל, לוריא — 124.
 ר' דוד דינעווער — 319.
 ר' דוד טייטש, דער „אהל דוד“ — 223.
 ר' דוד'ל טאַלנער — 71, 479.
 ר' דוד פריינקל, דער „קרנן עדה“ — 283, 57, 60, 550.
 דוד פרישמאַן — 377, 378, 417, 418.
 ר' דוד'ל קאַרלינער, פרידמאַן — 84.
 ר' דוד־שלמה אייבעשיץ — 117.
 ר' דוד־שלמה דובנער — 571.
 ר' דניאל, דער „חמורות דניאל“ — 118.
 פראַפ. דניאל כוואַלסאַן — 84, 85, 86, 87.
 ר' הירש אויערבאָד — 280.
 הירש בונימאוויץ — 85.
 הירש גרעץ — 358.
 ר' הירש, בערלינער רב — 51.
 ר' הירש זידיטשאַווער — 560.
 ר' הירש חיות — 54.
 הירש יפה — 111.
 הירש קאַצענעלענבויגן — 58.
 ר' הירש קאוונער, ראַבינאוויץ — 49.
 ר' הירשל סאַלאַנטער — 115.
 ר' הירש־מיכל — 474.
 ר' הירש־מלך דינעווער — 164.
 ר' הלל אַמטשיסלאַווער — 44.
 הלל ראַפאָפּאָרט — 86.
 דר. הערצל — 11, 19.
 ר' הערש וואַדיסלאַווער — 450.
 נפתלי־צבי־יהודה ברלין, ר' הערש־לייב, דער נצי"ב — 84, 129, 241, 242, 352, 527, 552, 588.
 ר' ר' העשל — 489, 499, 500, 501, 502, 503.
 וואַלף טוגענדהאַלד — 60, 373.
 פראַפ. וואַמבערי — 250.
 וואַסילי בערמאַן — 522.
 ר' וועלוועלע, דער „אנודת אוזב“, ביאַליסטאָקער רב — 119.
 ר' וועלוועלע, ווילנער שטאַט־מגיד — 57, 60, 550.

- ר' זאב־נחום, דער ביאלער רב — 506, 234
 ר' זונדל סאלאנטער — 18, 237, 270, 291, 292, 293, 354, 398, 399, 400, 401, 440, 520, 524.
 זוסמאן — 88.
 ר' זושע האניפאלער — 286, 287, 288, 391.
 ר' זלמעלע וואלאזשינער — 380, 467, 514.
 ר' זלמן אוריים — 426.
 ר' זלמן מרגליות — 91.
 ר' זלמן פריזנער, דער חמדת שלמה, ווארשעווער רב — 122, 123, 124, 125, 459.
 ר' זלמן קרוב — 30.
 זלמן ראזענטאל — 210.
 ר' זלמן סענדער, כהנא־שפירא — 508.
 ר' זרח דיסקין — 154.
 ר' חיים אויערבאך — 135, 453, 454.
 ר' חיים בריסקער, סאלאווייטשיק — 27, 188, 198, 239, 411, 412, 413, 414, 444, 465, 466, 508, 540, 569, 570.
 ר' חיים ברלין — 242.
 ר' חיים דאווידזאן, ווארשעווער רב — 124, 125.
 ר' חיים וויסמיניצער — 347.
 ר' חיים וואלאזשינער — 22, 31, 69, 112, 212, 213, 214, 215, 216, 380, 514.
 ר' חיים פאנערעלער, וויילער — 446, 447.
 ר' חיים צאנזער, האלבערשטאם — 93, 229, 230, 257, 268, 288, 289, 318, 319, 320, 321, 322, 393.
 ר' יוסף ביאלער רב — 506, 234.
 ר' חיים ראפאפארט — 52.
 ר' חיים־יעקב ווידרעוויץ, מאסקווער רב — 464, 494.
 ר' חיים־לייב סטאוויסקער — 294.
 חיים־נחמן ביאליק — 252.
 חיים־נחמן פרנס — 60.
 ר' חצקעלע שינעווער — 405, 518.
 ר' יאנקעלע אורנשטיין — „ישועות יעקב“ — 40, 54, 113, 114, 166, 365.
 ר' יאנקעלע חריף, זשאנערער, ר' יעקב יוסף — 174.
 ר' יאנקעלע קאוונער, באריט — 48.
 ר' יאסעלע סלאנימער, ראזן — 408.
 ר' יאסעלע סלאנימער, שליפער — 132, 133.
 יאשע סלאנימער — 200.
 ר' יאשע־בער בריסקער, סאלאווייטשיק — 65, 74, 75, 76, 96, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 195, 238, 239, 240, 278, 279, 350, 352, 353, 354, 372, 409, 443, 462, 492, 493, 508, 509, 526, 539, 566.
 ר' יהושע לאשטשעווער — 231.
 ר' יהושע־לע קוטנער — 14, 169.
 יהושע שטיינבערג — 9.
 ר' יהושע לייב דיסקין — 181.
 יהל"ל, י. ה. לעווין — 375.
 יואל־דוד, שטראשון, דער ווילנער בעל־הבית־ל' — 550.
 ר' יונתן פּרענער, אייבעשיץ — 28, 497.
 יוסף איזראעלס — 359.
 יוסף זאקהיים — 35.
 ר' יוסף ריוולין — 67.

- ר' יוסף, דער ראטשאווער, ראזן — 509, 97
 ר' יוסף תאומים, דער „פרי מגדים“ — 100
 ר' יוסף-שאויל נאטאנאָן — 68, 116, 586, 568, 580
 ר' יוסף שמואל — 101
 ר' יחזקאל — 578
 ר' יחזקאל לאַנדאָ, דער „נודע ביהודה“ — 106, 156, 157, 422, 541
 ר' יחזקאל פייול, ווילנער שטאָט-מגיד — 364
 ר' יחיאל-מיכל נאָואַראַדקער, דער „ערוך השלחן“, עפשטיין — 532
 דר. יעלסקי — 89
 ר' יעקב ברלין — 392
 ר' יעקב געזונדהייט — 24
 ר' יעקב, דער דובנער מגיד, קראַנץ — 189, 329, 420, 421
 ר' יעקב וואַלק — 35
 ר' יעקב ליטע — 109, 110, 159, 338, 339, 340, 341
 ר' יעקב קאָלאָווער — 575
 ר' יעקב-דוד סלוצקער, וואַלאַווסקי — 153, 354
 ר' יעקב יוסף, דער „תולדות“ — 253
 ר' יעקב-יצחק, דער איד הקדוש — 256
 ר' יעקב-יצחק, דער חוזה — 256, 295, 303, 308, 340, 305, 306, 307, 308, 335, 337, 580
 יעקב-משה כרפס — 402
 ר' יעקב-צבי מעקלענבורג, קיניגס-בערגער — 128
 ר' יעקלע רומליווער — 337
 יצחק אייכל — 51
 ר' יצחק ברילין — 1
- ר' יצחק דראַכניטשער — 510
 ר' יצחק הורוויץ — 231
 ר' יצחק וואַרקער — 33, 171, 438, 439
 ר' יצחק אלחנן, קאָוונער רב, ספעקטאָר — 47, 84, 142, 143, 243, 356, 410, 507, 579
 ר' יצחק-יוסף תאומים — 29
 ר' יצחק-יעקב ריינעס, לידער רב — 148, 149, 408, 475
 ר' יצחק-מאיר גערער — 275, 276
 ר' יצחק-נטע — 12
 ר' ירוחם-לייב, דער מינסקער „גדול“ — 185, 246, 345
 ר' ישעיה הורוויץ — 101
 ר' ישעיה זשוכאוויצער — 451, 519
 ר' ישעיה פיק, בערלין, דער „מסורת הש"ס — 282
 ר' ישראל בעל-שם (בעש"ט) — 510
 ישראל האַלפערן — 167
 ר' ישראל האַראַדנער, מינסקער — 196
 ר' ישראל וויזניצער — 53
 ר' ישראל זאָרעטשער — 87
 ישראל יפה — 208
 ר' ישראל סאַלאַנטער, ליפקין — 44, 58, 61, 168, 271, 272, 273, 274, 355, 402, 403, 404, 461, 525, 564, 565
 ר' ישראל, דער קאָזניצער מגיד — 295, 296, 559
 ר' ישראל, דער ריוזשינער — 266, 267, 301, 302, 336
 ר' ישראל-מאיר, דער „חפץ חיים“ — 9, 349, 415, 484, 485, 580
 ר' לוי-יצחק באַרדיטשעווער — 221, 254, 255, 362, 388, 449, 529, 537, 538, 543, 544, 545, 546, 547, 549, 557, 558, 578

- ר' ישראל־פרץ לעווערטאָוו — 449, 578
 ר' לייב אַמסטערדאַם — 92
 ר' לייב מירקעס — 289
 ר' לייב, דער „קצות החושן“ — 113, 366, 388
 ר' לייב, דער „שאגת אריה“ — 217, 218, 282, 283, 284, 285
 ר' לייב, דער שפּאַלער זיידע — 23, 553
 ר' לייבעלע חסיד, קעלמער — 269, 255
 ר' לייבעלע קאָונוער, שפירא — 120, 121, 170, 347
 ר' לייבעלע עפשטיין — 284
 ר' לייבעלע ר' בערס — 31, 573, 574
 ר' לייזער־יצחק — 258
 לייזער יאַשינאַווקער — 78, 79, 80, 81
 ר' לייזער־ליפע — 391
 ר' ליפע מירער — 345
 ר' ליפעלע ביאַליסטאָקער, דער „עונג יום־טוב“, היילפערן — 178, לעאַן מאַנדלשטאַם — 62, 378
 ר' מאַטעלע פּראַסקוראַווער — 495
 ר' מאיר ווייל — 100
 ר' מאירל טיקטינער — 191, 192, 193
 ר' מאירל פּרעמישליאַנער — 25, 193, 248, 299, 300
 ר' מאיר־ליבוש מלבי"ם, דער קעמ' פּענער — 55, 437, 516, 585
 ר' מאיר־מיכל שאַטער, ראַבינאַוויץ, 184, 469
 ר' מאיר־שמחה דענעבורגער (דווינ' סקער) — 145, 146, 248
 דר. מאַקס ליליענטאַל — 32
 מאַרקל קדישזאַן — 36
 ר' מיכל פּעסעלניץ — 380
 ר' מנשה איליער — 70
 ר' מענדל וויטעבסקער — 220
 ר' מענדל ליסקער — 287
 מענדעלע מוכר־ספרים (ש. י. אב' ראַמאַוויץ) — 360, 361, 487
 ר' מענדעלע סלוצקער — 406
 ר' מענדעלע קאַצקער — 33, 282, 283, 284, 394
 ר' מרדכי בוּיסקער, עליאַשבּערג — 16
 ר' מרדכי בענעט — 224, 343, 344
 ר' מרדכי יפה, דער „בּוּש“ — 99
 ר' מרדכי לעבעוויטשער — 290, 297, 346, 427, 576
 מרדכי אהרן גינבורג — 56, 57
 ר' מרדכי גימפּל ראָזשינאַיער, יפה, 17
 ר' מרדכי זאב אורנשטיין — 54
 ר' מרדכי־זאב איטינגאָ — 116
 ר' מרדכי־יוסף דער ראָדזינער, דער איושביצער, לינענער — 74
 ר' משה איסרלש, דער רמ"א — 488, 583
 ר' משה בן מיימון, דער רמב"ם — 327
 משה בערנפעלד — 530
 ר' משה גינז — 504
 משה לאַנדאָ — 584
 משה מאַנטעפיאַרע — 33, 34, 35, 36
 משה מענדעלסאָן — 3, 222, 363, 477
 ר' משה סאַווראַנער — 174, 175, 551
 ר' משה סאַמבורער — 560
 ר' משה סופר, דער חתם סופר — 61, 111, 223, 225, 264, 342, 543, 544, 478, 425, 542

- ר' משה, סלוצקער מגיד, "משה ידבר" — 197.
 ר' משה קאברנינער — 72, 323, 324, 591.
 ר' משה קרעמער — 107.
 ר' משה רבקה'יש, דער „באר הגולה“, ר' משה-איצל פאניוועזשער — 150, 151, 186, 247.
 ר' משה-אהרן, קוטנער רב — 459, 486.
 ר' משה-חיים-אפרים, סודילקאווער, דער „דגל“ — 512, 513.
 משה-וועלוול פרוזשינער — 535.
 ר' משה-לייב סאסעווער — 385, 386.
 פראפ. משה-יוסף פרידמאן — 201, 202.
 ר' משולם-שכר סטאניסלאווער, הור" וויץ, 165.
 ר' מתתיהו שטראשון — 48.
 ר' נח לעבעוויטשער — 589.
 ר' נחום טרוסקער — 582.
 ר' נחום שטעפאנעשטער — 4.
 ר' נחומיקע האראדנער — 39, 127, 395, 396, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.
 ר' נחמיה — 316.
 ר' נחמן בראצלאווער — 13, 333, 554, 555.
 ר' נטע נאטקין — 292, 293.
 ניסן בלומענטאל — 207.
 ניסי בעלזער — 208.
 ניסן ראזענטאל — 78.
 ר' נפתלי ראפשיצער — 257, 265, 303, 304, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.
 ר' נתן, ר' נחמן בראצלאווער תלמיד — 555.
 ר' נתן אדלער, פראנקפורטער רב — 264.
 ר' נתן אדלער, רב הכולל אין מלכות ענגלאנד — 82, 397.
 עוזר סטויבצער — 47.
 ר' עזריאל, דער אייזערנר קאפ, לובלינער רב — 307, 335.
 ר' עוזר קלעמענטאווער — 102.
 ר' עקיבא אייגער — 37, 38, 108, 123, 226, 239, 263, 339, 340, 341, 342, 389, 424, 457, 504, 531.
 פאזנאנסקי — 49, 482.
 ר' פינחס, דער בעל „הפלאה“ — 104, 105, 223, 259, 260.
 ר' פינחס-מיכאל, אַנטיפאליער רב, פיני מינקאווסקי — 73, 176.
 פיצו ארעסער, יהושע אבראש — 590.
 דר. פראנק — 20.
 ר' צבי, דער „חכם צבי“, אשכנזי — 328.
 צבי הירש מאסליאנסקי — 196.
 צלאל אדעסער — 203, 204, 205, 206, 551.
 ר' ראוב'עלע דענענארנער — 337.
 ר' ראוב'עלע טארנאפאלער — 19.
 באראו ראטשילד — 19.
 ר' רפאל בערשאדער — 456.
 ר' רפאל וואלאזשינער, שפירא — 470, 471, 472, 473.
 ר' רפאל, דער מאזשירער מגיד — 523.
 דר. שאפיר — 58.
 ר' שבתי כהן, דער ש"ך — 199.
 ר' שואליקע, ווילנער רב — 330.

- ר' שלום בעלזער, רוקח — 42, 228, 515
 ר' שלום קאמינקער — 439
 ר' שלום-בער קלעקער — 182
 שלום-עליכם, ש. ראבינאוויץ — 222
 ר' שלמה אייגער — 226
 שלמה זולצער —
 שלמה מיימון — 29
 שלמה פאמערמאן — 481
 ר' שלמה קלוגער, בראדער מגיד —
 167, 587
 פראפ' שלמה שעכטער — 251
 ר' שלמה-לע דער גרויסער, ווילקא-
 מירער רב — 277
 ר' שמואל מאליווער, ביאליסטאקער
 רב — 45, 46, 356, 522, 568
 שמואל מאנטאנו (לארד סווייט-
 לינג) — 45
 ר' שכנא קראקער — 488
 ר' שמואל מגיד, טרעסטענער רב —
 126, 407
 ר' שמואל מונקעם — 326
 ר' שמואל סאלאנט — 144, 170, 180,
 292, 463
 שמואל פעסקין — 48
 ר' שמחה בונם, דער פרישיכער —
 450
 שמעון דובנאו — 360
 ר' שמעון סופר — 43
 שמעון פרוג — 533
 שמעון קאפטן — 442
 באראן שמעון-נתנאל ראטשילד —
 484
 ר' שמעלקי ניקלשבורגער — 103,
 511
 ר' שניאור-זלמן לאדיער, דער „רב“,
 דער „תניא“, שניאורסאן — 68,
 261, 331, 332, 362

5 אַרײַנפיר

כלל ישראל :

- 14 בױ אונז, אידן, און בױ זױ, ביניהם, להבדיל
19 פֿאַר אַרײַשׂראַל
24 אַז משיח וועט קומען
26 פֿאַר מלכים און שרים
40 אין די מעג פון השכלה
50 חסידים און מתנגדים
55 אפיקורסים און משומדים

קהלות און כלי-קודש :

- 60 אין קהל־שׂטוב
63 אויף רבנות
91 צום רב
113 אויף דער בימה
118 ביים עמוד

תורה און עבודה :

- 126 אין די געצעלטן פון תורה
143 אין מלית און תפילין
144 די וועגן פון עבודה
155 אַפּריכטן גלות
161 אמונה און בשחון
167 ביים רבין
180 צווישן בערג
199 מיט דער פען אין האַנט

צו לייטן :

- 206 צווישן מענטש און מענטש
229 צדקה און גמילות־חסדים
244 אַן אורח צום מיש
248 עניוות און סבלנות
253 פון גרויס תמימות
256 אַרים און רייך
262 מאַן און ווייב
265 קליין און גרויס

שבת, יום-טוב :

- 272 דער ליבער שבת־קודש
280 די דאַזיקע נאַכט פון פסח
286 אין די ניין מעג
288 אין די פֿאַרכטיקע מעג
303 זמן שמחתנו
307 פֿאַר די חנוכה־ליכט
309 פורים גרויס